

TC.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**DEĞİŞEN TOPLUMDA KADININ KÜLTÜR AKTARIMINDAKİ
ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MELEK SÜMER

DANIŞMAN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. FAHRİ ATASOY

KIRIKKALE

2022

TC.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**DEĞİŞEN TOPLUMDA KADININ KÜLTÜR AKTARIMINDAKİ
ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MELEK SÜMER**

**DANIŞMAN
DANIŞMAN: DOÇ. DR. FAHRİ ATASOY**

KIRIKKALE

2022

KABUL-ONAY SAYFASI

Melek Sümer tarafından hazırlanan ‘‘DEĞİŞEN TOPLUMDA KADININ KÜLTÜR AKTARIMINDAKİ ROLÜ’’ adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Fahri ATASOY

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza:

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza:

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Esra GEDİK

Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza:

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 13.04.2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Melek SÜMER

11.05.2022

ÖZET

Sümer, Melek, “Değişen Toplumda Kadının Kültür Aktarımındaki Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2021.

Değişen Toplumda Kadının Kültür Aktarımındaki Rolü adlı bu çalışmada toplumlar hızlı veya yavaş değişimler geçirmiş olsalar da geleneksel gerekse de modern toplumlarda kadının toplumda oynamış olduğu roller her zaman önemini korumaktadır. Bir milleti millet yapan o toplumun ortaya koymuş olduğu değerler olduğuna göre bu değerlerin toplamına kültür diyebiliriz. Bir toplumun değer ve inançlarının dolayısıyla kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması bu değerlerin gelişerek yaşatılması açısından önemlidir. Günümüz kitle iletişim araçlarının hızla geliştiği toplumlarda sanayileşme, kentlileşme, modernizm, postmodernizm, tüketim kültürü, moda, kitle iletişim araçları, sosyal medya gibi gelişmeler kadının özel hayattan çıkarak kamusal hayata dâhil olmasına ve tüm bunların sonucunda eğitim seviyesinin yükselmesine, ekonomik olarak özgürlüğe kavuşmasına neden olmuştur. Toplum içerisinde kadının kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarmasını bu kavramlar çerçevesinde değerlendirerek günümüz dünyasında toplumsal ve kültürel gelişmelerin bunlara göre şekil alarak devam ettiğini söyleyebiliriz.

Araştırmamız toplumun en önemli yapı taşı olan, aslında toplumu toplum yapan kültür kavramı, kültürün aktarımı ve bu aktarımda en önemli unsur olan kadının kültür aktarımında ne tür rol üstlendiği, bu rolün kültür ve toplumun devamlılığı açısından önemleri üzerine olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültür Aktarımı, Sosyalleşme, Kültürleşme, Aile, Geleneksel, Modernizm.

ABSTRACT

Sümer, Melek, “The Role of Women in Cultural Transfer in a Changing Society”, Master Thesis, Kırıkkale, 2021.

In this study titled The Role of Women in the Transfer of Culture in a Changing Society, although societies have undergone rapid or slow changes, the roles played by women in society in both traditional and modern societies are always important. Since it is the values that the society has put forward that makes a nation a nation, we can call the sum of these values culture. Transferring the values and beliefs of a society and thus its culture to future generations is important in terms of developing and keeping these values alive. In societies where today's mass media are developing rapidly, developments such as industrialization, urbanization, modernism, postmodernism, consumer culture, fashion, mass media, social media have caused women to leave private life and participate in public life and as a result of all these, the educational level of women has increased and gained economic freedom. . By evaluating the transfer of cultural values to future generations by women within the framework of these concepts, we can say that in today's world, social and cultural developments continue taking shape accordingly.

Our research will focus on the concept of culture, which is the most important building block of society, which actually makes society a society, the transfer of culture and what kind of role women play in the transfer of culture, which is the most important factor in this transfer, and the importance of this role in terms of the continuity of culture and society.

Keywords: Culture, Cultural Transfer, Socialization, Acculturation, Family, Traditional, Modernism

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde yaşadığım tüm zorluklara rağmen desteğini esirgemeyen, farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan danışmanım ve kıymetli hocam Fahri ATASOY’a, Üniversiteye ilk adım attığım günden bu zamana kadar uzakta da olsak her daim desteğini ve samimiyetini hissettiren kıymetli hocam Dolunay ŞENOL’a, Eğitim ve sosyal hayatımda en büyük rol modelim kıymetli abim İsa SÜMER’e, Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme, Manevi desteklerini tüm süreç boyunca hissettiren hayat arkadaşım Emir Özese’n’e ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

TABLÖLÄR

Tablo 1..... 79

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
Tablolar	iii
İçindekiler	iv
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM TOPLUM KÜLTÜR İLİŞKİSİ

1.1. Kültür Nedir?	11
1.1.1. Kültürün Tarihçesi.....	17
1.1.2. Farklı Kültür Tanımlamaları.	24
1.2. Kültürün Önemi	27
1.3. Kültürün Özellikleri.....	30
1.4. Kültürün Oluşum Süreci	42
1.5. Kültürün Unsurları	44
1.6. Kültür Toplum İlişkisi	54

İKİNCİ BÖLÜM KÜLTÜRÜN AKTARILMASI

2.1. Kültür Nasıl Aktarılır?	58
2.1.1. Sosyalleşme	59
2.1.2. Kültürlenme.....	68
2.2. Ailenin Kültürü Aktarması.	71
2.3. Eğitimin Kültürü Aktarması.....	76
2.4. Teknolojinin Kültürü Aktarması	80
2.5. Kültür Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinin Etkisi	84

2.5.1. Kültür Aktarımında Sözlü Anlatımın Rolü.....	89
2.5.1.1. Kültür Aktarımı Temelinde Ninnilerin Rolü	93
2.5.1.2. Kültür Aktarımı Temelinde Masalları Rolü	97
2.5.2. Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü.....	100

       B   M

KÜLTÜR AKTARIMINDA KADININ ROLÜ

3.1. Kültür Aktarımı ve Kadın	102
3.2. Kültür Aktarımında Kadının Geleneksel Rolü	110
3.3. Modernleşme Sürecinde Kadının Kültür Aktarımında Değişen Rolü .	121
3.3.1. Kentleşme ve �ekirdek Aile	126
3.3.2. Basın Yayın Organlarının Etkisi	129
3.3.3. Ailede Kadının Değişen Roller�	136
3.4. Dijitalleşen Dünyada Sanal Toplumda Kadının Yeni Rolü	143
3.4.1. İnternetin Aile �zerinde Etkisi.....	146
3.4.2. Sosyal Medyanın Kültür Aktarımında Etkisi	150
3.5. Geleneksel Topumlardan Modern Toplumlara Geçiş Sürecinde Kadının Kültür Aktarımındaki Değişmeyen Rolü	159
SONUÇ.....	165
KAYNAKLAR	173
ÖZGEÇMİŞ.....	184

GİRİŞ

Neda Armanergöre (akt. Ağçoban, 2016: 16) J. Stuart Mill'in "Bir uygarlığın hangi noktaya evrildiğini bilmek isterseniz eğer o uygarlık içinde kadının durumunun ne olduğunu gözlemleyiniz" dediğini ifade eder. Armaner'in göre Mill ve bu konuda eser vermiş pek çok düşünür kadın konusu hakkında sadece biyolojik bir açıdan değil, bununla birlikte olaya sosyolojik açıdan da yaklaşma ihtiyacının bir gereklilik olduğunu ifade etmeleridir. Gerçekten de yapılan bilimsel araştırmalarda meydana gelen tarihi, kültürel veya sosyolojik olarak ortaya konan çalışma ve incelemelerde, kültürün bir toplumsal yapıda izlediği seyri takip etmek için, o toplumda ve kültürde erkek durumlardan daha fazla kadın durumlarının üzerinde durulması gerekir. Bu sebepten bir toplumdaki kültürün sahip olduğu medeniyet zihniyetinin anlaşılabilirliği o toplumda kadın söylemi çerçevesinde oluşturulur.

Kültür kavramı bir sosyal gerçekliğe karşılık olarak kullanılır. Yoğun bir şekilde kültür kavramı üzerinde antropologlar, sosyologlar ve felsefeciler kafa yormuşlar ve kelimenin ne anlama geldiğini bulmaya ve ortaya koymaya çalışmışlardır. Tüm bu sosyal bilim disiplinlerinin ortak olarak ifade ettikleri husus, kültür kavramının geniş ölçüde insanın kendi eliyle yapıp ettiği, ortaya koyduğu, değiştirerek yeni bir şekil verdiği doğa ile birlikte tasarım ile meydana getirilmiş bir ürün, yapıt olduğudur. Kültür insan varlığının, var oluşunun bir aynası hükmündedir. Ontolojik olarak Tanrı, evren, dünya, doğa ve insan kategorik sıralamasında yer alır. İnsanı tanımlarken kullanılabilen en güçlü özelliklerden birisidir. İnsan ise yeryüzünde tarihi süreç içinde farklı toplumsal birlikler içinde hayatını sürdüren bir varlıktır. İnsanın bu özelliği açık bir gerçekliktir ve sosyolojinin temellendirilmesinde temel dayanak noktalarından birisidir. Dolayısıyla kültürün tek biçimli olmadığı ortadadır. Kültür bu bağlamda toplumlara özgü bir farklılık taşımaktadır (Atasoy, 2019: 298).

Kültür, toplumların ortaya koymuş oldukları, meydan getirdikleri maddi ve manevi değerlerin toplamı durumundadır. Bir topluma has olarak var olan inanç, üretim, tüketim, yaşam tarzlarıdır. Herhangi bir toplumda, aile de dünyaya gelen insan, o toplumda hazır bir şekilde var olan kültürün içinde dünyaya gelmiş olur. İşte bireyin hazır olarak bulduğu bu kültür, tarih içerisinde geçmişten birikerek oluşturulmuştur. İnsan topluluklarının yaşamış oldukları doğal afetler, üzüntü, sevinç ve kederlere karşı geliştirmiş oldukları her olay ve durum kültürü meydana getirmektedir. Dil, din, edebiyat, ahlak, tarih, gelenek, görenek, töre, hukuk, sanat,

şehircilik, spor, eğlence, eğitim, yemek, giyim, vatan, folklor, ekonomi gibi toplumların ortaya koymuş oldukları değerler kültürel yapı içerisinde değerlendirilir. Saymış olduğumuz bütün bu toplumsal değerler o toplumların maddi ve manevi kültürünü oluştururlar. Toplumlar, bütün bu maddi ve manevi kültürel değerleri koruyup geliştirdikleri ölçüsünde yaşamlarını sürdürürler. Herhangi bir toplumu diğerinden ayıranda meydana getirdikleri kültürel yapılarıdır. Bu kültürel yapılar ve değerler, toplumun her katmanında ailede, okul yaşamında, iş hayatında, sanat ve mimarisinde yaşatılarak gelecek nesillere devredilir, aktarılır. Bu nedenle, toplum hayatında genel olarak ortalama bir yaşam, üretim ve değerler ortaya koyulur. Toplumda yaşamını devam ettiren bireylerin de kimlik, karakter ile dil gelişimleri de bu kültüre göre şekil almaya başlar.

Geçmişten günümüze bütün toplumlarda kadının en başta ve en önemli görevi annelik görevidir. Çocuğunu hem maddi olarak yaşamını devam ettirmesi amacıyla beslerken hem de manevi olarak besler. Ahlaki açıdan, toplumların destansı özelliklerinden oluşan, bir millete ait olan, tarihi ve sosyal olarak ortaya çıkmış önemli özellikleri, çocuk daha anne kucağında annesinden masal, ninni, hikâye şeklinde dinleyerek manevi ve ruhsal açıdan beslendiği için, çocuk büyüdüğünde de vatan, toprak, bayrak gibi değerlere karşıda sevgi ve saygı ile dolmuş olur. Asırlardır tarihten günümüz toplumlarına varıncaya dek kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında en önemli faktör kadındır. Kadının toplumlar içindeki en öncelikli ve en yaşamsal rolünün bu olduğu söylenebilir (Ergun, 2017: 2). Bu düşünceler çerçevesinde Türk aile yapısında da kadın, kocası ile değer biçilen, onunla birlikte çalışarak ona yardım eden, çocuklarını büyüten bir aile üyesi konumundadır. Delaney (2012)'ın Türkiye'de bir köyde Türk ailesi üzerine yapmış olduğu çalışmada aile üyelerinin rollerini çok iyi şekilde analiz etmiştir. Buna göre erkeği tohum, kadını da toprak benzetmesi ile ifade ederek kadının toprak gibi tohumu besleyip geliştiren, büyüten bir rolü benimsediğini, kadının bu açıdan annelik görevi dolayısıyla fizyolojik olarak soyun devamını sağlayıcı olduğundan erkekten sonra ikincil bir konumda bulunduğunu çok iyi bir şekilde ortaya koyar (akt. Can, 2013: 227).

Kadınlar sadece biyolojik olarak çocuk doğurmak suretiyle toplumların hayatiyet kazanmalarını sağlamış olmazlar; bununla birlikte içinde yaşadıkları toplumların meydan getirmiş oldukları kültürü de kendi çocuklarına anne karnında iken vermeye başlayarak kültürel değerlerin yani millet olmanın bilinç ve anlayışını

da sağlamış olurlar. Bu özellikleri ile toplumda kadın; millet olmanın garantisi durumundadır. Çocuğuna ve dolayısı ile gelecek kuşaklara kadın, öncelikle konuşulan dili aktarır, öğretmeye çalışır. Toplumda konuşulan dilin yeni nesillere aktarılması kadınların görev ve sorumluluklarının sadece bununla sınırlı kaldığı anlamına gelmemektedir. Kültürel değerlerin hemen hemen bütün özelliklerinin gelecek nesillere katarımı anneler aracılığıyla olmaktadır (Ergun, 2017: 2).

Kadına verilen değer, kadının toplum içerisinde ki konumu o toplumun kültürü hakkında bizlere bilgi vermektedir. Bu nedenle toplumları gerçek manada değerli kılan kadının o toplum içindeki konumu ve dolayısı ile kültürün kadına vermiş olduğu değerdir (Acar, 2019: 395). Toplumların mevcudiyetlerini sürdürebilmeleri kültür kavramına vermiş oldukları değer ölçüsündedir. Kültürlerini koruyup gelecek nesillere aktarabilen toplumlar kendi milli ve tarihi değerlerini koruyan toplumlardır. Kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımında ise toplum bir bütün olarak hareket etmekte ve bununla irtibatlı olarak da toplumun kadınlar ve erkeklere özgü olarak daha önceden oluşturulmuş, hazır, var olan birtakım faktörleri dikta ettiği, benimsetmeye çalıştığı görülmektedir. Bu faktörler içerisinde ise kadının rolünü toplum içinde belirleyen o toplumun kadından beklediği davranış kalıplarıdır. İşte bu davranış kalıplarına ve rollere toplumsal cinsiyet diyebiliriz (Şahin, 2009b:233).

İster erkek isterse de kadın olarak dünyaya gelen bireyler doğuştan getirmiş oldukları cinsiyete dayalı olarak yerine getirdikleri rolleri toplum içerisinde edinirler. Bu nedenle cinsiyete dayalı olarak yerine getirilen roller toplumdan topluma, farklı kültürlerde ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre toplum içinde hareket eden bireyler, kültürel olarak toplumu oluşturan değer yargılarına dayalı olarak kendilerini ifade ederler. Özellikle toplum içerisinde kadın ve erkek olarak cinsiyet temel alınarak oluşturulan ayrımcılık ilk aile yapısı içerisinde kendini göstermektedir. Toplumsal yapıyı meydana getiren değer yargıları erkek ve kadın arasında bireylere, yaşamlarının ta çocukluklarından itibaren cinsiyet ayrımcılığını dayatarak, bunun bireyler tarafından onaylanmasını sağlamaktadır. Kültürel değerler ile de kız ve erkek çocuklar farklı yönlendirilerek sonuçta toplumsal cinsiyet eşitsizliğine onay veren kadınlar ve erkekler yetiştirilmektedir. Toplum özellikle kadın bireylere çeşitli roller biçerek birtakım beklentiler oluşturmakta, bu da kadının sosyal hayatında verdiği kararlara etki ederek yaşamını bu etki üzerine kurmasına sebep vererek kadının gerek aile, evlilik hayatında gerekse

de çalışma hayatında birtakım engellerle karşılaşmasını doğurmaktadır (Kahraman, 2010: 30).

Terim olarak kadın ifadesi cinsiyete dayalı olarak karşı cins olarak erkek ile eşit bir durumda iken toplumsal yaşamda kültürel olarak kendine has bir özelliğe sahiptir. Tarihi yapısı içerisinde toplumlarda kadın farklı anlamlara gelebilecek şekilde kimi durumlarda özgürlük, kimi durumlarda tam karşıtı olarak esaret veya bolluk bereket anlamında bazen de gizemli mistik duygu ve mesajların aktarıldığı bir sembol halinde ifade edilmektedir. Gelenek ve göreneklerin, dini ve kültürel yapıların anlayışında kadına yüklenen değerde sürekli değişimler yaşanması durumu kadına sadece bir cinsiyete bağlı bir birey olması yanında toplumsal bir olgu olması açısından da bakılmasına neden olmaktadır. “Kadın” konusunda yapılan birçok çalışmaların bu konuyu toplumsal süreç boyutu ile beraber ortaya koyması bundandır. Kimi tarihi çalışma ve belgelerde bazı toplumlarda kadınların felaket getireceğine inanılmış, insani bir varlık olup olmadığı tartışılarak insan olarak kabul edilmemiştir. Bu sebeplerden dolayı bu konuda araştırma yapan bilim adamları özellikle İslam dininin kadına vermiş olduğu değerden dolayı İslam kültür ve medeniyetiyle birlikte kadına yaklaşım konusunda büyük bir ivme kazandığını, günümüz toplumlarında kadının elde etmiş olduğu birçok hakların bu ivme sonucunun bir uzantısı olduğu belirtilmiştir (Ağçoban, 2016: 14).

Tarihi yapı içerisinde genel olarak dünyada kadının var olan konumu ve fonksiyonu özel yaşam alanı ile irtibatlandırılmış ve sınırlandırılmıştır. Kamusal alan içerisinde kadının var olabilmesi için hem toplumsal ve kültürel yaşamda hem de ekonomik yaşamda bir savaş vermesi gerektirmiştir. Kadının toplumsal açıdan bir kimliğinin var olduğunun kabul edilmesi, onun ontolojik açıdan var olduğunun bilincine varılmasıyla mümkün olur. Bu da ancak özel yaşamdan daha çok kamusal yaşamda oluşacak olan bir benlik bilincidir. Kadınlar, toplumda her yönden özgür bir kişilik olarak kendisinin var olduğu bilincine ancak diğer insanlarla girmiş olduğu iletişim bağlamında varabilir. Bu durum, Batı Avrupa için karşıtlıklar, İslami anlayışa göre ise de birbiri ile bütünleşme ve tamamlama olarak gerçekleştirilmiştir. Geleneksel toplum yapısında var olan ataerkil dünya görüşü, kadını tamamen özel yaşam alanı ise sınırlandırırken, modern toplumsal yaşamın yaygınlık kazanmasıyla da kadının kamusal alan içinde yerini almaya başladığı görülmüştür (Mengü, 2004: 98).

Kocasına eş, çocuklarına ana olan, kendisini ailesine ve evine adayan kadın köle mi yoksa özgür birey midir? Meslek ve iş sahibi olmakla birlikte geleneksel aile rollerini üstlenen kadınların durumu hangi kavramla açıklanmalıdır? Çalışan, kariyerini ilerleten ama bu arada ya hiç evlenmeyen ya da evlendiği halde toplumun beklediği geleneksel aile rollerini yerine getirmeyen kadınlar ne düzeyde özgür bir birey haline gelebilmiştir? Modernizmin öncülüğünü yapan Batı kültürü, kendi ürettiği sekülerkriterlerle kadını tanımlamakta, önermelerini çağdaşlık ve evrenselliğin gereği olarak sunmaktadır. Kuşkusuz Batı kültürünün kadın algısı modernitenin çağdaşlık anlayışına uygundur. Ancak evrenselliği ne oranda içerdiği tartışmalıdır. Özellikle seküler, pozitivist ve feminist yaklaşımlar dini dışlayan tutumlarıyla sosyal hayatta, kadına yer açmaya çalışırken “hakikatin orada olduğu” düşüncesinden hareket etmektedir (Yapıcı, 2016: 11-12).

Kadının, tarihsel süreç içerisinde bir dönüşüm ve gelişim geçirmesi toplumsal değişim ile birlikte meydana gelmiştir. Bu gelişim ve dönüşüm ile birlikte meydana gelen değişim, kadının tarihi ve kültürel değerlerini, içinde yaşadığı toplumun popüler kültür ya da kitle kültürü altında şekil vermekte olup, beslediği çeşitli simge, kod ve imgelerle dönüşüme uğratan kitle iletişim araçlarının ve onların ortaya koyduğu ürünlerinin beslediği ideoloji ve anlayışlarla gerçekleşmektedir. Genel anlamda toplumsal değişim, toplumsal yapıyı oluşturan kurumların ve buna bağlı olarak oluşan ilişkilerin zaman içerisinde birtakım değişimler göstermesidir. Toplumsal değişim denildiğinde, toplum içerisinde ki bireylerin birtakım değer kalıplarının, bu kalıplara göre oluşan yaşam biçimlerinin, kültürel anlayışlarının ve toplumsal ilişki biçimlerinin değişimi olduğu anlamlarına gelmektedir. Toplumsallaşmanın bir sonucu olarak toplumsal değişim meydana gelmektedir (Mengü, 2004: 6-7).

Esasında kadın hem gelişmenin hem de geriliğin bir göstereni olarak kabul edilir. Örneğin Türk toplumunda kadın, dinî muhafazakâr çevrelerce geleneksel dinî kültürün -muhafazasının olduğu kadar yozlaşmasının da-bir ölçüsüdür. Benzer şekilde, değişim taraftarlarınca da kadın bedeni gelişmenin ya da geriliğin gözlemlenebileceği en elverişli mekândır. Elbette bu durumun kaynakları insan kültürünün cinsiyetçi kökenlerinde, yani ataerkil ideolojide yatmaktadır. Ancak kadının bu sembolik öneminde, modernlik-dindarlık/modernlik-geleneksellik arasında bir çatışma olduğu yönündeki yaygın ideolojik kanının da etkileri büyüktür. Bu ilişkide -sorumlulukları, tavırları, görünüşü gibi-kadına dair her şey sembolik ve

ideolojik bir çerçevede seyretmiştir. Oysa kadının ikincilliğinin kökenleri söz konusu olduğunda genellikle başvuru gelenek-modern ya da din-modernite ayrımının sınırları, özellikle günümüz toplumlarında son derece bulanıktır. “Geleneksel” ve “modern”, cinsiyetçilik konusunda uzlaşmış gibi görünmekle birlikte, geleneksel toplumda kadının ikincilliği çok daha belirgindir. Nitekim kültürel ve dinî mitlerde, kadının temel dışsallığının belirgin bir şekilde ortaya olduğu kabul edilmektedir. Modern toplum yapısında kadının dışsal konumu bu denli belirgin olmasa da genellikle örtük, kimi zaman ise açık formlarda ve yeni stratejilerle devam etmektedir (Cirhinlioğlu ve Zengin, 2020: 67).

Yaşadığımız yüzyıl ile birlikte sanayileşmenin sonucu meydana gelen kentlileşme ve kentsel yaşam içerisindeki hızlı sosyal değişimler modernite ile birlikte kadınların toplum içerisindeki rolü ve konumunu da değiştirmiştir. Buna bağlı olarak kadınların kamusal hayata katılımı artmış, bu artış ile birlikte kadınların sosyal alanda yaşadığı sorunlarda artmaya başlamıştır (Kozlu, 2009: 1).

Kitle kültürü olarak kitle toplumunu üç süreç içinde görebiliriz, bu süreçlerle birlikte 19. Yüzyıl beraberinde sanayi devrimine bağlı olarak sanayileşmeyi meydana getirmiş, sanayileşme beraberinde köyden kente göçü hızlandırarak kent yaşamında değişimler ortaya çıkarmış ve bu iki süreçle birlikte modernleşme sürecini başlatmışlardır. Modernleşme ile birlikte sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan geleneksel ne varsa ortadan kaldırarak modern yaşam koşulları toplumun her alanında özellikle de toplumsal kurumlar olan aile, din, ekonomi, eğitim gibi alanlarda önemli toplumsal çözümlere sebep olmuştur. Bu süreçlerin yaşanmasında kitle iletişim araçlarının önemli etkisi olduğu görülmektedir (Mengü, 2004: 8).

Toplumsal süreç içerisinde kadının bulunduğu konum bahsedilen sanayileşme, kentlileşme ve modernleşme kavramların ne anlama geldikleri noktasında yapılmış ve yapılacak çalışmalar için birer sembol durumundadır. Yani, başka bir deyişle modernizm, bireylerin özgür iradeleri haricinde bulunan başka her türden irade ve otoriteyi kabul etmeyerek, özgürlük ve bireysel iradenin önünde bulunan engelleri aşarak, bireysel özgürlüklerle aynı ortamda hayatı devam ettirmenin zorunlulukları içinde bir dünyanın hayali olarak ifade edilebilir. Modernleşme süreci içerisinde kadının bulunduğu konum ise, bireysel irade ve özgürlükler ile sosyal yaşamda erkekle aynı hayatı saygınlık içerisinde devam ettirebilmek şeklinde tanımlanabilir (Karakaya, 2017: 155).

Çağdaş post-modern kültürde modern kültür esaslarına bir saldırı gerçekleşmekte ve bu saldırının sonucunda toplumsal değerlerde sınırların kaybolduğu bir yaşam biçimi oluşmaktadır. Bu süreç içinde kültür kavramı toplumsal deneyimlerin paylaşılması ve yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır (Mengü, 2004: 77).

Feminizm modernizm ile birlikte var olma mücadelesi verirken, bunun tam tersi olarak da post-modernizm, feminizmin kendi aydınlanma anlayışı ve düşüncesine karşı gelmek suretiyle bir karşıtlık oluşturmuştur. Feminizmle birlikte modernizmin bir arada yürümesi sebebiyle, feminizm post-modernizmle bir arada düşünülemez. Fakat post-modern düşünce yapısı içerisinde bir feminizm anlayışının oluşturulması için feminist düşünürler çalışmışlardır. Aydınlanma felsefesi ile onun meydana getirdiği yapıya her iki anlayış da karşı gelmektedir. En başta feminist düşünce aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin ortaya koyduğu erkek merkezli cinsiyet anlayışına karşı durmaktadır. Diğer taraftan bütünüyle aydınlanma düşüncesini post-modernizm kabul etmemektedir. Feminizm cinsiyete dayalı olarak kadının değerini yüceltirken, post-modernizm de cinsiyete dayalı olarak erkek ve kadın cinsiyeti gibi herhangi bir ayrımı kabul etmemektedir. Post-modern feministler ise, modernizmin ortaya koymuş olduğu kadın ve erkeklerin birbirine eşitliği konusunda kadınların toplumda yer edindikleri ikincil konumlarından kurtulamadığını savunmuşlardır. Kadın ve erkekler arasında Post-modern feminist anlayış bu eşitliğin ortadan kalkmasına neden olabilecek söylem ve eylemlerden kaçınmaya çalışmışlardır. Kadın odaklı anlayışı savunan post-modern feminist yaklaşımlar, bu anlayışa engel olabilecek sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik düzeni eleştirmişler ve kadın taraflı bir zihniyeti oluşturmaya çalışmışlardır. Modernizm toplum yapısı içinde ataerkil anlayışın, devam etmesini savunan yanını eleştirmişlerdir. Post-modern feminist anlayış uyarınca çok değişik düşünce yapıları içinde kadınların haklarının savunusu ön plana çıkarılmalıdır. Günümüz modern çağda kadınların var olan sorunları tek tip olarak algılanmamalı ve bu sebeple de bu sorunların genelleştirilmesine karşı çıkılmalıdır. Irk, sınıf, cinsiyet, etnik köken gibi temel farklılıklar post-modern feminist anlayış çerçevesinde değerlendirilir. Bu anlayış içinde var olan bireysel birtakım farklılıklar ve tekil sistem muhafaza edilerek, kadınların var olan ve devam eden sorunları çözüme kavuşturulmalıdır. Kadınların kendilerine ait evrensel ve genel doğrularının bulunmadığı, ırksal, etnik ve yerel

özelliklere sahip bazı farklılıkların dikkate alınması gerektiğini ifade ederler (Kozlu, 2009: 8).

Post-modernite ırk ve cinsellik konularında farklı görüşler sunmuştur. Post-modernizm, modernizmin keskin olarak görülen yönlerine karşı, modernitenin meta söylemlerini bileşenlerine ayırmaya, analizini çıkarmaya; bununla birliktesakınleştirici bir özellik arz eden kesinliklerin yapılarını yıkıp dağıtmaya ve herşeyi tutarlı ve ölçülü bir şekilde izah etmeye ve anlatmaya çalışan grand teorinin esasında rasyonaliteden çok uzak olduğunu göstermeye yönelir. Kadın kendini diğerlerinin bakışı ile tanımlamaktadır. Ona farklı pek çok rol yüklenmiştir. Kadın konumunu ev kadını, anne, iş kadını, eş gibi toplumun yüklediği rollerle somutlaştırmıştır. Post-modernite dünyanın anlamsızlaşmasına neden olmaktadır. Parçalanmış, farklılaşmış ve belirsizleşmiş olanın dışında bir anlam yoktur. Bu parçalanmadan birey-özne de payını almaktadır... Toplumsal kimlik de belirsiz ve kırılgan hale gelirken, öznellik toplumsal olarak kurgulanmış bir şey olarak algılanır. Özneyi sökmek ya da yapı bozuma uğratmak, öznelliklerin, kimliklerin çoğulluğunun tanınması demektir. Modernleşme, toplumsal yapıdaki kurumsal değişimleri ve kişiler arası düzeyde tutum ve davranış değişikliklerini içerir. Kadına yüklenen roller ve değerler sürekli yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda, Türk toplumu kendine özgü gelenek ve kültürel özelliklerine uygun rol ve değerleri kadına yüklemektedir (Mengü, 2004: 72-73).

Kültür kavramı geçmişten bu yana kullanılmakta ve toplumda var olmaktadır. Fakat düşünürler, felsefeciler ve sosyologlar tarafından yorumlanmış yüzlerce tanımına rastlayabiliriz. Kültür sözcüğü çağımızın çokça kullanılan ama az anlaşılan yüklü kavramlarından birisidir. İnsanoğlunun her davranışına ve yarattığına kültür deniyor. Aynı zamanda, bir insan ve toplum kuramıdır. Kültür kavramı ve olgusu insan ve toplum bilimlerinin vazgeçemeyeceği ve görmezden gelemeyeceği bir gerçekliktir. Kültür sadece bireysel bir üretim ve bireysel bir olgu değildir; toplumsallıktan soyutlanamaz. Anlaşılması da sadece toplumsal zeminle sınırlandırılmaz. Tanımlamalarının çokluğu gibi kültür, çok yönlü ve çok boyutlu bakış açılarına sahiptir. Bireyler ve toplum için, toplumun geçmişini ve şimdiki zamanı anlayabilmemiz için hemen hemen her bilim adamının başvurması gereken kavramlardan ve araştırmalardan biridir “kültür”. Kültürü araştırmadan geçmişi, tarihi ve bugünkü yaşamımızı anlamamız mümkün değildir. Kültür hemen hemen her bilim dalıyla tarih, felsefe, sosyoloji, antropoloji ve psikoloji gibi bilim dallarıyla

yakından ilişkilidir. Özellikle antropoloji ve sosyoloji alanlarında sıkça ele alınan bir konudur. Kültür kavramı tanımlanması, kavranması zor ve uğraş gerektiren bir konu olduğu için çok çok fazla ele alınmamıştır.

Araştırmamız da kültürün tanımlamalarını, ögelerini, kültür ile ilgili her unsuru, kültür aktarımındaki rol alan unsurları araştırılıp, kültür ve kadın arasındaki ilişkinin ve kültür aktarımında kadının rolünün geçmiş ve günümüz karşılaştırılıp araştırılmasına yöneliktir. Kadın kültürü nasıl aktarır? Kültür aktarımında kadın bu rolü gerçekleştirebiliyor mu? Bu rolü gerçekleştiren ne gibi engel ve sorunlarla karşılaşıyor? Geçmiş ve günümüzdeki kadının rolü ne denli değişime uğramıştır ya da farklılıkları nelerdir? gibi sorular temelinde incelenmiştir.

Aynı zamanda kültür kavramı nesilde nesle aktarımı da önemli bir konudur. Bu aktarımda önemli birçok unsur yer almaktadır. Fakat en önemli unsurlardan birisi “kadın”dır. Kadının sadece doğurganlık özelliği ile toplumun devamını sağlamakla kalmaz, oluşturulan kültürü daha anne karnındayken çocuğuna aktarır.  nce dili, daha sonra diğer unsurları çocuklarına aktararak kültürün devamlılığını sağlar. Araştırmada kadın ve kültür arasındaki bağlantılar ve kadının kültür aktarımındaki rollerinin neler olduğu incelenecektir.

Çalışmada “Değişen Toplumda Kadının Kültür Aktarımındaki Rolü” genel başlığı altında öncelikle birinci bölümde kültür konusu ele alınmıştır. Geniş bir çerçevede kültür konusu incelenmeye çalışılmış olup kültürün tanımından, kültürün tarihçesinden, kültürün önemi ve özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde hem sosyolojik hem de antropolojik olarak kültürün tarihi seyir içerisinde geçirmiş olduğu ve çeşitli milletler ile düşünürlerin kültüre yükledikleri anlamlar farklı yaklaşımlar açısından incelenmiştir. Bunların yanında kültürün oluşum süreci, kültürün unsurları ve kültür toplum ilişkileri de birinci bölümde ele alınan konular arasındadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kültür kavramı çerçevesinde kültürün bir kuşaktan bir kuşağa aktarılması süreci ele alınmış, özellikle de sosyalleşme, kültürlenme kavramları incelenerek kültürün aktarımı konusunda aile, okul ve teknolojinin almış olduğu fonksiyonların neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sosyalleşmenin ilk olarak aile içerisinde başladığı vurgulanarak özellikle ailede annenin çocuğa kültür aktarımında temel yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ailede anne çocuğa ilk eğitimi vermekte ve bu sayede toplumda yerleşik olan değer, inanç ve tutumlar yeni bireylere aktarılmaktadır. Eğitim

açısından ise kültürün aktarımı okul yoluyla gerçekleşmekte ve okul sürecinde bireylerin toplumun kültürel değerlerini benimseyip öğrenmeleri ifade edilerek okulun bu konudaki işlevi belirtilmiştir. Yine teknolojinin kültürü aktarması alt başlığında teknolojinin tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu ilerlemeler göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle günümüzde kitle iletişim araçlarının çok yaygın bir şekilde toplum içerisinde kullanılması kültürel yaşamı derinden etkilediği ve geleneksel topluma nazaran modern zamanlarda toplumsal ve kültürel değişimi hızlandırmakta olduğu ifade edilerek, yaşadığımız bu çağın hız çağı olduğu şeklinde adlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise “Kültür Aktarımında Kadını Rolü” konusu başlığı altında kültür aktarımında kadının geçirmiş olduğu süreç geleneksel toplumdan günümüz sanal toplumuna doğru nasıl evrimleştiği anlatılmaya çalışılmıştır. Geleneksel toplum içerisinde kadının rolü, konumu ataerkil aile yapısı içerisinde kadının evde çocuk baktığı, kamusal alan içerisinde pek fazla yer almadığı, aile ekonomisine katkı amaçlı sınırlı geçim amaçlı bir işte çalıştığı, daha fazla erkek egemenliğinde bir yaşam sürdüğü belirtilmiştir. Günümüz sanal dünyasında ise kadının rolü ve kültür aktarımı konusu sanayileşme, şehirleşme, modernizm, post-modernizm, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, tüketim kültürü ve sosyal medyanın etkisi ile bağlantılı olarak kadına yüklenen anlamlar çerçevesinde ifade edilmiştir. Kadının geleneksel bağlarından kurtulması, modern zamanların moda ve tüketim kültürü anlayışıyla kadına yeni anlamlar ve roller yüklenmesi, toplum içerisinde kendine yer açmaya ve var olmaya çalışması anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUM KÜLTÜR İLİŞKİSİ

1.1.Kültür Nedir?

Kültür kavramı geçmişten bu yana kullanılmakta ve toplumda var olmaktadır. Fakat düşünürler, felsefeciler ve sosyologlar tarafından yorumlanmış yüzlerce tanımına rastlayabiliriz. Yaşadığımız çağda kültür kelimesi çok kullanılmasına rağmen daha az anlaşılan bir kelime olmuştur. İnsanoğlunun her davranışına ve bu davranışları sonucunda meydana getirdiklerine kültür deniyor. Bununla birlikte kültür, bir insan ve toplum kuramıdır. Kültür kavramı ve olgusu insan ve toplum bilimlerinin vazgeçemeyeceği ve görmezden gelemeyeceği bir gerçekliktir. Kültür sadece bireysel bir üretim ve bireysel bir olgu değildir; toplumsallıktan soyutlanamaz. Anlaşılması da sadece toplumsal zeminle sınırlandırılmaz. Tanımlamalarının çokluğu gibi kültür, çok yönlü ve çok boyutlu bakış açlarına sahiptir (Köktürk, 2014: 343).

Kültür kelimesi, günlük yaşamda ifade edilen dilde, bedensel alanla ilgili - “kültür-fizik” terimlerinde kullanıldığı gibi- ve yazıhinsel-matematikle ilgili bölümlerde kullanıldığı gibi- yetilerin kullanılması veya daha da ilerigeliştirilmesi manalarında kullanıldığı görünmektedir. Ayrıca, “kültürlü kişi, kültür sahibi birisi” gibi ifadelerde anlaşıldığı üzere, ayın, okumuş yazmış ve bununla birlikte birtakım sanatsal ürün açısından bir donanım sahibi, görmüş geçirmiş, kavrayış, anlayış ve muhakeme gücü normalden yüksek ve olaylara eleştirel bakabilme yeteneğine sahip bir birey olma niteliklerini bünyesinde barındıran gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak sosyal bilimlerin içerisinde kültür kavramı farklı anlamalar içerisinde değerlendirilmektedir (Aslantürk, 1999: 193).

Sosyal bilimlerin en tartışmalı ve tanımı konusunda en zorlanılan kavramlardan biri hiç şüphesiz kültür kavramıdır. Bu yüzden kültür konusunda kafa yoran ne kadar düşünür var ise o kadar kültür tanımı vardır diyebiliriz. Kültür konusu sosyal bilimlerin içerisinde öncelikle sosyolojinin ilgi alanına girmekle birlikte antropoloji ve arkeoloji gibi bilimlerin de kültür kavramını inceleme konusu yapmıştır. Bu yüzden kültür tanımında bile ortak bir kabul olmayıp düşünür ve filozoflar yüzlerce kültür tanımı ortaya koymuşlardır (Ergur ve Gökalp, 2011: 25).

Antropoloji alanında ve bu bilimin eserlerinde, kültür kelimesi soyut bir anlam içerisinde aşağıdaki ana terimler karşılığında ifade edilen bir kelimedir.

1. Kültür, toplumların ortaya koymuş olduğu uygarlık birikimlerinin toplamı ve bir sonucudur.

2.Kültür, herhangi bir toplumun yansıyan aynası gibidir, bizzat toplumun kendisidir.

3. Kültür, toplumda sosyal süreçlerin oluşturmuş olduğu bir bileşendir.

4. Kültür, kuramsal açıdan insan ve toplumun düşünce ve eylem ürünüdür (Güvenç, 1979: 95).

Kültür konusu sosyal bilimler alanı içinde, toplumsal olarak cinsiyet açısından biyolojik açıdan değil, fakat toplumsal açıdan birtakım vasıtalarla aktarılan ve iletilen her türlü şeyi ifade eder (Marsall, 1999: 442).

Antropoloji biliminde net bir tanımlama yapılamayan kültür kelimesi, gündelik dilimizde ise "gelişkinlik, inceltilmişlik, genel bilgi, görgü" gibi manalara geldiği görülmektedir. Fakat kültürsüz diye ifade edilen şekliyle bir insan olmadığı gibi, kültürden yoksun bir toplumda olamaz. Geçmişten günümüzü her toplumsal yapıda toplumlar ve bireyler doğal çevreyle baş edebilmek için maddi araç ve gereçler, donanımlar, eğitim sistemi, zihniyet yapısı gibi etkenleri kullanmışlar ve zaman içinde geliştirmişlerdir. Toplumda fertler doğup yetiştikleri toplumların kültürünü ister istemez benimseyip içselleştirirler. Bundan dolayı insanlar içinde bulundukları toplumun kültürü tarafından farkında olmadan kuşatılır; ancak farklı bir mekâna girdiklerinde bunun farkına varabilirler (Özbudun ve Uysal, 2012: 72-73).

Kültür terimi genellikle insan topluluklarının duygusal, düşünsel ve yargısal birlikteliğini var eden sosyal değerlerin birleşimi olarak ifade edilmektedir. Kültürün bu şekilde tanımı, gelenek, örf, adet, düşünce, edebiyat ve sanat değerleri gibi bir toplumun bütün sanatsal etkinlik ve değerlerini içine alır. Başka bir deyişle bilgi anlamını taşır, konuşma dilinde ise kültürlü insan, kültürlü ve bilgili insan manasına gelir. Felsefe açısından ise bu bilginin derinliklerine bakıldığında, insanların doğayı, doğal yaşamı kendi teknik ve ürettikleri ile değiştirip yeniden ve kendi düzenine göre işlediği baştan aşağı yeni olan bir doğayı ortaya koyar. Alet kullanan, araç yaparak yaşamını kolaylaştıran ve bunları kendi menfaatine kullanan insanoğlu, aletsiz, araçsız yaşamını devam ettiremediğinden insanlar doğadan daha çok kültür ile bir aradadırlar. İnsanların kendi elleri ile var ettikleri değerlerin toplamı olarak kültür, doğanın karşısında, doğaya hükmedebilmek için, onu kendine göre değiştirebilmek

adına bir düzen koyar. İnsan kendi eliyle, kendi gücü ile doğayı kendi çıkarına göre değiştirebilen ve düzenleyebilen tek varlıktır. İnsan doğayı dönüştürerek, yaparak, üretmek kültürel değerleri meydana getirmiş ve yaşam için bir gereklilik olan sorumluluklarını ortaya koyabileceği baştan aşağı yeni olan bir doğa kurmaya çalışmıştır. İnsan ilkel doğadan, kültür nesneleri meydana getirerek kendi çabasıyla kendi kültürel düzenini oluşturmaya çalışmıştır (Çeçen, 1996: 11).

Kültür kavramının kökeninin Latin dili olduğu sanılmaktadır. Türk diline ise Fransız dilinden geçtiği bilinen bir gerçektir. Türkçe olarak da kültür kavramının birebir karşılığı ise ekin kelimesidir (Aslantürk, 1999: 195). Kültür, genellikle her dilde olduğu gibi Türkçede de geniş bir anlam içinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kültür kelimesibelli bir dönem içerisinde ‘ekin’ kelimesi karşılığındaifade edilmiştir. Ancak zamanla ekin kelimesi yerine kültür kelimesi tercih edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Ziya Gökalp de eserlerinde kültür kelimesinin karşılığında ‘hars’ kelimesini kullandığı görülmektedir. Hars kelimesi, Arapça bir kelime olup, ‘harese’ kökünden gelmektedir. Harese ile kültür kelimeleri ile Latince bir kelime olan colere arasında anlam itibariyle benzer özellikler bulunmaktadır. Harese, anlam olarak toprağı ekip biçmek, toprağı sürmek, toprağı tohum atmak, ekmek, ziraat ve tarımla uğraşmak, ürün toplamak, çalışmak, biriktirmek, araştırma yapmak gibi birtakım manalara gelmektedir. Arapça da Kültür kelimesi manasında kullanılan bir başka kelime ise ‘sekafetü’ kelimesi olup, aynı yöne doğru yönelmek, anlamak, bulmak, düzeltmek, idrak etmek, kavramak, anlamlarında kullanılmaktadır. Bu nedenle kültür kelimesi yetenek, maharet, beceri, eğitim, kavramak gibi anlamalara gelmektedir. Farsça dilinde ise kültür ‘ferheng’ kelimesi ile aynılık taşımaktadır. Aynı Arapçada kullanıldığı gibi Farsçada da kültür kelimesibeceri, hüner, yetenek, maharet, bilgi, akıl, edep manalarına gelmektedir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi kültür, ortak birtakım nitelik ve özelliklere sahip bir kelime olarak diğer birçok farklı dillerde de kullanılmaktadır. Bu farklı dillerin hemen tümünde insanların davranış ve eylemine, insanın çalışmasına, biriktirmesine, üretmesine, icra etmesine yönelik bir anlamlandırma görülmektedir (Alver, t.y.:9).

Kültür konusu, sosyolojinin temel başlıklarından biridir. Kültür, bilimi, bilgiyi, güzel sanatları, ahlak ve değerleri, gelenek, görenek ile hukuku, örf ve adetleri içine aldığı gibi, insanın toplumun bir bireyi olması nedeniyle elde ettiği diğer bütün yetenek, ilgi ve alışkanlıkları da bünyesinde barındıran bir bütündür. Kültür, insanın kendi cinsinden olan diğer insana ve insanın ortaya koyduğu maddeye karşı tavır

takınmasını belirleyen bir bütündür (Erkal, 1999: 134). Kültürün maddi ve manevi olmak üzere iki tane ögesi bulunmaktadır. Kültür insanın kendisi tarafından ortaya koyulmuş ve meydana getirilmiş olan çevresini belirtir (Bilgiseven, 1995: 15).

Kültür, herhangi bir toplumun karakter yapısını olu turand   nceler, fikirler, bilgi ve inançlar, teknik ve ürünleri, davranış ve kalıp yargı tiplerini oluşturan bir sistemin ürünüdür. Toplumsal miras yoluyla kazanılan kültür, elde edilmesi ve korunması biyolojik bir yolla mümkün olmayan, tamamen toplumsal bir süreçtir. İnsanlar arasında iletişimi sağlayan sembolik bir karaktere sahip olan dil kültürün temel yapısıdır. Toplumlar dil olmadan hiçbir sosyal kurum ile değer ve yargılarını geliştirip ilerletemezler. Ekonomik, teknik, sosyal ve kültürel unsurlara ait işlemler dil faktörü olmadan ilerleme kaydedemezler. Fakat bu arada kültürel yapının iki unsuru arasında çok kuvvetli bir ba  olsa da yine de birbirleri ile ayrıldığı noktalar olabilir: Birincisi maddî kültür olarak, var olan üretilmiş araç gereç gibi teknik unsurlar bu alanda bulunur. İkincisi manevi kültür içerisine de düşünce inanç, değer, duygular gibi birtakım davranışlar girer. Kültür  zerine araştırma yapanlar maddi ve manevi kültürü birbirlerinden ayırmakla beraber, bu iki kültürü birbirleri ile i  içe geçmiş, birbirine bağlı bir bütün olduğunu ortaya koyarlar (Ülken, 1969: 185).

Kültür, toplum olarak ifade edilen genel  er eve içinde ya da bu çerçeveyi meydana getiren toplumsal gruplarda yaşamını devam ettiren bireylerin hem kendi kimliklerini, hem de grup davranışlarını ve sosyal kurumları ne şekilde  ekillendirdi ini ve bu şekillendirme biçimlerinin ifade eder. Bu tanımdan hareketle birbirleriyle ilişkili olan biri maddi kültür diğeri de manevi kültür olarak iki farklı kültürden söz edebiliriz. Maddi kültür, somut kültür olarak ifade edilirken, manevi kültür de soyut kültür olarak da ifade edilebilir (Erdoğan ve Alemdar, 2011: 25).

Medeniyet yapısı içinde kuşaktan ku a a aktarılıp   renilmi  olan kültür, sosyal olarak bir yaşam biçimidir. Toplumların maddi olarak ortaya koydukları geli imlerin ürünü bilinci medeniyeti oluştururken; kuşaktan ku a a aktarılarak ve öğrenme yoluyla elde edilen ise kültürdür. Kültür, sosyal yaşam tarzının düşünce ve fikirsel olarak örgütlenmesidir. Kültür, toplum hayatı içinde biçimlendirilmiş bir yaşam biçimidir (Ergun, 2015: 70).

Kültür insanlarla ilgili her şeyi içeriğine dâhil eder. İnsanların kendi elleri ile var ettikleri hemen hemen her şey ve geliştirip insanlığın hizmetine soktukları bütün değer yargıları kültürün anlamını ve değerini ifade eden ögelerden oluşmuştur. Ancak bütün bunlarla beraber kültürün tanımı konusunda bir ittifak olmayıp çok

değişiş ve çeşitli tanımlarla birlikte çeşitli yaklaşımlar olmuştur. Bu tanımlar içerisinde öne çıkan ve genel olarak kabul edilen yaklaşım Taylor'un kültür tanımıdır. Çok çeşitli kültür tanımlarına rağmen Taylor'ın kültür tanımı bütüncül bir anlayışla genellikle benimsenen ve kabul edilen önemli bir tanım olmaktadır. Taylor kültürü şu şekilde tarif etmektedir; kültür, toplum içerisinde onun bir üyesi olarak insanların ortaya koyduğu bilgi, estetik, sanat, etik, gelenek, görenek ve benzeri diğer yetenek ve kabiliyetleri kapsayan tümel ve karmaşık bir bütündür (Çeçen, 1996: 321-322).

Antropolog Kroeber ve Kluckhohn, kültürün anlamlarının ilişkisi başka birçok bilim adamı antropolog tarafından oluşturulmuş birçok sayıda kültür ile ilgili tanımı toparlamışlardır. Bu birçok sayıda var olan tanımlar arasından altı tane temel oluşturacak tanımı belirlemişlerdir.

1. Betimleyici olarak ortaya koyulan tanımlar kültürü gündelik sosyal yaşamın tamamını kapsayan bir bütün olarak görme ve kültürü meydana getiren çeşitli alanları sıralama şeklindedir. Bu tanımın çıkış noktası Tylor'ın 1871 yılında yapmış olduğu kültür tanımıdır.

2. Diğer bir tanım olan tarihsel tanımlar, kültürü nesilden nesile aktarmak şeklinde zaman süreci içinde nakledilen bir miras şeklinde tanımlama olarak anlaşılmaktadır.

3. İki şekil alabilme özelliğine sahip normatif tanımlardan birincisi, somut eylem ve davranış kuralları şeklinde olan kültürün, bir yaşam tarzı olduğunu ifade eder. İkincisi ise, davranış ve eylemler bulunmadan sadece değerlerin önem ve rolünü açıklamaya çalışır.

4. İletişim süreci, öğrenme, ihtiyaçların belirlenmesi, duygusal ve zihinsel açıdan sorun çözme aracı olarak kültürün psikolojik tanımı vurgulanır.

5. Yapısal olarak tanımlamalar ise “kültürün birbirinden ayrılabilen kısımlarının var olan karşılıklı iletişimine” işaret eder ve bununla birlikte kültürün somut olarak davranış ve eylemlerden ayrı bir soyutlama olduğu üzerinde vurgu yapar. Bundan dolayı bu şekildeki tanımlamalar, kültür diye ifade edilen şeyleri basitçe listeleyenler ve olması gereken ile davranış alanı arasında hiçbir fark gözetmeyenler ile karşılaştırılabilir.

6. Sonuncusu olarak da genetik tanım üzerine oluşturulan kültürün, nasıl var olması gerektiği ya da varoluşuna şekilde sürdürmesi gerektiği bakımından bir tanım ortaya koyar. Genetik tanımın biyoloji ile pek bir ilgisi yoktur, bu

nedenlek lt r  insanlar arasında iletişim ve etkileşim sonucunda ortaya çıkan ya da kuşaktan kuşağa aktarım ile sonucunda meydana gelen bir ürün olarak var oluşunu devam ettiren bir şeymiş gibi ifade eder (Smith, 2007: 15-16).

 nsanların ne şekilde düşünmesi gerektiği, işittiği, duyduğu, yapıp ettiği, istekleri; insanın kendisini ne şekilde değerlendirdiği, öz varlığını, benliğini nasıl ifade ettiği; değer yargılarını, ideal ve hedeflerini, arzu ve isteklerini nasıl düzene koyduğu gibi sıralanan tüm duygu eylem ve davranış ile düşünceler kültürü meydana getiren ögelerdir.  nsanoğlunun yaşam tarzının nasıl olduğu, kendini toplumda nasıl var ettiği, hangi eylemleri benimseyip uyguladığı bütünüyle kültürdür. Teknik, iktisat, örf, adet, gelenekler, hukuk sistemi, sanat, etik ve estetik, bilimsel çalışmalar, yönetim şekli devlet düzeni, kısaca insanın kendi eliyle ortaya koymuş olduğu her türden şeyler kültüre girer. Toplumdaki organizasyon ve örgütler, dernek faaliyetleri, toplumsal kurumlar, eğitim ve  ğretim yani okullar, bütün olarak meydana gelen her şey kültürden sayılırlar.  nsanlar arasında meydana gelen maddi ve manevi olarak toplumda üretilen eser ve ürünlere kültür denir (Uygur, 1996: 17).

Kültür, aynı kaderi ve aynı geleneksel yapıyı paylaşan bireylerin, o toplumda bir kuşaktan başka kuşaklara aktardıkları öğrenilmiş olan tutum ve davranışlar sistemidir. Kültürlerin oluşması, saklanması, gelecek kuşaklara aktarılması gibi hususlar sosyal bir bütünlük içinde gerçekleşen bir süreçtir, biyolojik değildir (Erkal, 1999: 134-135).

Kültür, insanın doğumu ile değil, toplum içerisinde ailede, okulda ve çevrede almış olduğu eğitim sonucunda tamamen sosyalleşme yoluyla elde edilen ve toplumsal bir miras anlayışı ile gelecek nesillere iletilen bir durumdur. Kültür, bireye ait ve bireyselyanı ağır basmaktan ziyade, daha çok ve genellikle toplumsal değerler ile tutum ve davranış sistemi olarak ifade edilir. Toplumsal yaşam içerisinde kültür, tarihi süreç içinde birikerek oluşan bir yapıdır. Bir milletin ve toplumun bütün  lk  ve ideallerinin ve toplumsal kimlik ve kişiliğinin bir göstergesi durumundadır.  nsanların meydana getirdiği kültürel değerler tutucu yani dogmatik bir yapıda bulunmayıp, günün ve tarihin ihtiyaç ve gereklerine göre ana damarını yitirmeden değerikliğe uğrayabilir. Kültürü meydana getiren ana maddeler içinde yer alan dil, din, gelenek, örf, inanç, adet, edebiyat, mimari yapı ve musiki anlayışı, sanat birikimleri,  lk ler ve idealler, iktisadi yaşam gibi öğelerin meydana getirdiği geniş kapsamlı doğal bir yapıdır. Kültürü ne sadece dil olarak görebiliriz ne de sadece din ve diğerleri. Kültür, kendisini meydana getiren bütün bu değerlerin bir arada

olmasından meydana gelmiş çok kapsamlı bir sentezdir (Erkal, B. Baloğlu ve F. Baloğlu, 1997: 170).

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden meydana gelen öyle bir bütünlüklü yapıdır ki, toplumsal yaşam içinde, var olan her türlü bilgiyi, alışkanlıkları, itiyatları, değer ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her türlü davranış biçimlerini içine alır. Bütün bunlar sayılanlarla birlikte, o toplumüyelerinin genelin de ortak olan ve onu diğer toplumlardan ayırt eden özel bir hayat tarzı temin eder (Turhan, 1994: 45).

Kültür bir toplumu oluşturan bireylerinin ya da toplum içindeki sosyal grupların hayat tarzlarına göndermede bulunur. Kültür, toplumdaki insanların nasıl ve ne şekilde giyindiklerini, evlilik ve evlilik törenleriyle birlikte aile hayatlarını, çalışma biçimlerini, dini ibadet ritüel ve törenlerini ve boş zaman faaliyetlerini içermektedir (Giddens, 2000: 11). Kültür geçmişten günümüze herhangi bir toplumu ya da toplumsal gurubu belirleyen ve konusunu bilgi, örf ve adetler ile gelenekler, kural ve normlar ile değer yargıları ve inançların meydana getirdiği, yaşam biçimidir (Giddens ve Sutton, 2014: 259). Kültür, toplum içerisinde insanların insanlara ve insan dışı maddelere karşı, yapmış olduğu tutum ve davranış ile tavırları oluşturan bir bütündür, kısaca yaşama tarzıdır (Erkal, B. Baloğlu ve F. Baloğlu, 1997: 170).

1.1.1. Kültürün Tarihçesi

Kültür kelimesinin tarihi süreç üzerinde oldukça çok uzun ve bir o kadar da ilginç bir geçmişi bulunmaktadır (Güvenç, 1979: 96). Kültür kavramının bugünkü anlamını ve sosyal bilimlerde kullanımını alanını bilmek istiyorsak, toplumlar da doğuşunu, jenealojisini başından beri bilmek gerekmektedir. Başka deyişle sözcüğün ve bağıntılı olduğu bilimsel kavramın nasıl oluştuğunu gözden geçirmek, sözcüğün kökenini, semantik evrimini ortaya çıkarmak gerekir (Cuche, 2014: 11).

İnsanları diğer canlılar âleminden ayıran ve üstün kılan özellik, Antropoloji bilimine göre kültürün toplumda var olmasıdır. İnsanoğlu fiziksel olarak diğer canlılardan daha zayıf bir şekilde dünyaya gelmekte ve kendini koruma noktasında daha uzun süre bir başkasına muhtaç olmakta, kültür sayesinde de doğal yaşam içerisinde kendisini tehlikelerden koruyabilmekte ve hayatta kalabilmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı antropologlar, bir alet yapabilme becerisine sahip olan insanın, bu özelliğinin başka tür canlılardan ayıran bir özelliği olduğunu belirterek, kültürü de

bu aleti yapabilme yeteneği olarak tanımlamaktadırlar (Özbudun ve Uysal, 2012: 71-72).

Dilbilimi üzerinde çalışanlar “kültür” kelimesinin Latin dilinde toprak kültürü karşılığında kullanılan edere-cultura kelimesinden türediğini ifade etmektedirler. Buna paralel olacak nitelikteki bir başka kültür çalışmasında ise kültür sözcüğünün geçmişinin Latince deoturmak, ikamet etmek, büyütmek, yetiştirmek, koruyup kollamak gibi anlamlara gelen colere kökünden geldiği sanılan cultura kelimesi olduğu bildirilmektedir. Colere; bir şeyi işlemek, tamir etmek, onarmak, yapma veya inşa etmek, özen göstermek, tarlayı ekip biçmek, güzelleştirmek, öğretmek ve eğitmek gibi anlamlara gelen çok değişik bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Bu fiil yapısından türetilen cultura kelimesi, ilk defa tarım içifaaliyet ve etkinlikleri açıklamakta kullanılmıştır. Roma döneminde cultura kelimesi doğal yaşamda kendi kendine büyüyen herhangi bir bitkiden farklı olarak, insanın kendi emek gücüyle, kendi eliyle çalıştığı tarlada bir ürünü ekip yetiştirmesi sonucu oluşan bitkileri ifade etmek için kullanmışlardır. Bugün için de bağ bahçe ve tarla, sera ilelaboratuar ortamlarında üretilmeye çalışılan bitkilere de kültür bitkisi ismi verilmektedir (Oğuz, 2011: 125).

Latince cultura kelimesinden türeyen kültür, genel anlam itibariyle tarlayı ekme veya toprağı işleme anlamına gelmektedir. İnsanın doğal yaşama karşı kendi emeği ve kendi etkili çabası ile ilişkisi bulunan kültür, diğer bir anlamda insanın yapmış olduğu birtakım etkinlikler neticesinde meydana gelen ikinci bir doğaolarak ifade edilebilir. Kültürün geçmişten günümüze tarihi gelişimi içerisinde, insanların etkin çalışma faaliyetleriyle, yaşamış olduğu kendi sosyal ve doğal şartlarını etkili bir şekilde dönüşüme uğratmasıyla ve kendi ihtiyaçlarını giderebilecek tüm toplumsal değerleri ve davranışları meydana getirmesiyle yakından ilişkilidir. Tüm bu nedenlerle kültür, insanların bütün olarak oluşturmuş oldukları yaratıcı faaliyetlerini ve sosyal ve kültürel değerlerin meydana getirilmesindeki faaliyetlerinin bizihi kendisini de kapsamaktadır (Çeçen, 1996: 321).

Eski Yunan, kültür kavramının ortaya çıkışını ayırt etmemize olanak tanır. Platon, toplum ile kültür arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu kaydeder, zira ona göre insan kendini yalnızca kentin, sitenin hayatı içinde gerçekleştirebilir. İnsanı politik hayvan olarak tanımlarken Aristo bu kavramı yineler. Buna karşılık Roma Dönemi, insan aklının verimli kılınması anlamında bir kültür nosyonunun derinleştirilmesinde bariz bir ilerleme kaydetmemiştir. Daha ziyade, yalnızca eğitime indirgenmiş olan

kültür, özellikle, az sayıda insana verilen bir ayrıcalık, seçkinlere özgü bir incelmışlik olarak kabul edilmiştir (Adıgüzel, 2001: 107-108). Kültürü, ilk defa olarak insanın eğitim açısından yetiştirilmesi, eğitilmesi, öğretilmesi manasında kullanan Romalı iki düşünür de Cicero ve Horatius olmuşlardır (Özlem, 1993: 110).

Kültür'ün Fransızcada kullanımı üzerinde özellikle durmak yerinde olur. Görünen o ki -kavramın bulunuşuna yol açacak olan- sözcüğün belirleyici semantik evriminin, dilbilimsel alımla komşu dillere (İngilizce, Almancaya) geçmeden önce, Aydınlanma devri Fransız dilinde ortaya çıktığıdır. 18. yüzyıldakültür kelimesine çağdaş manasının gelişim dönemi olarak görülse de, yine de 1700'lü yıllarda "kültür" kelimesi Fransız dilinde (vokabüler) tarihi eski bir kelimedir. Latince de cultura kelimesinden türeyen kültür kelimesi tarlada yetiştirmek ve çiftlik içerisinde bulunan hayvanlarınbakımı, eğitilmesi gibi anlamlara gelmekte olup, kelime XIII. yüzyıldan itibaren de tarlada ekilmiş biçilmiş gibi manalarda kullanılmaya başlanmıştır (Cuche, 2004: 15). Culture kelimesi Fransızca'da XVII. yüzyıla kadar aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. İlk defa Fransız ünlü düşünür Voltaire, Culturekelimesini, insan zekâ yapısının (esprit) gelişimi, geliştirilmesi ve bunun yüceliği anlamında kullanmıştır(Güvenç, 1979: 96).

XVI. yüzyıl başında artık bir durum (ekili biçili yer) manasında kullanılmıyor; etkinlik, hareket, eylem ve faaliyet bildiriyor, bir tarlayı veya bir toprağı ekmek, işlemek eylem ve faaliyeti gibi. Mecazi anlamda kullanımı XVI. yüzyılda meydana geliyor ve bir zihin ve zekâ yapısının işlenmesine, geliştirilmesine yönelik çalışmak anlamı taşıyor. Fakat buradaki değişmeceli anlam XVII. yüzyılda çok fazla yaygın değil ve devrin sözlüklerinden birçoğunda görülmediği üzere pek de akademik kabul görmüyor (Cuche, 2004: 15).

Cicero'dan, yani M.Ö. 1.yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar, kültür teriminin "tekil kültür" anlamında kullanıldığını görüyoruz. 18.yüzyıl, aydınlanma düşüncesininrasyonalizme ve akla verdiği değerle ilişkiliolarak, kendisine lazım gelen bilgileri edinen, zekâ ve aklını kullanabilen, rasyonalist ilke ve değerlere göre faaliyette bulunabilen, nefesine ve arzularınazeka ve aklıyla hâkim olabilen ve bu manada kimlik ve kişilik sahibi olmuş insanlara aydın ve ya entelektüel denmiştir. 18. Yüzyılla birlikte, kültür terimin tekil anlamının yanı sıra, çoğul anlamı olarak da kullanılmaya başlandığı belirtilir. Bunun sonucunda yeni anlamıyla birlikte kültür kelimesi artık, insan topluluklarının, bir milletin, bir ulus içerisindeki halkın ve de belli başlı birtakım milletler topluluğunun duyuşsal, düşünsel ve değer yapısını

oluşturan fikri, edebi, sanatsal, ahlaki, felsefi, töresel, bilimsel ve teknikselbütün üretim değerleri ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kültür terimi, tek tek insanlar için değil de, bir insanlar topluluğu için kullanılmış olmakla birlikte, bir bakıma sosyolojik bir terim olarak diyebileceğimiz bir yeni anlam kazanmış oluyordu (Özlem, 1993: 110).

"Kültür" kelimesi değişmeceli manada öncelikle XVIII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlıyor. Bu doğrultuda Fransız Akademisi Sözlüğüne giriyor (1718 basımı). O yıllarda daha çok bir tamlama ile ele alınıyor: mesela "sanat kültürü" deniyor, "edebi kültür", "bilim ve teknik kültürü" gibi ifadeler yer alıyor. Sözcük Aydınlanma dilinde sözlüğe girmiştir, ancak filozoflar tarafından pek kullanılmıyor (Cuche, 2004: 16).Kelimebu yapısı ile Almanca diline geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde Cultur şeklinde yer almış. Etnolog G. Klemm, (1843-52) “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adlı on ciltlik eserinde Cultur kelimesini uygarlık ve kültürel değişim anlamında kullanmıştır. Kelime bu yapısından, İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçti. Antropoloji Bilimleri ailesinde günümüzde de genellikle kullanılan ilk olarak bilimsel kültür tanımını yapan İngiliz antropoloğu Tylor'un, (1871) kültür kavramını Alman dilinden aldığı, özellikle Klemm'den esinlendiği görüşü oldukça geçerli olan bir kanıdır (Güvenç, 1979: 96).

Karmaşık bir yapısı olan kültür kavramının tarihi ve ne şekilde bir kullanımı olduğu, Kroeber ve Kluckhohn ile Williams'ın eserlerinde görülebilir. Bir yetiştirme ve işleme sürecinin adı olarak ilk başlangıçta -ürün yetiştirimi (cultivation) ya da hayvan yetiştirimi (çobanlık ve besicilik) ve zihin yetiştirimine (etkin cultivation'a) doğru anlamını genişleterek- özellikle Alman ve İngiliz dilinde 17. yüzyılın sonlarına doğru belirli bir insan topluluğunun genel bir hayat tarzı anlamına gelen bir tin konfigürasyonunun ya da genellemesinin ismi oldu. Herder, ilk önce kavramı, her türlü tekil ve bireysel anlamından ya da bugün ifade ettiğimiz yönüyle uygarlık'ın tek-çizgili (unilinear) ve düz manası olmaktan çıkararak, bilinçli bir şekilde ayrımla, anlam yüklü bir çoğulluk ve tümel kültürleri kastetmek üzere kullanmıştır. Daha sonra, özellikle de 18. yüzyılda antropoloji biliminin gelişimiyle birlikte, daha geniş, çoğulcu ve tümel bir terim olarak, bütüncül ve ayrı bir sosyal yaşam tarzını ifade etme niteliğini devam ettirmiştir (Williams, 1993: 9).

Bununla birlikte XIX. yüzyılın sonlarına doğru ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, İngiliz ve Fransızlar, kültür kelimesi yerineuygarlık (civilisation) kelimesini daha fazla kullanıyorlardı. Fransız dilinde Culture kelimesinin uygarlık kelimesi

karşılığında AcademieFrimçaise sözlüğünde yer alması ancak 1932 yılında meydana geldi. Uygarlık terimi, bilim, teknik, felsefe, teknoloji ve sanayi gibi uzmanlık alanlarında önde giden İngiliz ve Fransızlar tarafından, vahşilik, barbarlık, ilkel yaşam ya da az gelişmiş bir medeniyet gibi anlamların karşılığı olarak kullanılır. Toplumsal gelişme ve refah seviyesinde İngiliz ve Fransızların biraz gerisinden takip eden Almanlar ise, “Cultur” kelimesini kullanarak, Fransız veya İngiliz uygarlığına karşıt olarak, Alman kültürünü ön plana çıkardılar. Batılı etnolog olan bilim adamları, XIX. Yüzyıldan itibaren, keşfedip meydana çıkardıkları ve de ilkel ya da barbar sayılmayan kendilerine göre barış yanlısı, sıradan uygarlıklara da Kultur ya da Culture adını verdiler (Güvenç, 1979: 96-97).

Kültür terimi 18. Yüzyıl ile birlikte medeniyet kavramının eş anlamlısı olarak özellikle Almanya’da kullanılmaya başlanmıştır. Kültürel yaşamlar ile kültür unsurlarının gelişimiyle birlikte 19. Yüzyılda, kültür terimi özellikle sosyal bilimlerin alanında çok sık kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal bilimlerde kullanılan anlamda kültür, bir toplumu oluşturan bireylerce meydana getirilen yaşam tarzları ile bireylerin kendi aralarında ki inanç ve değerleri, konuşulan dil, toplumsal örf, adet ve kurallarıyla genel olarak ilgilidir (Giddens ve Sutton, 2014:259-260).

Kültür kelimesi 18. Yüzyıla gelinceye kadar tarım alanıyla ilgili olarak daha çok toprağı ıslah etme, ürün ekmek, ürün yetiştirmek anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Yani kültür kelimesi 18. Yüzyıla kadar toplumsal bir anlamda değil de başka anlamlarda özellikle de tarımsal faaliyetlere yönelik olarak, ürün ekme, yetiştirme, büyütmek, işleme gibi manalara gelecek şekilde kullanılmıştır. İngilizcede tarım, ziraat kelimelerine karşılık gelen agriculture kelimesinin kullanılıyor olması, kültür yerine Arapça hars kelimesinin ise tarla sürmek, ürün anlamlarına gelmesi tesadüf değildir (Ergur ve Gökalp, 2011: 25-26).

Kültür kelimesi ve olgusuyla ilgili fikirler sosyal antropologlar tarafından genellikle 1871 tarihinde Tylor tarafından yapılan kültür üzerine yaptığı genel tanıma dayanmaktadır. Tylor’un tanımında daha çok kültür ile medeniyetin birbirleriyle benzer özelliklere sahip olduğu ifade edilir. Bu kültür ve medeniyet ikilemi, İngilizce ve Fransızcada olanaklı iken, Alman dili için olanaklı değildir. Burada somut nesneleri ifade eden maddi kültür ile gelenek ve görenekler ile inançlar olarak maddi olmayan kültür arasında bir ayrım söz konusudur. 19. yüzyıl antropologlarından olan Tylor ve Lewis Henry Morgan göre kültür toplumda bireylerin zihinsel faaliyetlerinin bir sonucudur. Bu antropologlara göre medeniyet ve kültür ile

toplumdaki genel ahlaki zihniyet arasında süreklilik arz eden bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki sonuçta görece üst seviyede kabul edilen Batı sömürgeci medeniyetinin temelini meydana getiren kültür ve uygarlık durumlarını belirliyor.

Kültür alanında ortaya koyulan modern düşünceler, yeni yüzyıla girilirken Franz Boas gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla gelişmiş ve göreceliğe doğru yönelmişti. Boas ve ondan sonraki diğer Kuzey Amerikalı antropologlar, kültürel özelliklerin başka toplumlardan alınabilmesini ya da toplumlar arasında aktarılabilmesini sağlayan süreçlere de ilgi duymalarına rağmen, buradaki amaç kültürleri derecelendirmekten ziyade, onları betimlemek, karşılaştırmak ve farklılıklarını sergilemektir. Nitekim Britanya sosyal antropolojisinde görülmeyen kültür alanları fikrinin ve Kuzey Amerika'ya özgü karşılaştırmalı bir etnografinin ortaya çıkmasının kaynağı budur. Britanya'da genel olarak kültür, aynı disiplin içerisinde toplumsal yapıdan ayrılan fikirlerle sembollerin birlikte bir toplamı şeklinde değerlendirilir ve bu ayrıma, kültür teriminin Avrupa'daki ve Kuzey Amerika'daki kullanımlarında da temel bir olgu olarak rastlanır (Marsall, 1999: 442).

Sözcüğün XIX. yüzyıldaki evrimi Fransa'da çok farklıdır. O sıralar parlak dönemini yaşayan Alman felsefesi ve edebiyatına kültürlü çevrelerde duyulan ilgi kuşkusuz Fransızcada sözcüğün anlamını genişletmiştir. "Kültür" kolektif bir boyut kazanıyor ve yalnızca bireyin entelektüel gelişimini anlatmıyor. Bir insan topluluğuna özgü niteliklerin bütünü de anlatmaya başlıyor, fakat daha geniş ve flu bir biçimde. Hem "Fransız kültürü" (ya da Alman kültürü), hem de "insanlığın kültürü" türünden deyişlere rastlıyoruz. "Kültür" "uygarlık"a çok yakın anlamda, kimi zaman da onun yerine kullanılıyor. Fransızca kavram insan türünün birlik-bütünlüğü fikri ile vurgulanır. Fransa'da XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasında evrenselci düşüncenin sürekliliği vardır. Kolektif anlamda kültür her şeyden önce insanlığın kültürüdür. Alman etkisine rağmen birlik fikri farklılık bilincine ağır basıyor: "Alman kültürü" ve "Fransız kültürü" arasında gözlemlenecek ayrımların ötesinde var olan "insan kültürü" birliğidir (Cuche, 2004: 22).

XX. yüzyılda Fransız ve Alman ulusçuluğunun rekabeti ve 1914-1918 savaşında sert çatışmaları iki kültür anlayışı arasındaki ideolojik tartışmayı alevlendirecektir. Sözcükler böylece silah niyetine kullanılan sloganlara dönüşüyor. (Anlayışlarındaki) kültürü savunuyoruz diyen Almanlara, Fransızlar uygarlık savaşçılarıyız diye karşılık veriyor. Bu, Fransız ulusalcı ideoloji sözcük düzeyinde de Alman hasmından açık biçimde ayrılmak zorunda olduğundan, XX. yüzyılın başında Fransa'da ki,

“kültür”ün kolektif anlamda kullanımındaki görelî gerilemeyi açıklar. Ancak sözcükler çatışması silahlı çatışmanın sonunda da sürececek, basit bir savaş propagandasına indirgenemeyecek derin ideolojik bir karşıtlık gösterecektir. XVIII ve XIX. yüzyıl arasındaki Fransız-Alman tartışması özgünlük taraftarı ve evrenselci iki kültür tasavvurunun arketipi, başlangıç noktasıdır; bu iki biçim çağdaş sosyal bilimlerdeki kültür kavramının iki türlü tanımlanmasının temelidir de (Cuche, 2004: 23).

Williams, kültür kelimesinin anlam olarak üç farklı şekilde olduğunu belirtir (akt. Ergur ve Gökâl, 2011: 27): birinci olarak uygarlık manasına gelecek şekilde düşünsel ve tinsel, ikinci olarak yüksek kültür anlamında sanatsal pratikler ve de üçüncü olarak da hayat şekli anlamlarında bir medeniyeti temsil edecek manasında kullanılan kültür kelimesi. Bununla birlikte Alman düşünce çevresinde kültür ile medeniyet terimleri arasında bir ayrışma yapılması söz konusu iken, günümüz düşünce çevresinde ise bir ayırmadan ziyade kültür kavramının medeniyet kavramını içine alacak şekilde kapsadığını ifade edebiliriz. Türkiye düşünce geleneğinde ise ilk defa sosyolojik olarak Ziya Gökâl tarafından kültür ve medeniyet ayrımı yapılmış olup bu şekilde kültür kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Ziya Gökâl’e göre, kültür kelimesine karşılık gelen kelime “hars” olup bir milletin geleneklerini, örf ve adetler, edebiyat ve tarihi, estetik, sanat ve de ekonomik olarak ortaya konan ürünlerden meydana gelmektedir.

Özellikle son yirmi otuz yıldır kültür kavramının toplumsal alanda geçerli bir şekilde kullanımının yayıldığı, genişlediği gözlenmekte olup, daha önceden ifade edilen zihniyet, düşünce şekli ve ya ideoloji gibi anlamların yerine kullanıldığı görülmektedir. Çok farklı ve çeşitli alanlarda kullanılması nedeniyle, geçmişte kullanılan anlamlarından farklı olarak değerlendirilmiş olsa da kültür kelimesinin başarılı bir şekilde yaygınlığını ortaya koymak gerekir (Ergur ve Gökâl, 2011: 27).

Kültür bir milletin varlığının en önemli ve vazgeçilmez unsurlarından biridir. Latince “toprağı işlemek” anlamına gelen kültür, Avrupa toplumlarında yüksek düzey ve genel bilgi anlamlarında da kullanılmıştır. Kısaca “bir milleti diğer milletlerden ayıran, her milletin kendine has kimliği” şeklinde de ifade edilebilen kültür terimi uzun zamandır bilim adamlarının tanımlamaya çalıştıkları bir kavram olagelmıştır. Bu konuda E. B. Taylor, C. Wiesler, E. Sapir, A. Young R. Thurnwald, A.K. Kohen, F.A. Wolf, A. Vierkandt gibi yabancı fikir adamlarının yanı sıra ülkemizde de en başta Ziya Gökâl olmak üzere, İbrahim Kafesoğlu, Mümtaz

Turhan, AmiranKurtkanBilgiseven, Erol Güngör, Sadık Tural gibi düşünce ve fikir adamları kültür kavramı üzerinde düşünceler meydana getirmişlerdir (Yılmaz, 2004: 111).

1.1.2. Farklı Kültür Tanımlamaları

Günümüzde varılan noktada, antropoloji literatüründe kültür kavramının kesin bir tanımdan yoksun olduğunu söyleyebiliriz. 1952 yılında yayımladıkları *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* (Kültür: Kavram ve Tanımların Eleştirel Değerlendirmesi) başlıklı kitaplarında, Clyde Kluckhohn ve Alfred Kroeber 160'ın üzerinde kültür tanımı vermektedirler. Bu tanımlardan bazıları birbirine çok yakın da olsa, bu durum, kavramın ne denli karmaşık çağrışımlarla yüklü olduğunu gösterir. Ancak "başlangıçta tümüyle materyalist bir süreci imlemiş" olan "kültür", "zamanla mecazi olarak tinsel meselelere kaymıştır." Bir başka deyişle, kavramın insanın üretimi pratiğinden insan tahayyüllerinin örüntüsüne dek çok geniş bir kapsama alanı vardır.

Edward B. Tylor, kültür kavramını şöyle tanımlamıştır: "Kültür ya da uygarlık, insanın bir toplum üyesi olarak edindiği, bilgi, inançlar, sanatlar, ahlak, yasalar, adetler ve diğer yeti ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür." Tylor, kültür ile uygarlığı özdeş kavramlar olarak ele almaktadır; bu, toplumların tek-hatlı ve evrensel bir ilerleme ölçeği üzerinde daha ileri ya da geri noktalara yerleştirildiği 19. yüzyıl evrimci düşüncesinin bir ürünüdür. İlerleme fikri görecilik⁴ karşısında zemin kaybetmeye başladığıdaysa, antropologlar artık tek bir "kültür"den değil, çoğul "kültürler" den söz etmeye koyulacaklar; kavram, her bir ulus, giderek etnik gruba "ruhu"nu veren tikel duyuş, düşünüş, davranış, örgütlenme ve teknoloji örüntüleri anlamını yüklenecektir (Özbudun ve Uysal, 2012: 72).

19. ve 20. yüzyılda kültür üzerine düşünen Fransız aydınları kavramı geçmiş anlamına yakın bir anlamda kullanmışlardır. Yani Fransa'da aydınlar kavramı bilişsel anlama gelecek şekilde elitist özellikte kullanmışlardır. Fransa'da sosyolog Durkheim İngiliz dilinden kültür kelimesinin anlamını uygarlık anlamına gelecek şekilde çevirmiş, sosyal olguların kültüre dayandığını söylemek istemişse de bu şekilde kültür kavramını çok az kullanmıştır. (Oğuz, 2011: 133).

Günümüzde artık klasik olmakla birlikte kültür üzerine yapılan tanımların en bilineni ve kuşatıcı bir tanım olan antropoloji biliminin temel konusunun kültür olduğunu vurgulayan Tylor tarafından yapılmış olan tanımdır (akt. Güvenç, 1979: 102): Kültür veya kültüre bağlı olarak uygarlık, üyesi olduğu toplumun bünyesinde bireyin edindiği, öğrendiği sanat, örf, hukuk, gelenek-görenek, ahlak, bilgi gibi kabiliyet, tutum, davranış ve ustalık ile alışkanlıkları da kapsayan çok girift bir bütünsel yapıdır. Tylor'a göre, inancı, ahlakı, sanatı, örfü, gelenek ve görenekleri, adetleri, bilgiyi içeren kültür, bireylerin toplumların bir üyesi olarak bulunmaları nedeniyle, elde ettiği alışkanlıkları ve becerileri kapsayan bir bütün olarak tanımlar (Turhan, 1994: 35).

Kültürün, miras olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığını, dolayısıyla da bireylerin doğuştan getirmediğini, ancak birtakım eğitim ile öğretim yoluyla kazanıldığını ve aktarıldığını ifade eden sosyal antropolog Malinowski kültür kavramını şu şekilde açıklamaya çalışırken bir örnek üzerinden gitmektedir. Malinowski'ye göre, doğup büyüdüğü sosyal dünyasından bir zenci çocuğun alınarak başka bir yere, Fransa'ya götürülmek suretiyle, daha önce yaşamış olduğu doğal ortamından edineceği şekil ve suretten bambaşka bir kişiliğe sahip olacaktır. Bu yeni ortamında eski yaşamından bambaşka bir dil, gelenek, değer, tutum ve davranış kalıpları öğrenecek olan bu zenci çocuk, daha önce bulunmuş olduğu yaşantısından çok değişik bir toplumsal yapı ile iletişim halinde olacaktır (Erkal, 1999: 135).

Yine meşhur Antropoloji âlimi olan C. Wissler kültürü, bir toplumun yaşam biçimi şeklinde tarif etmektedir. Thurnwald da kültürü şu şekilde tarif etmektedir (akt. Turhan, 1994: 35): Kültür, değer biçimlerinden, zihniyet yapısından, tutum ve davranışlardan, örf ve adetlerden, bir olaya tavır alışlardan, düşünce ve duygulardan, anlama şekillerinden, ahlaki anlayıştan meydana gelmiş bir sistemdir. Kültür, tarihsel olarak oluşan, geleneklere bağlı bir toplumda modern teknik ve aletler ile karşılıklı etkileşim içerisinde oluşmuş ve tüm unsurlarının birbirleriyle uyum sağlaması sayesinde sistemli bir bütün haline gelmiştir.

Kluckhohn,(akt. Geertz, 2010: 18) kültürü şu şekilde tanımlamaktadır:

- (1) bir toplumun yaşam tarzı;
- (2) toplumda insanların geçmiş kuşaktan devraldıkları toplumsal miras;
- (3) bir inanç, zihniyet, duygu ve hissetme şekli;
- (4) soyutlanmış bir davranış;
- (5) antropologların geliştirdikleri davranış kuramı;

- (6) toplu şekilde gerçekleşen öğrenmeler için bir kaynak;
- (7) toplumda bireylere öğretilmiş tutum ve davranışlar;
- (8) davranışların çizgisel olarak düzenlenmesi için bir sistem;
- (9) toplumda uyum sağlama aracı olarak teknik;
- (10) bir tarihsel bir harita, bir elek bir benzetme.

Alman kültürbilimci Gerhard Maletzke kültürü, fertlerin tutum, davranış ve alışkanlıklarında, meydana getirmiş oldukları hem maddi hem de manevi nesne ve araçlarda kendini bulan inanç sistemi, ahlaki değerler anlayışı ve kalıp yargı ve tutumlar şeklinde tanım yapmaktadır. Alexander Thomas, kültürü, bir topluluğun, grubun, bir ulusun veya bir milletin müşterek yönlendirme düzeneği olarak tanımlamaktadır. Çok çeşitli simge ve sembollerden meydana gelen bu yönlendirilmiş düzenek milletten millete, topluluktan topluluğa bir kuşaktan başka bir kuşağa aktarılır. Aidiyet ve mensubiyet duygusunu oluşturan bu kültürel sistem toplumda fertlerin zihinsel, ahlaki, tutumlarını, yargılarını ve değerler sistemi ile inançlarını etkilemektedir. Kültürlerarası alanın önemli temsilcilerinden Geert Hofste de kültürü “düşünsel yapıların kolektif programlanması” şeklinde tanımlamaktadır (Çetintaş, 2016: 241)

Kültür kavramı izah edilirken, birçok düşünür tarafından, maddi ve manevi olmak üzere kültürün iki veçhesine işaret edilmiştir. Ziya Gökalp, kültürü hars ve medeniyet olmak üzere iki kısma ayırırken, Mümtaz Turhan da bu ayrıma katılarak, medeniyet ile kültür arasında farklılığın olmadığını söylemenin ilmi temele dayanmayan dogmatik bir düşünce olduğunu söyler (Özkul ve Tatar, 1999: 70).

Ziya Gökalp düşüncesinin ana merkezini kültür ve uygarlık üzerine ortay koyduğu fikirler oluşturmuştur. Türk düşüncesinde hars kelimesini kültür kelimesi yerine kullanan ve bu konuda bir karşıtlık içinde olan kişi Gökalp'dir. Gökalp bir milletin özünde bulunan dil, edebiyat, töre, örf ve adetler, din, hukuk, güzel sanatlar gibi unsurlar bütününe kültür demektedir. Burada sayılan bütün unsurların temeli halk, millet zihniyeti olduğu için kültür kavramının içeriğinde demokrasi anlayışı vardır. Kültürel sistemin temelinde hisler, moral değerler, duygular, birtakım inançlar, toplum heyecanları bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı Gökalp (akt. Aslan, 2005: 11-19), Kültürün bir milletin milli ve yerli değerlerini taşıdığını ve bir milletin kültürel değerlerinin de başka milletlere aktarılamayacağını ifade eder. Kültürü meydana getiren kurumların ve temel niteliklerin kendi iç dünyalarında bir bütünlük vardır. Bu yüzden kültürel değerlere sahip kurumlar bünyesinde var olduklara o

millete aittirler ve her millette birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Bir milleti birlik ve beraberlik içinde yaşatan temel unsur ve özellik kültürdür.

Kültür üzerine Türkiye’de çalışmaları esas alınan Ziya Gökalp, hars (kültür) ile medeniyet arasındaki farklılıkları ortaya koyarak kültürün tarifini şu şekilde yapmaktadır Türkçülüğün Esasları isimli kitabında (akt. Yılmaz, 2004: 112): “Hars yani kültür; bir topluluğun ya da milletin dinî, muakelevî, fennî, ahlâkî, bedîî, iktisadî ve hukukî yaşamlarının düzenli ve ahenkli bi bütünüdür.”

Amiran Kurtkan (akt. Özkul ve Tatar, 1999: 70) ise şu tarifi yapar: “Kültür, insanın, insanlar tarafından yaratılmış olan bütün çevre unsurlarını içine alan bir kavramdır. Bu unsurların gözle görülmeyen, düşünceler, adetler, zihniyetler halinde beliren iç veçhesine manevi kültür, bu manevi unsurların binalar, teknikler, yollar, vasıtalar halinde maddi kalıplara bürünerek dışlaşmış olan dış veçhesine de maddi kültür denir”.

Mümtaz Turhan’da kültürü şu şekilde tarif etmektedir (Turhan, 1994: 45): Kültür, bir toplumun bünyesinde bulunan maddi ve manevi değerler ve unsurlardan meydana gelmiş bir bütündür ki, toplumda, var olan bilgi ve hikmeti, değerleri, ilgileri, ahlakı, itiyatları, zihniyet yapısı ile edebi metinleri ile ilgili her tür davranış biçimlerini ele alır.

1.2. Kültürün Önemi

Kültür, değer hükümleri, tutum ve davranışlar, dini ve seküler birtakım inançlar ile beraber ortaya çıkmakta olan gelenek, örf, adet, değer yargıları, kurallar ve kurumları beraber ele aldığımızda, toplumsal olarak insanların yaptıkları ve ürettikleri alanlara gönderme yaparak çok çeşitli davranış kalıpları hazırlar. Bu nedenledir ki kültürden doğan normlar bireylerde dayanışma duygusu meydana getirerek bir araya getirmekte, bireyleri zihinsel ve davranışsal etki altına alarak onlara baskıda bulunabilmekte, zorlama yoluyla onlara kendilerini benimsetebilmektedir. Bu nedenle, kültür üzerinden kimlik ve şahsiyetleri belirlenmiş bireylerin toplumsal yaşantının her türlü faaliyet yönüne ilişkin birtakım ortak diye ifade edilip kabul ettikleri davranış kalıpları mevcuttur. Evlenme merasimleri, gelenek, örf ve adet ile ilgili ve bunlarla birlikte çalışma hayatının ana yönleri kültür tarafından oluşturulmaktadır (Özkul ve Tatar, 1999: 71).

Kültür, toplumsal düzeni sağlayan ve bireylere belirli bir kurallar bütünü sunarak, onları bu kurallar çerçevesinde yaşamaya tabi tutmakta olan bir unsurdur. Bireylerin sosyal hayat içerisindeki davranışları, yürüyüşleri, kıyafetleri kültürün toplum üzerinde oluşturduğu davranış kalıplarıdır. Bu davranışlar, sosyal hayat üzerine her alanda kendini gösterebilmektedir. Aile kurumu da bu davranışların sürdürüldüğü, kültürün bilhassa özenle işlendiği önemli bir kurumdur. Ailedeki her birey, birbirleri arasındaki ve aile dışı bireylerle olan ilişkileriyle kültürün birer parçasını oluşturmaktadır. Topluma katılan her yeni birey bu davranışlar, bu kurallar içerisinde yaşamaya başlayarak, doğal bir süreç içerisinde bulunduğu toplumun kültürüne adapte olmaktadır (Narcı, 2018: 8).

Toplum tarafından ortaya koyulan her türlü maddi ve manevi diyebileceğimiz temel esaslar kültürü oluşturmaktadır. Bir topluma ait olan kendine has inançsal, duyuşsal, yaşam ve üretim biçimidir. Bir toplum içerisinde varlığını sürdüren insan bununla birlikte bir kültür çevresi içinde var olmaya çalışır. Bir kültür çevresinde doğan insan, var olan kültürün asırlar boyunca işlenerek süregeldiğini bilir. Toplamların hayatlarını devam ettirdikleri coğrafyalarda meydana gelen doğal afetler, müşterek duygu, üzüntü ve sevinçler üzerinden ortaya koydukları bütün her şey kültürel yapıyı şekillendirir. Din, sanat, müzik, örf, adet, gelenek, hukuk, ahlak, giyim kuşam, iktisat, dil ve edebiyat, eğitim ve öğretim, şehircilik, gastronomi, evlilik merasimi, tarih, töre, spor gibi daha sayılabilecek birçok unsur kültürel yapıyı oluşturmaktadır. Bu kültürel yapıyı oluşturan bütün bu elemanlar bir milleti diğer milletlerden ayıran maddi ve manevi kültürel değerleri meydana getiriler. Bu nedenle bir milletin varlığını sürdürebilmesi bu kültürel unsurlara sahip çıkabilmesine bağlıdır. Bir toplumu millet yapan da bu kültürel yapıdır. Biyolojik olarak insanların bir arada olmaları bir topluluğu milli bir yapı ya da millet olmada yeterli değildir. İşte milli kimlik denilen şey de bu açıdan bakıldığında ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle bir milletin geçmişten yıllar boyunca gelen ört, adet, görenek ve gelenekler o milletin kimliğini meydana getirmekte ve o topluluğu milletleştirmektedir. Bir toplumun tarih boyunca gelen bu kültürü herhangi bir yolla ortadan kaldırmaya çalışılsa yani kimliksizleştirmeye tabi tutulsa, o toplum millet olmaktan çıkmış; değerler sistemi çökmüş, kimliksiz ve kişiliksiz bir hale getirilmiş, ahlaki yapısı bozulmuş kuru bir kalabalık olarak ortaya çıkmış olur. Başka bir deyişle gürh! Gürhün bir kişilik ve kimliği yok olmuştur; değerler sistemi çökmüştür, toplumsal hiyerarşisi yoktur; sevgi ve saygısı kalmamıştır; sınırları, hududu ve

hakları yoktur, yani toplumsal ve bireysel olarak ilişkilerde bir hudut, sınır yoktur; ahlaki ve manevi değerler istenilen seviyede oluşmamıştır. Bir milleti millet yapan en temel unsur olan kültürü ortadan kalkan bir millet, kişiliğini ve kimliğini yitirmekle birlikte; maddi ve manevi değerleri ile tarihsel şuurunu da kaybederek tarihten silinir gider (Ergun, 2015: 79).

Bütünleştirici ve birleştirici bir yapıya sahip olan kültür, içinde olduğu toplum insanlarını kenetleyerek bir arada tutar. Kültür, topluma has ve toplumlara özgüdür. Bir milleti diğer milletlerden ayıran kültürü meydana getiren unsurları, fertlerin neşede, kederde, iyi veya kötü gününde ortaya koydukları davranış ve sözlerle birlikte bir anlam kazanır. Meydana gelen olayların kişiler tarafından bireysel mi yoksa toplumsal mı olarak algılanışı; üzüntü ve keder ifade eden bir olayın fertlere ne şekilde yansıdığı, üzüntü veya mutluluğu paylaşma gibi durumlar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Mesela, kahve ve kahve ile ilgili oluşan kültür her toplumda diğerine göre bir farklılık gösterir. Kahve tarihsel açıdan Yemen gibi uzak bir ülkeden gelmiştir ancak Türk toplumunda Türk kahvesi olarak ünlenerek Türk kültür yaşantısının çok önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yağlı güreş, hasat zamanı, horoz dövüşü, hacıvat ve karagöz, bağ bozumu, çocukların oynadıkları oyunları, meddah gösterimi, orta oyunu, cenaze ve düğün merasimi, dini yaşantılar, kına geceleri... Bütün bu saymış olduğumuz bizim kültürümüze ait olan temel kültürel davranışlar olup, kendine has özellikleriyle diğer başka kültürlerden farklılık gösterir.

Bir sözlüğe benzetilebilen kültür, nasıl ki, manasını bilemediğimiz ya da anlamadığımız bir kelimenin anlamını öğrenmek için sözlüğe bakarız, bunun gibi herhangi bir hayat tarzının hangi millete has bir durum olduğunu, p kültürün karakteristik niteliklerine bakmak suretiyle öğrenebilir, tanıyabilir ve bir çıkarıma gidebiliriz. Toplum içinde kültür, çok yönlü olarak değişime uğramaya sahip bir yapı özelliği taşır. Bu nedenle kültür, dinamik ve değişken bir niteliktedir. Toplamların bünyelerinde barındırdıkları dönemin genel özelliği ve fertlerin zaman içinde oluşan birtakım ihtiyaçları karşısında kültürün değişebilme gibi bir özelliği bulunmaktadır. “Kültüründe değişim yaşayan bir toplumun buna bağlı olarak dili, edebiyatı, ahlaki yapısı, düşüncesi, hukuk ve töresi, örf, adet ve gelenekleri de değişime uğrar”. Kültür, toplumda fertlerin hayatlarındaki ihtiyaçlarından, o toplumda ortaya çıkan olgu ve olay ile yaşantılardan etkilenecek farklı bir boyuta dönüşebilir. Bir medeniyetin oluşum ve gelişimine en önemli katkıyı veren temel kaynak da kültürdür.

Valery'e göre (akt. Göçer, 2012: 52), "Aslanın bedeni avlayıp yediği hayvanlardan meydana gelmektedir." Medeniyetlerin oluşumu da milletlerin maddi ve manevi kültürel kaynakların birikmelerinin bir sonucu olarak bütünlemek tarzında bir bütün haline gelmesi ile ortaya çıkar. Kafesoğlu'na göre ise (akt. Göçer, 2012: 52), "Medeniyeti doğuran 'kültür'lerdir. Güvenç'e göre de (akt. Göçer, 2012: 52), "Uygarlık kültürlerden meydana gelir; kültürler medeniyetin bir bölümü ve parçasıdır". "Kültür, sadece diğer milletlerden ayrı olarak bir milletin dili, dinî, edebiyatı, ahlakı, düşünsel, sanatsal ve estetik, iktisadi ve fenni yaşamlarının düzenli bir birlikteliği olarak değerlendirilirken medeniyet, aynı medeniyet çerçevesinde bulunan birçok farklı milletin toplumsal yaşantılarının ortak bir toplamıdır. Kültür, milli bir karaktere sahip iken, medeniyet ise milletlerarası bir yapıya sahiptir." Her toplumun medeniyete vermiş olduğu katkı bağlamında kendi ferlerinin hayat tarzlarını iyileştirecek uygulamaları, davranış kalıplarını, maddi manevi kültür değerleri, sanat ve teknik buluşları gibi yaşantıları vardır. Kültür, yüksek ve kaliteli düzeyde bir hayat biçimini yansıtır. Kültür, yerel, milli bir yapıya sahip evrensel olmayan diğer milletlerden ayrı ve ayırt edici kendine özgü niteliksel yapıdadır.

1.3. Kültürün Özellikleri

Kültürün vasıflarını, niteliklerini şöyle ifade edebiliriz.

1. Kültürün bir başkası tarafından öğrenilme özellik ve vasfı (bir toplumda kültür, o toplumun yeni bireyleri tarafından öğrenilebilir),
2. Kültürün aktarılma vasfı (kültür gelecek nesillere öğretilip aktarılabilir),
3. Toplumsal bir yapıya sahip olma vasfı ve niteliği (bireylerin tavır ve davranışları kadar, toplulukların davranışlarında ortaya çıkan tavır ve alışkanlıklar da kültürün belirleyiciliği ile ortaya çıkar),
4. Kültürel yapının fikri temeli (kültür, topluluğu oluşturan bireyler için oluşturulmuş ideal olabilecek bir davranış örneği teşkil eder),
5. Kültürün doyum sağlayıcı vasfı (kültür, insanın fizyolojik, toplumsal ve bireysel birtakım arzu ve isteklerinin tatmin ederek doyum sağlar),
6. Kültürün uyum sağlayıcı, alıştırmacı vasfı (kültür değişime uğrar ve dış dünyaya uyum sağlama, intibak etmeye çalışır),
7. Kültürün bütünleştirici özelliği (kültürü oluşturan unsurlar düzenli bir bütünsellik meydana getirir) (Eröz, 1982: 121).

Kültür bir yandan evrensel diğer yandan da özeldir: Kültür yaşantısının dışında kalmış bir topluluk ya da bir birey düşünülemez ve tanımlanamaz. Bu nedenle kültür, tüm toplumlara ve insanlara dair ortak diyebileceğimiz belirleyici bir yapıdır. Bu sözden hareketle toplumda kullanıldığı anlamda görgüsüz, kaba saba, eğitimsiz bir insan için kullanılan kültürsüz kelimesi doğru değildir ve saçmadır. İnsanın kültür dışında yaşadığı ortama ve dünyaya anlam vermesi, bu dünyada yaşamını devam ettirmesi, yaşadığı çevreye şekil vermesi bakımından başka bir fırsat ve olanağı yoktur. Bu nedenle kültürün kapsamı etki alanı dışında bir insan bulunamaz. Fakat kültüre uyum sağlama ve uyarlanma olarak bakıldığında, çok değişik ortam, zaman ve koşullarda var olmuş ve var olmaya devam eden büyük bir uyarlanma ile dolayısıyla buna bağlı olarak da çok daha geniş bir kültürel çeşitlilik ile karşı karşıya kalırız. Bundan dolayı insan kültürsüz olmayıp her insanın bir kültürü vardır ancak her insanın ve bireyin içinde yaşadığı toplumların maddi ve manevi kültürel özellikleri birbirinden farklıdır.

Antropoloji biliminin uğraş alanı içinde sorduğu sorulara baktığımızda şu şekilde bir önerme kurabiliriz; çok çeşitli kültürler hem birbirleri ile benzer özelliklere sahipler yani birbirlerine benziyorlar hem de sahip olduğu özelliklere göre de birbirlerinden farklıdırlar. Keza var olan kültürler birtakım özellikleri dolayısıyla birbirlerine benzedikleri gibi, buna bağlı olarak da bir kültür çevresi içinde bireylerin kişilik ve kimlikleri de var olan farklılıklara göre bir anlam kazanıyor ve oluşuyor. Üstelik yeryüzünün tüm yer ve coğrafyalarına dağılmış bir şekilde çok değişik mekân ve yöreler de çok değişik uyarlanma olgularına sahip olan kültürler, birtakım göçlerle, yer değiştirmelerle ve temas halindeki kültürlerle oluşan iletişim sonucunda yeniden farklılaşma sürecine giriyorlar. Kültürlere yeni gelen ya da o kültürel yapının içinden ortaya çıkan yeniliklerle birlikte kültürler yeni şekiller, yeni formlar alıyorlar. Tüm bunlardan dolayı etkileşim halindeki kültürler arasında birbirleriyle aralarında bir uyum hali ile ayrışma halinden ve bu hal ve durumların devamlılığından bahsedebiliriz (Üstündağ, 2013: 30).

Öncelikle var olan bütün kültürler özgündür, kendindendir, kendine has özelliklerine sıkı sıkıya bağlı kalmak şartıyla oluşur. Her toplum, toplumsal grup, sınıf, katman ve toplumsal tabaka kendine ait temel kültürel süreçlerini ortaya koyar ve buna göre belirlemiş olan bir yaşamı devam ettirmeye çalışır. Kendine ait vasıf, özellik ve nitelikleri toplumların oluşturduğu kültürler sergilemeye çalışır. Böylece kültürün bir özgün olma durumu meydana gelir. Var olan ve var olmaya devam ettiği

sürece sadece o topluma, zamana ve bölgeye ait kültürel değerlerden ve yapıdan bahsetmek söz konusu olur. Sadece zaman içinde bütün coğrafyalarda, herhangi bir toplumda, bir ülkenin belli bir bölgesinde ya da bütün toplumsal gruplarda kendisine ait tek ve bağımsız bir kültürel yapıdan söz edilemez. Kültürel çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken en önemli konu, araştırmaya tabi tutulan kültürün yaşadığı ortamın göz ardı edilmemesi, ait olduğu topluma göre değerlendirilmesi, bu kültürün ovar olduğu toplumsal yapı için ne gibi manalara geldiğinin belirlenmesidir (Alver, t.y.:23).

Belirli zamanlarda kültürler kendilerine yakın hissettikleri diğer kültürlerden farklılaşıp başka kültürlerle ilişki içinde olabiliyorlar, yani sarmaşık olma hali; çoğu zaman da bir stratejisi değişikliği sonucunda kendilerine yakın oldukları ya da daha önce etkileşim içinde bulundukları kültürlerden ayrışabiliyorlar. Bu süreç süreklilik arz eden bir durum oluyor. Bu sebeple sadece saf bir öz kültür ortaya koymak, yani geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde az veya çok hiçbir değişiklik yaşamadan, kendisini meydana getiren dinamiklerle irtibatını hiç kaybetmeden gelen öz bir kültür bulmak imkânsızdır. Bununla birlikte, meydana gelen değişme ve uyarlanma süreci içerisinde, “herhangi bir kültürün kendine ait nitelikleri şöyledir” tarzında bir sıralama yapmak olası değildir. Oluşturacağımız bir liste var olan zamana ait bulunacak ve kendi hayat düşüncemizle bağlantılı bir şekilde göreceli olacaktır. Böyle tanımlama ve uğraşlara özcülük diyebiliriz. Eğer değişme devam etmekte ise, özcülük mantık ve bilim dışı olarak kabul edilir (Üstündağ, 2013: 30).

Kültür diğer kültürlerle etkileşim ve iletişim içinde var olan bir sistemdir. Özgün bir yapıya sahip olduğu kadar çoğu zamanlarda iletişime, etkileşime ve diğer kültürlerle karşılaşmaya hazır bir niteliğe sahiptir. Kültür ve medeniyet konusunda geçmişten günümüze kültürlerin birbirleriyle karşılaşarak etkileşim içinde olmaları en temel konudur. Ticaret, savaşlar, göç gibi nedenlerden dolayı toplumların sahip oldukları kültürler farklı toplumların kültürleri ile karşılaşmışlardır. Hem yakın coğrafyalar hem de uzak bölge kültürleri için bu durum geçerlidir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de teknoloji ve iletişim araçlarının toplumlarda kullanılması farklı kültürlerin birbirleri ile etkileşim içinde olmalarına olanak veren durumlardır. Günümüzde küreselleşmeyle birlikte, bütün kültürler ve kültürel haritalar daha fazla göz önünde belirgin hale gelmiş, evrensel olanla yerel olanın, büyük toplumsal grup ve yapılar ile daha küçük yapıların, alt kültür ile daha genel bir kültürün birbirleri ile iç içe bulunmaları ortaya serilmiştir. Küreselleşme gibi süreçlerde bir kültüre ait

özgünlük durumlarının giderek azalma eğilimi içinde olduğu görülmüştür. Kültürlerin birbirleri ile karşılaşma durumları, karşılaşan kültürlerin kendilerine yeni yollar belirlemelerine, yeni nitelik ve özellikler elde etmelerine neden olmuştur. Bu manada kültürlerin birbirlerini taklit etmeleri gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Kültürlerin taklit edilmesi, empoze edilen kültür, kültürel değerlerin erozyona uğraması, toplumların kültürel asimilasyonu, yabancılaşma ve anomi, modernleşme gibi süreçler kimi zaman saf ve özgün kültürlerin değişime uğramasına, özelliklerini yitirmesine ve farklılaşmasına ortam ve olanak sağlamıştır (Alver, t.y.: 23).

Toplumsaldır: Kültür herhangi bir kişiye, ferde ait olmayıp toplumsaldır. Bu nedenle kültür bireysel değil toplumsal olarak oluşur, devam eder ve toplumsal olarak gelecek kuşaklara aktarılır. İnsanlar sadece kendileri yalnız başlarına bir kültürel ürün ortaya koyabilirler. Ancak bu insanın ortaya koymuş olduğu, icat ettiği bu kültür toplumdaki hâkim kültüre göre farklılığından dolayı dışlanmasına neden olabilir. Bütün bireylerin tek tek diğerlerinden ayrıldıkları farklılıkları bulunur; fakat bu farklılıkların onay alması toplumsal yaşamın çizdiği sınırlar çerçevesinde mümkündür. Bu nedenle bu sınırların aşılması ancak toplumsal bir faaliyet sürecini gerektirebilir. Diğer yandan insanoğlu diğer canlılar gibi hayatlarını yalnız devam ettirmeleri de mümkün olmayıp, yaşamlarının ilk anlarından itibaren bir başkasının yardım ve desteğine uzun süre ihtiyaç duyan bir yapıdadır. Bu destek sayesinde insan hayatta kalmasını, yaşamını ne şekilde devam ettirebilmesini, nasıl davranmasını, ne gibi faaliyetlerde bulunmasını yaşamış olduğu toplumdan, toplum içindeki birlikteliklerden öğrenecektir. Tüm bu sebeple toplumsallık zorunlu olarak kültürün ön koşuludur (Üstündağ, 2013: 31).

Kültürel yapı ve bu yapının ürettiği sistem toplumsaldır. Yani, kültürel yapı içerisinde üretilen bu değerler, toplumsal gruplarda ve bu gruplar içerisinde hayatını devam ettiren insanlarca ortaklaşa oluşturulur ve aktarılır. Toplumsal birliktelik ve grup tarafından zaman içinde oluşan alışkanlıklar, tutum ve davranış şekilleri ile toplumsal değerler o birliktelik ve grupların ortaya koydukları kültürüdür diyebiliriz. Bir kültürün zaman içindeki gelişimi ve gelecekte alacağı şekil içinde doğduğu ve yaşadığı topluma bağlıdır. Var olan hemen hemen tüm kültürler, varlıklarını devam ettirmek isterler ve bu konuda bir çaba içerisinde olmaları yönünden diğer kültürlerle ortak özelliklere sahiptirler. Bu ortak özelliklere baktığımızda, grup içinde birlik ve beraberliği ifade eden duygu ve düşünceler, toplumsal denetleme sistemleri, düşmanlara karşı savunma mekanizmaları, gelecek nesillerin devamının sağlanması

gibi tedbirleri ifade edebiliriz (Güvenç, 1979: 103). Kültür toplumsal öğretiler olarak varlığını devam ettirirler. Bir toplumu oluşturan bireylerin değer ve inançları, ahlakı, tutum ve davranış şekilleri, sanat ve edebiyatı, örf, adet ve töresi kültürel yaşamı meydana getirir (Barutçugil, 2011: 21).

Öğrenilir: Kültür, biyolojik ve kalıtsal olarak değil, toplum içindeki fertlerin dünyaya geldikten sonraki hayatı süresince elde etmiş olduğu alışkanlıklar ve davranışlardır. Bu nedenle kültür öğrenilen, eğitim ve öğretimle kazanılıp yine eğitim yoluyla gelecek kuşaklara aktarılan bir şeydir (Güvenç, 1979: 103).

Fertler, üyesi oldukları aileleri başta olmak üzere toplumda hazır bir şekilde bulunduğu kültürün sistemleri kanalıyla, büyüdüktan sonra çeşitli şekillerde meydana getirmiş oldukları sosyal ilişkilerle, toplumsal iletişim ve etkileşim yoluyla var olan kültürü öğrenmeye çalışır ve öğrenir. Süreklilik ve devamlılık Öğrenmede en önemli unsur olup, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu nedenle öğrenme devam ettikçe bu öğrenilenler gelecek nesillere aktarılır (Üstündağ, 2013: 32). O yüzden Kültürü şu şekilde ifade edebiliriz; kültür üyelerden oluşan bir toplumun hayatları süresince edindikleri, öğrendikleri, sahip oldukları ve bir kuşaktan diğerine öğrenme yoluyla aktardıkları tutum, değer, kimlik, davranış ve alışkanlıklardır. Kültürel açıdan eğitim ve bu eğitim yoluyla kültürün kuşaktan kuşağa aktarımı bilinçli, sistemli, düzenli ve sürekli bir emek sonucu gerçekleşir (Barutçugil, 2011: 21).

Öğrenilir bir yapıya sahip olması kültürün bir özelliğini ifade eder. Herhangi bir toplumda her birey başka bir bireyi tanımadan ve görmeden, o insanla müşterek bir alanı ve yaşamı değerlendirmeden, onun taklit ve takip etmeden, ondan yeni birtakım bilgi ve beceri öğrenmeden toplumda bir kültürün içine dâhil olamaz. O toplumun kültürünü de öğrenemez. Kültür toplum içinde öğrenme yoluyla elde edilen bir sistem olduğundan dolayı örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri, ortak bir yaşam alanını esas alır. Öğrenme ile kültür arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kültür toplumda yaşamın içinde, günlük hayatta öğrenilen, deneyimlenen, yaşanan bir durum arz eder yoksa yaşamın dışında deneyimlenip öğrenilmesi olası değildir. Bu nedenle toplumsal yaşamı ve ilişkileri kültür düzenler. Kültürün öğrenilmesi toplumsal yaşamda aile, mahalle, komşu, akraba, eğitim ortamı, akran ilişkileri, çeşitli gruplar içinde gerçekleşir. Yani öğrenme birtakım mekân ve ortamlarda gerçekleştiği için bu ortam ve mekânlara anlam katan bireyleride zorunlu tutar. Toplumsal yaşamda bir nesilden başka bir nesile, kuşaktan kuşağa, bir gruptan başka

bir gruba kültür aktarılma yoluyla gerçekleşen bir sistemdir; bu yolla yani aktarılma yoluyla kültür öğrenimi sağlanmış olmaktadır (Alver, t.y.: 25).

Değişkendir: Kültür değişken bir yapıya sahiptir. Değişme, diğer şart ve koşullara uyum süreciyle birlikte gerçekleşir. Kültürler, göç, yayılma, savaşlar, ödünç alma, ticaret ve öykünme gibi nedenlerle iletişimde bulundukları toplumlara da benzerler; bununla birlikte durum ve şartlara göre fizyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar da göz önünde bulunduracak şekilde uyum gösterirler. Koşul ve şartlar değişime uğradıkça, yeni istek ve ihtiyaçlar belirir. İşte bu istek ve ihtiyaçları karşılayabilecek toplumda yeni kurum ve işletmeler ortaya çıkabilir. Kültürel yapılar hep ileriye doğru devam eden evrimci değişimlere değil; genel anlamda geriye doğru giden değişimlere de uyum sağlayabilirler. Bir toplumda, kültürel ihtiyaçlar ile kültürel yapı içindeki kurumlar arasında birbirleriyle örtüşen bir ilişki ağı yoktur (Güvenç, 1979: 106). Kültür, toplumda ortaya çıkan değişim ve dönüşümler sonucunda oluşan gereksinimler doğrultusunda ve çevresel, sosyal, ideolojik ve teknik birtakım farklılık ve ihtiyaçlar nedeniyle değişebilme özelliğini bünyesinde barındırır (Barutçugil, 2011: 21).

Kültürler kimi zaman daha yavaş, kimi zamanlar ise daha hızlı değişime uğrayabilirler. Teknolojik ve maddi değişimler karşısında kültürel değişimler daha yavaştır (Üstündağ, 2013: 31). Değişim içinde olmak kültürün belki de en önemli niteliklerindendir. Kültür sürekli değişen, bir dönüşüm içinde olan ve yeni şekil ve formlar kazanmaya çalışan bir yapıdadır. Kültürel değişme kültürün kendisi kadar içten ve doğal bir süreçtir. Kültürün varlığını devam ettirme şekillerinden biride değişimdir. Mümtaz Turhan (akt. Alver, t.y.: 28), iki farklı kültür değişmesinden söz eder: serbest kültür değişimleri ile mecburi kültür değişimleri. Serbest kültür değişimleri herhangi bir zorlama olmadan meydana gelen değişme olup, mecburi kültür değişmesi ise serbest kültür değişimlerinden farklı olarak norm, ahlak, yasal kanun şeklinde zorlayıcı nedenler sonucunda meydana gelen değişimlerdir.

Tarihsel bir boyuta sahiptir ve süreklidir: Bütün canlılar herhangi bir şekilde bir öğrenme ilgi ve yeteneği ile var olurlar. Ancak bu canlılar içerisinde sadece insan kazanmış olduğu davranış ve alışkanlıklar ile öğrenmiş olduğu bilgileri bir başka insana aktarabilen tek varlıktır. 'Bir hayvan bir köpek evcil hale getirilebilir, kimi alışkanlık ve davranışları edinebilir, öğrenebilir. Lakin bir hayvan bütün bunları kendi yavrusuna öğretme durumunda olamaz. İnsanların ise bu konudaki yetenek ve üstünlüğü ortadadır ve bunu da sahip olduğu konuşma diline borçludur. Eğer, bir

kuşaktan diğer kuşağa kültür geçebiliyorsa yani sürekli bir yapıya sahipse, onun her kültürel sistemde müşterek birçok sebepleri ve neticeleri bulunur. Bir bireyin ya da çocuğun eğitimi, onun kendi başına bakım ve yetiştirilmesini değil, doğal yollarla yani doğuştan getirmiş olduğu yatkınlıkların ve duyguların toplumsal yaşamın şartları içinde sınırlanmasını içerir. Toplumda kültürel yapı kendisini oluşturan üyelerini korur ve besler fakat bu üyelerin ne zaman, nerede, neleri, ne şekilde yiyeceklerini yine o kültür ortaya koyar. Kültürel sürekliliği töreler, gelenek ve görenekler belirler (Güvenç, 1979: 104). Kültürün meydana gelişinde ve oluşmasında, toplumların geçmişten günümüze gelen tarihi, elde ettiği başarıları, savaşlarda ki yenilgileri, iç ve dış göçleri, siyasi olayları, büyük doğal afetleri önemli etkenlerdir. Bir toplumun kültürünü ve değerlerini bilmek için o toplumun tarihini bilmek gerekir (Barutçugil, 2011: 21).

İhtiyaçları karşılayıcı ve tatmin sağlayıcıdır: İnsanların, yaşamış oldukları çevreye her açıdan uyum sağlamalarında kendilerine yardımcı olan en temel etken kültürdür. Yaşadıkları çevreye uyum sağlamada en temel şart fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi meselesidir. Temel biyolojik ihtiyaçlar kültürel kurumlar vasıtasıyla sağlanır. Bu nedenle kültürün en birinci görevi bu temel diyebileceğimiz ihtiyaç ve gereksinimlerin karşılanmasıdır. Biyolojik gereksinimlerin karşılanmasında herhangi bir işlevi bulunmayan ve tatmin sağlayıcı olmayan bir kültür kendi varlığını devam ettiremez. Kültür bir taraftan bu gereksinimlerin karşılanmasını sağladığı gibi diğer taraftan bu ihtiyaçların en üst noktadan tatmin edilmesi ile sorumludur. Bundan dolayı meydana gelen tatmin, kültüre ait tutum ve davranışları, yaşanmışlıkları sağlamlaştırıp pekiştirecek ve onların sürekliliğini temin edecektir. Bu sebeple, en önce kültür aracılığıyla biyolojik ihtiyaçların karşılanması ve tatmin edilmesi durumu göz önüne alınırsa, bütün diğer var olan kültürlerde bu gereksinim ve ihtiyaçların karşılanması ve tatmin edilmesine yönelik araçlar açısından birtakım müşterek yollar ortaya koymak olasıdır. Yaşamı bu açıdan kolaylaştırmayıp zorlaştıran kültürel değerlerin var olması hiç de kolay değildir (Üstündağ, 2013: 32).

Kültür, herhangi bir toplumda üyelerin gereksinim duydukları ve bu nedenle ortaya çıkan sosyal, iktisadi, dini, sanatsal veya bireysel birtakım ihtiyaçlarını giderme ve onları karşılama görevini yerine getirir. İnsanlar toplumda kendi gereksinimlerini gidermeyen ve bu gereksinimleri tatmin etmeyen bir kültürel yapı içinde hayatlarını devam ettirmek istemezler (Barutçugil, 2011: 21).

Anlam: Anlamli sistemler bütünü oluşturması kùltürün önemli özellikleri arasında sayabiliriz. Kùltürün yapısı gereği anlamli olması zorunlu bir şarttır. Bir şeyin anlamli olması, anlamı üzerinde taşıması, anlam üzerine yorumlanması ve anlamı anımsatması kùltürel olduğunu gösteren bir husustur. Yoksa o şeyin kùltürü ifade etmesi olası değildir. Sorokin'in göre (akt. Alver, t.y.: 24), bir olay ya da olgunun, nesnenin kùltürel bir yapıda olmasının delili anlam içermesi, anlamli olmasıdır. Anlam sistemi bulunmadan toplumsal-kùltürel bir sınıflamadan bahsedemeyiz. Dünyada var olan maddi ve manevi ögelere, nesnelere, olgulara bir anlam verilmesi, yüklenmesi ile toplumsal kùltürel bir unsur haline gelirler. Bu nedenle kùltürün en temel özelliği bir anlam bütünlüğüne sahip olmasıdır.

Anlam, bir olgunun işaret ettiği ve belirttiği ya da ortaya koyduğu araçlar ve nesneler sistemi anlamına gelir. Dildeki belirtileri, göstergeleri söylediği, ifade etmek istediği her şeydir. Bir bireyi nesneyi, olguyu belirten, kelimelerle oluşturulmaya çalışılan manadır. Bunun yanında bir açıklamadır; bir şeyin nasıl meydana geldiğini gösterendir anlam. Anlam çok farklı şekillerde meydana gelir. Tutum ve davranışlar, alışkanlıklar, yaşanmışlıklar, deneyim ve tecrübeler, iletişim sistemleri, etkileşim gibi unsurlar anlamların ortaya çıkmasına ortam oluşturur.

Kùltür anlamli hale getiren, bir şeyi anlamlandırmaya çalışan, anlam veren, anlamın sınırlarını belirleyen bir bütündür. Bireysel ve toplumsal her durum, kùltür kapsamı içinde anlamını bulur. Kùltürün en önemli göstergelerinden biri anlamdır. Bir toplumda ortak kabul edilen kùltürel çevre ekseninde hayatını devam ettiren bireylerin belirlenmiş anlamlar bütününe benimsemiş olmaları ve bilmeleri, buna göre davranışlar geliştirmeleri kùltürün yerine getirmek istediği hedeflerdendir. Tutum ve davranışlar ile eylem ve etkinliklerin değişmesi demek anlamın da değişmesi demek olduğundan kùltür, anlam bütünlüğü kurmak ister. Herkes nesnelere, şeylere, sembolere, eylemlere, durumlara, hareketlere, göstergelere, tutum ve davranışlara, jest ve mimiklere, işaret kalıplarına gibi unsurlara ne gibi anlamları verilmiş olduğunu öğrenmek zorundadır. Tüm bu sebeplerden dolayı kùltür anlamlandırma, anlam verme, anlamli kılma sürecidir (Alver, t.y.: 24-25).

İdeal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir: Kùltür, normları, yasaları, kuralları ve toplumsal kurumları ile genel olarak ideal olanı hedef olarak gözetir. Kùltürün amacı kendi bünyesi altında hayatını devam ettiren bireylere ideal olanı vermek, iletmek ve sunmaktır. Kùltür, kurumsal sistem itibariyle en başından beri hedef olarak ideal olanı belirler ve bireylerin kùltüre uygun, uyumlu bir şekilde ayak

uydurmalarını bekler. Kültür, toplum içinde yanlış, doğruyu haklı ve haksızı, iyiyi, kötüyü, çirkini, güzeli birbirinden ayıran sınırları belirler. Toplumun genel anlamda birlik olmasını, bütünlüğünü ve dirliğini bu ideal dediğimiz sınırlara yerleştirir. Toplum üyelerinden de bu belirlenmiş ideal sınırlar içerisinde uygun davranışlar göstermesini bekler. Bu da sonuçta kültürel sistemin en önemli özelliğidir. Onlar bir ayna görevi görerek toplum bireylerinin nasıl olması, ne şekilde hareket etmesi gerektiğini bildirirler. İdeal sınırlar/ayna, kültürel sapmaları, ayrılıkları, kopmaları ve bütünleşmeleri ifade eder. İdeal sınırla birlikte gerçekçilik anlayışı da kültürün bir yönünü belirler. Kültür var olan yaşantının gerçekliğinde meydana gelir, gerçek ile yüz yüze gelerek kendini ortaya çıkarır. Kültürel yasa ve kuralların toplumsal olarak belirlenen gerçeklikle yüz yüze gelmesi, bununla yüzleşmesi farklı davranış kalıpları ile düşüncelerin meydana gelmesine sebep olur. Gerçek yaşantıda kültürel sistemin ideal özelliği kimi durum ve şartlarda bütünüyle karşılık gelmeyebilir. İnsanlar ideal olanı kendi koşul ve şartlarına göre farklı yorumlayabilir, değiştirebilir, esnetebilir veya farklı bir duruma sokabilir. Bundan dolayı kültür, kendisini ve varlığını devam ettirebilmek için gerçek olan ile ideal olan arasında yeni biçim ve formlar kazanması gerekir (Alver, t.y.: 28-29).

Bütünleştirici bir eğilime sahiptir: Kültür bütünleştirici bir eğilime sahip olması sebebiyle çatışmayı esas almaz. Çatışma toplumsal yaşantıda gruplar arasında kaçınılmazdır. Toplumda sınıf, grup, statü, tabaka, gelir dağılımı, cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaş gibi özelliklere dayalı olarak birtakım farklılıkların oluşmasına neden olmuş ve bu oluşan farklar da çatışma ihtimalini toplumda arttırmıştır. İşte toplumdaki bu çatışma olasılığını kültür ve kültürün oluşturduğu sistem azaltırken çatışmacı anlayışın görmezden gelinmesini ve dayanışmacı, birleştirici özellikleriyle kültür, oluşan farkları önemsiz hale getiren bir bütünlük sağlar (Üstündağ, 2013: 33).

Toplum yaşamında belli bir kültürün unsurlar sistemi, uyum sağlayıcı, düzenli ve dengeli olacak şekilde bir kolektif yapı meydana getirme sürecindedir (Barutçugil, 2011: 21).

Kültür, bir toplum içinde veya bir grup da üye olan fertleri birleştirir, onların aralarında bir bütünlük meydana getirir, müşterek noktalarda onları bir arada tutmaya çalışır. Farklı kimlik ve karaktere sahip olan bireylerin aynı kültür şemsiyesi altında birleşmelerine neden olur. Bu sayede bireylerde birleşme, bütünleşme, ahenk, uyum, birlik, bütünlük, uzlaş ve kabul edilme gerçekleşmiş olur. Sıradan gündelik yaşantıda siyasetten eğitime, sağlıktan ticari hayata, sanat ve edebiyattan ahlaka

kadar kültür bireylerin toplumda nasıl davranmaları gerektiğinin sınırlarını belirler. Dolayısı ile kültür bütünleşme ve uyum sağlamayı gerçekleştirmiş olur. Kültür bütünleştirmeyi sağladığı gibi diğer toplum ve kültürlerden ayrı olmayı da içerir. Farklı kültür ve yaşam tarzlarının ayrıştığı sınırların çizgisini de belirler kültür. Kültür, bir toplumda yer alan çeşitli alt sosyal yapıların birbirlerinden farklılıklarını vurgulayan ana faktördür. Buna alt kültür toplulukları, birtakım gruplar ve toplumda popüler kültür taşıyıcıları örnek olabilir (Alver, t.y.: 24).

Kültür Bir Soyutlamadır: Kültür bir sistemler bütünüdür. Bu sistemin anlamlandırması ise kolay değildir. Bunun nedeni kültürün tüm unsurlarıyla beraber tamamen somut, elle tutulur, maddi, gözlemlenebilen nesnelerden oluşmuş bir olgu olmamasından kaynaklanır. Kültür soyut bir sistemdir. Bireylerin zihinlerinde soyutlanmış bir düşünce ve fikir olarak kültür kavramı vardır. Kültür teriminin soyut bir sistem olarak var olması bilim adamları tarafından farklı değerlendirilebilir. Bu soyut özelliği destekleyen ve besleyen her tür olay, olgu, konu ve süreçler gözlenebilen, elle tutulabilen niteliktedir. Bu özelliğinden dolayı kültür kavramını bir haritaya benzetebiliriz. Nasıl ki herhangi bir coğrafi harita, bir bölgenin dağları, ovaları, denizleri, gölleri, yolları ve ormanları ile yerleşim birimlerini ayrıntılı bir şekilde gösteriyorsa; bunun gibi kültür terimi de içinde yaşadığı bir toplumun üyelerinin maddi ve manevi kültürel değerlerini, kurum ve gelenekleri ile bunlar arasında meydana gelen karşılıklı etkileşimleri ifade eder. Ancak bir coğrafya haritası bir bölgenin bizzat kendisini değil de o bölgenin küçültülmüş soyut bir sembolü ise; kültür terimi de sosyal sistem ve kurumların, değerlerin soyut bir şeklidir (Güvenç, 1979: 108).

Kültür kavramını soyutlama olarak değerlendiririz. Çünkü kültür kavramı müşterek ve bütünsel bir anlayış ile değerlendirildiği için somut değil bir soyutlamadır. Kültürü toplumsal yaşantı içerisinde somut, maddi bir şekilde belirleyemeyiz. Kültürü, toplumda yapmış olduğumuz herhangi bir davranış, eylem, tutum ve değer kalıpları vasıtasıyla anlar ve o şekilde duyumsarız. Bir kültürel sistemden söz ettiğimizde aslında, bir toplumun gündelik hayatında ona şekil veren kural, norm, değerlerden bahsetmekteyiz. Gündelik hayatımızda meydana gelen eylem, davranış ve tutumların altında yatan sebeplere, yani soyut olana varmak için bir araç olarak kullanılmaktayız (Üstündağ, 2013: 31).

Tarif ve Tanımlama: Kültür kendisini oluşturan unsurları tarif eder, onları tanımlamaya çalışır. Kültür insan topluluklarının genel ve geçer özelliklerine vurgu

yapar. İnsan topluluklarının ne zaman, ne şekilde, nerede ve nasıl bir yapıda olduklarını, tutum ve davranışlarını, kişiliklerini, değerlerini, düşüncelerini en geniş anlamda ortaya koymaya çalışır. Bu yönüyle ele alındığında kültür, insanların birbirleri ile iletişim kurma ve ilişkilerini sürdürme temelini oluşturur. Toplumsal ilişkilerin genel sınırları o toplumda var olan kültürler vasıtasıyla belirlenir.

Kültür içinde yaşadıkları toplumun kişilik ve kimliklerini, genel özelliklerini, hayat tarzlarını, zihinsel haritalarını tanımlamaya çalışır. Kültürel değerler bir toplumun diğer toplumla ilişkilerinde en önemli vasıtaadır. Bir toplum başka hangi toplumla ne şekilde bir ilişki ve etkileşim kuracağına, bu ilişkinin ne düzeyde olacağına dair kararı kültür vasıtasıyla verir. Bu nedenle kültürler, toplumun üyesi olan bireyleri, toplumsal grupları, toplumsal yapı ve kurumları tanımlar ve açıklamaya çalışır (Alver, t.y.: 23).

Sınır: Kültür sınırları belirli koşullar altında belirler. Kültür sınırlayıcı bir yapıya sahip olmasından dolayı hayatın genel çerçevesini hatlarıyla birlikte çizmeye çalışır. Hangi ortamda ne şekilde hareket ve davranışlarda bulunulacağını, hangi şart ve koşullarda hangi eylemlerin yerine getirileceğini, gündelik yaşam ritüelleri, davranış rutinleri, eylem ve hareketleri bir değer biçimi olarak hesaba katar. Böylelikle ortaya konulan tutum ve davranışları, statü, rol ve aktörleri, mekân ve ortamları uygun olan doğal ortamına yerleştirir. Düzensizlik ve karmaşayı önceden tespit ederek önlemeye çalışır. Her şeyi, her kişiyi, her hali yerli yerine oturtmayı yeğler. Bu da kesin bir sınır meydana getirme durumudur; toplumların kargaşa ve düzensizlikten uzak yaşamlarını sürdürebilmeleri ancak sınırları belirlenmiş bir yapıda olduğunu, sınırlar kaldırıldığında veya tanınmadığında bir düzensizlik ortamının yaşandığını ifade eden bir durumdur. Kültür, kesin sınırları belirlemeyi, bu sınırları bilmeyi, sınır çizmeyi, araya iletişimi koparmayan belli bir mesafe koymayı arzu eder. Kültür insanlara zihinsel açıdan da sınır çizer; insanın düşünmesini, davranış ve eylemlerini, görüş açısını, zihniyetini de sınırlandırır. Onu belirli bir dünya görüşünün, yaşam biçiminin insanı haline getirir. İnsan her kültürel yapının, her toplum veya milletin, medeniyetin bir bireyi olarak yaşayamaz; belli bir kültüre, topluma veya millete yani bir sınıra ve sınırlara aittir. Bunun gibi diğer bütün insanlar gibi eylem ve hareket içinde olamaz, yalnızca kendisini kuşatan kültürel sistemin belirlemiş olduğu sınırlardan yola çıkarak eylemde bulunur (Alver, t.y.: 24).

Kültürün hem maddî hem de manevî yönü vardır, bu iki yön arasında bir ikilik yoktur: Kültürün hem manevi hem de maddî yönü vardır. Maddi değerler ve

varlıklar olarak kabul ettiğimiz ürün ve nesneler yanında tutum ve davranışlar, değerler, zihniyetler şeklinde, somut olmayan ama toplum içinde uyum sağlanan ve takip edilen unsurları vardır. Fakat maddi ve manevi yön arasında karşılıklı diyebileceğimiz bir iletişim ve etkileşim söz konusudur. Bu sebeple maddi kültür ve manevi kültür arasında Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan ve kabul edilen ayırım doğal değil sonradan oluşan yapay bir ayırımdır. Özellikle klasik bir anlayışla Japon toplumunun modernleşmesi üzerinden yürütülen tartışmada, Japon toplumunun teknolojik alanda yani maddî olarak modernleşen ve Batılılaşan ancak manevi anlamda kendi kültürel inanç ve değerlerini kaybetmeden koruyan bir Japonya algı ve görüntüsü, doğru değerlendirme sonucu oluşan bir algı ve görüntü değildir. Sanayileşme ve kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak Japonya, algı ve görüntünün aksine zihniyet, değerler, tutum ve davranışlar ile alışkanlıklar açısından da bir hayli değişime uğramış ve bu değişim hala devam etmektedir (Üstündağ, 2013: 35).

Simge ve Sembol: Semboller iletişim alanında insanlar tarafından kullanılan anlam içeren her şeydir. Maddi nesneler, görüntü, ses, koku, tat alma duyusu gibi hemen hemen her şey semboller arasına girebilir. Semboller kültürel sistemin, değerlerin en önemli unsurunu meydana getirir. İnsanlar arasında meydana gelen iletişimin kaynağı sembollerdir. İnsanların iletişimde önemli bir unsur olan mimiklerden meydana gelen beden dili de sembollerden oluşur (Özkalp, 2004: 61).

Kültür, simge ve anlam sistemi meydana getirme faaliyetidir. İnsan zihinsel faaliyet içerisinde düşünce gücü ile simgeler meydana getirmekte bu simgeler ile de yeni anlam bütünlüğü ortaya çıkarmaktadır (Ertürk, t.y.: 12).

Genellikle Türkçe'de simge kelimesiyle ifade edilmeye çalışılan sembol kelimesi ile bir toplumda kültürün bir kuşaktan gelecek kuşaklara aktarılmasında çok önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte semboller maddi ve manevi değerlerin karşılanması ve bu değerlerin zihinsel olarak inşa edilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Koca, 2012: 88). Sembol herhangi bir nesnenin veya bir olgunun yerini kullanılan desendir. Bu nedenle kullanılan dil bir semboldür, sözcükler de birer semboldürler (Aydın, 2013: 62).

Kültür insanlara anlamlarıyla birlikte simgeleri öğretir. Biz de öğrendiğimiz simgeleri anlamaya çalışır, bunlara uygun olarak davranış geliştiririz. Tabi ki davranışlarımıza yön veren bu simgeler de bir kültürden başka bir kültüre, bir zamandan başka bir zaman değişiklik gösterir. Bununla birlikte simgeler toplumda gösterilen davranışların göstergeleridir. Gösterge olarak davranışlara yön veren

simgenin kodlarını çözdüğümüzde geriden gelen tutum ve davranışları da anlayabiliriz. Mesela Hristiyanlar için Pazar günü çalan çan sesi kiliseye bir davet iken, ezan sesi de Müslümanlar için camiye, namaza bir davettir. Bir insan herhangi bir kültürel değere aşina değil de yabancıysa, yani o kültüre ait temel simge ve simgenin anlamını bilmiyor, çözememişse, simgenin işaret ettiği anlamı ve buna bağlı olan davranış ve eylemleri bilemez, bu davranışlara ayak uyduramaz. Simgeyi meydana getiren insandır ve insan devamlı bir şekilde toplumda simge meydana getirir.

İnsanın konuştuğu dil ile üretilen her şey birer simgedir. Simge ile simgenin belirttiği, vurguladığı şey arasında açık, doğal ve zorunlu bir ilişki yoktur. Türkçe’de ev diye ifade ettiğimiz nesneye, İngilizce ’de home, Almanca’da haus, Arapça’da hane veya dâr deniliyor. Farklı dillerde farklı bir şekilde ifade edilmesine rağmen tüm insanların düşüncelerinde bu kelime söylenince farklı bir anlam değil aynı anlama gelen şey beliriyor. Ancak bu kelimeleri herhangi bir dilde ifade ettiğimiz de pek bir şey gelmiyor aklımıza. Bundan dolayı varlık ve nesneleri kullanılan dil açısından simgelere dönüştürüp düşünsel bir çevre ve yaşam alanı meydana getiriyoruz ve bu düşünsel çevre her kültür de farklı ve ayrı bir yaşam alanı ve dünya oluşturuyor (Üstündağ, 2013: 35)

Semboller ve simgeler tarihi bir yapıya sahip olduğu kadar, günü ve zamanı temsil etmesi bakımından da günceldir. Nasıl ki kültürel yapı dinamik bir sistem ise, semboller sistemi de dinamik, canlı bir yapı arz eder. Tarihten günümüze devamlı bir şekilde değişime uğrayan, dönüşebilen, kendini yenileyen bir sembol şeması bulunmaktadır. Tarihi ve güncel sembolleri bünyesinde her daim besleyen kültür, sembollerin birbiri arasına geçişli olmasını, zamansallığını, bir mekân ve ortamdan başka bir yere nakledilmesini ifade eder. Simgelere yüklenen anlamlar, simgelerin tanınması, yeni simgelerin toplumsal, kültürel, iktisadi vb. dönüşümlerle birlikte ortaya çıktığı görülür. Doğal yaşamın bütün unsurlarını kültürel olarak dönüştürebilen insanlar, buna benzer şekilde hemen hemen her şeyi sembol aracı olarak değerlendirebilirler. Yaşam içinde var olmuş olan nesne ve varlıklar uygun zemin ve şartlar meydan geldiğinde sembol şekline dönüşebilirler. Bu da toplumda bireylerin kültürel sistem ve değerleri oluşturabilme ve sembolleştirebilme yeterliliğine sahip olduklarını gösterir. İnsanlar diğer canlılardan ayrı olarak sembol meydana getiren varlıklardır; bütün nesne ve varlıkları kültürel ve sembolik bir anlamlandırmaya sokabilen tek canlı yine insanlardır (Alver, t.y.: 30).

1.4. Kültürün Oluş m Süreci

İlk olarak başlangıç aşamasında insan edilgen ve alıcı durumundadır. İnsan kendisini çevreleyen bir coğrafya içinde yaşıyor, beslenme ile barınma ihtiyaçlarını bu coğrafya içerisinde gideriyordur. İnsanın doğa ile kurmuş olduğu bu zorunlu ilişki, yani ihtiyaçlarını giderebilmek için elde ettiği bilgi, dili, tutum ve davranışları ile maddi açıdan oluşan üretim ve tüketim alet ve edevatları kültürün meydana getirilmesinde birinci aşama olarak önümüzde durmaktadır. İnsan alıcı konumunu birinci aşamadan sonra terk ederek üretime ve üretmeye başlar. Hayatını devam ettiği ve anlam kattığı  evre içinde etkin ve aktif olarak katılmaya çalışır. Bu aşama insanın kendi eliyle var ettiği aletlerin oluşturulmasıyla sınırlı bir alan içinde başlayıp Neolitik  ağ'la birlikte hız kazanarak devam etmiştir. Kültür, tarihi süreci içerisinde birikerek devam eden, hızı sürekli artma yönünde olan bir toplumsal yapı bütünüdür. Geçmişten gelerek her çağda nesiller, miras aldıkları kültüre ait maddi ve manevi değerlere yeni bir katkı yapar ve bu katkı ile birlikte oluşan yapıyı gelecek kuşaklara aktarır miras olarak devreder.

Kültür dinamiktir. Kuşaklar ve anlayışlar değiştikçe o da değişir. Farklı kültürel özellikler gösterdiği gibi, bir kültür de zaman içerisinde farklılaşır ve yeniden üretilir. Kültürün yeniden üretimi ile bireyin kimlik inşası birbirinden bağımsız değildir. Karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirir ve yeniden üretirler. Kültür ve kültürel bağlam bireyin kimlik inşası için malzeme ve bağlam sunarken, birey kendi özgünlüğü ve farklılıkları ile kültürü edinir ve yorumlayarak, onu yaşamının bir parçası kılar.

Kültürel  retim: Birey kültürü aynı şekilde yeni kuşağa transfer etmez. Birey, zamanın ve mekânın bağlamı içerisinde kültürü yeniden üretir, farklılaştırarak sonraki kuşağa aktarır. Temel ton aynı kalsa da kültür yeniden üretilerek değişir ve aktarılır. Kültürel değişim ve aktarım çoğu zaman planlı bir programın ürünü değildir. Gündelik yaşamın olağan akışı içerisinde rutinlerle üretilir (Ertürk, t.y.: 17).

Toplumsal olarak kültür etkileşim içinde oluşan bir sürecidir. Yaşanılan zamanda ortaya çıkan olay, olgu ve durumların birbiriyle etkileşim içerisinde pay edilmesi ve bunların toplumda kabul görerek, benimsenerek yaygın hale gelmesi beraberinde yeni kültürel değerlerin ve unsurların meydana gelmesini sağlamaktadır. Kültür birikim sonucu oluşan bir durumdur. İster toplumlar açısından ele alalım isterse de

bireysel ve toplumsal açıdan ele alalım, kültür birikim sonucu ortaya çıkar ve toplumda kalıcı bir özelliğe sahiptir. Kültür ortaya koyulan değerlerin birlikte paylaşılması ile farklı bireylerce elde edilir. Bu durumda dahil olunan toplum içinde elit, yüksek seviyede ve zengin değerlerden oluşan bir kültür birikimi meydana gelir. Bu açıdan bakınca kültür, bireyler arasında paylaşılan, öğrenilen, öğretilen veya edinilip aktarılan bir özelliğe sahiptir. “Konuşmalarınıza dikkat edin davranışınıza dönüşebilir. Davranışınıza dikkat edin karakterinize dönüşebilir. Karakterinize dikkat edin yaşamınıza dönüşebilir” özdeyişi dilin kültür oluşumundaki etkisini ortaya koymaktadır (Göçer, 2012: 51).

Kültür işlevsel olma özelliğinden dolayı, insanların tutum, davranış ve alışkanlıklarına yön vermekte ve ona toplumsal yaşam içinde nasıl hareket etmesi gerektiğini öğretmektedir. Bu yolla insanlar kendi toplumlarında var olurlarken, başka toplumlarla da sosyalleşme süreci içerisine girmektedirler. Fertler biz duygusuna erişmeye öncelikle kendi kültürü içinde ve sonrada diğer kültürler arasında sosyalleşme süreci boyunca kazanmaya başlamaktadırlar. Bir kültürün toplumda yaşamını devam ettiren en temel etken dildir. Kültürler birbirleriyle iletişim ve etkileşimlerinde ya da kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında dil çok önemli bir rol oynamaktadır. Kültürler toplumda kullanılan dili meydana getirirken, dil de yapısı gereği toplumdaki kültürün nesiller boyu aktarılmasında en önemli etkiyi oynamaktadırlar (Narcı, 2018: 10).

1.5. Kültürün Unsurları

Maddi ve manevi olmak üzere kültürü meydana getiren unsurlar iki şekilde ele alınabilir. Değerler, zihniyet, inanç sistemi, ahlaki normlar, birtakım simge ve semboller manevi kültür olarak ifade edilebilir. Normlar da folklor, örf ve adetler, kanunlar şeklinde ele alınabilir. Bir milletin kendine has olan ve diğer milletlerden ayrılmasına neden olan, zihniyet yapısı, örf ve adetler, değerler sistemi, ortak tutum ve davranışlar ahlaki anlayış, toplumsal norm ve kurallar manevi kültürü oluşturur. Maddi kültür ise soyut olmayan nesne ve varlıkları yani somut olanı ifade eder. Maddi kültür unsuru olarak televizyon vericisini örnek verebiliriz. Maddi bir kültür unsurudur. Ancak televizyon vericisi ile yapılan programlar, birtakım çalışmalarla birlikte manevi kültürü ifade edebilir. Manevi kültürün yapısı ve çehresi daha

karışıktır ve soyut bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte manevi kültüre göre maddi kültürün yapısı daha fazla değişime uğrayabilmektedir (Erkal, 1999: 141).

Kültür farklı bileşenlerden oluşur. Bu bileşenler hem işlevsel hem de tarihsel bağlarla birbirine bağlanmıştır. Kültürün özünde varoluşla ilgili sorular vardır. Bu sorular, insanın varlık ve evreni anlama çabasına dönüktür. Bu nedenle, varlık ve evren konularındaki açıklama şemalarının yanında onları oluşturan inançları anlamak kritik bir değere sahiptir. İnançlar, toplumsal alışkanlıkları ve sorun çözme tarzlarını şekillendiren değerleri oluştururlar. Değerler ise bir toplumun işleyişi açısından büyük bir önem taşır. Toplumsal düzenin sağlanması, değerlerin yaptırım gücü kazanmalarına bağlıdır. Değerlerin yaptırım gücü kazanması ise o değerlerin norm haline gelmesiyle mümkündür.

Kültür, birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan, tarihi ve fonksiyonel bağlarla birbirine bağlı birtakım bileşen ve unsurlardan meydana gelir. Din, dil, sanat, ahlak, norm, simge, örf ve adetler, inançlar, tutumlar, teknik, değerler, kurallar bu bileşen ve unsurlardır. Kültürün öncelikle temelinde varlık ve nesneleri açıklama konusu olarak inançlar vardır. Bu inançlar, toplumsal yapı içinde alışkanlıkları biçimlendirerek değerleri meydana getirirler. Bu toplumsal değerlerin toplum içinde yaptırım gücü ile hareket etmeleri norm şeklinde olur. Doğal yaşamı yani doğayı insanın hizmetinde, onun yaşamını kolaylaştırmak için dönüştürülmesi ise teknoloji sayesinde mümkün olur. Bütün olarak açıklamış ve saymış olduğumuz bu unsur ve bileşenler, kendilerini oluşturan soyut ifadeler ile simgeleri meydana getirirler. Bununla birlikte kültür kendisini dil ile açıklamaya, ifade etmeye çalışır. İşte bu sayılan bileşenlerin tümü birden kültürü oluştururlar (Ertürk, t.y.: 9-10).

Din: Din ile kültür tarihi süreç içerisinde daima karşılıklı bir etkileşim içinde olmuşlardır. Din, kültürün en temel unsurlarından biridir ve ondan etkilenir. Örneğin dinlerin ibadet ritüellerini gerçekleştirdikleri mekânlar yani mabetler, o dinin içinde bulunduğu toplumun kültürü tarafından şekillenir. İslam'ın erken dönem cami mimarisinde tarihi süreç içerisinde gözlenen birçok değişikliğin, farklı toplumların içinde gelişen kültürlerin dini yapılar ve camiler üzerindeki etkisinin olduğu bir gerçektir. Buna benzer bir şekilde farklı dinler ve inançların kendilerine göre giydikleri elbise ve kıyafetler içinde bu durum geçerlidir. Din içinde var olduğu kültürü, hem iman, dini ritüeller, inanç ve ahlak konuları ile hem de bu konuların şekillendirmesi sonucu meydana gelen yaşam tarzı ile şekillendirmeye çalışırken

diğer taraftan da kültür kendisini oluşturan unsurlarla beraber dini etkisi altında bırakabilmektedir (Kılıç, 2011: 8).

Dinsel sisteme bütünüyle kültür penceresinden bakanlar olmuştur. Din bu bakış açısına göre, sabit kültür olarak ifade edilen değerler arasındadır. Durkheim, dini kültürün temeline oturtmuştur. Kültür insan üretimidir, evrensel din vahiyle başlar. Kültür, sosyal yaşantı sonucu bir kuşaktan diğer kuşağa geçtiği için, bireyler kültürü içinde yaşadıkları toplumsal çevreden öğrenir. Bunun gibi dini yapı da benzer şekilde aynı verasete tabi olur, ancak birey iman ve inanç esasında herhangi bir dine kendi hür iradesiyle inanır veya inanmaz. Fakat kültürel bir sistem karşısında birey bu kadar özgür değildir (Sezen, 2004: 164-165).

Din ve kültür arasında buluna ilişki çift taraflı olup, tek taraflı değildir. Düşünce sistemi ve hayatı açısından din, toplumda oluşmuş olan kültüre göre şekil almıştır. Dinsel yapı ve zihniyette meydana gelen değişimler kültürel sistemde değişikliklere neden olduğu gibi, kültürel sistemde oluşan değişimlerde dini yapı ve zihniyette değişikliklere neden olmaktadır (Tanrıverdi, 2018: 599).

Kültür ile din arkadaşlığının bozulma sebeplerinden biri sırf dini olan istisnalardır. Mucize bunlardandır. Ama öbür taraftan evrensel dinde sosyal bir olgu haline gelmiş, mucizeyi kullansa bile, imanın sosyal fonksiyonları olarak, normal hayata katılmıştır. Kültürle din münasebetinin problemlerinden biri de teşkilat ve uzmanlıklarla öğretilen ve öğretim sistemi içine giren din ile halk tabakasındaki din arasındaki bazı farklılıklardır. Kültürün merkezinde din bulunmaktadır, bununla birlikte din geleneksel bir görüntüye dönüşebilir, başka bir deyişle kültürleşir (Sezen, 2004: 165-166).

Dil: Dil, zamandan ve dünyanın olumsuzluklarından sıyrmasını sağlayarak insanların bir kültür meydana getirmelerine yardımcı olur. Dil, insanların kendi aralarındaki iletişim ve etkileşimleri sağlamanın en önemli temelidir. Bu ise sembollerden oluşan bir durumdur. Bireyler toplumsal eylem ve amaçlarını bütünüyle dil vasıtasıyla diğer bireylere iletmeye çalışır. Dil yapısı içinde kullanılan her sözcük onu anlamlandıran ve şekillendiren birer semboldür (Özkalp, 2004: 62).

Dil; kültürel varlıklar olarak kabul edilen din, sanat, teknoloji, bilim, ahlak, edebiyat, felsefe, gelenekler gibi unsurlarını, meydana getiren ve zamanla da gelişmesini sağlayan bunun sonucunda da toplumda bir kuşaktan bir kuşağa aktarılmasında görev yapan beşeri bir yapıdır (Aydın, 2013: 47).

Kültürü meydana getirip, belirli bir seviyede gelişmesini sağlayan toplumun kullandığı dildir. Bunun yanında dil, toplumda bireylerin sosyalleşmesini de sağlamakta çok önemli bir etkiye sahiptir. Bir toplumun ya da bir topluluğun üyesi olarak aynı dili konuşup anlaşılan insanlar, aynı dili konuşmaları ve aynı toplum içinde yaşamaları nedeniyle ortak bir kültürün üyesi olduklarını bize gösterebilir. Dil, kültürü geliştirir, onu korur, bunun yanında dil, kültürün toplumda zaman içinde yayılıp gelişmesine katkı sağlar (Yazoğlu, 2002: 40).

Ziya Gökalp de eserlerinde kültürün en temel yapısı olarak dili görür. Gökalp, bu söylediğinde haklıdır. Dil, düşünce, his ve duygularımızın birer kalıbıdır diyebiliriz. Bu yüzden bir milleti diğer milletlerden ayıran duygular ve zihniyet biçimleri, dil kalıbı içinde şekillenir ve bu şekillenme kuşaktan kuşağa gelecek nesillere aktarılır (Kaplan, 1983: 186).

Dilin, var olan diğer toplumsal olgularla birlikte kültürel sistem ile bir bağlantısı vardır kuşkusuz. Bu nedenle toplumsal tutum ve davranışların, toplumsal anlayış ve eğilimlerin, zihniyet kalıplarının, yaşanan topluma özgü bir şekilde dilde karşılığı vardır. Bu yüzden de bir toplumda başka toplumlardan farklı şekilde destanlar, deyim ve atasözleri, edebi metinler, sanat ve mimari eserleri ortaya çıkmıştır (Aydın, 2013: 48).

Tüm bunlarla birlikte kültür birliğinin temin edilmesinde dil birliği çok önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü dil, kültürün kodlanması suretiyle, toplumda bireylerin bu kodları ortak bir amaç etrafında kullanılmasını sağlamaktadır (Tuna, 2013: 227).

Tutum: Tutum bireylerin psikolojik bir durum veya bir obje karşısında göstermiş oldukları olumlu ve olumsuz; iyi veya kötü, beğenme veya beğenmeme eğilimlerini ifade eden yaklaşım tarzıdır. Tutumu Schmit şu şekilde ifade etmektedir (akt. Aslantürk ve Amman, 1999: 141): Tutum, bir bireyin bir psikolojik durum veya obje karşısındaki tavır, düşünce, davranış ve eğilimlerini sistemli bir şekilde organize eden bir tavır alma biçimidir. Zihinsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere tutumun üç temel elemanı bulunmaktadır.

Toplumsal bir gruba ait olan bireylerin olay ve olgulara, varlık ve nesnelere karşı ortak olarak kabul edilen zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tutum ve eylem içinde olmaları herhangi bir kültürel sistemde bu bireylerin birlik ve bütünlük içinde olduklarının göstergesidir. Toplumsal olarak toplumun bünyesindeki sosyal değerler toplumun ve grupların müşterek olarak benimsediği değerler olmuştur. Bu değerler bireylerin duygu ve davranışlarına yön veren tutumların gelişmesine katkı sağlarlar.

Toplumda bireylerin müşterek bir tutum içinde hareket etmelerinin ve bu tutumların merkezi bir rol oynamasının nedeni, tutumların temelini inanç ve değerler sistemine dayanmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bir toplumda, toplumun zihniyet yapısını, değerlerini ve tutumlarını öğrenip bilmek, o toplumun bireylerinin davranışlarını önceden tanımaya yardımcı olur (Aslantürk ve Amman, 1999: 141-143).

Değerler: Bireyler arası ilişkiler, toplumsal değerlere göre işler. Bireyler bu değerlere dayanarak, doğrudan iletişime ihtiyaç duymadan eylemlerinin anlamlarını üretebilir, algılayabilir, paylaşabilir ve yeniden inşa edebilirler.

Değerler sadece sabit olanı değil, aynı zamanda değişeni veya değişmesi gerekeni de harekete geçirir. Örneğin küçüklerin büyüklere saygı duyması değerinin yaşaması, o değer toplumda bir karşılık bulmasına bağlıdır. Arkadaşlık, aile ve iş ilişkilerinden, daha geniş bağlamdaki ulusal ve küresel ilişkilere kadar hepsi bir değer sistemine dayanır. Tarım toplumunun, sanayi toplumunun ve bilgi toplumunun kendine göre bir değer sistemi vardır. İnsanların geliştirdiği küçük yerel bağlardan, ulusal ve uluslararası bağlara kadar bütün ilişkilerini geliştirdikleri değerlere göre yaşarlar.

Toplu yaşam temelde iyiye, doğruya ve güzele dayanan değerlere bağlıdır. Bunlar, var olmak ve düzen içinde kalmanın temel koşullarıdır. İki bireyin özel ilişkisinde bile, belli kurucu değerlere ihtiyaç vardır. Bireyler arası ilişkiler, toplumsal değerlere göre işler. Bireyler bu değerlere dayanarak, doğrudan iletişime ihtiyaç duymadan eylemlerinin anlamlarını üretebilir, algılayabilir, paylaşabilir ve yeniden inşa edebilirler. Değerler, sadece sabit olanı değil, aynı zamanda değişeni veya değişmesi gerekeni de harekete geçirir. Örneğin küçüklerin büyüklere saygı duyması değerinin yaşaması, o değer toplumda bir karşılık bulmasına bağlıdır (Ertürk, t.y.: 10-11).

Bir toplumda bireylerin benimsemiş olduğu değerler sistemini bilmek, öğrenmek demek, o toplumdaki bireylerin kültürel yaşantılarını bilmek, anlamak demektir. Değerler toplumda insanların iyi ve kötüyü, güzel ve çirkini, doğru ve yanlış ortaya koymak adına tanımlayıp belirledikleri standartlardır. Başka bir deyişle değerler, toplumda kişiler arası ilişki ve yaşantıda hangi davranışların iyi, güzel, ahlaki ve istenilen davranış olduğunu ifade eden ölçüt ve düşüncelerdir.

Değerlerin, gündelik hayat üzerinde çok önemli bir etkisi vardır, çünkü bir toplumda normları biçimlendiren özellik o toplumun benimsemiş olduğu değerlerdir.

Toplumların kendi tarihi ve sosyal özelliklerinden kaynaklı benimsemiş oldukları kendilerine özgü değerleri bulunmaktadır. Günümüzde Batı Avrupa toplumlarının maddeye önem vermek ve başarıyı elde etmek üzere benimsemiş oldukları iki değeri bulunmaktadır.

Değerler sistemi toplumda zaman içinde değişikliğe uğrayabilir, eskimeye yüz tutan değerler yenileri ile yer değiştirebilir. Fakat her toplumun kendisini başka toplumlardan ayıran kendine ait değerler sistemi vardır. Bu değerler toplumda bilerek veya bilmeyerek bozulabilir ve toplumda bireyler bu değerlere uygun gelecek şekilde davranışta bulunmayabilirler. Bireylerin değerlere uygun bir şekilde davranmamalarından dolayı değerler çatışması meydana gelir. Genç ve yetişkin nesiller birbirleri arasında meydana gelen çatışma ve gerginlikler buna en iyi örnektir (Özkalp, 2004: 64-65).

Ahlak: Bütünsel manada sosyal hayatta ahlaki olarak türlü değerlendirme ve incelemeler yapılmıştır. Ahlak, toplumdan topluma, aynı toplumda zaman içerisinde ve farklı mekânlara göre değişikliğe uğrayabilir. Günümüz modern toplumların benimsemiş oldukları ahlaki anlayışlar geleneksel toplumların ahlaki anlayışlarından farklıdır. Batı Avrupa toplumları Orta çağda dini temele alan bir ahlak anlayışını, daha sonra ise Aydınlanma temelli rasyonalist ve hümanist ahlakını terk ederek günümüzde kapitalist diyebileceğimiz madde temelli bir anlayışı benimsemiştirler. Türk toplumu ise geçmişten günümüze Osmanlı kültürel değerlerine sahip olan bir ahlak anlayışını terk ederek seküler diyebileceğimiz bir yapıyı benimsemiştir.

Kültür toplumda bireyler arası bir tekilleşme ve tümelleşme eserinin çıktısıdır. Ahlak da bu çıktının en önemli elemanlarından. Ahlak sistemi sonuçta kültürü meydana getirmektedir. Davranışta bulunan, sürekli bir eylem içinde olan insanın bu davranışları birtakım değerler sistemine dayanmak durumundadır. İşte bu değerler sistemine göre de toplumun kültürü meydana gelmekte, oluşan bu kültüre göre de değerler şekil kazanmaktadır (Çetin, 2016: 67).

Norm: Yaptırım gücüne sahip olan toplumsal kurallar bütününe norm adı verilmektedir. Toplumda normların meydana gelmesinde ahlaki yapı, zihniyet sistemi, inanç, adalet anlayışı önemli rol oynamaktadır. Toplumda normların geçerli olabilmesi için ille de yazılı bir şekilde olmasına gerek yoktur. Bir toplumda bir normun bireyler tarafından kabul edilmesi için, o norma bireyler toplumsal olarak uymadıklarında veya ihlal ettiklerinde, normun bir baskı oluşturabilmesi ve aynı zamanda bir yaptırım gücüne sahip olması gerekmektedir (Ertürk, t.y.: 10).

Bireyler toplumun bir üyesi olarak rol ve statü yetkisi ile toplumda yer edinirler. Yani bireylerin rol ve statü yetkileri toplumda bulunan normlara göre biçimlenir. Toplumsal olarak belirlenen normlar, bireylere verilmiş senaryolara benzer. Bireyler bu verilmiş senaryolara göre rollerinin gereğini yaparlar ve bu şekilde toplum içinde bir statü elde ederler. Bundan dolayı hem yazılı kural ve normlar açısından hem de sözlü geleneksel kural ve normlar açısından durgun, değişmez yani statik şekilde değil, canlı, hareketli, değişken yani dinamik bir süreçtir (Aslantürk ve Amman: 1999: 134-135).

Normlar, kültürlerin meydana getirip belirlediği, toplumda yerleşmiş olan davranış kuralları bütünüdür. Herhangi bir kültürün içinde var olduğu toplumda, o toplumun sosyal düzenini temin eden, bireylerin davranışlarına yön veren, iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış belirterek yol gösteren ahlaki anlayış, zihniyet yapısı ve kuralları bütünü bulunmaktadır. İşte bunların hepsine birden norm adı verilmektedir. Normun en önemli özelliği yaptırım gücüne sahip olmasıdır. Bütün toplumsal yapılarda fertlerin gündelik yaşantılarına yön veren, yemek yeme, oturup kalkma, giyim kuşam gibi davranışlarını belirleyen normlar bulunmaktadır. Şimdi kendimize "Genel olarak toplumlarda niçin kadın bireyler etek giyerken, erkek bireyler pantolon giymekte veya yemek yeme aracı olarak niçin çatal, kaşık belirlenmiştir", gibi sorular ortaya koyduğumuzda "toplumlarda insanların doğuştan hazır olarak buldukları davranış kalıpları vardır, örf, adet ve gelenekler bireylerin davranışlarını şekillendirir" diye cevaplandırırız. Yani normlar bireylerin tutum ve davranışlarının ne şekilde olması gerektiğine dair kurallardan meydana gelmektedir. Norma göre uygun gelen davranışlar toplum tarafından ödüllendirilirken, norma aykırı olan davranışlar ise cezalandırılır. Yani normların temelinde ödül ve ceza sistemi vardır.

Diğer yandan normlar sosyalleşme süreci içinde bireyler tarafından elde edilir ve bu normlar alışkanlık elde ederler. Toplumda insanlar bu normlara farkında olmadan, otomatik bir şekilde uyarlar. Normlar toplumda gündelik yaşantılarımız içinde davranışlarımızı düzenleyen kurallardır (Özkalp, 2004: 62-63).

Zaman: Zaman, doğal varlık çerçevesi içinde, tek boyutlu bir süreçtir ve mekânla ele alındığında doğal olay ve olguların ölçülebilmesini ifade eder. Zamanın tek boyutlu olmasına karşılık, bireylerin davranış ve eylemleri sonucu sosyal alan meydana geldiği için sosyal alan üç boyutludur. Yaşanmış olan dün, şuan yaşanılan bugün ve yaşanılacak olan yarın bu üç boyutu oluşturur. Bütün toplumların ve bireylerin olaylarını bu üç boyutlu zaman belirleyip yönetir. Çünkü toplumlar ve

insanlar arasında meydana gelmekte olan bütün olay ve olgular bu üç boyut çerçevesinde bulunur.

Zamanın dün, bugün ve yarından oluşan üç boyutu arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Geçmiş günlerin ve olayların tesiri altında kalan yarın ve diğer günler, zamanın anı, yaşanan bugünün ve bugünün olaylarının etkisi altındadır. Bir geçiş aşaması olan şimdi, bugün, hem geçmiş dünün hem de gelecek yarının bir bileşeni olmaktadır.

İnsanların doğumu ile toplumsal yaşam içerisinde meydana gelen sosyalleşme süreci de zaman olgusunun tesiri altındadır. Fakat zamanın insan için anlamı farklı bir boyut kazanarak farklı bağlar kurmamıza sebep olur. Bu bir çeşit animizmdir, yani insanın cansız olan maddeye ya da zamana bir değer veya kutsallık atfetmesi biçimindedir. Örneğin sevdiğimiz ya da bizim için değerli olan insanların doğum günlerini uğurlu olarak atfetmek gibi. Bu durum beraberinde zaman algımızın da görecelik kazanmasına sebep olur. Böylece mikro anlamda birey için hayatı anlamlandırma ve algıma durumu olan bu animizm, makro anlamda toplumsal ve tarihsel bir etki ile karşımıza çıkar ve insanlık tarihi ile birlikte toplumları da belirli bir yöne kanalize eder (Aslantürk ve Amman, 1999: 130-131).

Örf ve Adetler: Toplumda örf ve adetler, toplumsal değer ve normlar üzerinden şekillenir ve meydana gelirler. Herkes tarafından bilinen norm ve değerlere örf denirken, aşına olan, alışılmış olan norm ve değerlere ise âdet denir. Yani halkın meydan getirdiği, halk tarafından oluşturulan hukuktur örf ve âdetler. Adet, zihinsel olarak akıl ile bir alakası olmadan tekrarlanan kurallar iken, örf ise zihinsel olarak akıl ile ilgili olup, aklın desteği ile meydana gelmiş olan kurallardır (Sezen, 2004: 215). Böylece yemek yemenin, konuşmanın, halk toplantıları yapmanın, evlenme teklif etmenin, gençleri yetiştirmenin, yaşlılara bakmanın hemen hemen sınırsız olarak kabul edilmiş olduğu sosyal bakımdan itibar edilen hareket tarzları, toplumun adetlerini oluşturur (Özkul ve Tatar, 1999: 42).

Farkına varmadan, çoğu zaman bilincinde olmadan uyduğumuz adetler, toplumun çok bağlı olduğu ve benimsediği kurallardır. Örfler ise toplum adetlerinden oluşan kurallar bütünüdür. Örnek vermek gerekirse, toplumda çıplak gezmek değerinin benimsenmiş olması örf iken, hangi tarzda olursa olsun insanların kıyafet giyinmiş olmaları âdettir (Bilgiseven, 1995: 14). Eğer halk adetlerini davranış düzenleyicisi olarak telakki edersek, onlara örfler olarak bakıyoruz demektir. Her sosyal alışkanlık, her halk âdeti bir dereceye kadar aynı zamanda bir sosyal

kontroldür. Bundan dolayı örfleri halk adetlerinden farklı şeyler olarak düşünmemeliyiz. Örfler bir gurup ya da cemaatin üyeleri üzerinde şuurlu veya şuursuz şekilde etkili bulunan yaşayan karakterini temsil eder. Bunlar davranışı hem zorlar hem de yasaklar (Özkul ve Tatar, 1999: 44).

Örf ve adetlere kültür açısından baktığımızda, örf ve adetlerin manevi kültürü oluşturduklarını ifade edebiliriz. Ziya Gökalp'e göre medeniyet yani maddi kültür unsurları evrensel olup toplumlar arasında alınıp verilebilen kültürel unsurlardır. Buna karşılık bir toplumu diğer toplumdan ayıran, o topluma has özellikler manevi kültürü oluşturmaktadır ki bunlar örfler, adetler, ortak tutum ve davranışlardan oluşan moral değerlerdir (Bilgiseven, 1995: 15).

Örf ile adetler, toplumlarda bireyler tarafından defalarca tekrar edilmekle kalıplaşmış davranış biçimleridir. Örf tanınma, bilme gibi manalara gelirken, adet ise alışkanlıklar anlamına gelmektedir. Örf ve adetler, herhangi bir devlet yapısının dışardan bir girişimi olmaksızın, toplumların günlük hayat akışı içinde kendi ortak ihtiyaçlarının gerekleri sonucunda, toplumsal ilişkilerin bir düzen içinde gerçekleşmelerini sağlayan toplumda doğal olarak ortaya çıkan norm ve değerlerdir. Bu yüzden örf ve adetler toplumdan topluma, hatta bir toplumdaki farklı gruplar arasında bile farklılık göstermektedir (Ertürk, t.y.: 12).

Gelenek ve Görenek: Kültürel açıdan bir sürekliliği ifade eden gelenek, toplumsal olgu olarak kabul edilir tıpkı görenek ve töreler gibi. Gelenek, modern kültürün karşıtı olarak güncel olanın ötesinde bulunan her şeydir. Bu nedenle geleneksel ve modern olmak üzere ikili bir yapı meydana gelmektedir (Aydın, 2013: 50).

Davranış biçimlerinin en önemli tipleri gelenek ve göreneklerdir, buna töreleri de ekleyebiliriz. Toplumda zorunlu davranışlara töre, yapılması daha az zorunlu olan davranışlara gelenek, bunlara karşılık yapılması uygundur denilen davranışlara da görenek denir. Bu sıralama aynı zamanda yaptırımlarının güç sıralamasına göredir. Bu sıralamada yaptırım gücü en yüksek olan töreler iken, yaptırım gücü en az olan ise göreneklerdir (Aydın, 2013: 55).

Coğrafya ve Mekân: Mekân, üç boyutlu bir yapıya sahiptir. Çevremizde meydana gelen bütün olaylar, nesne ve varlıklar mekân diye ifade edilen boyutun içinde gerçekleşebilir ve ölçülebilir. Mekân, toplumsal olay ve olguları ortaya koymada iki farklı şekilde etkili olmaktadır. İlki, insanların bir fiziki ve coğrafi çevrede yaşamlarını devam ettirmeden kaynaklanan çevre mekân tesiri iken, diğeri

ise insanların üzerinde yaşamış oldukları mekan yükledikleri anlamdan dolayı meydana gelen determinasyondur.

İklimsel çevre koşulları, toprağın kimyasal yapısı gibi mekânsal özellikler insan topluluklarını ister istemez olumlu veya olumsuz etkiler. Fakat mekânın bir değer meydana getirmesi yani bir medeniyet anlayışı oluşturması tek bir sebebe bağlanamaz. Nasıl ki fiziki mekân toplumsal olay ve olguları, toplumsal ilişkileri etkiliyorsa, coğrafi koşullarda toplumsal ilişkileri ve toplumsal olayları etkilemektedir. Coğrafya sisteminin toplumsal olay ve olgulara tesiri dolaylı veya dolaysız olarak iki şekilde olabilir. Örneğin, fizyolojik temel ihtiyaçlar olan barınma-korunma, yemek-içmek, giyinmek, gibi temel ihtiyaçlar ile coğrafi koşulları arasında doğrudan kesin bir ilişki vardır. Buna karşılık toplumda aile yapısı, siyasal örgütlenmeler, dinsel biçimler, ahlaki ve hukuki değerler, sanat, mimari, edebiyat ile bilim ve teknik gibi olay ve olgular ile coğrafya koşulları arasında doğrudan, kesin bir ilişki değil, dolaylı yollardan meydana gelen bir ilişkidir. Toplumsal yapı ve sistemler tarihten günümüze karmaşılaştıkça coğrafi koşulların sosyal olay ve olgular üzerinde meydana getirdiği etkileşim kesinlik ve netten uzaklaşmakta; toplumsal yapı karmaşık bir durum arz ettikçe coğrafi koşullar yerini başka etkenlere bırakmaktadır (Aslantürk ve Amman, 1999: 131-132).

Teknoloji: Teknoloji denilen toplumların doğal yaşam üzerinde kurmuş oldukları hâkimiyettir. Teknoloji, doğayı insanların yaşamına, menfaatine dönüştürme işidir. Doğa ise simgeler dünyası üretir. Bu yüzden teknoloji vasıtasıyla doğa üzerinde tesirini insan artırır ve simgeler meydana getirir. Ancak doğayı insanlar lehine dönüştürebilmek için bilim, bilgi, kabiliyet ve teknik araçların olması gerekir. İnsan maddi şartları kendisinde bulunan bilgi yeteneği sayesinde teknolojiyi kullanarak değiştirir. Daha önce de temas edildiği gibi, teknoloji sadece alet edevat üretiminden ibaret değildir. Teknoloji, toplumların ve insanların bakış açılarını değiştirerek doğayı şekillendirmelerine yardımcı olur. Teknoloji bu dönüşüm ve değişimde hem insanlara fırsatlar sunar hem de birtakım kısıtlamalar getirebilir.

Sümerler tarafından icat edilen ve Mezopotamya’da geliştirilen yazı insanlığın en değerli buluşlarından bir tanesidir. Aynı zaman diliminde Mısır’da papirüs kâğıdı üzerinde kullanılan yazı Sümerler de ise kil tabletler üzerinde denenmiştir. Sümerler ve Mısırlıların birbirinden farklı yöntem ve teknikler ile geliştirdikleri bu kültür, içinde yaşadıkları coğrafi şartlarının bir ürünüdür. Kültürel yapının maddi değer ve şartları ile teknoloji kullanımı ve gelişiminin arasında önemli bir ilişki

bulunmaktadır. Fakat toplumsal yapıda var olan her şey maddi değer ve şartlara göre değerlendirmez ve buna da bağlı değildir. Toplumsal sistemlerin ahlaki değerleri ve inanç yapıları da teknolojik sistemlerin gelişimlerini ve uygulamalarını yönlendirebilir. Kùltürlerin varlığı ve kùltürün ortaya koymuş olduğu eserler, doğal yaşamdan, doğadan ayrı, bağımsız bir şekilde değerlendirilip düşünülemez. İnsan edinmiş olduğu bilim, bilgi ve araçlar vasıtasıyla doğayı kendi çıkarına dönüştürmek suretiyle kùltürel üretimi gerçekleştirir. Yani insan maddi denilen elle tutulur somut kùltürel değerleri teknoloji kullanımı sayesinde bilgi, beceri ve araçları kullanarak ortaya koyar (Ertürk, t.y.: 13).

1.6. Kùltür Toplum İlişkisi

İnsanlar yalnız başlarına hayatlarını devam ettiremezler. Bu nedenle toplumda insanlar başka insanlara muhtaç bir şekilde yaşamını sürdürürler. Toplumsal iş bölümü de bu anlayışın sonucunda ortaya çıkmıştır. Toplum içerisinde insanların yapıp ettiğı her şey, yani sosyal, kùltürel, ekonomik, psikolojik, dinsel olarak yaptığı ve ortaya koyduğu her şey bir başka insanı ya da insan guruplarını işaret etmektedir. İşte bu işaret kùltür kavramının ortaya çıkmasında ve insan toplumlarının sosyal bir varlık olmalarını gerektiren en önemli kavramlardan birisidir. Bu yüzden kùltür bir topluda ki insanların bir arada var olmalarına kaynaklık eden bir süreçtir (Okumuş, 2016: 274). Kùltür, toplumu oluşturan üyelerinin ya da toplumdaki gurupların hayat tarzlarına göndermede bulunur. Kùltür, toplumdaki insanların nasıl ve ne şekil giyindiklerini, evlilik, çocuk yetiştirme gibi gelenekleriyle aile hayatlarını, çalışma ve iktisadi kalıplarını, dinsel ibadet ve törenleri ile boş zaman faaliyetlerini nasıl değerlendirdiklerini içermektedir (Giddens, 2000: 18).

Toplumsal yapılar ile kùltür kavramı arasında sosyoloji biliminin tarihi gelişimi içerisinde gözlemlenen karşılıklı çok önemli bir ilişki vardır. Bu nedenle de kùltür ve toplum arasındaki ilişki sosyolojinin ilgi alanı içindedir diye ifade edebiliriz (Okumuş, 2016: 274). Sosyolojinin bir alt dalı olarak kùltür sosyolojisi, kendisine kùltür konusu ile birlikte kùltür ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi ele alan bir disiplindir. Kùltür ve toplum ilişkisine baktığımızda kùltürün, toplumsal alanı ve onun çevresini oluşturduğunu ve bu konuda temel olduğunu, kùltürün devamlı bir toplumsal üretim alanı olması anlamında, belirli bir toplumsal yaşam alanında

bulunan insanların, meydana getirdikleri her türden bireysel ve sosyal ilişki içerisinde ortaya çıktığı görülür. Toplumsal ilişkilerin, karşılıklı olarak var olan ve insanların yaşamlarına etki eden bir düzeyde olması nedeniyle kültürel yapının oluşumunun en önemli göstergelerinden birisi, o kültürü var eden, onu hayatlarında uygulayan insan gruplarının var olmasıdır (Akın, 2013: 128).

Toplumsal sistemi sosyal ve kültürel yapı ikisi birlikte meydana getirmektedirler. Bunlardan ilki olan toplumsal yapı, toplumda insanların hiyerarşik sistem olarak bulundukları mevki ve kuruluşlarını ifade ederken, kültürel yapı ise oluşan bu kuruluşun içeriğini belirtir. Sosyoloji bilimi, kültürel ve sosyal yapıyı, kültür ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi, birbirinden ayrı toplumların farklı kültürlerini ve bu farklı kültürlerin kendi aralarındaki ilişkilerini kendisine konu edinir (Aslantürk ve Amman, 1999: 194).

Kavramsal açıdan bakıldığında kültür ile toplum arasında bir ayrım söz konusu olsa da yine de kültür ve toplum arasında çok sıkı bir bağ vardır. Toplumlar olmadan kültürler meydana gelemez, aynı şekilde toplumlar da kültür olmadan varlıklarını sürdüremez ve koruyamazlar. Kültür var olmadan, toplumların ve insanların bir dilleri, sanatı, edebiyatı, ahlakı, zihniyet yapısı, değerleri, örf ve adetleri, teknik aletleri ile bir mimari yapıları olamaz (Giddens, 2000: 18).

Toplumu, kendine özel ve has, sosyal etkileşimler ağı olarak ifade edersek, kültürü de sosyal yaşamı insanlar arasında anlamlı ilişkiler çerçevesinde oluşturan semboller olarak ifade edebiliriz. Geertz'in yaklaşımıyla kültür (akt. Okumuş, 2016: 274), sosyal ilişkilerin etkisi ile gerçekleşmiş olan anlamlı semboller bütünü, sosyal sistem ise sosyal ilişkiler çerçevesinde oluşan bir ağ veya kalıp şeklinde düşünülebilir. Kültürel sistem içindeki sembol, simge ve araçlardan, toplum içerisinde insanların oluşturdukları ve yerine getirdikleri tutum ve davranışları, olay ve olguları algılamada, ifade etmede, değerlendirmede ve anlam vermede yararlanmaktadır (Akın, 2013: 128).

Kültür, toplumların ve insanların eylem, tecrübe, tutum ve davranışlarını oluşturdukları bir anlamlar bütünü ise, sosyal yapı ve sistem de sosyal ilişkiler biçimidir, eylem, tecrübe, tutum ve davranışların almış olduğu şekildir. Bundan dolayı kültür ile sosyal yapı ve sistem toplumsal olay ve olguların farklı biçimlerini ifade ederler. Kültür ile sosyal yapının, toplumsal olay ve olguların farklı biçimlerini ifade etmelerini anlamamanın bir yolu da toplumlar değişim yönünde bir irade gösterdiklerinde kültür bu değişime bazen çok farklı tepkiler verebilmekte, mesela

var olan sosyal değerleri muhafaza etme yönünden oluşan değişime direnç gösterdiği görülebilmektedir (Okumuş, 2016: 274).

Kültür değişmesi yalnızca toplumların kendi iç bünyelerinde meydana gelen olaylar sonucunda oluşmayabilir. Toplumlar ve milletler arası ilişkiler sonucunda bir kültürün başka kültürle temas etmesi sonucu oluşan iletişim ve etkileşim de toplumlarda dıştan kaynaklı olarak kültür değişmelerine neden olabilir (Aslantürk ve Amman, 1999: 200). Bununla birlikte toplumlar gelecek inşa ederken her zaman kültüre muhtaçtırlar, ihtiyaç duyarlar. Yani toplum, iç ve dış temas ve etkileşimlerin sonucu olarak tamamen yeni dil, yaşam tarzı, ahlak, sanat, mimari, inanç, zihniyet yapısı gibi unsurları benimsemeye ihtiyaç duyabilir; bu koşullarda var olan kültürün bir kısmını veya tamamını değiştirebilir veya yeniden yapılandırabilir. Bu beyanda kültürden ayrı olarak toplumların da kendi bağımsızlığı vardır diyebiliriz. Kültür sosyolojisinin inceleme alanı olan kültür, sosyal yapı ve sistemin şekillenmesinde, tutum ve davranışların belirlenmesinde, sosyal ilişkilerin anlam kazanmasında etkili olur. Bu nedenle fertlerden oluşan toplumları kültürel sistemden ayrı, bu sistemin dışında ve kültür olmadan tasarlamak ve düşünmek olası değildir (Okumuş, 2016: 274).

Esasında bizatihi toplumun toplum olarak var olması kültürel bir durumu ifade eder. Toplumsal yapı dediğimiz bireylerin karşılıklı ilişkilerinden meydana gelen bir bütünsel süreci ifade ettiğinden dolayı, toplumsal konum, statü, rol ve toplumsal kurumlardan müteşekkil bir toplumsal sistem hep birlikte birey tarafından ortaya koyulmuştur. Böylelikle kültür ve toplum karşılıklı olarak birbirleri ile iletişim içerisinde birbirlerine sınırlar çizmekte ve çizilen bu sınırlar ile bir bütünsel yapının iki ayrı görüntüsü olmaktadır. Bu bütünsel yapı bir taraftan adaptasyon, doğal yaşamı dönüştürme ve doğaya hükmetme olarak kültürü oluştururken diğer taraftan sosyal hayatın kurulup yaşatılması ve devam etmesi açısından toplumu oluşturmuştur (Aslantürk ve Amman, 1999: 196).

Kültür, sosyal üretim yapısının en önemli özelliği ve bu üretim yapısının çıktılarını içinde barındıran bir toplumsal realite tarzı olarak, toplumda meydan gelen değişimlere şekil labilmektedir. Kültür ile toplum arasında olan ilişkiler ele alındığında, sosyal normlar, yaşam tarzı, değerler sistemi, sanatsal faaliyetler, zihinsel yapı gibi kimi unsurlar hatıra gelmektedir. Bu saymış olduğumuz toplumsal gerçeklikler kültürel değerlerin bir millet içinde var olduğunun ve yaşadığının en önemli kanıtlarıdır (Akin, 2013: 128).

Toplumda bireyler o topluma ait olan kültürel değerler ile baskı altına alınırlar. Toplumda oluşan ortak bilinç, kültürel unsurlarla birleşerek toplumda rol oynayan aktörleri etkisi altına almaya çalışır. Bundan dolayı sosyalleşme süreciyle birlikte toplumda kültürün süreklilik kazanması sağlanmış olur. Sosyalleşmenin etkisiyle birlikte bireyler kültürü öğrenir ve benimser, toplumsal uyum gerçekleşmiş olur. Kültür, toplumda bireylerin oynamış olduğu roller ile sosyal aktörler arasındaki ilişkiler meydana gelmekte ve bundan dolayı toplumda bireylerin doğumuyla birlikte başlayan toplumsallaşma süreciyle birlikte kültürün öğrenildiği ve bu şekilde kültürün hayatiyetini devam ettirdiği söylenebilir.

Sınırları, kültürün belirlediği çerçevede, insanlar ile kültürler arasındaki etkileşim devam etmektedir. Fakat hayatın günlük akışı içinde insanlar, kültürel yapının kimi özelliklerine, değerlerine, unsurlarına karşı itiraz ve sorgulama içerisinde olabilmektedirler. Bu sorgulama ve itiraz kimi zaman günlük yaşamda kısa bir şekilde meydana geldiği için kalıcı değildir. Fakat toplumda güçlü bir kişilik yapısına sahip olan, toplumun önünden giden kimi liderler, kanaat önderleri, aydınlar kültüre karşı daha ciddi sorgulama ve itiraz geliştirerek, kültürde değişiklik meydana getirmek için şartları zorlayabilir ve bu değişimi sağlayabilirler (Okumuş, 2016: 274).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRÜN AKTARILMASI

2.1. Kültür Nasıl Aktarılır?

Tarihi süreç içerisinde kültürün değişiklik geçirdiği bilinen bir gerçekliktir. Bu konuda çalışan bazı araştırmacılar toplumsal yönden meydana gelen değişim ve dönüşümleri birçok yönden biyolojik değişim ya da evrim kuramına benzeterek, bunu daha çok kültürel açıdan değişim ya da evrim olarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında toplumda bireyler tarafından meydana getirilen bir davranışın o toplum içinde ki bir kültürel çevrede kişiler tarafından yaygın bir şekilde yapılması anlamına gelen “memes” terimi mesela Dawkins’in ifade ettiğine göre biyolojik gen terimini belirtmektedir. Bireyler arasında maddi ve manevi kültürün toplumda aktarımının daha çok taklit şeklinde meydana geldiğini ifade edenlerde olmaktadır. Bu görüşte olanlara göre geleneksel anlayış içerisinde öğrenme durumlarının örneğin herhangi bir grup yapısı içinde öğrenim, deneyerek, yaparak ve yaşayarak öğrenme ya da şartların sonuna kadar zorlanması durumundaki öğrenme, sosyal ya da kültürel değişimleri analiz etmede yetersiz kalmaktadır. Sosyal açıdan modeller çok çeşitli sebeplerle birlikte belirli şartlar yüzünden taklit edilip model alınır ve en sonunda kültürel yapı kendini ortaya çıkarır. Yine böyle bir anlayış adı altında alışkanlık ve tutumlara dayalı izah türü ifade edilmiştir. Model alınacak, taklit edilecek olan herhangi bir davranışın bireyler yönünden biçim, içerik ve işlev yönünden ilgi uyandırıcı bulunması durumundadır. Biyolojik ve kültürel etkileşime ilişkin olarak ise doğal yaşamdan daha çok özneye doğru bir yönelim içinde olur ve bu görüşte olan antropologlarda insan hareketleri büyük oranda esnek bir yapıya sahip olurlar görüşündedirler. Onu, ifade edilen kısa çerçevede değerlendirmek toplumda kültür ile kültürün aktarılmasını kavramada ve algılamada birtakım sorunların ve noksanlıkların oluşmasına zemin hazırlar (Çetin, 2016: 73-74).

Kültürün sürekliliği bir kuşaktan bir kuşağa aktarmakla mümkün olabilmektedir. Bu ise sosyalleşme süreci olarak isimlendirilmektedir. Bireyin toplumda yer edinmiş olan zihinsel yapıları, değerler sistemini, inanç kalıplarını, tutum, davranış ve

alışkanlıkları benimseyip öğrenmesi bebeklik ve çocukluk çağlarından itibaren başlar ve devam eder (Özkul ve Tatar, 1999: 75).

Kültür, toplumda bireyler ve gruplar tarafından ortaklaşa olarak yapılan davranışların kurumsal hale gelmesidir. Günlük yaşamın akışı içinde birçok davranışlarımızı farkında olmadan, gelişi güzel ve düşünmeden yapmaya çalışmaktayız. Öğrenip benimsemek durumunda kaldığımız turum, davranış ve kuralları sıradan eylem biçimleri haline sokan yapılara kurumlar denilmektedir ve bunların yani kurumların öğrenilmeye ve benimsenmeye başlanması sonucu da artık kültür aktarımı gerçekleşmiş olur. Kültür aktarımı ifadesinden anlatılmak istenen mana kültürel sürekliliğin devam ettirilmesidir. Toplumda kültür aktarımının gerçekleşmesi doğrudan doğruya kültürel süreçlerin işlevini yerine getirmesiyle ilgili bir durumdur. Kültürel süreçlerin işlevini yerine getirmesi ise, kültürel sistemin meydana gelmesi ve dönüşümünde önemli bir güç olarak etkisini ve baskısını hissettirmektedir. Bu etki ve baskılar kültürel süreç içerisinde kültürlenme sayesinde ortaya koyulur. Bütün insan gurupları bir kültür içerisinde kendini geliştirir. Bu açıdan birey ile toplum etkileşiminde tam bir uyum gözlemlenir. Bu uyumun ortaya çıkması için toplumda nesiller arasında gelenek ve göreneklerin devam ettirilmesi, alışkanlık ve tutumların aktarılması gerekir. Böylelikle kültürel süreçlerde bir devamlılık sağlanmış olur. Bundan dolayı kültürleme ve kültürlenme, toplumda bireylerce öğrenilen, bireylere öğretilen ve kültürel süreç kapsamında ise benimsetilip özümseven düşünme, duyma ve davranış biçimleridir (Şahin, 2019b: 241).

Kültürün en önemli taşıyıcısı dildir. Gerek sözlü gerekse yazılı kültür unsurlarını gelecek nesillere taşıyarak kültürün sadece geçmişte kalmasının önüne geçmiyor, aynı zamanda dil, bu fonksiyonu dışında sosyalleşme süreci ile toplumun bir parçası haline getirdiği bireyi, toplumsal karakterle şekillendirerek ona milli bir kimlikte kazandırıyor. Dil bir toplumsal yapı unsuru olarak, yerine getirdiği tüm bu fonksiyonlarını dün olduğu gibi bugün ve yarında devam ettirecektir. Dil, bu yönü ile geçmiş ve gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir (Göçer, 2012: 51-52).

2.1.1.Sosyalleşme

Sosyalleşme, bir bireyin toplumsal ilişkilerde, grup etkinliklerinde kendisinden yapılması istenen ve beklenen uygun davranış ve rol ile ilgili norm ve kuralları

önceden haberdar olarak benimsemez. Sosyalleşme toplumda sosyal bir süreç olarak toplumda bireyin doğumundan başlayarak toplum üyeliğini elde etmesinde geçirdiği aşamaların bütününe birden verilen isimdir. İnsanoğlu şahsiyetini doğuştan dünyaya getirmez bunu yaşarken elde eder. Her toplumda toplumdaki bireylerin nasıl hareket etmeleri gerektiği ile ilgili davranış kuralları ve buna bağlı olarak normları vardır. Sosyalleşme süreci çocuğun doğuşundan itibaren başlar (Erkal, 1999: 93).

Sosyalleşme, topluma yeni katılan bireylerinin toplumsal norm, kural ve değerler açısından farkındalık oluşturmalarını sağlayan ve ayrı birer kişilik, kimlik ile benlik duygusuna kavuşmalarına yardım eden bir durumu kapsamaktadır. Sosyalleşme insan hayatı boyunca devamlılığı olan bir süreçtir. Sosyalleşme, doğuştan savunmasız bir şekilde dünyaya gelen insanların toplumda yaşam için gerekli olan kültürel becerileri kazanarak öz bilinç ve öz farkındalığa erişmiş, kişilikli bir insana dönüşmesini sağlayan bir yapıyı ifade etmektedir. Sosyalleşme, zaman içinde toplumun devamlılığını muhafaza etmek suretiyle sosyal üretim için kaçınılmazdır (Giddens ve Sutton, 2014: 254).

Sosyalleşme süreci pasif bir süreç değildir. Sosyalleşme süreci, sosyalleşenin de karşılıklı tepkileri ile dâhil olduğu etkin bir süreci ifade eder. Bu süreçte sosyalleşen edilgen bir durumda değildir, sosyalleşen de tepkileri ile sürece aktif katılım sağlayarak süreç içerisinde etkin bir varlık olduğunu göstermektedir (Giddens, 2000: 25).

Yeni doğan insan yavrusu, sosyal tarafı olamayan, benlik merkezli bir canlıdır. Etrafında bulunan her şeye kendine verdikleri zevke ve ızdıraba göre değer biçer. Böylece kendini kendi küçük kâinatının merkezi olarak görür. Sosyalleşme sürecinde çocuğun tamamen benlik merkezli olduğu, bu ilk safhadan çıkışı canlı ve cansız varlıklar arasında ayırım yapabilmesiyle başlar. Çünkü sosyalleşme, ferdin, başka fertlerle sosyal münasebetlere girebilmesi demektir ki, bu da ancak ferdin, diğer şahısları da belirli haklara sahip birer fert olarak tanıyabilmesi ile mümkün olur. Çocuğun sosyalleşme sürecinin ikinci aşaması tek yönlü meydana gelen ön yargıların, karşılıklı kabule ve onaya dayanan değer yargılarına izin vermeye başlaması ile karakterleşen safhadır. Bu toplumda birey ile cemiyetin bütünleşmeye başlaması halidir (Özkul ve Tatar, 1999: 75).

Sosyalleşmenin en önemli işlevlerinden birisi de bireyi kültürün bir parçası haline getirip o kültür alanı içerisine uyumlu bir ögeye dönüştürmektir. Böylece

birey o kültürün diğer parçaları ile uyumlu bir unsur olarak toplumun kendisinden beklentilerini ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilir bir duruma gelir (Aslantürk ve Amman, 1999: 144).

Sosyalleşme kavramı, genellikle birbirinden az-çok farklı üç manada kullanılmıştır.

1. Bireyi, soysa-kültürel âleme sokma süreci olarak geniş anlamalı bir kavram olmak.
2. daha çok, bebeğin ve çocuğun sadece ilk yıllarda olan sosyal eğitimine işaret etmek.
3. büyüyen çocuk ve gencin ahlaki eğitimi ile ilgili sosyal öğrenme şekillerine mana vermek üzere kullanılmıştır.

Sosyalleşme bütün bir toplum için, kültür ve tali-kültür açısından bireye normatif davranış tarzları aşılama olayıdır, bu bakımdan ferdi değil toplumsaldır ve öğrenmenin daha ziyade okul duvarlarının dışında kalan kısmına işaret etmektedir (Yörük, 2013: 46-48). Bu anlamda toplum kültürünün öğrenilmesi ve özümsemişi süreci olan sosyalleşme, tek yönlü, taraflardan birinin edilgen olduğu bir süreç değil; aksine süreç içerisindeki tarafların tamamının etkin olduğu aktif bir süreçtir (Okumuş, 2014: 430).

Toplumsallaşma süreci içinde birey, bir yandan sınırlamalara maruz kalırken, diğer yandan süreç, toplumsallaşan bireyin verili olan ilişki ve değer yargılarını dönüştürmesi için de olanaklar sunar. Bir bireyin toplumsallaşması, “bir dili kavramsal düşünmenin kurallarını, topluluk tarihinin bir bölümünü, yaşamak ve gelişmek için zorunlu pratik alışkanlıklarını, topluluğun diğer ilişkilerini düzenleyen ahlaki kuralları öğrenebileceği ve edinebileceği bir çevre yaratmak anlamına gelir. Toplumsallaşma, doğumla başlar. Dünyaya gelen bir çocuğun kendi benliğinin farkında olması, içinde bulunduğu aile ve toplum hayatında kimlik ve kişilik elde etmesi ve hayata ait birtakım değerleri benimsemesi, öğrenmesi manasına gelir. Aile içinde, okulda, işyerinde, kitlesel iletişim araçlarıyla toplumsallaşma süreci çeşitlenmiştir.” Bu süreçte kültür, kültüre bağlı roller, tutum ve davranışlar içselleştirilir (Mengü, 2004: 10).

Sosyalleşme, tüm bu gerekçelerle karşılıklı bir etkileşim süreci olarak ifade edilebilir. Sosyalleşme süreci ile birey ve toplum arasında bir köprü kurulur. Bu köprü o denli önemlidir ki ne birey ne de toplum bu köprüden vazgeçebilir. Bu köprü birey ve toplum için yaşamsaldır. Birey olmadan toplum var olamaz toplum olmadan da birey varlığını koruyamayacaktır. O halde bu karşılıklı etkileşim sürecinde birey kişilik kazanırken kültürde yeniden şekillenmektedir. Bu durumda sosyalleşme bireysel anlamda kimlik kazanma süreci de denilebilir (Özkalp, 2004: 77).

Sosyalizasyon (toplumsallaşma), sosyologların temel ilgi alanlarından, çünkü birey ile grup ve toplum arasında iletişimi sağlar. Birey yönünden olaya bakıldığında diğer insanlarla iletişim ve etkileşim içinde olma, bireysel yönden ilgi ve yeteneklerin meydana gelmesi ve gerçekleşmesi açısından bir araç konumundadır. Toplum yönünden baktığımızda ise toplumsal olarak var olan düzen ve istikrarın devam etmesi yönünde bir işleve sahiptir. Buyüzden toplumsallaşma süreci iki çok önemli faktörü ortaya koymaktadır: 1.Sosyalleşmesi istenen insanları (çocukları) ve 2. Sosyalleşmenin oluşumunu sağlayan araçları. Toplumsallaşma araçları, bireyin toplumun yapısını ve kültürünü öğrenmesinde, öz kavramının (benlik) şekillenmesinde önemli rol oynar (Sezal, 2002: 117). Aile ilişkileri, akran grupları, okul yaşantısı, çalışma alanları sosyalleşmenin unsurlarını oluşturan araçlar olarak ifade edebiliriz (Erkal, B. Baloğlu ve F. Baloğlu, 1997: 266).

Sosyalleşme etkenleri, araçları ya da ajanları kavramları ise sosyolojik anlamda yaşantımızda planlı, düzenli veya bir sistem dâhilinde değil de rastlantısal yollarla sosyalleşmemize etki eden kişi ya da kurumları ifade eder. Bu bağlamda aile, ekonomi, din, eğitim ve siyaset kurumları, arkadaşlar, akrabalar, antrenörler, okul müdürleri, yönetim kurulu başkanları, çocuk bakıcıları, komşular, liderler, öğretmenler, öğretim üyeleri, bilim adamları, âlimler, uzmanlar, siyasetçiler, yöneticiler, devlet, film yıldızları, sanatçılar, spikerler, müzik starları, spikerler, din görevlileri vs. birer sosyalleşme etkenleridir (Okumuş, 2014: 437).

Kültürel aktarım açısından konu ele alındığında, toplumda yetişen çocuklar, sosyalleşmenin aile, eğitim, okul, kitle iletişim araçları gibi vasıtalarla oluşturdıkları ilişki ve etkileşim neticesinde, toplumsal olarak kendilerinden beklenen tutum ve davranışları cinsiyet yapılarına uygun olup olmama durumlarına göre aşama aşama benimsemeye çalışırlar. Bu noktadan konuya bakıldığında toplumsal cinsiyet açısından ortaya çıkan birtakım farklılıklar fizyolojik olarak oluşmazlar, bunlar toplum içinde yaşanan kültürel değerler etrafında meydana gelir. Bu bakış açısına göre, toplumsal cinsiyet açısından oluşan eşitsizlikler toplumda erkek ile kadınların sahip oldukları farklı sosyal roller, alışkanlıklar ve davranışları benimseyip kabul etmeleri sonucu sosyalleşmelerinin bir neticesidir. Bu anlayış feminist düşüncelerin de genel anlayışını yansıtmaktadır. Çünkü kültürel yaşantının sonucuna göre toplumsal cinsiyet farklılıkları toplumda yerleşmeye başlamaktadır. Yani başka bir ifadeyle, sosyal ve kültürel hayatın yaşanmışlıklarına göre toplumsal cinsiyet oluşmaya başlamaktadır. Bu anlayış içinde kültürel yapının toplumsal cinsiyet

durumuna göre toplumda kadının ve erkeğin, yer aldığı konum açısından çok önemli bir görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Toplumda kadın ve erkeğin oynadığı bu rol ile görev ve sorumluluğu, kültürün asıl elamanı olan kurumsal yapı içindeki işlevleriyle ele almak gerekir. Örneğin toplumun temel yapısı olan aile kurumu içerisinde annelik rolünü, iş yaşamında çalışan, üreten bir kadın rolünü yerine getirerek, toplumda kadından istenen ve beklenen rollere uygun bir şekilde yer alarak, kültürün gelecek kuşaklara aktarımında çok önemli görevi yerine getirerek kadını ele alabiliriz (Şahin, 2019b: 243-244).

Sosyalleştirme toplumda birbirini takip eden üç yolla oluşur. Birincisi başlangıçta daha sosyalleştirmenin bulunmadığı, gerçekleşmediği veya sosyalleştirmenin ilk başlangıç dönemi olarak ifade edilir. Bu aşama öncelikli, birincil grup olan ailede oluşumunu gösterir ve temel, esas (primer) bir sosyalleştirme olma durumu söz konusudur. Tabiri caiz ise sanki boş bir levha içerisinde zihniyet kalıpları, tutum ve davranış anlayışları baştan inşa edilir (Aslantürk ve Amman, 1999: 322). Birincil sosyalleşme aşamasında çocuklar bir kreş ya da bakımevine gitseler de bu aşama esnasında ana aracı ailedir. Modern toplumlarda sosyal konum doğumla miras alınmaz, fakat etnik köken, toplumsal cinsiyet, ailelerin toplumsal sınıfı ve doğum yeri

Çocuklar açısından önem derecesi yüksek olan bu birincil ve ana sosyalleşme tipi, çocuğun bundan sonraki yaşamı için gerekli olan sosyalleşmesinin temelini oluşturur. Bir çocuk davranış kalıplarını, tutumları, değer yargılarını ve herhangi bir toplumda kültürün ana üyeleri olarak bireylerden yapılması beklenen, uygun eylem ve fiilleri öğrenip uyguladığında, birincil denilen sosyalleşme ortaya çıkmaya başlar. Çocuk bu aşama içerisinde, bilhassa çok yakın aile bireyleri ve yakın arkadaşlarının doğrudan tesiri altında bulunur. Örneğin herhangi bir çocuk, kendi annesinin etnik gruplar hakkında eşitlikçi olmayan, ayrımcı bir tutum ve görüş içerisinde olduğunu anladığında ya da duyduğunda, bu tutum ve davranışların normal, sıradan kabul edilebilir bir eylem olduğunu düşünebilir ve etnik gruplar konusunda benimsediği ayrımcı görüşü bu görüşü devam ettirmeye çalışabilir. Berger ve Luckmann'ın ortaya koyduğu (akt. Okumuş, 2014: 439) birincil ve ikincil sosyalleşme tipi konusunda birincil sosyalleşme, daha çok birey, çocukluktan itibaren toplumun bir üyesi konumuna geldiği anda gerçekleşir. Bu aşamada bireyin yani çocuğun hayatında önemli derecede yer edinen insanlar, çoğunlukla anne babalar, hayatın gerçekliği tanımlarını çocuğa dikta ederler ve çocuk da bu empoze edilenleri

benimser ve özümser, yaşantısında çok önemli olan bu aktörlerin oynadığı rol ile tutum ve davranışlar çocuğun dünyasını şekillendirmeye başlar.

Aile kurumu toplumun çekirdeği ve sosyalleşme sürecinin ilk basamağıdır. Aile içerisinde sosyalleşmenin de ilk adımı anne ile gerçekleşir. Toplumsal bir kişilik kazanma yolunda bireyin sosyalleşme serüveni anne ile başlar. Bu anne çocuk sosyalleşmesi, güven hissi ile başlayıp dil gelişimi gibi daha somut bir alanda gerçekleşerek devam etmektedir (Özkalp, 2004: 84).

Ailenin sosyalleşmede oynadığı rol açısından iki önemli nokta vardır: Birinci durum, ailenin topluma göre daha küçük ölçekli yapısının toplumla olan çelişkileridir. Yani ailenin toplumdaki hâkim kültürden farklı olarak başka bir kültüre sahip olması bu durumun sebebidir. İkinci durum ise ailenin toplumdaki hâkim kültür içerisinde kendine özgü alt kültürünü devam ettirmesi ile toplumda büyük ölçekli bir etki oluşturmaktır. Bu etki ise toplumda alt kültür unsurlarının oluşturduğu çeşitliliktir.

Büyük ölçekte düşünüldüğünde sosyalleşme, alt kültürlerin varlığı ile toplumda homojen bir kültürün hâkim olmamasını sağlayacaktır. Eğer bir toplumsal yapıda sosyalleşme tekelleşir ve sadece resmi kurumlar ve onların ideolojileri biçiminde bireylere aktarırsa aktarılan bu değer yargıları yalnızca bilinir bir hale gelmesine karşın uygulamada ailelerin mensubiyet bağı ile bağlı oldukları farklı toplumsal sınıflar, etnik ya da siyasi grupların değer yargıları, yine aileler yoluyla yeni kuşaklara aktarılacaktır.

Bununla birlikte bu durumun başka durumlara da sebep olacağını unutmamak gerekir. Sebep olduğu bu durumlardan birisi de toplumsal çatışmalardır. Şunu da unutmamak gerekir ki sosyalleşme süreci çatışmalarla parçalanan bir toplumda değil, toplumsal bütünlüğü sağlama sürecinde etkindir. Parsons'un dediğine göre (akt. Bustan, 2015: 86-87): Toplumsal yapının çekirdeği ailenin toplumsal yapı içerisindeki en önemli işlevi ise yeni nesilleri gerek duygusal yönden gerekse kültürel yönden toplumsal yapının bir parçası haline getirmektir. Bunun için de aile ilk olarak çocuğu toplumla olan bağına güven duygusu üzerinden kurar. İkinci olarak toplumsal cinsiyetin öğrenilmesinde de ailenin önemli bir fonksiyonu vardır. Yeni nesiller hem aile hem de sosyal öğrenme yoluyla toplumsal cinsiyet rollerini öğrenirler. Ailede bu görevi ebeveynler yerine getirirken sosyal öğrenme ile hem akranlar hem de toplumdaki diğer rol modeller bu görevi yerine getirmektedir (Bustan, 2015: 87).

Daha önceden de belirttiğimiz üzere ailenin toplumsal bir kurum olarak birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler arasında en önemlisi ise yeni nesillerin sosyalleşmesini sağlamaktır. Yeni nesillerin sosyalleşmesinde ailenin yerini ve önemini anlayabilmek için bebeğin hem kültürel hem de fiziki olarak bir ailede dünyaya geldiğini hatırlamak yeterli olacaktır. Toplumdaki diğer kurumlar gibi aile kurumu da toplumsal değişmeden etkilenmektedir. Bu değişimin etkisi ile bazı işlevlerini yitirmiş olsa da toplumun çekirdeği olma özelliğini koruyan aile kurumu halen yeni nesilleri toplumun bir parçasına dönüştürme işlevini yitirmemiştir. Bu anlamda aile halen, çocuğun bakımının yapıldığı, ilk eğitimlerinin verildiği ve sosyalleştirme görevine devam etmektedir (Okumuş, 2014: 437).

Sosyalleştirme sürecinde ikinci aşama olarak, birincil sosyalleştirmenin ardından gelen, devamlı bir sosyalleştirmenin sorumluluğunun alındığı toplumun diğer üyeleri ile ilişkilidir. Sosyalleştirmenin bu tipine daha çok tali diye ifade edilebilen ikincil sosyalleştirme süreci denilmektedir. Örneğin okul yaşantısı, dinsel hayat, iş ve meslek süreci, evlilik gibi yaşantılar bu ikincil aşamayı yansıtır. Bununla birlikte birinci tip sosyalleştirme sürecinde ortaya çıkan yapıların düzeltilmesi ve dönüştürülmesi, genişletilerek yayılması ya da sınırlar koyulması bu aşamada meydana geldiği için, bireyler arasında dayanışma ve uyum sağlama ile birlikte çatışma ve rekabet süreçlerinin de meydana geldiği bir aşamadır bu ikincil sosyalleşme (Aslantürk ve Amman, 1999: 322).

Aile dışında gerçekleşen önem derecesi bakımından birincil öneme sahip olmayan bu sosyalleşme, sosyalleşenin toplumsal yapı içerisinde farklı grupların değer yargıları ve davranış kalıplarının özümsemesi anlamına gelir. Esasında bu sosyalleşme, ailenin yeterince pekiştirmediği sosyalleşen davranışlarının, sosyalleşmenin diğer aktörleri ve araçları ile pekiştirilmesi anlamına gelir. İkincil sosyalleşme mekânları, yine aile ortamı olan ev dışında da sosyalleşenin nerede nasıl davranacağına ilişkin yeni davranış kalıplarını öğrendiği mekânları ifade eder (Okumuş, 2014: 439). İkinci tip sosyalleşme, diğer toplumsal araçların ön planda olduğu çocukluk evresinin sonlarına doğru ve yetişkinlik evresinde oluşmaya başlar. Bu farklı düzlemlerdeki toplumsal ilişki ve etkileşimler, bireylerin içinde yaşadığı kendi toplum ve kültürlerinin ana unsurlarını meydana getiren değerleri, normları ve inançları benimsemelerine yardımcı olur. Okul önemli bir sosyalleşme aracıdır. Okullar bir gizli müfredat sayesinde daha girift bir sosyalleşme aracıdır (Giddens ve Sutton, 2014: 256).

Sosyalleşmenin önemli etkenlerinden biri olan eğitim, sosyalleşenin bu süreçte toplumsal davranış kalıplarını ve değer yargılarını öğrenmesini sağlayarak toplumla bütünleşmesinde önemli bir görev üstlenmiş olur. Sosyolojik anlamda, eğitim sosyalleşme ilişkisine baktığımızda öz itibari ile bu iki süreci birbirinden bağımsız düşünmek neredeyse imkânsızdır; çünkü eğitimin kendisi bir sosyalleşme süreciyken diğer taraftan da sosyalleşme sonucunda bir eğitim durumu açığa çıkmaktadır. Eğitimin sosyalleşme ile bu ilişkisi göz önüne alındığında eğitim ve dolayısıyla okullar sosyalleşme sürecinde aile kadar önemli bazen de aileden daha etkin hale gelmektedir (Okumuş, 2014: 438).

Din, sosyolojik bir kurum olarak sosyalleşmenin gerçekleşmesini sağlayan evrensel sosyalleşme ajanlarından birisidir. Özellikle ahlaki değer yargılarının sonraki kuşaklara aktarımında önemli bir görev üstlenmektedir. İnsanlar düzenli olarak ibadethanelere gitmeseler dahi kültürün önemli öğelerinden biri olarak din kurumu biçimlendirdiği kültür vasıtasıyla dolaylı olarak ya da yakın çevrelerindeki aile ve toplum fertleri ile etkileşim sonucunda bu değer yargılarını özümserler. Önceden de belirttiğimiz üzere bir başka resmi ve örgütlü sosyalleşme kurumu da eğitim kurumudur. Eğitim kurumu dolayısıyla da okul ve öğretmenlerdir. Bu anlamda okul sadece bilgilerin transfer edildiği bir yer değil aynı zamanda sosyal norm ve davranışların da kazanıldığı bir yerdir (Özkalp, 2004: 86).

Sosyalleşmenin önemli etkenlerinden biri de din kurumudur. Din kurumu toplumdaki tüm fertler üzerinde hangi toplumsal sınıfa ya da hangi toplumsal tabakaya dâhil olursa olsun kuşatıcı bir etkiye sahiptir ve böylece toplumsal yapının tüm fertlerine ulaşarak sosyalleşmede etkili olur. Bir başka sosyalleşme aracı da ekonomi kurumudur. Ekonominin doğası gereği insan ekonomik faaliyetlerde bulunurken diğer insanlarla ve kurumlarla işbirliği içerisinde hareket etmek zorundadır. Bunun sonucunda da ekonomi kurumu insanları sosyalleştirirken diğer toplumsal kurumlarla da işbirliği içerisinde hareket eder. Bunun sonucunda ekonomi kurumu salt ekonomik faaliyetler yoluyla bireyin sosyalleşmesi görevini yerine getirmiş olur (Okumuş, 2014: 437-438).

Sosyalleştirimin birinci ve ikinci aşamasından sonra meydana gelen üçüncü tür aşamasına ise yeniden sosyalleştirme denir. Bu yeniden sosyalleştirme aşamasında bireyde, ara sıra yaşanan geçmişin aksine yeni bir tarzda zihniyet, tutum ve davranış kalıplarının benimsetilerek kazandırılmaya çalışılır. Var olan bir inanç kalıbından başka bir inanç kalıbına, bir ideolojik anlayıştan başka bir ideoloji

anlayışa, bir sosyal ölkö ve değerklerden başka bir sosyal ölkö ve değere dönüşüm aşamaları bu yeniden sosyalleştirme dediğimiz sürece uygun örneklerdir (Aslantürk ve Amman, 1999: 322). Yetişkinlikte sosyalleşme, insanlar, kendi iş çevreleri ve politik inançlar gibi sosyal yaşamın yeni alanlarıyla bağlantılı olarak nasıl davranacaklarını öğrendikleri sürece devam eder. Radyo, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarının, görüşleri, tutumları ve davranışları şekillendirme anlamında sosyalleşme sürecinde artan bir rolü olduğu görölmektedir (Giddens ve Sutton, 2014: 256).

Yeniden sosyalleşme kavramı, esasında sosyalleşmenin ömür boyu devam eden bir süreç olduğunu bize hatırlatır. Yeniden sosyalleşme, kişinin eski davranış kalıplarının yerine yenisini benimsemesi ya da kabul etmesi şeklinde gerçekteşir. Mesela belirli ekonomik koşulların oluşturduğu durumlardaki davranış değışiklikleri de olabilir, zengin bir kişinin fakirleşmesi ile ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlaması buna örnek olur. Yeniden sosyalleşmede kişi bazen geçmiş yaşantısından kültürel anlamda tamamen bir kopuş da yaşayabilir. Mesela kendi kültür ortamından çeşitli sebeplerle daha önceden hiç bilmediği bir kültür ortamına kişinin geçmiş olması ve eski kültür ortamını oluşturacak koşulların ya da sosyal çevrenin yeni geçilen sosyal ortamda bulunmaması bu duruma sebep olabilir. Almanca ve Alman kültürünü bilmeden Almanya'ya işçi olarak giden ilk Türk işçilerin durumu buna örnek olabilir. Yeniden sosyalleşme süreci yetişkinlerin kısmen ya da daha keskin davranış değışiklikleri gerçekteştirdikleri bu süreci ifa eder (Okumuş, 2014: 439).

Sosyalleşme sürecinin en önemli sonucu kişiye kimlik kazandırmasıdır. Sosyalleşme, kişiye tek bir alandan tek bir kimlik kazandırmaz, kişinin birçok alanda kimlik kazanmasını sağlar. Bu toplumsal kimlikler sosyalleşme sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin kişinin meslek kazanması ya da toplumdaki alt kültürlerden birinin parçası haline gelmesi de bir kimlik edinimidir. Bu anlamda sosyalleşme sonucu kazanılan bu kimlikler bireyi toplumla benzer kılarken bir yandan da toplumdan farklılaştırabilir (Yörökan, 2013: 48). Sosyalleşme, kesintisiz bir şekilde insan hayatı boyunca devam eder. Bu süreç her ne kadar bireyin hayatı boyunca devam etse de süreç içerisinde diğerlerinden daha önemli dönemler vardır. Bu önemli dönemler bebeklik ve çocukluk dönemidir. Kişilik oluşumunda da bu iki dönemin sağlam temellerle oluşturulmuş olması önemlidir. Çünkü kişilik bu temeller üzerine inşa edilir (Özkalp, 2004: 78).

Genel bir ifade kullanarak söyleyecek olursak, sosyalleşme, sosyal öğrenme açısından içinde cereyan ettiği toplumun kazanılmış sâiklerini, bir bireyin ne zaman ve ne gibi bir tepkide bulunacağını tayin edecek olan işaretleri ve tepkide bulunduğu zaman hangi kazanılmış mükâfatlarla takviye edeceğini hesaba katmayı öğreten bir süreçtir (Yörükan, 2013: 48).

2.1.2. Kültürlenme

Kültürlenme kavramı, bireyin kendi kültürünün yani içerisinde dünyaya geldiği kültürün bir parçası olması sürecidir. Bu süreç bireyin hem eğitim yoluyla hem de toplumsal etki ile koşullanması olarak ifade edilir (Güvenç, 1979: 132). Kültürlenme süreci halka halka genişleyerek devam eden bir süreçtir. Bu sürecin ilk halkası ailedir dolayısıyla anne ve baba ile başlayan bu süreç toplumdaki diğer kurumlar yoluyla sistemli olarak toplumun tamamına doğru yayılarak devam eder. Bu süreç doğumla başlayıp ölünceye kadar devam eden bir süreçtir (Üstündağ, 2013: 38). Bu durumda insan kültürün hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. Yani insan bir yandan kültürü inşa ederken diğer yandan da bu kültürden etkilenmektedir. Kültür kendisini oluşturan birey ve öğelerle bağlantılı olduğu kadar bu öge ve bireylerden de kısmen bağımsız bir yapıdadır. Kültürü oluşturan öğeleri kültürün objektif yanı olarak alabiliriz. Her nesil geçmiş nesillerin kültürünü öğrenirken bu kültürü gelecek nesillere de taşımayacaktır (Aslantürk ve Amman, 1999: 197).

Kültürel yapı unsurlarını toplumsal kurumlar meydana getirmektedir. Her toplumsal kurumun hem kendi bünyesi içinde hem de diğer toplumsal kurumlarla iletişim ve etkileşimi ile bir bütünsellik meydana getirirler. Ancak her toplumu diğer toplumlardan ve kültürlerden ayıran kendi yapısına ait bir mana ve değerler bütünlüğü vardır. Bu mana ve değerler bütünlüğüne ait olarak toplumda toplumsal cinsiyet bağlantılı çok çeşitli roller bütünlüğü yer almaktadır. Bu da kültürel yapı ve unsurları nasıl ve ne şekillerde geleceğe aktarımının yapılacağını bize anlatmaktadır. Bireylerin toplumsal yaşam içerisinde sosyal grup faaliyetlerinde bulundukları iletişim ve etkileşim süreçlerinin hepsinde kurumsallaşma sürecini görmek olasıdır. Tutum, davranış ve eylemlerimizin çok büyük bölümünün, yine düşünce ve duyuş

açılarımızın bile toplumsal süreç içerisinde sosyal davranış ve alışkanlıklara dönüştüğü görülmektedir. Öğrendiğimiz ve öğrenmek ihtiyacı içinde bulunduğumuz eylem ve davranışlarımız zamanla sıradan, normal hale gelmekte ve bunun sonucunda oluşan eylem ve davranış tarzlarımız, toplumsal kurumlar ile birlikte anlam kazanmaktadır. Bütün bunların bireyler tarafından benimsenip öğrenilmesi aşamasına da kültürlenme diye ifade ediyoruz. İşte bir kültürün nesillerce aktarımı, burada bahsettiğimiz kültürlenme ile birlikte ortaya çıkan bir süreçtir. Her toplumun kültürel yapısı sonucu meydana gelen toplumsal cinsiyet rolleri de kültürlenme aşamasıyla beraber öğrenilmesi ve bunun sonucunda nesilden nesile gelecek kuşaklar aktarılması söz konusudur.

Geleneksel toplumlarda bireyler önceki kuşakların deneyim ve tecrübeleri üzerine bir toplumsal yaşam sürdürürken, modern toplumlarda bu alışkanlık değişmeye başlamıştır. Modernleşme öncesi dönemde eski kuşakların davranış kalıpları toplum açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu davranış kalıpların toplumsal alandaki nerede ise her şeyin belirleyicisiydi. Modernleşmeyle birlikte toplumda ortaya çıkan süreç, insan ve toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimleri çok derinden etkileyerek köklü bir değişim ortaya çıkarmıştır. Bu değişim anlayışı içerisinde kültürün kendini koruyarak devamlılığının sağlanabilmesi ancak kurumsallaşma denilen yapı içinde mümkün olabilmektedir. Kültürel sürecin devamlılığın sağlanması ancak kurumsallaşmayla ancak sağlanabilen bir durumu ifade eder (Şahin, 2019b: 241-242).

Kültürlenme kavramının ilk defa kullanılmak üzere önerilmesi antropolog Herkovits tarafından 1948 yılında gerçekleştirilmiştir. Kültürlenme kavramının, sosyalleşme kavramından farkına bakarsak, kültürlenme, sosyalleşmeden daha geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Sosyalleşme sadece bir topluma uyum sağlamayı ifade ederken, kültürlenme, o toplumdaki tüm kurumlar ve kurumsal davranış örüntüleri tarafından bireye bilinçli ve bilinçsiz olarak o toplumun kültürünün empoze edilme sürecidir. Bu anlamı ile kültürlenme en genel anlamda eğitim ve öğrenme süreci olarak tanımlanabilir (Güvenç, 1979: 132).

Kültürlenme sürecinin, belirli bir zaman kesitine hapsedilemeyeceği birçok sosyal bilim çalışmasında da görülmektedir; çünkü insan yaşantısının her anında kültürel unsurların benimsenmesi, mekân ve zaman boyutunun değişime uğraması açısından birtakım olayların yeniden benimsenmesi gerekmektedir. Mesela dünyaya geldiğimiz zamandan başlayarak var olan cinsiyet rol ve görevlerini öğrenmeye

başlarız; bu açıdan bakıldığında kadın ve erkeklerin sahip oldukları roller kişilerin doğumu ile gelen fizyolojik görevler değil, bir kültürel sistem içinde öğrenilmiş kalıplardır. Günümüz modern toplumlarında bu davranış ve rol kalıplarını öğrenip benimseme daha hızlı ve devamlılığı olan bir süreçtir. Çünkü değişim ve değişiklikler çok hızlı olmakta ve insanlar bunları takip etmekte zorlanmaktadır (Üstündağ, 2013: 38).

Kültürün bir nesilden başka bir nesile aktarılması aşamasına kültürlenme denir. Başka bir deyişle bir toplumun kültürel değerlerinin öğrenme süreciyle gelecek nesillere aktarılması kültürlenme olarak ifade edilir. Kültürün toplum içerisinde benimsenmesi ve devamlılığın sağlanması ancak kültürlenme süreci ile olmaktadır. Fertlerin toplumsal yaşamda o topluma ait kültürel değerleri benimsemeleri sosyalizasyon süreci ile gerçekleşir. Kültürel değerlerin gelecek kuşaklara miras bırakılması yoluyla insanlar var olan kültürü özümser. Toplumda diğerleriyle olan ilişkileri nispetinde fertlere, iyi ile kötü, güzel ile çirkin, doğru ile yanlış, gibi toplumun kabul ettiği değerler benimsetilmeye çalışılır. Bu benimsetilmeye çalışılan kültürel değerler sosyalizasyon süreci içerisinde birey ve toplum arasındaki iletişim sayesinde istenilen yönde ve biçimde kültürün aktarılması amacıyla kullanılmaktadır. Kültür, doğumlarıyla birlikte insanların getirdiği biyolojik bir süreci ifade etmez. Bir toplum bünyesinde dünyaya gelen birey toplumda nasıl yaşaması gerektiği ile ilgili temel davranış ve tutumlar ile duygusal süreçleri diğer insanlardan görerek öğrenir. İşte tüm bu öğrenme sürecine biz kültürlenme diyebiliriz (Avcıoğlu, 2020: 313-326).

Kültürün devamlılığının ön koşulu kültürlenme sürecidir. Kültürlenme süreci kültürün yeni nesillere aktarılmasında bir köprü görevi görmektedir. Tüm bunlar ışığında kültürlenme sürecini insanı tüm boyutları ile kuşatan bir etkileşimli ve birçok boyutu olan bir öğrenme ve öğretilme süreci olarak tanımlayabiliriz. Kültürlenme sonucu oluşan süreç de var olan kültürel yapı ve unsurlarının aynen, hiç değişmeye uğramadan bir sonraki kuşağa aktarılması anlamına gelmez. Kültürlenme bununla birlikte geçmiş ve geleceğin, eski ile yeninin bir araya getirilmesi, sentezlenmesi sonucu oluşan yeni bir aşamayı ifade etmektedir. Kültürlenme süreci, kültürün dinamik bir yapı olması ve değişmesiyle ilişkilidir. Toplumsal hareketliliğin etkisiyle farklı toplumsal gruplara mensup bireylerin ortak bir grupta bir araya gelmeleri ve sosyal ilişkilerde bulunmalarının bir sonucu olarak kültürlenme kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu durum sonucunda da farklı gruplarda farklı oranlarda değişimler meydana gelmektedir (Şahin, 2019a: 461).

Kurumsallaşma denilen süreç toplumda bireylerin zihinsel, ahlaki, sosyal, psikolojik değerlerini yapılandırmak için kültürlerin sürekliliğinin devamının sağlanmasıdır. Bu nedenle toplumda kültürün değerler oluşturabilmesi için aile, sağlık, din, eğitim, siyaset gibi kurumlar alt kültürel değer grupları meydana gelir. Toplumsal olarak alt kültür değer grupları toplumda birbirlerinden ve kendi dünyalarında özerk bir yapıya sahip değildir ve bu kurumların merkezinde bulunan insanlardır. Toplumsal kurumların bir anlam dünyası vardır ve her bir kurum toplumun zihinsel yapısı, değerler sistemi, ahlaki anlayışı, kural ve normlar bütünü ile alakalıdır. Bu bakımdan toplumsal kurumların o topluma ait olan geçmişi ve gelenekleri ile yakından ilgilidir ve bunları meydana getirir. Toplumların tarihsel ve geleneksel yapılarının sürekliliğinin oluşabilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin meydana gelmesine de bağlıdır. Toplumsal cinsiyet rol ve görevlerinin yapılarına göre toplumda bulunan kültürel sistemin içinde yargı kalıpları, değerler dünyası, zihinsel yapı, norm ve kurallar oluşturulur. Böylece oluşturulan bu sistem sayesinde toplumda bir kuşaktan başka bir kuşağa kültürün aktarımı gerçekleşmiş olur (Şahin, 2019b: 242).

2.2. Ailenin Kültürü Aktarması

Birincil ilişkilerin hüküm sürdüğü aile en temel toplumsal kurum olma özelliğine sahiptir. Aile içerisindeki rol ve statülere bağlı ilişkiler ağı, aile kurumunu meydana getirmektedir (Aslantürk ve Amman, 1999: 265). Toplumsal yapının oluşumunda ve toplumsal sistemin devam etmesinde aile kurum olarak çok etkin bir yere sahiptir. Aile kurumu birçok işlevi olan sosyal bir kurumdur (Erkal, 1999: 100). Ailenin bu işlevlerinden bazıları, neslin devamını sağlamak, toplumun tarafından oluşturulmuş maddi ve manevi unsurları gelecek nesillerle aktarmaktır. Bu işlerini yerine getirirken aile kurumu aynı zamanda toplumda var olan birçok kurumla da işbirliğine giden sosyal bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır (Sayın, 1990; akt. Aydın, 2000: 36).

Aile kurumu yerine başka hiçbir kurumun ikame edemediği ve bu yönüyle devrinsel olan tek sosyal kurumdur. Sosyal birliktelik olması yönüyle bir grup olan aile, toplumda sahip olduğu konumu ve işlevleri dikkate alındığında da bir kurum olarak karşımıza çıkar (Sezen, 2004: 257). Toplumların evrildiğini savunan düşünürlere göre zamanla aile kurumunun bazı işlevleri farklı kurumlar tarafından

yerine getirilmeye başlandı böylece aile kurumu toplumsal kurumlar açısından da bir çekirdek görevi gördü (Aydın, 2000: 37).

Bireysel ve toplumsal hayatın en önemli ve temel kurumlarından olarak vaz geçilmez bir yapıya sahip olan aile kurumu bütün bir sosyal hayatın görünümünü temsil edebilme özelliğine sahip bir sistemdir. İktisat, din, siyaset, eğitim, gibi sosyal yaşantımızı oluşumunda önemli yerlere sahip olan kurumlar ve bu sosyal kurumların bünyesinde meydana gelen alışkanlık ve davranış kalıplarının en küçük düzeylerde temsil ve örneği aile kurumu içinde mevcuttur. Bir toplumda hayatın devam edebilmesi ve düzenin sağlanması için ihtiyaç olan kurallar, normlar ve değerler ilk önce aile içinde bireylere öğretilir. Toplumda aileyi meydana getiren üyeler, nasıl ki bütün toplumsal hayatta insanlar görev, sorumluluk ve rollere göre yaşamını devam ettiriyorsa, bunun gibi görev, sorumluluk ve rollere sahiptirler (Çağan, 2011: 83).

Kültür, bir toplumun ortaya koyduğu yaşam biçimi, maddi ve manevi olarak yapıp ettiklerinin tamamını ifade eden bir kavramdır. Kültür bir bayrak yarışı gibidir. Bir kuşağın bıraktığı yerden başka bir kuşak kültürü devralır ve devam ettirir. Tabi ki de bu bayrak yarışında kültür bayrağını aktardığımız, araçlar da önemlidir. Dil bu araçların belki de en önemlisi ve en temel olanıdır. Dilin ilk kazanılması ve kültürün aktarımı noktasında en önemli sosyal yapı ise ailedir (Kır, 2011: 402).

Toplumsallaşma olgusuyla birlikte, toplum üyeleri içinde doğup büyüdüğü, öğrenip benimsedikleri kültürel değerlerinin gereği olarak uygun tutum, davranış ve eylemlerde bulunmaktadır. Toplumsal yapılarda sosyalleşmek bir bireyin doğumundan yaşlılığına kadar süren bir süreç olmakta ya da hiç olmazsa aile içinde bir bireyin dilsel gelişimi ile toplumun temel değer ve yargılarını öğrenmesi ve kimlik ve kişiliğinin biçimlenmesi için bir ortam oluşturmaktadır. Tüm bunlarla birlikte net bir şekilde aile, diğer sosyalleşme unsurlarından önce bir çocuğun tutum ve davranışlarını şekillendirmesi açısından öncelikli bir sırada bulunmaktadır (Bustan, 2015: 85-86).

Ailenin sosyal, iktisadi, kültürel, bireylerin ruh sağlığı açısından psikolojik ve fizyolojik gibi sayabileceğimiz birçok işlevleri olan bir kurumdur (Erkal, 1999: 100). Ailenin bu işlevlerinin yanında eğitim işlevi ile de ilintili olarak bireyin toplumun bir üyesi haline getirilmesi ve geçmişten gelen kültürün ona aktarılması sürecine ise “sosyalleşme” adı verilmektedir. Aileyi sosyal bir kurum olarak önemli kılan hususların başında ailenin işlevleri gelmektedir. Sosyalleşme, biyolojik bir varlık

olan insanın belirli bir kültürün unsur ve gereklerine uygun biçimde hareket eden bir varlık haline gelişini sağlayan sürecin adıdır (Birekul, 2014: 142).

Ailenin işlevleri arasında eğitim işlevi önemli bir yere sahiptir. Bireylerine eğitim yolu ile de bazı davranışlar kazandıran ve onlara bu yolla içinde yaşadıkları kültürü de öğreten aile kurumu, modernleşme ile eğitime dair birtakım işlevlerini de farklı toplumsal kurumlara devretmiştir. Bu işlevlerden birisi meslek edindirme işlevidir. Ailenin bu işlevi modernleşme ile artık daha çok eğitim kurumunun yerine getirdiği bir işleve dönüşmüştür (Çağan, 2011: 88).

Ailenin en önemli görevlerinden biri, çocukları toplumsal yaşam için uygun görülen bir tarzda yetiştirmek ve içinde bulundukları topluma uygun hale getirmektir. Anne ve baba olarak ebeveynlerin, kız ve erkek çocuklarını toplum ile uyumlu, kabul gören bir bireyler olarak hazırlamalarında önemli etkileri vardır. Anne ve babalar çocuklarını gerekli eğitimlerden geçirerek gelecekte kendilerinden beklenen rollere hazırlarlar (Özkalp, 2004: 113).

Bireyin toplumun bir parçası haline geldiği ve dil öğreniminin gerçekleştiği yer ailedir. Toplumsal devamlılığın sağlanması toplumlar için çok önemlidir. Bu devamlılık sadece neslin devamı şeklinde gerçekleşmez, kültürel devamlılık da önemlidir. Çünkü toplumlar kültür sayesinde toplumsal bütünlüğü ve canlılığı sağlamaktadır (Kır, 2011: 396).

Bütün dünyada olduğu gibi, bizim toplumumuzda temel kültür eğitimi ailede verilir. Kısaca töre şeklinde adlandırabileceğimiz kültürel genetik kodlar nesilden nesle ailede öğretilir. Ahlaki değerler, kahramanlık, yiğitlik, mertlik, misafirperverlik, tutumluluk gibi karakteristik özellikler aile içinde çeşitli vesileler ile yaşanarak ve kurgusal metinler içinde işlenerek aktarılır. Yer ve zamana göre masal, ninni, tekerleme, hikâye, destan, anı ve fıkralar içinde vatan, millet, bayrak sevgisi gibi temel kültürel değerler benimsetilir. Bu sayede millî kültürün normları ve toplumsal genel doğrular ile yanlışlar benimsetilir. Bu toplumsal açıdan değerler, bir toplumun millet olma bilincini ve bu bilincin sürekliliğini temin eder. Bu sebepten dolayı aile, bir bakıma bir topluluğun millet olma, milli olma sürecinin garantisidir (Ergun, 2015: 79). Aile, sosyalleştirme görevi yapar. Ferdin topluma yabancılaşmasını önler. Milli, dini ve ahlaki kültürü nakleder (Sezen, 2004: 259).

Aile yeni kuşakların sosyalleştirilmesinden sorumlu olan en önemli kurumdur. İnsanın gelişme sürecine doğrudan etkili oldukları için sosyalizasyon aşamasında en son söz onlara aittir. Kurallara uyum sağlamak ve benimsemek ilk önce aile içinde

öğrenildiği gibi, bireylerde vicdanın oluşması da aile yapısı içindeki sosyalleşme sürecinde ortaya çıkar. Bireylerin eğitilmesi ve topluma hazır hale getirilmesi geleneksel toplum tiplerinde aile tarafından gerçekleştirilir. Çocuğun ihtiyacı olan her türlü eğitim ve öğretim uygulamaları aile aracılığıyla sağlanır. Gelişmiş modern toplum tipinde çocuğun eğitilmesi görevi belli bir yaşa kadar aile tarafından yerine getirmekte, bilhassa sosyal ve kültürel değer ve normların büyük bir kısmı çocuğa ailesi tarafından verilmektedir (Aslantürk ve Amman, 1999: 270-271).

Bununla birlikte insanın toplumun kültürünü özümsemesi hayat boyu devam eden bir süreci ifade etmektedir. Ancak birey yaşadığı toplumda mevcut olan bilgi ve mahareti öğrenmek zorundadır. Diğer dış etkenlerin de varlığını gözetenek ailenin bu aşamadaki önemi bireye ilk temas alanına sahip oluşudur. Bu anlamda aile, kültürel mirasın ihtiva ettiği unsurlarla bireyin ilk tanıştığı alan olarak önemini korumaktadır. Bu unsurların başında dil gelmektedir. Dil toplumsal kültürün çok değerli bir unsuru, elemanı ve toplumdaki semboller ve simgeler diye bilinen sistemin en önemlilerinden biridir. Dili yeterli ve etkili bir biçimde kullanma, toplumsal etkileşimin en önemli ön koşullarından biridir. Çocuğa dilin öğretilmesi ilk olarak aile içerisinde gerçekleşir (Birekul, 2014: 142).

Ailede kültürel unsurlardan öncelikle anadili eğitimi verilir. Ailenin en temel eğitimi olan dil öğretimi aynı zaman da bireyin kültürel kimliğini de inşa etmeye başlar. Hatta ailede bu dil eğitimin merkezinde yer alan anne, çocuğun dil gelişimine anne karnında başlamaktadır. Bu eğitimin birer unsuru olan ninniler ve türküler anne tarafından çocuğa henüz dünyaya gelmeden anne karnında anne tarafından söylenmeye başlanır. Araştırmalar da bu bilgileri destekler niteliktedir. Araştırmacıların ortaya koyduğu verilere göre hamileliğin altıncı ayından itibaren çocuğun anne karnında, annenin yaptığı bu tip davranışlardan etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır (Ergun, 2015: 80).

Bunun yanında, kültürel mirasın önemli unsurlarından birisi de topluma has geleneksel davranış kalıplarıdır. Çocuk bu davranış örüntüleri ile ilk olarak ailede karşılaşır ve bunları ilk uygulamaya koyduğu mekân da ailedir. Bu noktada aile, topluma uyumu hususunda ilk adımlarını atarken çocuğun yanındadır. Çocuğun toplum içerisinde farklı konumlarda oynayacağı rollerin ortaya çıkardığı çatışmanın normalleştirilmesinde de aile çocuğa yön vermektedir. En önemlisi kültürel mirasın dayandığı değerler sisteminin, ahlaki normların ve dünya görüşünün çocuğa aktarılmasında ailenin oynadığı roldür. Aile bu işlevsel yönü ile toplumun yeni bir

bireyi olarak dünyaya gelen ferdin biyolojik ihtiyaçlarının ötesinde sosyal ihtiyaçlarını karşılayan ve böylelikle onu toplumsal bünyeye adapte eden bir kurumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Birekul, 2014: 142).

Aile kurumu, toplumsal koşullara bağlı olarak farklı toplumsal yapılarda farklı konuma sahip olabilir. Geleneksel toplum yapısı içerisinde dünyaya gelmiş bir bireyin yaşamında aile daha etkin bir konuma sahipken, modern toplumsal yapıda dünyaya gelmiş bir birey için aile kurumu aynı etkiye sahip olmayacaktır. Yani aile kurumunun sosyalleşme üzerinde oynadığı rol ve görevi aynı olsa dahi toplumsal yapıyı belirleyen faktörler değiştiğinde ailenin bireyin yaşamı üzerindeki etki oranı da değişmektedir (Giddens, 2012: 2005).

Toplumsal koşulların değişmesine bağlı olarak aile kurumu da bu değişimden payına düşeni almakta ve değişmektedir. Bu değişime yönelik ortaya çıkan tartişmalarda aile kurumunun geniş aileden çekirdek aileye doğru değişeceği ileri sürölmektedir. Fakat bu değişimin, geniş aile yapısını ortadan kaldıracadığına yönelik tartişmalar geçmiş dönemlerde çekirdek aile yapısı ile geniş aile yapısının bir arada bulunduğuna dair bulgularla geçersiz kılınmiştır. Ama bu durumun çekirdek ailenin yaygın hale gelmesine engel olmadığı da bir gerçektir. Geleneksel aile yapısına göre daha hassas bir yapıda olan çekirdek aile yapısı aile kurumundaki parçalanmalara da zemin hazırlamaktadır. Değişim sürecinin geldiği nokta da artık değil çekirdek aile, aile kurumu bile tartişılır hale gelmiştir (Aslantürk ve Amman, 1999: 294).

Değişim sürecinin sonucu olarak geleneksel ailelerin azalması ve çekirdek ailelerin yaygınlaşması ile birlikte ailenin yapısı, aile bireylerinin sayısı, aile içerisindeki roller gibi aileye dair birçok unsorda değişmeler meydana gelmiştir. Modernizm ve sanayileşme gibi etkenlerle geleneksel aileden çekirdek aileye doğru değişen aile kurumunda erkeğin otoritesinden demokratik bir aile yapısına geçiş, aile içerisindeki statü ve rol dağılımında değişmeler meydana gelmeye başlamıştır. Artık kadın ailede sadece ev işleri ve çocuğun eğitimi gibi rolleri yerine getiren bir statüden erkekle eşit konuma gelmeye başlamış, ailede alınan kararlarda söz hakkına ortak olmuştur. Böylece geleneksel ailedeki statü ve rol farklılıkların belirgin olduğu bir yapıdan statü ve rollerin ortak olduğu bir yapıya doğru aile kurumu evrilmiştir (Bayer, 2013: 101-129).

Aile toplumların geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümler sonucunda yerine getirmesi gereken önemli görevlerden bazılarını başka kurumlara bırakmıştır. Toplumsal değişim açısından sanayileşme sürecinin yaşanması ile birlikte ailenin en

önemli görevlerinden sayılan eğitim görevleri kısıtlanmış, eğitim anlayışının ve görevinin önemli bir bölümü örgün eğitim kurumları tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Ancak yeni modern veya çekirdek aile geleneksel yapıya oranla eğitim ve öğretim görevi konusunda daha donanımlı, ilgili, bilinçli ve bilgilidir. Demokratik değerlere sahip modern toplum da bulunan ailede bireylere verilen insani değer giderek artış göstermiştir. Aile bireylerin kültürel ve toplumsal hayatını tanımasını, bu hayattan en uygun bir şekilde yararlanmasını ve kendini yetiştirmesini sağlar. Aile bireylere verdiği eğitimle birlikte, zihinsel, sosyal, bedensel, kültürel ve duygusal yönden gelişimlerini sağlar. Bireyin var olan temel ihtiyaçlarının giderilmesi için uygun bir ortam hazırlar, bireye bilgi, alışkanlık, beceri, kural, norm, davranış ve tutum kazandırır. Birey ailesinden almış eğitimle birlikte çevresine faydalı kişi haline gelir, yeteneğine uygun bir mesleğe yerleştirilir, toplumda kendisi için uygun statü kazanır, kendisi ve ailesinin geçimini sağlar ve kendini gerçekleştirmiş bir birey haline gelir (Kır, 2011: 401).

Aile kurumundaki yapısal bu değişiklikler aile üyelerinin çalışma hayatına katılımı üzerinde de etkili olmuştur. Geleneksel aile yapısı içerisinde ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenen kadın, bu değişimle beraber çalışma hayatına dâhil olmuş kadının da kariyer sahibi olduğu bir aile yapısına doğru geçilmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak çalışma hayatında küçük çocuklu kadın sayısında bir artış meydana gelmiştir. Bu sebeple de kadınların erkeklerin yaptığı işlerde de çalışması beraberinde birtakım sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlar da kadınların yükünün artmasına sebep olmuştur. Yani kadın iş hayatında erkekle aynı işi yaparken evde annelik rollerini, eş rollerini ve ev hanımı rollerini de yerine getirmeye çalışarak büyük bir yükün altında kalmıştır (Bayer, 2013: 107-108).

2.3. Eğitimin Kültürü Aktarması

Eğitimin tarifinde, okulun görev ve sorumluluk alanları nedir diye bir soru sorulduğunda, eğitim biliminin çerçevesinde olması gereken ya da öğretilmesi lazım gelen içerikler tespit edildiğinde, kültür kendisini devamlı bir şekilde ön planda tutmaktadır. Bütün bu gelişmelerle birlikte, eğitim için programlar belirlenirken kültür kavramı sosyoloji, felsefi ve psikoloji açısından değerlendirilerek ortaya koyulur. Mesela; bir toplumun geleceğe yönelik koymuş olduğu hedefleri, toplumsal faydalar, iktisadi ve teknik olarak meydana gelen dönüşümler toplumda kültürel

unsurlarla irtibat halindedir. Başka bir deyişle eğitim ve kültür arasında anlamlı bir ilişki vardır (Şahin, 2019a: 461).

Kültür çok geniş kapsamı olan bir kavramdır. Kültür kavramı içerisinde eğitim, kültür unsurlarını meydana getirmede önemli bir role sahiptir. Bunun dışında ekonomi ve politika kavramları da kültür kavramı içerisinde yer alır. Bu noktadan bakıldığında kültürün dinamik bir yapı olarak toplumsal etkileşimle yeniden şekillenerek işlediği görülmektedir. Sosyolojinin kurucularından birisi olan Durkheim'a göre, eğitim çocukların sosyalleşmelerinde önemli bir yere sahiptir. Durkheim'e göre, toplumsal bütünlüğü sağlamada ortak bir geçmişin olması, bu ortak geçmişin oluşturduğu ortak duygu ve düşüncelerin varlığı, tarihle ortaya konur. Tarih yoluyla ortaya konulan bu ortak duygu ve düşünceler eğitim yoluyla da sonraki nesillere de aktarılır. Bu yolla yani eğitim yoluyla toplumsal yapının birleştirici unsurları olan ortak değerlerin yeni kuşaklara geçmesi ve onlarda içselleştirilmesi sağlanır (Giddens, 2012: 732).

Eğitim kurumu toplumla ilişkisi açısından toplumsal bir konum içinde bulunur, onun beklenti ve isteklerine göre şekil alır. Eğitim ile toplumun en etkin şekilde birbirleriyle ilişkisi eğitimin kültürel bir yapı içinde olmasıdır. Çünkü toplumsal bir yapıya sahip olan bir durum kültürel ve değişken bir özellik arz eder. Burada kültürel yapı ile belirtilen onun kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Değişim süreci ise eğitim sisteminin doğal bir özelliğidir. Hem eğitenler hem de eğitilenler doğal olarak değişim içinde yer alırlar (Aydın, 2000: 186).

Biz çevreye, özelliklerimizin açığa çıkması ve gelişip ileriye gitmesi için muhtacız. Nesilden nesile aktarılan kültür ortamına aynı zamanda genel olarak eğitim diyoruz. Doğumdan başlayarak, eğitimin merhale merhale görevleri şunlardır: 1. İnsan cinsinin özelliklerini ona kazandırmak. Dik durma, konuşma, düşünme, insan olmanın temel özellikleridir. 2. Bireyin sosyalleşmesini sağlamak, kültürel bir kimlik oluşumunu sağlamak. 3. Bireyi bir iş, bir meslek sahibi kılmak, fonsiyoner hale getirmek. 4. Bireyin duygu ve zihni bakış açısını genişletmek. Ruhun zenginleştirilmesi sağlamak. 5. Toplumsal kurumların gelişmesini ve iş birliğini temin etmek, toplumsal düzeni maddi ve manevi anlamda kurmak (Sezen, 2004: 269).

Eğitimin kendine özgü ilk ve genel işlevi, yeniden kurmaktan çok, toplu halde yaşayan insanların birbirine benzetmek, sosyalizasyon sürecini düzenlemektir. Bu

açından bakıldığında eğitimin en önemli işlevlerinden birisi kültür naklidir, bu ise sırf bilgi aktarımından farklı bir şeydir. Gerçekten de bilgi toplumu olarak nitelenen toplumsal yapılarda eğitimin görevi, öğrenmeyi öğretmektir (Aydın, 2000: 191).

Hemen hemen bütün toplumlarda eğitimin temel fonksiyonu, tarihten günümüze birikerek gelen kültürün mirasını korumak, devamlılığını temin etmektir. Bu mirası her nesil bir önceki nesilden aktarım yoluyla alarak gelecek nesillere ulaştırmak suretiyle sürdürmektedir. Bu gelecek nesillere ulaştırma ve devretme, ilgili toplumun yapılması ve öğrenilmesi istenen zihinsel yapısını, değerler sistemini ve sosyal kural ve normlarının benimsetilmesi ile gerçekleşir. Bu durum bir yandan topluma yararlı olabilecek değerler ve alışkanlık ile davranışların yaygınlaşmasını, istenilen düzenin bu şekilde sağlanmasını, diğer yünden ise faydalı olmayacak, düzen bozacak sosyal davranışlara karşı alınacak tedbirleri içinde barındırmaktadır. Toplumsal olarak kültürün bu şekilde kuşaktan kuşağa aktarımı toplumun dili, sosyal deneyim, tecrübe ve toplumsal bilgi ile olmaktadır. Dil, tecrübe ve bilgi ile gerçekleşen kültürün aktarımı daha kısa zamanda sağlıklı bir şekilde yapılır. Kişiler dil aracılığıyla eğitim sisteminde ister örgün isterse de örgün olmayan yollarla bilgi alışverişini gerçekleştirir. Bu yüzden eğitim kurumunun birikerek meydana gelen kültürel dokunun gelecek nesillere aktarımının sağlaması en önemli fonksiyonlarından biridir. Eğitim yoluyla kültürel sistemlerin zihinsel ve ahlaki yapıları, teknik bilgileri, değerler anlayışı toplumsal olarak aktarılmaktadır. Toplumlara kültürel mirası örgün veya yaygın bir şekilde çocuklara aktarılmaya çalışılır. Geleneksel ya da dah ilkel toplumlarda ise kültür değişimleri yavaş olup, kültürel aktarma ise deneyim ve tecrübe ile gerçekleşir. Günümüz modern toplumlarında ise toplumsal değişim hızı geleneksel toplumlara göre daha hızlıdır ve meydana gelen değişim ile düzen sağlama konusundaki istikrar arasında bir denge oluşturulması gerekir (Tezcan, 1985: 66-67).

Eğitim yoluyla bilgi ve kültür aktarımı yapılmaktadır. Örgün ve yaygın eğitim şeklindeki eğitimin uygulanması eğitimden kültür naklinde faydalanılması, cemiyyete ait kültürün eğitim çağındaki genç kuşaklara aktarılması gayesini taşımaktadır. Eğitimin sosyal fonksiyonu arasında kültürün aktarılması, aynı zamanda cemiyyetlerin devamlılığını sağlayan bir sosyal fonksiyon olarak kabul edilmektedir. Fert, cemiyyetin kültüründen pay almaktadır ve sosyal mirası taşıyan bir elemandır. Yine eğitim bireyleri ortak toplumsal yaşamın birbirine benzer yönlerini bildirerek ferdi davranışlarda yeter miktarda yeknesaklık kazandırmaktadır. Eğitimin gayesi fertleri

uyumlu hale getirmek, fertleri yaratıcı olmak için yeterli ve hazır hale sokmaktır. Burada kültür naklinden kastettiğimiz, belirli kurallara göre çeşitli eğitim kademelerinde, eğitim politikasının üstünde kalan, kültürün manevi unsurunun, belirli bir kültür politikası uygulaması ile cemiyetin sürekliliğini temin etmesidir. Aynı zamanda kültürün manevi unsurunu eğitim yoluyla nakledilmesidir (Özkul ve Tatar, 1999; 64-65).

Eğitimin işlevleri okul düzeyinde ele alınabilir. Özellikle modern dönemlerde okullar; bireyi eğitir, belli kimlikte bir vatandaş haline getirir, daha belirgin bir biçimde de uzmanlık gerektiren bu ortamda meslekler kazandırır. Bunların gerisinde de hep bir genel kültür düzeyi yükselir (Aydın, 2000: 192).

Okullar eğitim kurumun formel bir biçime büründüğü toplumsal alanlardır. Okullarda bireyler meslek edinme kültür birikimi gibi eğitimin açık işlevlerini kazanırken bunun yanında eğitimin gizli işlevlerini de kazanırlar. Bu işlevler arkadaş edinme, kurallara uyma, toplumsal yaşam içerisinde nasıl davranılacağı gibi. Okulların gizli işlevleridir. Okulun bu işlevlerini de alan bireyler bu davranış kalıplarını da içselleştirerek bu davranış kalıplarını yaşamlarının farklı alanlarına da taşıyacaklardır (Giddens, 2012: 206).

Bireyin sosyalleşmesinde eğitim kurumu dolayısıyla da okulun etkisi çok büyüktür. Özellikle modern yaşamla birlikte zamanlarının büyük çoğunluğunu okulda geçiren bireyler, okulun hem açık işlevleri ile yeni bilgiler öğrenirken aynı zamanda okulun örtük ya da gizli işlevi ile de hem akranlarından hem de okuldaki diğer kişilerin oluşturduğu sosyal ortamdan yeni beceriler ve değer yargıları ile davranış kalıpları öğrenirler (Coşkun, t.y.: 34-35).

Genel olarak eğitimin özel olarak ise okulun açık birtakım işlevlerinin yanında gizli işlevleri de bulunmaktadır. Müstakbel eş adaylarıyla tanışılması, dostluklar kurulması, statü kazanmak, işsizliği önlemek tutum ve davranış değişikliği gibi işlevler de okulun gizli işlevleri olarak kabul edilebilir (Aydın, 2000: 193).

Tablo 1. Eğitimin Açık ve Gizli İşlevleri

Okulun Açık İşlevleri	Okulun Gizli İşlevleri
Toplumsallaştırma	Evlenilecek kişinin seçimi
Kültür aktarımı	Toplumsal gruplara üye olma
Toplumsal kontrol	Grup veya takım çalışmaları

Toplumsal konum kazandırma	Kuşaklar arası çatışma
Yenilikçilik kültürü aşılama	Siyasi ve toplumsal bütünleşme

Not.Website,[Http://Auzeftap.Istanbul.Edu.Tr/Kitap/Sosyoloji_Lisans_Ao/Egitim_Sosyoloji_si.Pdf](http://Auzeftap.Istanbul.Edu.Tr/Kitap/Sosyoloji_Lisans_Ao/Egitim_Sosyoloji_si.Pdf)

Durkheim’e göre modernleşme ile birlikte eğitimin işlevlerinde de farklılaşmalar meydana gelmiş ve eğitim kurumu sadece bireyin sosyalleşmesinden başka işlevler de üstlenmiştir. Eğitimin bu yeni işlevi ise bireyin mesleki becerileri de edinmesini sağlamaktır. Geleneksel toplum yapılarında bugün eğitimin yerine getirdiği bu işlevi aile kurumu yerine getirmekteydi. Toplumların modernleşmesinin de etkisiyle modern toplumlar daha karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Böylece de bu karmaşık toplumsal yapıya sahip toplumlarda da uzmanlık gerektiren yeni mesleklerin gerektirdiği becerileri de bireylere eğitim kurumu tarafından öğretilmeye başlanmıştır (Giddens, 2012: 732-733).

“Okulsuz toplum” adlı eseri ile eğitim kurumuna farklı bir bakış getiren Ivan Illich, okulların dört temel işlev için kullanıldığını belirtir (akt. Giddens, 2012: 752): Bireyleri kontrol altında tutmak, mesleki rol dağılımını sağlamak, toplumun baskın değer yargılarını bireye öğretmek, toplum tarafından onaylanan bilgi ve davranış kalıplarını bireye empoze etmektir. Okulun, Illich tarafından ortaya atılan işlevlerine bakacak olursak ona göre okulun ilk işlevi olan bireyleri kontrol altında tutmak, çocuğu sokaktan uzaklaştırarak günlük beceri ve olumsuz davranış kalıplarını çocuğun öğrenmesine engel olmaktadır. Böylece Illich’e göre okulların disipline etme ve düzene sokma biçimiyle onun “edilgen tüketim” adını verdiği bir durum bireylerde ortaya çıkar yani artık bu okullarda eğitim gören bireyler, toplumun kendisine verdiği buyrukları sorgulamadan yerine getirmeye başlarlar. Bu okullarda bilinçli olarak öğretilen bir davranış değildir. Bu davranış kalıpları okulda bireye farkında olmaksızın empoze edilir. Böylece gizli müfredat birey davranışları üzerinde egemen olmaya başlar.

İvan Illich’in “gizli müfredat” kavramının farklı etkilerini daha iyi gözlemleyebileceğimiz başka bir kavram olarak “kültürel yeniden üretim” kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bu kavramı ortaya çıkaran da Bourdieu’dür. “Kültürel yeniden üretim”, okulun işlevlerinden olan “gizli müfredat” yoluyla sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin kuşaklar arasında geçiş yaptığını ifa eden kavramdır. Okul daha önceden toplumda ortaya çıkmış ve hakim olan kültürel değerlerdeki ve bakış açılarındaki değişimleri pekiştirir. Böylece okuldaki mezun olan bireylerin bir kısmı

için bu durum fırsatlara dönüşürken bir kısmı için ise dezavantaja dönüşecektir. Illich'in vurguladığı gibi zamanın büyük bir kısmını okulda geçiren birey okulun resmi müfredatı dışında da okul tarafından biçimlendirilmeye devam edecektir (Giddens, 2012: 758-759).

2.4. Teknolojinin Kültürü Aktarması

Teknoloji, insanın doğaya hâkim olma düşüncesinin bir sonucu olarak ürettiği her türlü araç-gereci ve bu araç-gereçlerin üretiminde kullandığı bilgileri ve bu bilgilere yönelik olarak kullanılan yöntem ve teknikleri ifade eder (Acar, 1993: 399). Kültür, en genel anlamı ile toplumların doğada bulunmayan ve doğaya kattıkları yapıp etmelerinin tamamını ifade eder. Bu yapıp etmeler maddi ve manevi unsurlardan oluşur. Bu maddi yapıp etmeler de genel olarak teknoloji olarak tanımlanabilir (Alver, t.y.: 47).

Toplumsal değişimlerin meydana gelmesindeki en önemli etkenlerden biri de günümüzde özellikle teknolojik yeniliklerdir. Teknoloji, günümüz dünyasında yeni kriterler, değerler ve sistemler meydana getirerek, bireylerin doğaya karşı kendi üstünlüğünü kurmasını, kontrolü ele almasını sağlar; insanın dünyaya karşı bakışını, zihinsel ve duygusal yapısı ile tutum ve davranışlarını, insanlar arası sosyal ilişkilerini değiştirir. Dolayısıyla geleneklerini, edebi metinlerini, sanat anlayışını, dilini, müziğini, ahlakını, estetik değerlerini de etkilemektedir. Bu nedenle teknolojik gelişme ve yenilikler ile kültürel değerler arasında önemli bir etkileşim söz konusudur; kültür teknolojinin ne şekilde olması gerektiğini belirlemekte, teknolojik ilerlemeler de kültürel değişime neden olmaktadır (Çamkara, 2007: 27).

Teknoloji ile toplum arasındaki bağ ise beş farklı görüş ile ifade edilmektedir. Bunlar Enstrümantal, Substantive, Eleştirel (Critical), Determinist ve Sosyal Yapılandırmacı görüşlerdir. Enstrümantal görüş, teknolojinin nötr olduğunu, kültürden etkilenmediğini savunur. Teknoloji bir araçtır, yansızdır. Teknolojiyi kullanan bireyler onu iyi ya da kötü amaçlı kullanmaktadırlar. Substantive görüş, teknolojinin düşüncelerini topluma, aşılandığını ifade eden görüştür. Teknolojinin kaderine mahkûm olduğumuz ifade edilir. Substantive görüşe göre, teknoloji kullanılmayarak insanların özüne dönüşü sağlanmalıdır. Eleştirel görüş, teknolojinin insanlar tarafından kontrol edildiğini, tek taraflı bir fikre hitap ettiğini belirtmektedir. Bu görüşe göre, teknoloji karmaşıktır, dizaynının insanlar tarafından yapılması

gerekmektedir. Determinist görüşe göre, Topluma yön veren teknoloji, her şeyin nedeni olarak görülmektedir. Nötrlük vardır. Ancak üreticilerin, teknoloji sayesinde düşüncelerinin topluma yön verdiği düşünülünce, nötrlük kırılır. Sosyal yapılandırmacı görüş ise; teknoloji ve toplum arasında çift yönlü etki olduğu, her ikisinin de birbirini etkilediği söylenmektedir (Özaydın, 2010: 13).

20.yüzyıldaki teknolojik gelişmeler, toplumların daha önceden deneyimlemediği farklı teknolojileri insanların hizmetine sunmuştur. Bu teknolojik gelişmelerden birisi de bilgisayar teknolojisidir. Teknolojik gelişmelerle birlikte bilgisayar teknolojisi ilk ortaya çıktığında kullanıldığı sınırlı alandan farklı ve geniş kullanım alanlarına doğru yayılmaya başladı. Bilgisayarın bu şekilde yayılması iletişim alanında kendisinden önceki döneme göre çok farklı bir deneyim ortaya çıkardı. Artık küresel bir iletişim ağı ortaya çıktı. Bununla birlikte toplumsal alanda birçok değişimde yaşanmaya başladı. Eğlenceden ekonomiye kadar bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin etkisi görülmeye başlandı (Gündüz, 2017b).

Teknolojinin, toplum ve toplumsal yapı unsurları üzerinde bir etkisi olduğu açık bir biçimde belli olmasına karşın bu etkinin tek taraflı ve yegâne bir etki olduğunu söyleyemeyiz. Daniel Bell, teknolojinin bu etkisinin karşılık bir etkileşim süreci olduğunu belirtir. Burada teknolojik gelişmeleri ortaya çıkaran toplumsal koşullar ve kültürün ortaya konulması daha geniş bir analiz yapmamızı sağlayacaktır (Kaymas, 2018: 25).

Teknoloji devamlı bir şekilde gelişerek, üreterek yeni buluşlar ile birtakım şeyler oluşturularak, toplumda kültürel sisteme yön ve biçim verir, kültürün toplumda dönüşüm sağlayarak yer almasına neden olur. Günlük yaşamda hayatımızı kolaylaştıran basit alet ve nesnelerden tutun da daha karmaşık teknolojik alet ve nesnelere kadar her türlü buluş ve yenilik, o toplumun kültürüne ve değerlerine katkı sunarak dâhil olur. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek amaçlı üretilen bir mendil, bununla birlikte toplumda mendil üzerine üretilen maniler, şiirler, deyimler, masallar, atasözleri, türküler ve hikâyeler de o toplumun temel kültürel objelerinden biri durumuna gelmiştir. Buna benzer şekilde üretilen diğer nesne, obje ve teknik aletler içinde aynı değerlendirmeleri yapabiliriz. Yine günümüzde çok kullanılan teknolojik yeniliklerden biri sayılan cep telefonu da benzer şekilde bir kültürel yaşantının toplumda yaşatılmasına sebep olmaktadır. Dünyada evrensel bir şekilde kullanımı çok yaygın olan cep telefonlarının toplumlarda kültürel bir nesneye dönüştüğüne şahit oluyoruz (Alver, t.y.: 48).

Toplumda ideolojik söylemlerin oluşturulmasını sağlayan en önemli araçlardan bir de kitle iletişim araçları ve medyadır. Kitle iletişim araçları bilgiyi öğrenme, elde etme, iletme, kullanma, dağıtma, denetleme ile toplumsal olarak gerçekliğin ve kültürel manada değişimin sağlanmasında çok önemli bir fonksiyon görevi görmektedir. Toplumların tarihi, kültürel ve bilimsel gelişmelerinden ayrı tutulamayacak olan teknoloji, bu sebepten dolayı kültürel değişimlerin meydana gelmesinde etkin bir role sahiptir. Teknolojik dünyada meydana gelen yenilikler, buluşlar ve yeni gelişmeler, gündelik toplumsal hayatın yapısını, tarzını, değer biçimlerini ve düşünce sistemlerini, alışkanlıkları değiştirmektedir (Mengü, 2004: 116).

Küreselleşmenin etkisi ile git gide birbirine benzeyen toplumsal yapıların ortaya çıkacağı iddiası, teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı iletişim araçlarının oluşturduğu etkiyle gerçekleşecektir. Bu benzeşim de hangi toplumsal yapıların rol model olacağı ise şöyle öngörülmektedir: Amerikan toplumsal yapısı ve diğer Batılı toplum yapıları diğer toplumlar için rol model olacaktır. Batı kültürü haricindeki kültürlerin de yok olacağı öngörülmektedir (Atasoy, 2019: 304).

Teknolojik gelişmeler ve bu teknolojik gelişmeler ile birlikte gelişen kitle iletişim araçları bireylerin dünyaya yönelik bakışını da biçimlendirmektedir. Bu kitle iletişim araçları içerisinde belki de en popüler olanı ve bu sebeple de üzerinde araştırmalar yapılan araç da televizyondur. Ulaştığı kitleler ve etki alanı açısından televizyon programlarının toplumlar üzerindeki etkisi fark edilmiştir. Bu farkındalık sonucu televizyon programları birçok araştırmaya konu olmuştur. ABD’de 1967’den itibaren her yıl yaptığı çözümlemelerle Gerbner ve arkadaşları toplumsal şiddet ve televizyon programları arasında pozitif bir korelasyon olduğunu tespit etmiştir. Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun toplum ve toplumsal davranış üzerindeki etkilerini araştıran başka bir araştırmada da Robert Hodge ve David Tripp 1986 yılında çocukların izledikleri televizyon programlarından nasıl etkilendiklerini araştırmışlardır. Onlara göre çocuklar izledikleri televizyon programlarını salt bir program olarak algılayıp okumamaktadır. Onlara göre çocuklar bu programları toplumdaki anlam biçimleri ile ilişkilendirerek, toplumsal bir bağlam içerisinde algılamaktadırlar. Bu durum da televizyon programlarının çocuklar tarafından toplumsal bir gerçeklik olarak algılandığını ve çocuklarda toplumsal davranışların gelişmesinde etkili olduğu sonucuna bizi ulaştırır (Giddens, 2000: 210).

Günümüzde kitle iletişim araçlarından biri olarak kabul edilen medya ve özellikle de televizyon, aile üyelerinden çocuklar üzerinde etki ederek toplumda yaygın bir şekilde kullanılan toplumsal cinsiyet rollerini yani kadın ve erkeklik rollerini ve davranış kalıplarını sunmak ve öğretmekle birlikte bir nevi toplumsallaşma aracı şeklinde fonksiyon görmektedir. Toplumsal yaşam sürecinde çocuklar kitle iletişim araçları ve televizyon üzerinden tutum ve davranış modellerini almak suretiyle sosyalleşme sürecini gerçekleştirirken aslında kendisine empoze edilmeye çalışılan ataerkil değerleri benimsenmesi istenmektedir. Bu şekilde televizyon ve medya üzerinden bireylere sunulan tutum, davranış ve roller öğrenilerek, benimsenmeye çalışılacaktır. Toplumsal sistem tarafından meydana getirilen ve kitle iletişim araçları tarafından sunulan ataerkil ve eril söylem ve eylemler toplumda hem kadınların hem de erkeklerin birtakım kalıplaşmış davranışları ve inançları benimsemelerine sebep olmuştur (Şenol, S. Erdem, Uzun, E. Erdem, 2016: 66).

Walter J. Ong, Sözlü ve Yazılı Kültür adlı kitabında (akt. Çamkara, 2007: 28), “elektronik teknoloji”nin hayatımıza kattığı çeşitli araçlar vasıtasıyla, “ikincil sözlü kültür çağı”na girdiğimizden bahsetmektedir. Ona göre birincil ve ikincil sözlü kültürler hem birbirlerine benzemekte hem de birbirlerinden farklılardır. Bu benzerlik iki sözlü kültürün de bir grup bilinci oluşturmalarıyla ilgili ise ikincil sözlü kültürün birincil sözlü kültüre göre çok daha geniş bir kitleye ulaşmasıdır.

Yeni iletişim teknolojilerinin, geleneksel iletişim araçlarından en önemli farkı etkileşime imkân sağlayarak iletişimi çift yönlü bir hale getirmesidir. Geleneksel iletişim teknolojilerinde edilgen olan alıcı yeni iletişim teknolojileri ile aktif hale gelmiştir. Yeni iletişim teknolojileri gittikçe yaygınlaşarak geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu durumun sonucu olarak da sürekli güncellenen internet sayfaları ve bilgiler, kültürel değişim üzerinde ve dolayısıyla da günlük yaşam üzerinde de etkili olmuştur (Turan, 2006: 73).

Kültür ile teknik gelişmeler ve toplumsal olgular arasında meydana gelen ilişkiler beraberinde teknik açıdan oluşan yeni gelişmeler kültürleri ne şekilde etkiler, oluşumlarına kaytısı nedir? Gibi soruları da getirmektedir. Levy'e göre (akt. Turan, 2006: 73); toplumsal olarak kültür ile tekniknolojik açıdan ortaya koyulan ürünler arasında bir ilişki vardır ve teknikle kültür birbirlerinden ayrı düşünülemez. Yani teknolojik gelişmeler, yenilikler kültürden soyutlanamaz, ayrı düşünülemez ve bu şekilde teknolojinin bir anlam bütünlüğü yoktur, kültür ile değer kazanır.

Bilişim teknolojilerinin oluşturduğu devrimsel yenilikler toplumların birbirleriyle olan etkileşimini de önemli ölçüde etkiledi. Özellikle soğuk savaş sonrasında bu etkilerle birlikte toplumlar kimlikleri olarak kabul ettikleri kültürlerini de diğer toplumlara karşı koruyamaz hale gelmeye başladılar. Böylece toplumların kültürleriyle oluşturdukları milli kimliklerinin yerini diğer toplumlarla ortak olan evrensel kimlikler almaya başladı. Küreselleşmenin de iddia ettiği gibi artık birçok iletişimsel faktörün de etkisiyle birçok alanda toplumlar birbirlerine benzemeye başladılar (Atasoy, 2019: 305).

2.5. Kültür Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinin Etkisi

İnsanlar yaşamlarını devam ettirmek, barınmak, soyunu sürdürmek, sanatsal faaliyetlerde bulunmak, sevinmek ve üzölmek gibi pek çok tutum ve davranışı toplumda tarih içinde elde ettiğı kültürel aktarımlarla öğrenmiştir. Bu kültürel aktarımında zaman ilerledikçe biçimi, şekli, konusu, boyutu ve anlamı değışse de geçmişten mirasla gelen geleneksel kültürel değerlerin, öğretilerin ve aktarımların bireyler açısından çok büyük bir değer ve anlamı bulunmaktadır. Bir toplumun kültürel açıdan bir şeması ya da belleğini ortaya koymaya çalıştığımızda geleneksel değerleri, temeli geçmişle ilişkili yapıları araştırmak en doğru bilgileri bize gösterecektir (Karagöz ve İşcan, 2016: 1037).

Kültürel değerlerin aktarılmasıyla birlikte bireyler toplumsal yaşantılarına daha kolay uyum sağlama yani sosyalleşme yeteneğı elde etmiş olmaktadır. Böylece bireyler, çok yönlü kişisel ve sosyal açıdan gelişim sağlarken, aktarılan kültürel değerler ile yaşantısında neyin doğru ve yanlış olduğuna emin olabilir, toplumsal yaşantısını bu normalar uyarınca belirlemeye çalışır. Böylece verilen kararlarda kişisel menfaatlerin bir tarafa bırakılıp toplumsal düzenin varlığını sağlayacak düşünce ve davranışların sergilenmesini sağlar. Toplumun var olan kültürel değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılması bir toplumun bir milletin varlığının sürmesini temin eden en temel konulardan biridir. Kültürel değerlerin toplumda aktarılması herşeyden önce temel olarak bebeğın doğumuyla birlikte aile yaşantısı içinde başlar. Aileler, geçmişten aldıkları millî ve manevî kültürel değerleri çocuklarına öğretirler. Ailede başlayan bu aktarım toplumun kültürel açıdan sürekliliğini ortaya koyar. İlk bakışta bu kültürel değerlerin önemini anlamakta zorluk çeken çocuk, soyut düşünme özelliğinin kendisinde başlamasıyla birlikte bu

konunun önemini ve zorunluluğunu değerlendirebilmektedir. Yaşamda karşısına çıkan sorunların aşılmasında bu kültürel değerleri kullandıkça bunlara daha çok sarılmaktadır (Bars, 2017: 221).

Halk edebiyatı eserleri, millî kültürel değerlerin aktarılmasında hem yerel hem de evrensel bir kaynak konumundadır. Bascom, (akt. Bars, 2017: 221-222) 1954 yılında “Folklorun Dört İşlevi” adlı çalışmasında folklorun dört işlevini açıklar:

1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlence ve Eğlendirme İşlevi,
2. Değerlere, Toplum Normlarına ve Törelere Destek Verme İşlevi,
3. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılarak Eğitilmesi İşlevi,
4. Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kaçıp Kurtulma İşlevi.

Bascom’a göre (akt. Bars, 2017: 222) eğlence ve eğlendirme işlevi folklorun en temel işlevlerindendir. Kültürün onaylanması, ritüellerin ve kurumların doğrulanması, değerlere, toplum normlarına destek folklorun ikinci işlevidir. Örneğin, mitler ilkel toplum ve kültürlerde vazgeçilmeyen temel bir işlevi yerine getirmiştir. Folklorun üçüncü işlevi eğitimle ilgilidir ve özellikle okuma yazması olmayan kültürlerde çok önemlidir. Doğu Afrika’da Chagalar arasında Raum tarafından yapılan araştırma eğitsel bir araç olarak folklorun ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Bu toplumda ki dev masallarından çocukları eğitmek ve disipline etmek için yararlanılır ve onların iyi bir insan olma ile iyi bir kişiliğe sahip olmaları için ninniler söylenir. Ahlakî mesajlar içeren fabl ve masallar, bireylere güzel davranışlar elde etmelerini, kötü kabul edilen davranışlardan uzak durmaları için anlatılır. Folklorun dördüncü işlevi ise toplumca kabul edilmiş davranış kalıplarını devam ettirmektir. Tutum ve davranışları, inanç ve değerleri olumlamanın yanında, folklorun bazı biçimleri toplumsal baskı yapması ve toplumsal kontrol bakımından önemlidir. Birçok ülkenin atasözleri toplumsal kontrolü gerçekleştirmede oldukça önemlidir. Onlar, zekice nasıl hareket edileceğini söyler. Toplumsal onay ve reddetmeyi sağlarlar.

Burada ifade edilen dört temel işlev aslında birbiriyle yakın bir ilişkili içerisindedir. Mesela bir halk edebiyatı eseri olan fıkra bir yandan eğlendirme gibi işlev görürken diğer taraftan sosyal değerlerin, toplumsal kültürün gelecek nesillere aktarılması işlevini yerine getirmektedir. İnsanlar doğrudan iletemedikleri ya da ifade

edemedikleri fikirlerini fıkralarla ifade ederek sosyal kontrol ve baskılardan kurtulabilmektedir. Bu nedenle de folklorun sahip olduğu dört işlevin özelliklerini halk edebiyatı eserlerinden olan fıkra da tamamen bulabilmekteyiz (Bars, 2017: 222). Anlaşılacağı üzere folklor ürünleri toplumun kültürel değer yargılarının benimsenmesini, sağlamlaşmasını, onaylanmasını, güncelleşmesini ve gelecek nesillere aktarımının sağlanmasını temin eder (Aday ve Akçalan, 2018: 240).

Halk edebiyatı ürünleri aynı toplumda yaşayan ve aynı dili telaffuz eden bireylerin hislerini, düşüncelerini, inançlarını ve düşlerini açığa vurur. Bu his, inanç ve düşüncelerin bir başkası ile paylaşımını, iletilmesini sağlar. Bu yüzden kişilerarası ilişkide paylaşım temel bir ihtiyaçtır. İhtiyaç olan bu paylaşım bir bireyle başlar ve artarak toplumsal bir boyut kazanır ve giderek bu paylaşımlar kollektif fikir ve kanaatler şeklini alır. Toplumda herhangi bir ürünü benimsediğinde onu koruyarak yaşatmaya başlar. Halk edebiyatı ürünleri de toplumun değerlerinin destekçisi olduklarından yüzyıllardır yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Toplumlarda geçerli olan yazısız kurallar, halk edebiyatı ürünlerinde hayatıyetini sürdürür. Bu yazısız kurallar günlük yaşantımıza ve toplumun geleceğine yön verir. Halk edebiyatı ürünleri toplumun kültürel değerlerini ön planda tutar. Bir kültür için en büyük tehlike o toplumda kültürüne yabancılaşan bir nesilin varlığıdır. Bir toplumun en büyük amacı kendi olarak yarına ulaşabilmektir. Bunu da ancak kültürel sistem ve değerlerinin neler olduğunu, bu değerlerin önemini kişilere anlatabildiğinde yerine getirebilir (Bars, 2017: 224).

Folklor ürünlerinin toplumsal yapı açısından toplumda benimsenmiş kültürel değerlere uyma, bunları onaylayıp kabul etme ve gelecek nesillere aktarılma gibi çok önemli birtakım işlevleri yer almaktadır. Bu işlevlerden özellikle kültürün devamlılık ve sağlamlığını sağlama gibi temel işlevler folklorun masal türünde de bulunmaktadır (Çıblak, 2008, 40). Diğer yandan folklorun bir diğer işlevi, toplumda eğitim sisteminin gelecek nesillere aktarımı konusudur. Özellikle yazılı kültür anlayışının bulunmadığı veya sözlü kültür geleneğinin hâkim kültür biçimi bulunduğu toplumlarda, folklorun bünyesinde yer alan bilgiler tarihi açıdan gerçek ve bu bilgilerin öğretimi toplum açısından çok önemli eğitimsel konular olduğu bilinen bir gerçektir (Aday ve Akçalan, 2018: 242).

Toplumda mizah anlayışı yoluyla halk edebiyatı ürünleri, eleştirel, analitik ve senteze dayalı yaratıcı düşünme becerisini geliştirmektedir. Bu anlatıların tamamına yakını kıssadan hisse yoluyla ders vermekte ve böylece toplumun kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Burada insanın yapısında olan, hangi davranış ele alınırsa alınsın, doğrudan bireylere öğüt verme anlayışına karşı olumsuz bir tavır takınıldığı görülmektedir. Bu sebepten herhangi bir kültürel değerın aktarımında bireylere buyurgan ve öğüt veren bir tutum ve davranışa girilmeden, dolaylı açıdan kültürel değerlerin aktarılması önem arz etmektedir. İşte bunu yerine getirmenin en güzel yolu da halk edebiyatı ürünlerinden istifade etmektir. Halk edebiyatı eserleri bu temel işlevi ninni, fıkra, atasözü, bilmece, tekerleme, masal, hikâye, gibi türleri ele alarak daha kolay bir şekilde ifade etmektedir. Halk edebiyatı ürünleri bireylere buyurgan ve doğrudan öğüt vermek şeklinde değilde bunun yerine bireyleri eğlendirmek, güldürerek, merak ettirmek, neşelendirmek, heyecanlandırarak, düşündürmek, sıkımadan değerlerin çok iyi bir şekilde aktarılmasını gerçekleştirmeye çalışır. Toplumun yetkin bir bireyi olarak öğreticilik, eğiticilik yönü daha belli olan, açıkça öğüt vermiş bilgiler veya satır arasında bulunan gizli iletiler, bireyler tarafından sıkıcı gelebilecek; bireyler satır arasında gizli olan mesajı veya iletiyi bulmaya çalışarak mutlulu olacaktır (Bars, 2017: 223).

Bir toplumda milli kültürün sürekliliği, değerlerin, inançların ve bunlara ait bireylerde oluşan bilincin gelecek kuşaklara aktarılmasıyla ancak mümkün olabilir. Kültür aktarımı, bir milletin tarihi geçmişinin, değer ve inanç yapısının, kurallar, örf, adet ve normlarının, aile şekli ve yapısının gelecek kuşakların benimsetilmesi, içselleştirilmesi, kabul edilmesi ve millet anlayışının devamlılığının oluşması yönünden çok etkili bir aygıttır. Bir millete ait olan milli kültür; eğitim, edebiyat, tarih, sanat, müzik, resim gibi araçlarla yeni kuşaklara aktarılır (Akman, 2019: 86).

Halk edebiyatı ürünlerinden olan Oğuz Kağan, Uluğ Türk, Dede Korkut, Nasrettin Hoca gibi çok önemli kahramanlar birer rol model şeklinde karşımızda çıkmaktadır. Toplum olarak bizlerin bu halk edebiyatı ürünlerinden ve bu kahramanlardan almamız gereken çok önemli dersler bulunmaktadır. Nasrettin Hoca hem güldürürken düşündürür hem de işin içinden çıkılmaz sorunlarımıza çözümler bulur, Oğuz Kağan'ın cesareti ile zorlandığımız bir engeli aşabilir, Uluğ Türk/Dedem Korkut'un bilgisinden, yol göstericiliğinden yaralanabilir, Keloğlan'ın uyanıklığı ve saflığı ile de başımıza gelebilecek tuzaklardan kurtulabiliriz (Bars, 2017: 223).

Zaman içinde toplumsal ve bireysel açıdan birçok değişiklikler yaşanırken, buna bağlı olarak geleceğe dair bilginin aktarımı çerçevesinde yaşanacak değişim ve dönüşüm de zorunlu bir durum olacaktır. Bu değişim ve dönüşüm, folklor ürünlerini yapısından ve özünden kopmadan, yaşanan ve konuşulan bir dil ile gelecek nesillere aktarılabilir alt yapı zemini olmadan gerçekleştirilebilecek bir süreç değildir. Sosyal iletişimin ve ilişkinin görece çok iyi şekilde yaygın olduğu bir zamanda sözlü kültür şeklinde aktarılan unsurlar, bireyin günümüz zaman koşullarında kitle iletişim organları aracılığıyla aktarılacak zorundadır (Arslan, 2020: 1049).

Millî, maddi ve manevî, dinî, iktisadi, sanatsal, sosyal ve kültürel değerleri ortaya koyan, besleyen ve geleceğe aktaran ürünler halk edebiyatı ürünleridir. Bu ürünler, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi W. Bascom'da değerlendirmesini çok açık bir şekilde bulan folklorun dört işlevini de yerine getirerek, toplumda kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasında önemli bir vasıta olurken, aynı zamanda halk edebiyatı ürünleri, milli ve manevi halk kültürümüzün önemli ve vazgeçilmez temel öğelerindendir. Halk edebiyatı bağrında beslediği verimli kültür unsurlarıyla yerel ve evrensel inanç ve değerleri yansıtmaktadır. Hızlı bir şekilde gelişerek toplumda giderek daha fazla yaygınlaşan ve bu nedenle de toplum bireyleri içindeki toplumsal bağları gittikçe zayıf düşüren teknolojik gelişme bünyesinde bireyler kendilerini, ailelerini, akrabalık ve sosyal ilişkilerini, çevrelerini hızla kaybederken, bireyler halk edebiyatı ürünleri yoluyla içine düştükleri bu yabancılaşma probleminden kurtulabilirler (Bars, 2017: 227).

Türk kültür ve dilinin milli değerleri ve var olma zeminini en temel anlamda kapsayan ve bunu özümseyen türkü, ninni, masal, destan, atasözü, halk hikâyesi, mani ve bilmece gibi edebi eserler, Türk milletinin en önemli hafıza ürün ve mekânlarıdır. Bu kültürel hafıza mekânları, "hem sosyal açıdan hem de zaman ve mekân boyutu açısından toplumda birleştirici, bütünleştirici ve bağlayıcı durumundadır. Kollektif deneyim, beklenti, tutum, davranış ve eylem mekânları da "sembolik mana dünyası" oluşturarak, birleştirici, bütünleştirici ve bağlayıcı azmiyle güven ve dayanak fırsatı sağlayarak toplumda sosyal grup ve insanları birbirine bağlar." (Assmann, 2001; akt. Şahin, 2013: 104).

2.5.1. Kültür Aktarımında Sözlü Anlatımın Rolü

Halkbiliminin konusunu, halkın meydana getirdiği, başlangıçta sözlü olan ve zaman içinde yazıyla ifade edilen ya da sözlü şekilde yaşamaya devam eden elemanların hepsi belirlemektedir. Burada en önemli husus milletin ya da halkın meydana getirdiklerinin başlangıçta sözlü olarak yer almasıdır. Bunların çoğu genel olarak anonim olmakta (şifah) ve bu şekilde sözlü kültüre dairdir. Sözlü kültür, yeni biçimlere girerek yazıyı desteklemeye çalışmıştır ya da söz uçup gitmeden gelecek kuşaklara yeni bir anlayış ya da çıkarımlarla aktarılmaktadır (Tuna, 2013: 1348-1349).

Sözlü halk rnler, bir toplumun ya da milletin kültürel inanç ve değerlerinin geleceğe aktarımında büyük önem arz etmektedir. Bu rnler güncel konuşulan dilin ve yaşanılan kültürün taşıyıcısı konumundadırlar. Mesela Nasrettin Hoca fıkraları bu açıdan kültür yaşantımızda güldürme ve güldürürken dşndrmenin yanında topluma sosyal ve kültürel açıdan eğitici mesajlar vermektedir. Nasreddin Hoca, ortaya koyduğu yaşantı ve fıkralarında toplum bilgisi olarak çeşitli şekillerde genel geçerliği kabul görmüş değer yargılarını ve inançlarını yansıtmaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları geçmişten gelen tarihi birikimi ve anlamı ile canlılığını muhafaza etmiş, yerel, milli ve evrensel değer ve inançların taşıyıcısı konumunda olmuştur. Halk edebiyatı ürünleri toplumda zaman içinde yaşana değişimle kişiler tarafından yeniden oluşturulup üretilmiş, yeniden dile getirilmiştir (Bars, 2017: 223).

Sözlü kültür ürünleri kendi içerisinde de; malzemesi tamamen sözlü kültüre dayanan ürünler: destanlar, atasözleri, bilmeeler, ninniler, fıkralar, hikâyeler, masallar, türküler vb.yine malzemesi kısmen diyebileceğimiz şekilde sözlü kültüre dayanan ürünler: merasimler, birtakım ritüeller, inanç ve âdetler, fiğrlar, oyunlar, danslar, şenlikler, panayırılar vb. ve malzemesi tamamen sözsüz kültürel ürünler: mimarlık, el sanatları, giyim kuşam, yiyecek vb. şeklinde genel olarak üç temel başlık halinde toplanmaktadır (Yıldırım, 1998: 41).

Sözlü kültürel ürünlerinden destan, hikâye, masal, atasözü, fıkra, şarkı, türkü, ninniler, bilmeeler gibi ürünler, bireylerin yetişmelerinde ve karakter eğitiminde de çok temel bir öneme sahiptir. Çocuklar daha okul öncesinden başlayarak kendileri için ilk rol model olarak kabul edebilecekleri dede ve ninelerinden masalları,

destanları, anne-babalarından tekerleme, bilmece, türkülerini dinleyip öğreneceklerdir. Zaman geçtikçe kişiler kendi tutum ve davranışları ile değerleri, inançları ve beklentileri uyarınca benimsedikleri bu rol modellerini değerlendirip kendilerini bu kültürel düşünce olgusuna göre konumlandıracaklardır. Toplumsal ve kültürel inanç ve değerlerin benimsetilmesinde, kazandırılmasında ve aktarılmasında sözlü kültürel miras çok temel bir rolü yerine getirmektedir (Bars, 2017: 223-224).

Sözlü kültürel ürünlerimizde olan “atasözleri, en önemli kültürel değerlerimizdedir. Yeni kuşaklara bu değerler iletilip aktarılmazsa birbiri ile konuşup anlamayan, kültürel açıdan birbiri ile kopuk, farklı inanç ve değerlere inanan kuşaklar meydana gelmektedir. Bu gibi nedenlerle toplumda atasözlerinin korunup, öğretilip geleceğe aktarılması önem arz etmektedir. Toplumda kişilere sadece telkin ve dayatma yoluyla bazı kültürel ve milli değerlerin kazandırılması olası değildir. Bireylerin çoğu zaman ortaya çıkan değişime karşı gösterdikleri direnç nedeniyle oluşan durum önce reddedilme yönündedir. Bu nedenle dirençle karşılaşma olasılığına karşı bireyin önüne getirilen yeni olay ve durumlar doğrudan değil de bazı ikna edici ve yumuşatıcı elemanlarla birlikte verilmelidir (Bulut, 2011: 63).

Atasözlerinde aklı olarak yine sözlü kültür değerlerinden fıkraların ve tekerlemelerin de bireylerin yetiştirilmesi ve eğitimde büyük etkileri bulunmaktadır. Fıkralar ve tekerlemeler bireyler açısından kısa metinler olduğu için öğrenilmesi kolaydır. Bu nedenle özellikle çocuklar bakımından çok cazip ve sihirli bir niteliğe sahiptir. Fıkralar ve tekerlemeler toplumda, aile de hem çocuklar hem de yetişkinler açısından ahlaki değerlerin benimsenmesi ve uygulanması açısından çok önemlidir. Ahlaki bir eğitim, doğrudan doğruya öğüt verici durumlara dayandığı gibi fıkra ve tekerlemeler gibi kişilerin merak ve ilgisini çekebilecek ürünler vasıtasıyla da yapılabilir. Bu tür ürünler daha çok ders verme, ders çıkarma, eğitme, kültürel inanç ve değerlerin aktarılması gibi gayelere hizmet etmiştir. Tarihimize baktığımızda II. Meşrutiyet dönemi yazılı eserlerde ve özellikle de dergilerde insanların toplumsal ve ahlaki eğitimlerine ve gelişimine önemli katkılar veren fıkralara yer verildiği görülmektedir. Günün bu dergilerinde tek olarak fıkra ve tekerlemelere bulunmamakta, bunun yanında geleneksel, milli, dinî ve toplumsal ahlakı da yakından alakadar eden hikâye ve masal türlerinde de eserler bulunmaktadır. Bu eserlerde hem hoşgörü, çalışkanlık, sabır, tedbir, temizlik, cesaret, tevazu, doğruluk, yardımseverlik, kanaatkârlık, iyilik, dürüstlük, ümit gibi bazı

değerler üstün tutularak övülürken; yalan, hırsızlık, kötülük, tembellik, iftira, bencillik, hırs, tamah, basitlik, kıskançlık, kibir, cahillik gibi yapılmaması ve kaçınılması gereken tutum, davranış ve özellikler de belirtilmiştir. Bir birey dünyaya geldiğinde yanında hiçbir şey getirmez. Birey sosyal, dinî, ahlâkî, milli, hukukî, estetik, lisanî, iktisadî, mantıkî gibi özellik ve nitelikleri yaşadığı toplumda milletin güncel kültürü gereğince elde eder. Bireyler, ilk çocukluk zamanlarından itibaren uyurken halk edebiyatı ürünlerinden ninnilerini dinler; masallarla, tekerlemelerle, atasözleriyle, müzik ve şarkılarla, fıkralarla, bilmecelerle, manilerle hayal kurmayı öğrenir. Çocuğa ya da genç bireylere yüksek derece toplumun ahlakî inanç ve değerleri benimsetmede Nasreddin Hoca fıkraları, atasözleri, Keloğlan masalları etkili bir biçimde rol oynamıştır (Bars, 2017: 222-223).

Medya son yıllarda önemli bir işlev yerine getirerek kültürel açıdan değişim ve aktarımı meydana getiren temel dinamiklerden biri omaya başlamıştır. Günümüz teknoloji çağında kitle iletişim araçları ve özellikle sosyal medyanın içinde olmadığı herhangi bir kültür el değer ile kültür aktarımı düşünülemez duruma gelmeye başlamıştır. Gümümüzde artık toplumlar modern ve post-modern olarak ifade edilirken bu toplumların ana gövdesinde ise medya yer almaktadır. Artık yaşadığımız zamanda televizyon ekranlarında sözlü kültür ve sözlü edebiyatın son derece önemli kişi ve eserleriyle alakalı her tür programlarla karşılaşmaktayız. Bunlar içerisinde “Dede Korkut filmi (1988)”, “Köroğlu Destanı (1991)”, “Anadolu Masalları (1999)”, “Masal Çiftliği (2000)”, “Dede Korkut dizisi (2007)” gibi sayabileceğimiz türden çalışmalar yapılmaktadır. Televizyonlar Hacı Bektaş Veli, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli gibi Türk tasavvuf önderlerini anlatana yayınlara yer vermektedirler. Bu gibi televizyon programlarında, birincil sözlü kültürel değerlerin efsane, menkıbeleri yer almaktadır (Özdemir, 2012: 299).

Önemli bir kültür aktarım vasıtası da sözlü anlatımlardır. Anonim olan halk kültürü eserleri, adetler, gelenek ve görenekler yıllar boyunca bir kuşaktan bir başka nesile aktarıldı. Öncekle gerçekleşen sanayileşme olgusu sonra da kitle iletişim araçlarının özellikle de radyo, sinema ve televizyonun gittikçe toplumda yaygın hale gelmesi ile var olan süreçte değişiklikler meydana gelmeye başladı. Sanayileşme ve şehirleşme süreciyel birlikte geleneksel değerlerden uzaklaşmaya başlayan toplumlar, buna bağlı olarak artık her eve giren ve giderek de gelişen teknoloji ile yaygınlaşan film, dizi ile beslenen televizyon programlarının tesiri altınan girmiş

görülmektedirler. Toplumların ve bireylerin geleneksel oyunlarından düğün merasimlerine, doğum ritüellerinden cenaze törenlerine varıncaya kadar yaşamlarındaki hemem heme her şey üzerinde bir başkalaşım ve değişim ile kitle iletişim araçlarının sunduğu şekle ve kalıba uygun olacak bir benzemenin başladığı ifade edilmektedir. Sözlü kültür değerlerinin gelecek nesillere aktarımının giderek zayıflaması, yazılı-görsel ve basılı eserlerin yetersiz kalması, televizyon ekranındaki yabancı türlerin olumsuz etkileri ve milli kültürel inanç ve değerleri aktarıp yeniden değerlendirememekten dolayı gelecek nesiller yabancıları bir kültürün etkisi altına girme tehlikesiyle yüz yüze gelme durumu ile karşılaşacaktır. Halk kültürü ürünleri küreselleşme sürecinin olumsuz etkisiyle birlikte giderek değişmeye ve hatta yok olmaya doğru ilerlemektedir. Halk kültürünün ve değerlerinin mirası durumunda olan bu milli kültürel ürünlerin gelecek nesillere aktarılması gerektiği bir zorunluluk haline gelmiştir. Halk kültürü ve halk edebiyatı eserleri Türk milletinin ruhunun ve dünyaya bakış açısının en çok aksettirildiği ürünlerdir (Artun, 2005).

Arslan (2020, 1050) “Sözlü Kültür Ürünlerinin Aktarımında Medya, Toplum Ve Kuşaklararası Etkileşim” adlı çalışmasında, kültürel aktarımın yetişkin ve yaşlı nesil ile genç nesiller arasında düz, tek yönlü değil çift yönlü bir iletişim ve etkileşim ile meydana geldiği sonucuna varmıştır. Masal ve ninni gibi sözlü kültürel eserlerinin yetişkin ve yaşlı nesilde uygulama zeminine sahip bulunmadığı halde, genç nesil tarafından içinde bulunulan toplumsal çevre etkenlerinin tesiriyle benimsenmiş bulunması; ayrıca yaşlı neslin de aile içinde çocuklarından ziyade torunlarına masal ve ninni gibi ürünleri anlatmaya başlaması; doğal akışa gerek duyulmadan, yönlendirme ve biçimlendirme yapılarak gelecek kuşaklara kültür aktarımının titiz ve başarılı bir şekilde yapılabileceğini göstermektedir. Geleneksel unsurların günümüz dünyasının gereksinim ve ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde kalıplara dökülmesi ve dönüştürülmesi, hem genç nesillerin karşı karşıya kaldığı meselelerde geleneksel değerlerin tecrübesi ve bilgisinden yararlanmasını sağlayacak hem de böylece kuşaklararası kültür aktarımını kolay hale getirecektir.

2.5.1.1. Kùltür Aktarımı Temelinde Ninnilerin Rolü

Ninniler toplumda sözlü kùltür geleneği içinde çok önemli bir yer tutmakla birlikte kùltürel hafızanın ve değerklerin gelecek kuşaklara aktarılması ve taşınmasında da etkili bir yoldur. Ninniler yaşanan çağın hâkim dünya görüşünü, sosyal algı anlayışını, örf ve adetler ile gelenek ve görenekleri, toplumun temel yapısını geleceğe ve kuşaklara aktarır. Çocuğun ilk olarak alışık olduğu annesinin sesiyle birlikte toplumun kùltürel değerklerini kavramaya başlar. Çocuğun doğal yaşam alanı içinde yeni hissetmeye ve özümsemeye başladığı aile gibi ortamlarda, müziğin o büyülu ve hisli havasını bünyesinde duyumsaması, hayatın ilk yıllarında beslenme düzeni kadar faydalı olan uykuya, sözün müzik ile uyuşmuş hali ile dalması, çocuğun ruh ve bedensel sağlığı yönünden çok büyük önem teşkil ettiği söylenebilir (Ungan, 2009; akt. Karagöz ve İşcan, 2016: 1039).

Ninniler geleneksel toplumsal yapıların belirleyici olduğu milli kùltürel değerklerin damıtılmış edebî eserlerindendir. Geleneksel değerklerin işlevsel hale gelmesi ve bir toplumun milli benliğinin canlı tutulup geliştirilmesi açısından ninnilerin çok öncelikli bir önemi bulunmaktadır. Anneler yaşantı ve deneyimlerle meydana gelmiş bilgiyi annelik içgüdüleriyle bütünleştirerek çocukta manalı öğrenmeler oluşturur. Sözün büyülenmiş düzeni olan ninniler, geçmiş ile bugün ve gelecek arasındaki köprü olarak yer alırken anne ile çocuğu arasındaki sevgi bağını güçlenmesini; duygu, his ve düşünce dünyasının bilinçli hale gelmesini sağlar. Ninniler vasıtasıyla tarihsel değerkler zihinsel yapıda yeniden ifade bulur, canlanır ve kolektif tarihin bağlayıcı tarafı desteklenir. İfade edilen bu uğraşlar çocuğun hayatı kavrama, bilme ve anlam verme muradını destekler. Çocuk aile de anne ile kurduğu ilişki de dilsel estetik bir uyarıcı zemini olan ninninin şahitliğinde kişiliğini, kimliğini meydana getirir; kendi varlığını anlamlandırarak geleceğe taşımaya çalışır (Karagöz ve İşcan, 2016: 1039-1040).

Geleneksel toplumsal yaşantıda kadın, aile içerisinde kendi cinsleriyle özellikle de kayınvalidesiyle çok yoğun bir şekilde vakit geçirmektedir. Bu geleneksel yapıda kaynana, kendisinin de sonradan katıldığı yeni aile ve düzen sistemindeki toplumsal hiyerarşı öğretilerini kendi gelinine öğretmek, aktarmak rolünü benimsemiştir. Başka bir aileden gelerek kendi eşinn ailesi tarafına dâhil olan gelinden, mevcut ailevi

sistemi eleştirmek ve sorgulamaktan çok görüldüğü ve olduğu gibi benimseyip kabul etmesi kesinlikle beklenen bir durumdur. Herhangi bir çatışma ve uyuşmazlıktan çok, gelin geldiği aileye ve kayınvalideye boyun eğmesi ve saygı içerisinde davranması beklenmektedir. Bu sosyal uyum ve kaynaşma durumunun sorunsuz bir şekilde geçilemediği zamanlarda -ki çoğu zaman böyle- mutlu olamayan kadın bakımından ninniler, mutsuzluğun ve dertlerin ifade edildiği ve paylaşıldığı özlü sözlerdir. Aynı bu sıkıntı, biraz daha hafifletilmiş bir şekilde, erkek tarafı açısından diğer kadın akrabalarıyla da olmaktadır. Bu zorlu ve sıkıntılı geçiş sürecinde kadının, en önemli destekçisi kendi bebeğidir. Kadın bebeğini uyutmak maksadıyla onunla baş başa kaldığı zamanlarda içini ninniler vasıtasıyla bebeğine dökerek kendini rahatlatmaya çalışmaktadır. Böylece kadını ya da annesini sessiz bir şekilde dinleyen ve sıkıntısını başka biriyle paylaşmayan ve bundan emin olunan kişi elbette bebektir (Töret, 2017: 187).

Sözlü edebi bir tür olan ninni, yeni öğrenmelerin meydana gelmesinde temel bir rol oynar. Ninnilerin duygusal, dilsel, zihinsel, bedensel, duygusal gelişim alanları bakımından önemi şu şekilde ifade edilir:

1. “Dilin bir bakıma ilk boğumlama çalışmaları açısından içinde anne sevgisi olan bir müzik veya ezgiyle bebeğin kulağına hoş gelmeye başlaması, dil eğitiminin ilk aşamasını meydana getirir”.

2. Ninniler bebek ve çocukların zaman içinde kendi annelerinin ağzından sözlü kültürel değerlere ve milli edebiyata aşinalık kazanmasını, böylece duyu algılarının açık kalmasını sağlar.

3. Ninniler anne ile çocuğu arasında olması gereken ilişkinin olumlu duygusal bir ilişki ve iletişim şeklinde başlaması ve devam ettirilmesi bakımından aracılık edecek kadar samimi ve doğal bir öğrenme vasıtası olarak kabul edilir.

4. Ninniler bireylerin kimlik ve kişilik özelliklerinin temel yapısını oluşmasında, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların belirlenmesinde dilsel ve işitsel uyarıcı görevi yüklenir.

5. Çocuk ninniler vasıtasıyla anadilinin söz öbeklerini öğrenmeye başlar, onları tanır; insanı, doğayı ve evreni anlamlı hale getirmeye başlar.

6. Erken çocukluk çağındaki çocuklar ninniler aracılığıyla, bireysel gelişmenin ilk aşamalarından başlayarak hayatın bilinmesi gereken genel bilgisiyle donatılır.

İnce his ve duygu eserleri olarak kabul edilen ninnilerle dil, kültür ve sanat eğitimi yerine getirilerek “örnek insan” olmanın yolu gösterilmektedir.

7. Çocuğun dil açısından zihinsel gücünü geliştirir ve pratik bir dil kazanmasını sağlar.

8. Çocuklara “kulak açısından “işitsel sanatlar” şiir, müzik ve söz sanatlarını” duyurmak, milli kültürün belirleyicisi olacak şekilde ilk sanatsal tecrübeleri yaşatmak açısından önem arz eder. Çocuğun maddi ve manevi kültüre dair duymuş olduğu estetik tecrübe, yaşantı ve deneyimle ortaya çıkar (Karagöz ve İşcan, 2016: 1040-1041).

Ninnilerin içeriğinde ve bünyesinde kadına dair olan gelecek hayalleri, istekleri, idealleri, hüznüleri, mutlulukları, şikâyetleri, sevgi ve ilgisi, toplumun sosyal ve kültürel yaşamına göre olan pek çok etken bulunmaktadır. Kadınlar aile içinde anne rolü ile kendilerine has bir tavır ve söyleyiş ile ninni söylemektedir. Burada temel gaye, annelerin, bebeklerini huzurlu bir şekilde uyutması ve varsa huzursuz olduğu bir durumda sakinleştirmesi olduğu için annenin o zamanki psikolojik durumunu ifade eden bir şarkı, türkü ya da doğaçlama yoluyla ifade edilen bir müzik ve özlü sözler bile ninni olarak kabul edilir. Ninnileri, türkü, ağıt, mani, şarkı, ezgi gibi türlerden ayıran temel özellik annelerin/kadınların onu ifade etme şekli ve söyleyiş amaçlarıdır. Bu durumda anne/kadın, sakin bir şekilde, yumuşak tonda, sakinleştirici, uyku getirici, gevşetici bir söylem ya da ezgi ile ninni meydana getirmekte ve söylemektedir. Bu açıdan bakıldığında ninniler, anne veya kadının yaşadığı kültüre ait toplumsal cinsiyete dayalı olarak kabul edilen statü ve rollerini bünyesinde barındıran edebi türlerdir (Töret, 2017: 175-176).

Sosyal yaşamda gerek aile içinde gerekse de toplumda önemli görevleri yerine getiren kadın, öncelikle içinde yaşadığı toplumun norm, inanç ve kültürel değerlerine göre çocuğunu büyötmeye gayret gösterirken, kadınlara toplum vasıtasıyla verilmeye çalışılan toplumsal cinsiyet rollerinin benimseyip kazandırılmasında ninnileri birer araç olarak değerlendirdikleri görülür. Bu yüzden özellikle kız çocukları anneleri tarafından kendilerine dinletilen ninniler aracılığıyla toplumun kültürel değerleri ile geleneksel cinsiyet rollerini özümsemektedirler. Bu açıdan ninniler, özellikle kız çocuklarına, toplumda kültürel değerler içindeki konumlarını benimsetmek adına işlevsel bir durumdadır (Töret, 2017: 179).

Günümüzde kitle iletişim araçlarında, sosyal medya da ninniler yoğun bir şekilde yer almaya başlamıştır. Ninniler, annelerin çocuklarını gerçek yaşamda önlerine çıkabilecek sıkıntı ve zorluklara karşı önlem açısından iyi dilek ve istekte bulundukları ezgilerdir. Ninniler günümüzde özellikle televizyon ekranlarında ve birtakım dizilerde gerek annelerin bu dileklerini duyurmak gerekse de sıkıntılı iletişim kuran anne ve çocukların birbirleri ile iyi iletişim kurmalarını sağlamak için kullanıldığı birer mekanizmadır. Televizyon ekranlarında izlediğimiz “Yüksek Sosyete”, “Vatanım Sensin” “Yasak Elma” “Diriliş Ertuğrul”, “Muhteşem Yüzyıl”, “Kadın”, “Gönül Dağı”, “Kıralık Aşk”, “Aşka Sürgün”, “Sen Anlat Karadeniz”, “İstanbul Gelin” gibi onlarca dizi filmlerde oynayan karakterler yukarıda bahsettiğimiz anne çocuk ilişkisi açısından ninni söylemekte olduğunu görmekteyiz. Modern anlamda Toygar Işıklı’nın bestelediği ninni ise bir bebeğe yaşamı süresince karşılaşılabileceği sıkıntılar için güçlü olma, sabretme dileği sunulmaktadır (Arslan, 2020: 1048-1049).

Anne/kadın ninnilerde, geleneksel kültür içinde kız çocuğuna, söz hakkını elde edebilmenin yolunun ancak erkek çocuk doğurmak olduğunu anlatmaktadır. Anlayışa göre erkek çocuk dünyaya getiren kadın, toplum içinde ancak kendine yer bulabilmekte ve buna göre bir statü elde edebilecektir. Diğer taraftan annelerin erkek çocuğuna mırıldadığı ninnilerde de, büyüdüğünde anneye, babaya bakması, barındırması, yaşlılık ve hastalık zamanlarında onları koruma altında tutması gibi durumlar bir beklenti olarak verilmektedir. Bu durumda kadın, geleneksel yaşamda her ne kadar pasif, edilgen ya da silik bir karakter şeklinde bulunsa da, ninniler vasıtasıyla toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılmasında ve benimsetilmesinde, yeni kuşakların bunlara uyarak kabul etmesinde aktif ve önemli bir rol üstlenmektedir. Geleneksel sistemde kadın/anne, görünürde aile ve toplumda aktif rol yerine getirmesede esasında gelecekte aktif rol üstlenebilecek bireyleri yetiştiren kişidir. Kadının bu görevi yerine getirirken kullandığı ve söylediği ninnilere bakıldığında, zekice söz ve ifadelerle, aile üyeleri içindeki uyumu sağlamaya, bireyleri bir arada, birbirine bağlı tutmaya ve kendi isteği ile yönlendirmeye dair birtakım sözler sarfettiği bilinmektedir (Töret, 2017: 187).

2.5.1.2. Kültür Aktarımında Masalların Rolü

Masal; gerçek ve hayal dünyasının bir varmış bir yokmuş zaman anlayışı ile başlatıldığı, bireylerin hayal ürünü olan cin, dev, peri vb. gibi karakterlerle doğal bir ilişki kurduğu, mekân ve zaman tasavvurlarının tek boyutlu işlendiği, başlangıç ve bitiş kalıplarının olduğu, kaybolmaya yüz tutan dayanışama, yardımlaşma, iyilik, ahlak, sır tutabilme, sevgi, saygı, hoşgörü vb. gibi kültürel değerleri bünyesinde barındıran ve dinleyenlere iletmeye çalışan, bir nebze simgesel ve sembolik motif ve tarzlardan meydana gelen ve çoğunlukla mutlu bir son ile bitirilen belli olay öyküsü uzunluğundaki sözlü kültür eserine denir. Tarihten günümüze doğru bakıldığında çoğunlukla iyi ve hoşça zaman geçirmek maksadıyla anlatılan masalların birçok işleve shaip olduğu söylenebilir. Masal millî değerlerin ve kültürün aktarımında, evrensel anlayışların kabulünde ve belirlenmesinde, dinleyenlerin ve özellikle çocuğun hayal dünyasının zengin kılmasında çok önemli bir yer tutar (Aday ve Akçalan, 2018: 238).

Masallar, çoğunlukla “adalet, hoşgörü, doğruluk, dürüstlük, ahlak, iyilik, sabır, güzellik, metanet vb.” kültürel değer yargılarını konu olarak öne çıkartır. Bu yüzden bireyleri psiko-sosyal açıdan derinden etkilemeye çalışarak onlara gelenek ve görenekleri benimsetip ahlâkî değer yargı ve inançlarının öğretilmesinde, görev ve sorumluluklarını hatırlatmada, kişilikli ve topluma yararlı bir vatandaş olma konusunda duyarlılık sağlamanın yanında günlük yaşam koşulların meydana getirdiği sorunlardan kurtulmada önemli bir işlev görmektedir ( ıblak, 2008: 40).

Masallar; kültürel değerleri, toplumsal kurumları ve örf ve adetleri besleyen ve destekleme görevini yapan edebi türlerden birisidir. Masal kahramanları içimizden, ailemizden biri gibidir. Olağanüstü bir olaylar örgüsü varken; masal karakterleri, tabiatüstü olarak işlenen varlıklardır. Bunların yanında masallar bir toplumun bir milletin kültürel ve ahlaki değer, inanç ve yargılarını ortaya koyar. Ahlaki değerleri, inançları muhafaza ederek toplumda bunların nasıl yer etmesi gerektiğini anlatır. Zorlu olaylar önünde bireylere yol gösterir, hayatın içerisinde bireylerin uygulayabileceği pratik yaşam kuralları içerir. Bununla birlikte masallar manileri, ninnileri, atasözlerini, değerleri, örf ve adetleri de kapsar şekilde bir yapıya sahiptir. Bu nedenle masallar, kesinlikle basit, uydurulmuş ve anlamsız saçma olaylar örgüsü değil; bunun tam tersine bilinçli bir şekilde kurgulanmış, anlamlı ve çok etkili bir

güçtür. Masallar gelenekler ve geleneksel değerler ışığında meydana gelir ve geleceğe dair önemli mesajlar verir.

Masalların bünyesinde insanın var olma durumuna dair tüm özellikler bir arada görülmektedir. Bunlar arasında aile ve toplumsal düzen; kadın, erkek ve çocukların aile ve toplumdaki görev ve sorumlulukları; insanın yaşamında doğum, evlenme, askerlik, ölüm gibi dönüm noktaları; insani olan sevgi, hayret, öfke, kızgınlık, hayret, kin gibi duygular; ahlaki ve toplumsal inanç ve değerler gibi elemanlar yer alır. Masallar, insanı ve dolayısıyla da insanın oluşturduğu toplumları tüm yönleri ve biçimleriyle içinde bulundurur. Bir toplumun ve milletin bütüm örf, adet, gelenek ve görenekleri, iktisadi özelliği, üretim-tüketim yapısını, ahlaki değer sistemleri masallarda yer alır (Aday ve Akçalan, 2018: 240).

Bascom'un da ifade ettiği gibi eğlence, eğlendirmek masalların önemli bir işlevleri arasındadır. Masalların okunduğu ortamlara ve konusuna bakıldığında eğlence, eğlendirme ve boş vakit geçirme işlevinin doğal olarak meydana çıktığını belirtmek mümkündür. Masalların geleneksel ortamlarda anlatılmasından günümüzün modern ortamlarında anlatılmasına doğru geçildikçe eğlence ve eğlendirme işlevinin tesirinin daha bariz bir şekilde görüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte toplumsal kurum ve müesseselere ve kültürel değerlere destek sağlaması masalların diğer bir işlevidir. Masallar her icra edildiğinde bahsedilen geleneksel değerler bir şekilde kabul edilmiş ve dinleyicilerin zihnine kazınmış olmaktadır. Masalların bu işlevini sadece içeriğinden dolayı değil de bununla birlikte okunmasının da bir gelenek hali olduğu kabul edilmektedir. Masalın anlatılması, icra edilmesi ve dinlenilmesi geleneğinin insanları bir araya getiren bir uğraş olması ve bu şekilde hem anlatıcı hem de dinleyici arasında karşılıklı bir iletişim ve etkileşimin meydana gelmesi ile geleneksel değerlerin aktarımın sağlandığını ifade etmek mümkündür. Geleneksel olarak masalların anlatıldığı ve dinlenildiği mekânlarda hemen hemen her yaştan bireyler karşılıklı birbirleri ile sözlü ve sözsüz çok çeşitli şekillerde iletişim sağlamak ve bir taraftan masalı dinleyip anlamaya çalışırken diğer yandan da yaşlı ve genç nesiller arasındaki mesafeler ortadan kaldırılarak masalların konu olarak içersinde var olan mistik temaların gelecek kuşaklara aktarımı sağlanmaktadır. Masalların diğer bir işlevi de eğitim ve kültür konularının gelecek nesillere aktarımının sağlanması işlevidir. Buna göre anlatılan dev masal türleri daha çok çocukları disiplin altına almak amacıyla kullanılır ve çocukların

güzel ve iyi bir kimlik ve kişilik sahibi olmak için de ninniler söylenir. Ahlaki değerler ve inançlar konu edinen fabllar ve masallar ise dürüstlük, çalışkanlık, iyilik, dindarlık ve evlat olma ile ilgili öğretileri vermek ve bunun tam tersi olan kurnazlık, asilik, kötülük tembellik gibi nitelikleri yermek amacıyla anlatılmaktadır. Bascom'un ifade ettiği dördüncü işlev de ise toplumsal ve bireysel zorlama ve baskılardan kurtulma işlevidir. Bu işlev esasında toplumda ve o kültürde yasak olan bazı söz, fikir, tutum ve davranış anlayışlarının halk kültürü eserleri ile dışarıya yansıtıldığı anlamına gelmektedir (Oğuz ve Özünel, 2019: 12-13).

Çocuk, toplumsal kurallar ve kültürel değerleri doğumla birlikte getirmez, doğduktan sonra toplumda bunları hazır bir şekilde bulur. Bu açıdan çocuğun kimliğinin ve kişiliğinin meydana gelmesinde ve değerler sisteminin oluşmasında en etkili faktör annesi, ailesi ve sosyal çevresidir. Çocuk, içinde bulunduğu sosyal hayatta geçerli kabul edilen ve paylaşılan anlayış çerçevesinde kültürel değerlerini meydana getirir. Bir toplumun gelenek ve göreneklerinin gelecek nesillere aktarımında masal anlatıcısının yanında bulunan çocuklar, bir nevi özel eğitim almış gibidirler. İnsanlar, benimsenen ve ayıplanan davranış biçimlerini masal konularında dinleyerek kendisi için yaşadığı toplumda kabul edilmiş ve istenilen bir kişilik oluşturmaya başlar. Kabul edilmeyen ve benimsenmeyen davranışlar kalıplarını ve bunların sonuçlarının da farkına vararak toplum içinde dışlanan davranışları kendi iç yaşantısında reddeder. Toplumsal yaşamın belli başlı kurallardan oluştuğunu anlamaya başlar ve bu kurallara uyulmadığında ne gibi sonuçların olacağına masallar ile anlamaya çalışır. Diğer taraftan bir toplumun dinî, milli ve ahlaki öğretileri de masallarla geleceğe taşınır, aktarılır. Bir toplumda geçerli olan gelenek ve görenekler, örf ve âdetler, yaşam tarzı, yemek kültürü, giyim kuşam şekli, beslenme alışkanlıkları, sanat ve müzik zevki, konut tipi, edebi eserleri vb. gibi alışkanlık ve davranışlarda yine masallarla gelecek kuşaklara aktarılır. Bu açıdan masalların, geleneğin inşasında ve geleceğe aktarımında ile toplumda bireylerin eğitiminde çok temel bir işlevi olduğu söylenebilir.

Masallar, bireysel gelişim ile toplumsal kontrolü sağlama kişiler için etkili birer rol model geliştirirler. Masallar, toplumda kabul edilen ve onaylanan, toplumsal normlara, örf ve adetlere, inançlara ve ahlaki değerlere uygun tutum ve davranışları pekiştirmeye çalışır. Masallar kültürel ve ahlaki inanç ve değerlere aykırı davranışları eleştirmek de, onları ayıplayıp alaya almakta ve bazen onları

cezalandırmaktadır. Ayrıca masallar bireylerin zorluklar karşısında göğüs germesini, kişinin karşılaştığı tüm zorlukların üstesinden gelmesini toplumsal ve bireysel düşüncelerin oluşmasında biçimlendirici bir rol oynar. Masalların dil eğitimi açısından işlevleri ise çocukların dil öğrenmesi, hafıza gelişimi, kelime telaffuzu, bireylerin hayal kurması, zihinsel canlandırma yapması şeklinde açıklanabilir (Aday ve Akçalan, 2018: 241-243).

Kültürel değerler dünyasının her geçen gün daha fazla zayıflamaya başladığı günümüzde bu değerlerin tamamen kaybolmaması adına temel kaynaklardan istifade etmenin bir kimlik elde etme ve koruma yolu olarak idrak etmek gerekmektedir. İşte temel bir kaynak olarak masallar, günümüz modern kent yaşamında teknoloji karşısında kaybolmuş çocukların kendi milli folklorunu, inançlarını, değerlerini bilmelerine, öğrenmelerine ve benimsemelerine fırsat sağlayacaktır. Bu nedenle kültürel değerlerimizi ve kazanımlarımızı gelecek kuşaklara aktarıp millî kültürü ayakta tutabilmek için masallarımıza gereksinim vardır (Kartal, 2017: 494).

Bunu da toplum hayatı içinde özellikle aile kurumunu canlı tutarak, ailede de kadınların/annelerin aktif rolleri ile gerçekleştirileceği bilinen bir gerçektir. Çocuk toplumsallaşma sürecinde kendi ve başka bireylerin sosyal ilişkilerdeki rollerini öncelikle aileden ve sonrası çevreden öğrenmektedir. Bu yüzden masal, çocukların akranlar arası ilişkilerinde birtakım etkileşimleri sağlamakta, kendi arkadaş ilişkilerinde annelerinden ve aile büyüklerinden edindikleri veya duydukları masalları anlatarak toplumsal etkileşim alanlarını genişletmektedirler (Aday ve Akçalan, 2018: 244).

2.5.2. Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü

Halk Edebiyatı ürünleri aslında sözlü bir edebiyat geleneği olarak yer almakla birlikte bu edebiyat geleneğiyle ilgili olarak tarihi açıdan yapılmış olan çok çeşitli yazılı kayıt ve eserlerde vardır. Halk Edebiyatına ait bilgi ve belgeler barındıran bu kaynaklar, Halk Edebiyatının yazılı kaynak ve ürünleri şeklinde isimlendirilir. Halk Edebiyatı incelemeleri yapan araştırmacılar inceledikleri alanla ilgili olarak bu yazılı ürün ve kaynaklara da bakmaları ve onları da incelemeleri bir zorunluluktur. Halk Edebiyatıyla ilgili olarak yapılan incelemelerde, kütüphanelerde, özel kütüphanelerde bulunan cönk, dergi, kitap, belge, mecmua ve pek çok alanda bilgiler içeren

yazmalarla, daha önce derlemesi yapılarak çeşitli kitap ve dergilerde yayınlanmış veya ortaya koyulmuş bu yazılı kaynaklardan yararlanılır.

Burada kısaca Türk Halk Edebiyatının yazılı kaynaklarından bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: “Çin Yıllıkları”, “Bengütaş Yazıtlar (Göktürk Abideleri)”, “Eski Uygur Metinleri”, “Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib)”, “Dîvânu Lügâti’t-Türk (Kaşgarlı Mahmud)”, “Atabetü’l-Hakâyık (Edip Ahmet)”, “Dîvân-ı Hikmet (Hoca Ahmet Yesevi)”, “Codex Cumanicus: Karpatlar ile Kıpçaklar hakkında XIV. yüzyılda misyoner Fransiskan rahipleri tarafından yapılmış dil bilgisi örnekleri”, “Dede Korkut Kitabı (Oğuz-nâme)”, “Tarih Kitapları: (Câmi’ü’t-Tevârîh, Dürerü’t-Ticân, Tevârîh-i Âl-i Selçuk, Tevârîh-i Âl-i Osman, Târîh-i Cihan-Güşâ, Şecere-i Terâkime, Şecere-i Türk)”, “Atasözü Kitaplar (Kitab-ı Atalar, Atalarsözü veya Durûb-ı Emsâl)”, “Masal Kitapları (Kelile ve Dimne, Binbir Gece, Binbir Gündüz, Mantıku’t-Tayr)”, “Osmanlı ve Cumhuriyet Yıllıkları”, “Fıkra Kitapları (Nasreddin Hoca Fıkraları)”, “Menâkıb-nâmeler”, “Şâir-nâmeler”, “Destan Kitapları (Battalnâme, Hamza-nâme, Saltuk-nâme, Hz. Ali Cenk-nâmeleri ve Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Göğercin, Hikâye-i Deve, Dâsitân-ı Ejderha)”, “Seyahat-nâmeler”, “Divan Edebiyatı Eserleri”, “Günlük Gazeteler”, “Cönkler ve Mecmualar” (Çobanoğlu, 2018: 27-29).

Yukarıda ifade edilen Türk Halk Edebiyatına ait olan bu yazılı kaynaklar Türk toplumunda kültürün gelecek kuşaklara akatarımında ve kültürel değerlerin benimsenip onaylanmasında çok önemli birer rol oynamışlardır. Geleneksel değerlerin bu şekilde yazılı kaynaklar aracılığı ile aktarılması tarihsel açıdan kültürel değerlerin süreklilik kazanmasında en önemli etkidir. Bu şekilde bir milletin kültürel değerleri daha uzun süre korunup toplumların geleceğine ışık tutacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR AKTARIMINDA KADININ ROLÜ

3.1. Kültür Aktarımı ve Kadın

Kültür, toplumsal organizasyon, hatta medeniyeti çözümlemek için, kadının söz konusu yapılarda nasıl konumlandığı, nasıl algılandığı dahası onun nasıl özneleştirildiği veya özneleştirilemediği açığa çıkarıldıkça, bunların mahiyeti hakkında da önemli veriler elde edilebilir. Diğer bir deyişle, kadın konusu üzerinden toplumsal yapıyı analiz etmek olasıdır ve bu konuda bir indirgeme söz konusu değildir. Bundan dolayı, bireyleri biyolojik olarak dünyaya getirdiği gibi, insan tekinin diğer cinsleri için de önemli bir ayna hatta onun ruhsal ve kişisel doğumuna da tanıklık eden bir merkezi konuma sahiptir kadın. Bundan dolayı, toplumu anlamak ve çözmenin en etkili yollarından biri, antropolog Lêvi Strauss’a göre, toplumda birey olarak kadının konumunu, varlığını ve durumunu analiz etmek ve anlamaktan geçtiğini ifade eder (Köysüren, 2013: 59-60).

Kadın, toplumsal sistemin temel faktörü bulunan aileye biçim veren, onu etkileyen ana faktör olmakla birlikte, kültürel ve toplumsal mirasın temeli ve bu mirası gelecek kuşaklara aktarma rolünün sorumluluğunu geçmişten günümüze her zaman üstüne alan bir duruma sahip olmuştur. Bu sebepten dolayı toplumda kadınların geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümler, sosyal ve psikolojik çelişkiler, kadınlarla birlikte tüm toplumsal kesimleri olumlu veya olumsuz etkisi altında bırakacaktır (Tayanç, 2010: 1).

Şenol (2018), “Toplumsal Bütünleşmede Göz Ardı Edilen Gerçek: Kadın” adlı makalesinde kadınların özellikle sosyalleşme sürecinde ki önemine dolayısıyla da annenin çocuk yetiştirmedeki baskın rolüne vurgu yapmıştır. “Kadın, anneliği ile en önemli yol göstericidir. Bu sebep ile de karnında büyüttüğü çocuğunu en sağlıklı ve mutlu şekilde nasıl büyütebileceğini bilmesi gerekir. Aksi hâlde ruhen ve bedene sağlıklı bir çocuk doğuramayacaktır. Nasıl sağlıklı bir birey yetiştirebileceğini öğrenmesi onun eğitimi ile doğru orantılıdır. Doğduktan sonra çocuğun sosyalleşmesinde en önemli kişi yine annedir. Anne çocuğuna neleri yapması gerektiğini neleri yapmaması gerektiğini öğreten ilk ve en önemli kişidir. Çocuk ile anne karnında başlayan eğitim sürecine özellikle ilk üç yaşına kadar birebir devam

etmektedir. Neyi yapıp yapmaması gerektiğini öğretirken, yani çocuğunu topluma uyumlu hâle getirirken son derece önemli bir fonksiyon yüklenmektedir. Bu süreçte annenin yapacağı yanlışlar veya annenin yetersizlikleri doğrudan çocuğa ve onun eğitimine yansıyacaktır. Yasaklarla öğretilen şeylerin kalıcılığının olmadığı, aksine tahribatlarının son derece yüksek olduğu bugün bilimsel çalışmalarla ispatlanmış bulunmaktadır. Neleri yapıp neleri yapmaması gerektiğini öğretirken gerekçeleri ile ortaya koyabilen, çocuğun sorularına cevap verebilen bir anne, çocuğuna sağlıklı bir eğitim verebilen annedir. Ama bu gerekçeleri sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmesi ve tatminkâr cevaplar verebilmesi için öncelikli olarak annelerin arzu edilen bu bilgi düzeyine sahip olmaları gerekmektedir” (Şenol, 2018: 24).

Her toplumsal yapı içerisinde var olan kültürel değerlerde “kadın ve erkek ne gibi davranışlarda bulunur? Giyim tarzı nasıldır? Kadın ve erkeklere has tutum ve davranışlar nelerdir?” gibi soruların toplumlara göre çok değişik şekillerde cevapları bulunabilir. Kültürel yapının bu sorulara vermiş olduğu farklı cevaplar ve bu farklılıkların toplum içerisindeki cinsiyetin var olmasına ve şekil almasına da etki etmesiyle bir değişiklik meydana gelir. Kültürlerin toplumda cinsiyetlere karşı yaklaşımı, o toplumsal yapıda cinsiyet kültürü denilen olguyu ortaya çıkarmaktadır. Cinsiyet kültürü, bu anlam içinde toplumda cinsiyetlerle ilgili durumlarda kültürün kendisini açıklayabilme şeklidir. Bir toplumsal sistem içinde müşterek olan kültürün cinsiyetlere dair takındığı tavırlar, davranış şekilleri, değer yargıları, zihniyet yapısı gibi anlayışla geliştirilen genel toplumsal cinsiyet yaklaşımı, cinsiyet kültürü içinde yer alır. Cinsiyet kültürü, toplumda kadın ve erkeklerin nasıl tanımlandığı, kadın ve erkeklerin imajları, cinslerin karşılıklı ilişki şekilleri, tutum ve davranış biçimleri, kişilik ve kimlik yapıları, kişilerin evlenme gelenekleri, kılık kıyafet şekli, estetik zevkleri, aile yapılarını da içeren kapsamı çok geniş bir durumu anlatır (Ersoy, 2009: 214-215).

Toplumda bireylerin zihinsel yapılarında oluşan kadın görüntü ve imajı, yine toplumda bireylerin kadın erkek arasındaki münasebetlerin kültürel karşılığı, toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilen aile kurumu içinde şekillenip oluşmaktadır. Toplumun en temel yapı taşı olan ailede kadınlar erkeklere bağlı ve bağımlı kişilikler olarak kabul edilmektedir; yoksa kadın erkek eşitliği söz konusu değildir, bu yüzden de toplumda kuşaklar arasındaki kültürel aktarım böyle gerçekleşmektedir. Bu anlayış toplumda ister kamusal alanda isterse de özel alanda olsun, toplumun en küçük birimden başlayarak toplumun en üst katmandaki

söylemlerine kadar ulaşabilmektedir. Kadın, kapıların kendisine kamusal alanda yani dış dünyada kapalı olduğunun farkındadır, bununla birlikte özel alanda ise aile içerisinde kadın baskılanmakta, erkek bireye göre geri planda tutulmakta olduğu görülmektedir. İktidar sisteminin otorite kurma özelliği, bireyleri terbiye etme yolları, mutlak itaat etme tezleri bu olgusal anlayışta kullanılan yöntem olarak ifade edilir. Bu yöntemler ele alındığında, bir topluma ait inanç, zihniyet yapısı, örf, adet, gelenekler ve gündelik rutin alışkanlıklar toplumsal cinsiyetin belirlenmesine yönelik olarak kurulan baskılara şekil veren faktörler olarak sayabiliriz. Özellikle geleneksel toplumların odağında yer alan din olgusu, toplum içerisinde kadının konumunu da belirlemektedir. Bu toplumsal olgu, ataerkil yapının anlaşılmasında ve pekiştirilmesinde kadınların egemen düşüncenin anlayışına uygun düşecek şekilde yaşamlarını devam ettirmelerine yönelik bir süreci oluşturmaktadır. Kadın ve erkeğe dair ana hükümlerin meydana gelmesi, toplumda bu hükümlerin yaşama aktarılması, benimsetilmesi temeli ekseninde kurulmaktadır. Bir nesne olarak kabul edilen kadın bedeni, hâkim ideolojik söylem aracılığıyla oluşturulmuş, erkek egemen söylemin kadını haz ögesi, sadece doğum yapan ve çocuk bakan anne durumuna düşürmek istemesi ile inşa edilmiştir (Akbaş ve Atalay, 2020: 63-64).

Toplumda bireylerin yanlış anlayıştan ve algılamalardan kaynaklı olarak kabul ettikleri birtakım düşüncelerden biri de kadınların “kırılgan, nazik ve narin, duygusal olarak daha hassas” erkek bireylerin ise “daha akılcı ve rasyonel” yönlerinin bulunduğu dair düşünceler olmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki var olan ayrımlar, bu tür algılar ve düşünceler ile daha da artmakta ve kadınlar açısından eşitsizlik meydana getirmektedir. Örneğin yönetici seçiminin olduğu bir şirkette kadın sadece “narin, duygusal” algısından dolayı yönetici olamamakta bu konuma bir erkek tercih edilebilmektedir (Şenol, S. Erdem, Uzun ve E. Erdem, 2016: 65).

Toplumsal yaşantıda kadın ve aile konusunda son zamanlarda dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmeler ve değişimler, bu konuda daha fazla araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır. Modernizm, post-modernizm, kapitalizm ve popüler kültürün küreselleşen dünyada daha fazla etkinlik göstermesi sonucu yaşanan ekonomik sıkıntılar, geleneksel aile yapılanmasındaki cinsiyete dayalı eğitimsel ve sosyal hakların elde edilmesinde ve korunmasında kadınları önemli ölçüde etkilemiştir. Eğitimin önemli etken olarak sürekli bir şekilde ön plana getirilmesi kadınların toplum içinde dolayısıyla da aile içinde hem kişisel hem de sosyal olarak güçlenmesini beraberinde getirecektir. Bu sebeple günümüzde toplumda meydana

gelen değişim süreçlerini doğru bir şekilde analiz edebilmenin şekli, kuşaklar arasında kültürün aktarımını sağlamada önemli görevler üstlenen kadın konusunun problemlerini iyi değerlendirebilmektir (Aktaş, 2013: 55).

Kültürün toplumda kuşaklar arasında aktarımı toplumsal bir süreci belirtmektedir. Bu süreçte en önemli etkenlerden bir tanesi de cinsiyet rolleridir. Cinsiyet, biyolojik bir bakış açısını ifade eden bir kavramdır. Sosyoloji ise toplumsal cinsiyet kavramını esas almaktadır. Kültür aktarımının toplumda yerine getirilmesi, kültürel olarak çeşitli rol ve davranışların anlaşılmasına, yapılmasına ve benimsenerek uygulanmasına bağlıdır. Cinsiyet rolleri olarak ifade edilen, bir toplumda ve kültürde yaşayan kadın ve erkeklerin tutum ve davranışlarını, zihniyetlerini, değerleri ve beklentileri, inançları ile sosyal diye bilinen özellikleri belirtir. Cinsiyet rolleri bir toplumdaki bireylerin cinsiyet yapılarına göre sahip oldukları, toplumların onayını ve beklentisini ifade eden, her tür davranış, eylem, tutum, alışkanlık, değer, tavır ve zihniyet yapısını barındırır. Bu noktada toplumda var olan ve benimsenen cinsiyet rolleri o toplumun istek ve beklenti şekillerine göre oluşmaktadır. Toplum arzu ettiği, istediği ve beklenti içine girdiği roller ise geçmişten günümüze toplumların tarihi birikimi sonucu elde edilen değerlere göre belirlenmektedir. Kültür toplumsal cinsiyet açısından bireylerin yerine getirmesi gereken rollerin açığa çıkmasında kültür önemli bir etki oluştururken, toplumsal cinsiyet rolü de kültürün nesiller boyu devamlılık sağlanmasında temel etkenlerden birisidir (Şahin, 2019b: 244-245).

Biyolojik olarak cinsiyetine vurgu yapılan kadının, hane içine ve buna bağlı olarak anneliğe uygun gelecek şekilde toplumsal cinsiyet rollerine layık görülmektedir. Toplumda bu düşünceler katılaşmış bir anlayış içinde kadının bedeninin erkeğe göre zayıflığı ve annelik rolü üzerinden adeta kadını toplumda düşük bir sınıf ve statüde değerlendirmektedir. Oluşmuş olan bu düşünceler kadının toplumda bağımsız, kendine güvenen, kendi ayakları üzerinde duran bir birey olarak değil de, tamamen toplumun belirlemiş olduğu yaşamın kadına vermiş olduğu annelik rolü çerçevesinde oluşan bir yaşamı ifade eder (Yeter, 2015: 197). Kadın söylemi, kadının toplumsal ve kültürel yönüdür, kadınlık toplum ve kültürle kazanılır (Demirel ve Sözen, 2014: 58).

Kadınlar, doğurganlık özelliklerinden dolayı toplumda nesillerin devam etmesi için önemli bir özne olurken, bunun yanında ekonomik olarak da çalışma hayatında üretime katkı sağlamışlardır. Bu sebepten dolayı toplumda kadının hem özel

yaşantısında yani aile içinde hem de genel yaşantısı içinde yani toplum hayatında yer aldığı temel rol inkâr edilemez. Kadın, genel yaşantı olarak toplum içinde bağımsız bir fert olarak yer almaya çalışırken; özel yaşantısı içinde annelik, ev kadını, eş olmak gibi değişik rolleri de yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu saymış olduğumuz kadının yerine getirdiği roller, cinsiyete dayalı rol dağılımı anlayışı içinde benzer bir şekilde kadından beklenen rollerdir (Günay ve Bener, 2011: 167).

Kültür ve medeniyet anlayışı kadını meydana getirendir, yoksa kadını oluşturan, meydana getiren doğa değildir. İnsanların kendilerine ait bazı özellikleri bulunur; göz, saç, ten rengi, cinsiyetimiz, fiziksel, bilişsel eğilimlerimiz, ilgi ve yeteneklerimiz gibi özelliklerimiz hep diğer insanlardan bizi ayıran farklı özelliklerimizdir. Ancak bu saymış olduğumuz bizi diğer insanlardan ayıran farklı özellik ve niteliklerimiz şekil alması, biçimlenmesi ve anlam kazanması kültürel, sosyal ve tarihi birikimlerin sonucudur. Simone de Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" adlı kitabında (akt. Köysüren, 2013: 16), "kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesinden çıkarılabilecek sonuç, kültürel, sosyal ve tarihsel bir olgu olduğudur. Kadın doğulmaz, kadın olunur ifadesinin altında gizil olarak toplumsal cinsiyet adı verilen gerçek yer almaktadır.

Günümüzde dünyasında, kadın ve erkek bireylerin kişilik ve kimliklerinin oluşması ve toplumsal rollerini öğrenmeleri konusunda toplumsal cinsiyet anlayışı temel etkenlerden bir tanesidir. Bu, toplumun bireylerden beklediği ve dolayısıyla toplum tarafından verilmiş kadınlık ve erkeklik davranış ve rolleri, geçmişten günümüze oluşmuş olan örf, adet, zihniyet ve değerler ile gelenek ve göreneklerin birer sonucu ve parçası hem de ürünüdürler (Berktaş, 2014: 16).

Toplumda kurallar, gelenek ve görenekler, değerler ile anlayış sisteminden meydana gelen kültürün bireyler tarafından öğrenilmesi ve benimsetilmesi sonucu toplumda kültürün bir nesilden diğer nesillere aktarılması, iletilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Toplumda bir erkek çocuğuna babanın erkek rol model olması, kız çocuğuna ise annenin kız rol model olması ve bu rol modellerin benimsetilmesi ile beraber sosyal sistemde toplumsal cinsiyet anlayışının meydana gelmesi sonucunda kültür gelecek kuşaklara öğretilip aktarılmaktadır. Bundan dolayı toplumsal cinsiyetin, kültürün öğretilmesi, aktarılması ve devamı konusunda çok önemli rolü olduğu görülmektedir. Toplum da değer, zihniyet, kural ve normlar toplumsal cinsiyet anlayışına göre belirlenirken, bu anlayış sonucunda toplum sistemli ve anlamlı bir bütünlük arz eder (Şahin, 2019b: 234-235).

Bir kültürün yaşam tarzları, değer sistemleri, örf ve adetleri, düşünce biçimleri; düzenli ve yaşanabilir bir ortam oluşturma, anlamlı bir hayat ortaya çıkarabilme sürecidir. Sosyal ve sınıfsal anlam ile toplumsal cinsiyet ilişkileri, bu düzenli ve anlamlı bir ortam ve hayat meydana getirme içinde yer alır. Bir kültürün diğerleri, zihniyeti ve ideolojisi ile hayat anlayışı, kadın düşüncesini de kapsar ve tüm bu sayılanlar kültürel yaşamın geneli bakımından kadınlara dair tutum, davranış ve düşünceleri oluşturmada önemli bir rol oynarlar. Burada ifade edilen kadına dair düşünce ve imgeler ise kaynağını ve önemini daha çok dini temelden almakta, tüm bunlar ise daha çok kadınlar tarafından değil de erkekleri tarafından belirlenmişlerdir. Bu yüzden, kadınların toplumda kendilerini bağımsız bir şekilde ifade etmeleri, kimlik ve kişiliklerini oluşturmaları, yani kendi dünyalarını ve isimlerini kendilerinin belirlemesi olası değildir (Berktaş, 2014: 17).

Kadının toplumda etkin olarak var olduğu aile kurumu, yapmakla sorumlu olduğu vazifelerini tam bir şekilde yapması ile toplumdaki sosyal yapının tam olarak düzen içerisinde devam etmesine katkıda bulunur. Sosyal sistem ve yapı, sosyal kurumlardan teşekkül etmiş bir yapıdır. Sosyal kurumlar birbirleri ile ahenk içinde uyumlu ve anlamlı ilişkisi, sistemsal yapının bozulmadan uyum içerisinde düzenli bir şekilde çalışmasına katkı sağlar. Sosyal kurumlarda oluşacak olan dengesizlikler tüm sosyal sistem ve yapıyı olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu sebeple bir kadının toplum içindeki yeri ve temel rollerini ifade ederken öncelikle kadının bir birey olarak olması gereken kişiliği ve şahsiyeti kazanmasının sağlanması gerekmektedir (Kayadibi, 2003: 21).

İnsanlar, yani kadın ve erkekler farklı cinsiyetlerde dünyaya geldiklerinden dolayı, erkek ve kadınların kendilerine has özellikleri bulunmaktadır. Bu kendilerine has özelliklerinden erkeğin fiziksel olarak daha güçlü ve yapılı, rasyonelliği temsil ettiği, kadının ise daha fazla üretime katılarak üretkenliği ile duygusal bir yapıya sahip olduğu kabul edilirken aslında kadın ve erkeğin fiziksel/bedensel ve psikolojik/ruhsal açıdan farklı durumları ifade ederler. Cinsiyet açısından en önemli farklılık neslin devam etmesi konusundaki farklılıktır. Bu nedenler geleneksel toplum yapısında kadın doğurganlığı temsil etmesi açısından toprak ile erkeklerde yine buna benzer şekilde tohum ile benzerlik kurulmuştur. Yine bazı toplumlarda kadın yaratılıştan gelen özelliklerden dolayı daha fazla mahrem bir canlı olarak kabul edilmektedir (Can, 2013: 215-216).

Geçmişten günümüze toplumsal süreç açısından kadınlar kimi toplum ve kültürlerde bereket, toprak, ürün, esaret, mahrem gibi manalara gelecek şekilde ifade edilirken, kimi toplumlarda ise ezoterik sembollerin oluşturduğu iletilerin karşılığı olarak anlaşılmıştır. Kadın yalnız başına sadece biyolojik olarak cinsiyet açısından değil, toplumsal bir değer ve olgu olarak biçimlendirildiği için kültürel, tarihi, zihinsel, ahlaki ve dinsel alanların kadınlara vermiş olduğu değer devamlı şekilde değişmektedir (Ağçoban, 2016: 14). Bir ailede çocuğu doğup büyüten, yetiştiren daha çok annedir. Geleneksel olarak daha çok kırsal kesimde, bağ ve bahçede, orman ve tarla işlerinde, hayvanların bakımı ile ev işlerinde kadının görev sorumlulukları daha ağır ve fazladır. Modern şehir hayatında ise kadın toplumda yaşamın her kademe, statü ve mesleğinde görülmekte hemen hemen her mesleği yerine getirmektedir (Kayadibi, 2003: 20).

Kadın; aynı mekân içerisinde eş ve çocuklarının uyum, düzen ve ahenk olacak şekilde birbirleriyle iletişim ve etkileşim kurmaları konusunda önemli bir görev üstlenmektedir. Bu görevi ailede kadından başka yapacak yoktur. Yine annenin/kadının çocuğun doğup büyütülmesi, kişiliğinin ve kimliğinin geliştirilmesinde anne aktif rol oynamaktadır. Bu nedenden ötürü sorumluluk sahibi olarak annelik; çocuğun belli bir yaşa gelinceye kadar gelişimi bir başkasına aktarılmayacak bir görev ve roldür. Sosyalleşmenin ve çocuğun ilk eğitiminin alındığı yer aile ve aile içinde de annenin, çocuklarına ilk eğitimi veren öğretmen ve terbiyeci edici olduğuna ve bu eğitim ve terbiyenin; çocukların ilerideki yaşantısını tayin etmede, kimlik ve kişiliğinin oluşmasında kültürel olarak temel oluşturmaktadır. Bundan dolayı da geleceğini belirlemede ve kişilik kazanmada en temel kültürel alt yapı olduğunu, ailede, kadına ilişkin fonksiyonlarını gideremediğimizde sosyal düzen konusunda sorun ve sıkıntıların oluşmaya başladığını görebiliriz. Tüm bu nedenlerden dolayı sosyal sisteminin düzen içerisinde devam edebilmesi için insanların yetiştirildiği aile ortamında çocuğa ilk eğitim ve terbiyeyi veren kadının üstlendiği rol ve sorumluluklar ile topluma çok önemli katkı ve destek sağladığını ifade edebiliriz (Şener, 2009: 470-471).

Kadın aile yaşamının vazgeçilmez üyelerinden biridir, çünkü ailenin iki temel unsurundan birisi de kadındır. Kadının doğumdan öce ve doğum sonrasında belli bir süre evde kalma zorunluğu bulunmaktadır. Antropologlar, kadınların toplumda en temel geçim kaynağı olarak, tarım döneminde ev işlerindeki faaliyetleri ile çok önemli yarar sağladıklarını ve böylece de ilk aile yapısının anaerkil olduğunu ifade

etmişlerdir (Can, 2013: 216). Kadın millî kültürün değer hükümlerini öğrenerek ve benimseyerek millî ve dinî ideallere ulaşmış bir kişilik seviyesine vardığı takdirde gerek aile içinde gerek daha geniş çerçevede olan toplum içinde görevlerini yerine getirebilir. Bu özellikleri kazanan kadın, sosyalleşip toplum üyeliğini geliştirebilmektedir. Böylece aile ve toplumda daha fonksiyonel ve daha verimli duruma gelmektedir. Kadın bir birey olarak özellikle aile ve toplum arasında etkileşimi sağlayarak köprü görevi gören en önemli etkidir. Kadın toplum yaşamında kendi çocuğunu yetiştirmesi açısından bakıldığında, eğitimci rolü açığa çıkar. Bir bireyin yaşamının ilk yıllarında özellikle de ilk altı yaşında aldığı eğitim çok önemlidir ve bu eğitimi çocuğa ilk olarak anne verir (Kayadibi, 2003: 20).

Kültürel sermaye diye bilinen Bourdieu kuramında kadınların kültürel sermayenin meydana getirilmesinde anne olarak rolü çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu kuramda iktisadi sermayeyi kültürel sermayeye çeviren kadınlar ailenin vazgeçilmez üyesidirler. Ötesi, kültürel sermayenin aile içinde etkili olarak aktarımı da sadece kültürel sermayenin miktarına değil, özellikle annenin sahip olduğu kullanılabilir zaman miktarına bağlıdır. Aile içinde, çocukların akademik başarılar elde etmesinde annelerin almış oldukları sorumluluklar, toplumda sosyal sınıfların dağılımı konusunda önemli bir etkiye sahiptir (Ecevit ve Karkıner, 2011: 92). Diğer yandan günümüz modern toplumlarında teknolojik ve akademik fırsatların gelişmiş olması göz önüne alındığında, kadınların doğal annelik rol ve görevlerini ihmal ettikleri ve bundan uzaklaştıkları görülmektedir (Bustan, 2015: 113).

Kadın hem geleneksel hem de modern toplumlarda kültürel ve toplumsal yapıda belirleyici olmuştur. Feodal yapıda kadın, namus olgusu üzerinden sahiplenme ve dışlanma; dolayısıyla onur veya onursuzluk anlatısından hareketle toplumsal örüntüde bir yandan sınırın dışına öte yandan da merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Yine bu yapı içinde kadın, işgücü bakımından ikincil değilse de varoluş bakımından ya fazlasıyla yüceltilerek ya da dışsallaştırılarak toplumsal ağın kenarında veya kuytu köşelerinde konumlanmıştır. Modern toplumlarda ise, özellikle üretim ve emek anlatısı üzerinden kadın, sömürülen özne veya ikincil konumuyla nesneleştirilmiştir. Sanayi toplumunun üretim ve akıl fetişizmi ise kadını sorunlu bir alana itmiştir. Kadın ya emek üzerinden ya da eksik olan düşünme yetisinden dolayı sömürü odağında konumlanmıştır. Kısacası iki toplumsal örgüde de kadın “sınır” bir konuma yerleştirilmiştir (Köysüren, 2013: 9).

Kadınlar hem kendi iç dünyalarında hem de dışsal diyebileceğimiz egemen, baskın kültürün meydana getirdiği dünyada, oluşturulmaya çalışılan kadın imgelerini değiştirebilmek adına sürekli bir mücadele içinde olurlar. Bu baskın ve egemen kültürün oluşturduğu düşünce ve imgeler, meydana gelen toplumsal değişimler sonrasında da kendilerini hissettirmek için ellerinden geleni yapmaya çalışırlar; çünkü bireylerin zihinlerinde geçmişten günümüze bu kalıplar yer edinmişler ve bizlerin de kimi zaman bilinçli olmadan bu kalıplara uyma davranışları gösterdiğimiz olmuştur (Berktaş, 2014: 18).

Tüm bunların yanında toplumdaki teknolojik ilerlemeler ve sosyal medya araçları, kadınların birbirleriyle dayanışma içerisinde olmalarını sağlayan imkânlar ortaya koymaktadır. Sosyal medya araçları, kadınların birbirleriyle daha kolay ve hızlı bir şekilde zaman ve mekân fark etmeden her koşulda iletişim sağlamalarına fırsat vermektedir. Sosyal medya aracılığıyla yaygın hale getirilen paylaşım ve içerikler, kadını edilgen olarak gören toplumsal anlamları yeniden ortaya koymaktadır (Akbaş ve Atalay, 2020: 61).

3.2. Kültür Aktarımında Kadının Geleneksel Rolü

G.H. Mead, yapmış olduğu çalışmalar neticesinde toplumda bireylerin temel özellikleri arasında olan rol kelimesi üzerinde durmuş; Ralph Linton ise 1936 tarihinde yayınlamış olduğu kitabından itibaren de, toplumsal açıdan bireysel rol kavramı sosyolojinin temel ilgi alanı haline gelmiştir. Rol kelimesi toplumda bireylerden beklenen tutum ve davranışları, bir toplumsal sistemde davranış olarak bireylerden beklenen ile bireylerin gerçek durumda yapmış oldukları davranışların toplamı veya beklenen, yapılması gereken davranış yargıları gibi çok değişik tanımlamaları ifade etmektedir. Rol kelimesini değişik tanımlarından anlaşılacağı gibi genel olarak bireylerden beklenen, bireylerin yapması gereken davranış kalıpları ön plana çıkmaktadır ki, bu da bize toplumda bireylerin yerine getirdiği rollerin, bir yanı sıra bireysel diğer yanı sıra da toplumsal olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ile rol ilişkisi açısından baktığımızda ise toplumda bireylerin cinsiyet olarak erkek/er veya kadın/dişi olması önem kazanmaktadır. Yani erkek/er rolü ile kadın/dişi rolü olmak üzere iki farklı cinsiyet rolü bulunmaktadır (Vatandaş, 2007: 33-34).

Toplumda gündelik yaşam süreci içinde biyolojik nedene bağılı olarak bireylerin erkek ve kadın cinsiyetlerine sahip olmalarının yanı sıra bu durum bireylerin toplumun kendilerinden beklenen rolleriyle de ilgili ve bağlantılı bir durum olduğunu gösterebilmektedir. Toplumlarda, toplumsal cinsiyet konusunun meydana gelmesinde ve de rollerin ortaya çıkmasında etkin olan tutum ve davranışların neye dayandığını ortaya çıkarmak önemlidir. Toplumda var olan dinsel inanışlar, zihniyet yapıları, ahlaki değer sistemleri, iktisadi yapı, politik ve ideolojik örgütlenme gibi bireyleri etkileyip, bireylerin davranışlarına yön veren olay ve olgular toplumsal cinsiyet rolleri olarak ortaya çıkabilmektedirler. Bu nedenle toplumsal cinsiyet açısından bireylerden beklenen rollerin oluşturulması ve devam ettirilmesi toplumsal sistemde geçerli olan norm ve ritüeller çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Geleneksel toplum yapısı içinde ataerkil aile, bireylerin çocukluk yaşlarından başlayarak, beklenen davranış kalıpları yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl oluşacağını, bu rollerin nasıl devam edeceğini, hangi tür tutum ve edimlerin toplum için geçerli olacağını belirlemektedir. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile içinden başlayarak, yakın akraba çevresi, arkadaş grupları, eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları dâhil çeşitli sosyalleşme ajanları sayesinde bireyler kadın ve erkek rollerini öğrenmektedirler. Sosyalleşme sürecinde ailede, özellikle de çocukluk çağında oynanan oyunlar, oyunda kullanılan oyuncaklar, anlatılan masal ve hikâyeler, aile bireylerinin birbirlerine yaklaşımı ve iletişim yöntemleri, kültürel faaliyetler gibi durumlar çocukların küçük yaşlardan itibaren erkek ya da kadın olarak belirlenen rol ve özellikleri öğrenip benimsemelerine neden olmaktadır (Akbaş ve Atalay, 2020: 60).

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin, sırf kadın ya da erkek olmaları nedeniyle, kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan beklenen farklı sorumlulukları, görevleri ortaya koyan bir kavramdır. Her toplumun kadın ve erkeği biçimlendiren, yönlendiren, denetleyen, birbirinden ayıran ve en önemlisi de toplumsal rollerini oluşturan sosyo-kültürel değerler dizisi vardır. Toplumsal cinsiyet örüntüleri, toplumsal değişimle birlikte değişen kültürel bir olgudur. Toplumsal cinsiyetin elde edilmesi ve rollerin öğrenilmesi aşamasında aile ile birlikte, var olan diğer toplumsal kurumlar da söz sahibi olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini kazanan fertler, toplumun kendisinden beklediği tutum ve davranışları yerine getirirken herhangi bir zorluk yaşamamakta, çoğu durumda bu davranışları yaparken bunun farkında olamamaktadır. Toplumsal cinsiyet toplumda devamlı şekilde

bireyler tarafından öğrenilen ve kendini yenileyerek üretilen bir durumu ifade eder (Zeybekoğlu, 2010: 3).

Biyolojik ve fiziksel olarak bireylerin birbirlerinden farklı olmalarını ifade eden cinsiyet kavramı, sosyologlar tarafından erkek ya da kadın şeklinde beden farklı yönlerini vurgulamak ve açıklamak için kullanılır. Bununla birlikte cinsiyet kavramından farklı olarak toplumsal cinsiyet ise, toplumsal ve kültürel açıdan erkek ve kadın da meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Bireylerin fizyolojik cinsiyetlerinden bağımsız bir şekilde oluşan toplumsal cinsiyet, toplumda kültürel olarak meydana gelmiş kadınlık ve erkeklik anlayışlarıyla ilişkilidir (Giddens, 2012: 205). Toplumun üyesi olan bireylerin meydana getirdiği kültür; toplum yaşantısında erkek ve kadından beklenen, yapılması uygun olan davranışların neler olduğuna, ne şekilde düşünmeleri gerektiğine dair bireyden beklentilerini ortaya koymakta, erkek ve kadın için toplumsal sistemde yapılandırılmış durumları belirleyip şekillendirmektedir (Günay ve Bener, 2011: 158).

Toplumlar ve kültürlerde kadın ve erkeklerin tutum ve davranışlarına yön veren, onları bu konuda yönlendiren cinsiyete dayalı rol ve statüler bulunmaktadır. Rol ve statüler toplumlarda ayrıştırıcı, farklılaştırıcı birtakım özellikleri bünyelerinde barındırırlar. İfade edilen özelliklerin bir toplumda meydana gelmesi statü sonucunda oluşan roller sayesinde geçerli bir durum kazanır. Sosyolojinin bir konusu olarak toplumsal statüler ve roller arasındaki ilişkide roller statülere göre belirlenir. Herhangi bir statüye bağlı olarak oluşan ve belirli temel değerleri bünyesinde saklayan roller toplumda bireylerden beklenen, yapılması istenilen davranışları içerir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin cinsiyet özelliklerine göre yapılması gereken ve toplumda bireylerden beklenen tutum, davranış, değer, zihniyet, ahlaki tavır gibi durumları kapsar (Ersoy, 2009: 215).

Toplumsal cinsiyet rolleri en iyi şekilde kendisini toplumsal yapı içinde aile ilişkilerinde ortaya çıkarır. Aile, üyeleri arasında oluşan farklı roller ışığında aralarında etkileşimin olduğu sosyal bir kurumdur. Toplumsal bir kurum olarak aile üyelerinin ortaya koymuş olduğu faaliyet ve etkinlikler fertlerin birbirleri arasında roller olarak taksim edilmiştir. Aile içinde iktisadi, ahlaki, sosyal meselelerde alınması gereken karar, yapılması gereken tutum ve davranışlar hem kadın hem de erkek bireylerin kendi üzerlerine almış oldukları roller ile ilişkilidir (Günay ve Bener, 2011: 159).

Geleneksel yapıya sahip toplumlara baktığımızda kadın ve erkek cinsiyetlerin rolleri konusundaki özellikler, özel alan diye ifade edilen ev içerisinde ev-içi işlerin kadınlar tarafından, diğer yandan ise kamusal alan diye ifade edilen ev-dışı alanlarda ise işlerin erkekler tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Toplumda kadın bireylerden beklenen davranışlar özel alan içinde ev içi işleri düzenlemek suretiyle özel alanlarında kalmaları iken, erkek bireylerden istenilen davranışlar ise ev dışı faaliyetlerde, kamusal alan içinde evin geçimini sağlayan davranışlardır. Fakat günümüz modern toplumların oluşumuna zemin hazırlayan sanayi inkılabı, göç ve savaşlar gibi nedenlerden dolayı toplumda kadınların iktisadi faaliyetlere katılmaları toplumsal değişimi gerçekleştirmiştir (Zeybekoğlu, 2010: 4).

Ataerkil yapı, sosyal, iktisadi, kültürel ve cinsel türden tüm ilişki biçimlerinde dönüşüm yaşanmasına neden oldu ve tüm zihinsel ve düşünsel yapılara egemen olarak, bireylerde cinsiyete bağlı kişilik, kimlik ve rollerinin ortaya çıkması noktasında bir kısım temel şartların oluşmasına neden oldu. Burada ifade edilen ataerkil yapının temel şartlarını şöyle ifade edebiliriz:

Kadınlar ve erkekler, davranış, tutum, değerler, ilgi ve yetenekler, ahlaki yapı, zihinsel yapı açısından da farklı özelliklere sahiptir, yani farklılık sadece fizyolojik cinsiyete bağlı değildir. Bununla birlikte kadınlar ile erkeklerin yaratılma şekilleri ile yaratıcının onlara kazandırdığı sosyal fonksiyonlarda farklıdır. Erkekler yapısal olarak güçlü, kuvvetli ve rasyonel bir düşünce sistemine sahip olduklarından hüküm verme, tahakküm kurma, hükmetme gibi donanımlarla dünyaya gelmişlerdir. Kadınlar ise daha zayıf, zihinsel ve rasyonel düşünce gücü erkeklere göre daha geri seviyede, daha çok duygusal bir yapıda yaratılmışlardır. Erkekler, akılcı ve zihinsel kabiliyetleri sayesinde yaşadığı dünyaya bir düzen ve sistem verir. Kadınlar ise doğum, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi ile toplumda üretimin yeniden sağlanması görevini görürler. Tüm bunlarla birlikte, erkekler aşkın, dışsal, ev dışı eylem ve faaliyetlerle, kadınlar da içkin, içsel, duygusal, ev içi eylem ve davranışlar uğraş alanlarıdır (Berktaş, 2014: 26-27).

Kandiyoti, “Türkiyeli kadınlara ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme” alt başlığı altında yapmış olduğu çalışmasında (Kandiyoti, 2015: 25), toplumsal değişimin kadınlar üzerindeki etkisine ilişkin olarak ülkemizde bu bağlamda kırsal kesimde yaşamını göçebe yoluyla devam ettiren aşiret düzeninden kentsel şehirlerin merkezlerine varıncaya dek, birbirinden farklı düzeylerde çeşitlilikleri gösterir. Kırsal Göçebe aşirette ekonomik üretimin gerçekleşmesinde kadınların desteği

yüksek düzeydedir. Kadınlar fazla sayıda çocuk dünyaya getirerek hayvancılık ve tarıma dayalı iktisadi sistemlerde ekonomik iş gücüne katkı sağlarlar. Yazlık ve kışlık yiyecekler, giyeceklerin dikimi, su doldurup taşıma, ormandan yakacak odun getirme, çocukları ve hayvanları besleme, temizlik gibi işleri yerine getirir.

Kadınlar ve çocuklar aile bütçesini yalnızca destekleyici yönde ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. İş bölümü ve ailede emeğe verilen değer, yapılan işin niteliği, herhangi bir gereksinim ya da yetenek ölçütünden çok aile bireyinin yaşı, cinsiyetine ve aile içindeki konumuna dayanmaktadır. Özel alanda kadının toplumsal rolü, aile içinde şekillenmektedir. Kadının çalışma hayatında istihdam edilmesinde ailenin çok önemli bir rolü vardır. Bunun nedeni ise aile, kadınların çalışma hayatına katılmaları konusundaki fikirlerinin oluşmasında ve ekonomik iş gücü piyasasında kendi emek gücünün kalitesini ortaya çıkarmada önemli etken olmaktadır. Aile yaşantısı bireyler arasında hem biyolojik olarak cinsiyete bağlı hem de toplumsal cinsiyete bağlı oluşan farklılıkların meydana geldiği bir kurum şeklinde tanımlanmaktadır. Aile içinde, özel alanında kadın, aile üyelerinin kendisi için uygun gördüğü ve aynı zamanda kimliğini oluşturan gereksinimleri, düşünceleri, duyguları, tutum ve davranış biçimlerini kabullenmekte ve benimsemektedir (Mengü, 2004: 69).

Türkiye’de tarım alanında meydana gelen makineleşmenin kırsal bölgelerde kadınlar üzerindeki en önemli etkisi kadınların boş zamanlarının giderek artış göstermesidir. Bir yılın belirli aylarında kadın ve erkeklerin birlikte çalıştığı tarımsal üretimin yapıldığı zamanlar dışında kalan kış aylarında kadınlar daha fazla ev işlerinde vakit geçirirken, erkeklerin daha fazla boş zamanları olabilmektedir. Geleneksel toplumda boş zaman kavramı kadınlar için biraz tanımsız kalıyordu. Kırsal kesimde tarım alanında yaşanan makineleşme ile birlikte, insan iş gücüne ihtiyaç azalırken, kadınların ev çevresinde baktıkları hayvanlar haricinde tarımsal alanın dışında kaldıkları görülmektedir. Yaşanan değişimle birlikte tarım alanında geçimini sürdüren aileler artık ihtiyaçlarını kendi ürettikleri ürünlerden değil de, pazarda satılan ürünlerden elde etmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda hazır giyim, hazır tüketim maddeleri, hazır gıdalar kırsal alanların en ücra köşelerine kadar yaygınlık gösterdi. Yani artık kadınların tarımsal üretimde iş gücüne ihtiyaç kalmadığı için komşuları ile daha fazla iletişimde bulundukları boş vakitleri bulunmaktadır (Kandiyoti, 2015: 32).

Toplumları özelliklerine göre geleneksel ve modern toplum diye nitelendirdiğimizde modern toplum tipinde geleneksel topluma göre değişim daha hızlıdır. Geleneksel toplumlarda ani değişimlere rastlanmaz. Geleneksel toplum yapısının içinde bulunan kadın bireylerde bu yapının bir üyesi olarak geleneksel kadın kimliği açısından değişime daha kapalı olan ve bu kapalı yapı içerisinde kültür aktarımını gerçekleştirmeye çalışan bir kimliğe sahiptir (Metin, 2011: 90). Cinsiyet ayırımına sahip olarak iş bölümünün etkin bir şekilde gerçekleştiği geleneksel toplum yapılarında kadınlar ve erkekler kendi aralarında, sınırları net belirlenmiş farklı eğitim ve çalışma koşullarına sahip olurlar, rolleri kesin çizgilerle çizilmiştir ve toplum için farklı görevleri yerine getirmeye çalışırlar (Karahana ve Adak, 2019: 2).

Antropolojik araştırmalarda öncelikle toplumların ana soyundan geldiği, yani anaerkil bir yapıya sahip topluluklar olduğu, zamanla yerleşik hayata geçilmesi ve tarımın gelişmesiyle birlikte mülkiyet olgusunun gelişmesiyle anaerkil aile tipi yerini erkek soyuna dayalı olan ataerkil toplum tipine bırakmış olduğu kabul edilir. Özel mülkiyetin gelişmesi ile toprağın işlenmesi, ekilmesi toplumda işbölümünün gelişmesine zemin hazırlamış, böylece insan gücüne gereksinim duyan tarım sektörü, kadınlardan daha çok erkekler tarafından uğraşılan bir meslek haline gelmiştir. Bundan dolayı da yani kadınların daha fazla tarım dışı alanlarda uğraşması sonucu, bu durum kadınların toplumda statüsünün düşmesine neden olmuştur. Zamanla özellikle de orta çağda ekonomik olarak üretim faaliyetleri ailenin temel yapının tekrardan oluşmasına zemin hazırlamıştır. Orta çağda derebeyleri ekonomik hayatı yönlendiren faktör olduğu için aile yapısını da etkilemişlerdir. Ortaçağ Avrupa'sında dinsel bir kurum olan kilisenin toplum üzerindeki etkisinin sonucu olarak, kadının var olan statüsünü kilise tarafından düşük kabul edilmesi, erkeklerin toplumda yüksek bir statüye çıkmalarına neden olmuştur (Can, 2013: 218-219). Yani ataerkil yapı ile ilişkisi olan dinsel sistem, feodal sistem ile birlikte toplumda kadının düşük statüsünü beslemiştir. Feodal toplumsal yapıda erkek, ekonomik olarak hayatta kalabilmek için önce avcılık dönemindeyken, toprağı işlemek için gerekli olan bilek gücüne gereksinim duyan bir konumdaydı. Bu toplumsal ve düşünsel yapının değişmesi, kadının toplumda daha fazla ön planda olduğu bir anlayışın hemen gelişmesi beklenen bir durum değildi (Köysüren, 2013: 11).

Ataerkil toplum yapısında erkek daha çok ev dışı alanlarda çalışırken, daha özgür bir alana sahiptir; kadınlar ise ev içi alanda, ev işleri ile uğraşırken eve bağımlı olması gerektiği kabul edilmiştir. Yani kadının ev dışında bağımsız bir şekilde

hareket etmesi ataerkil yapıda kabul edilmeyen bir durum olmakta, evine, ailesine bağımlı olan kadın daha fazla benimsenip toplum tarafından onaylamamaktadır. Toplumda erkek bireylerin bağımsız olduğu o kadar fazla şekilde benimsenen bir durum olmuştur ki kadınlar sosyal ve ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran kendilerini özgür bir şekilde ifade eden bir konuma geldikçe, kadınların erkekleştiği kabul edilmiştir. Toplumda kadınların bağımsız hareket etmeleri, erkekler tarafından pek kabul edilen ve istenen bir olgu değildir (Şenol, S. Erdem, Uzun ve E. Erdem, 2016: 65).

Ataerkil toplum yapısı içindeki aile sisteminde özel mülkiyetin varlığı açısından kadın ve bedeninin kontrol altına alınması ile dinsel sistemin bu denetimdeki etkisi göz önüne alındığında, özellikle de Batı Avrupa toplumlarının dini olan Hristiyanlık, kadın bedeninin kontrolünün ve denetiminin ana gereci sayılmıştır. Bryan Turner, Batı Avrupa toplumlarındaki kilise anlayışında kadınların statü olarak, erkeklerden daha düşük bir statü yapısına sahip olduklarına dair düşüncenin geçerliliğini koruduğunu ifade eder (Berktaş, 2014: 24).

Kadının tarihte özellikle Orta çağ Avrupa toplumlarında birer canlı varlık olarak insan olduğu tartışma konusu yapılmış ve kadın cinsel olarak kimliği görmezden gelinmiştir. Yine bu dönemde özellikle de evlenmiş kadınlar ekonomik olarak kocasına bağımlı, herhangi bir mal varlığı bulunmamakta, tamamen kocasının denetimi altında bir köle gibiydi. Hatta Avrupa toplumlarında çok sayıda kadının cadı olduğu, bedenlerinde kötülük olduğu inancıyla kaynar suyun içine atılmak suretiyle hayatlarına son verildiği ifade edilir. Dini anlayış ve toplumda kötülüğün önüne geçmek adına kadınların eylem ve davranışları kısıtlanmış, bu anlayış düzeyinden, günümüzde kadınların bedenlerinin birer cinsel anlamda meta olarak algılandığı anlayış düzeyine ulaşılmış oldu. Günümüzde kadın bedeninin cinsel bir nesne olarak algılanması anlayışına bir tepki olarak feminizm denen karşı tepki oluşmuştur (Tayanç, 2010: 5).

Toplumsal bir kurum olan din kadınların hem kamusal hayatta hem de özel hayatta tutum ve davranışlarını belirleyen en etkili faktörlerden biri olmuştur. Din başka diğer konular yanında kadın konusunda da birtakım dini vaazlarda bulunmaktadır. Tarihi açıdan Orta çağ zamanında çocuk ve kadının toplumsal yaşamda erkeklerden farklı bir şekilde birbirine denk statüde olduğu kabul edilmiştir. Kadın ve çocuk toplumda erkeklere göre akli yetilerinin zayıf olduğu, kavrama yeteneğinin bulunmadığı gerekçesiyle babanın otoritesi altında yaşamaya mahkûm

olmuşlardır. Kız çocuklarına nazaran erkek çocuk toplumda ve ailede farklı bir şekilde görülmekte ve annenin statüsünün üstünde bulunmaktadır. Dinsel sistemler statüden kaynaklanan farklılığı meşru ve yararlı kabul etmişler, ailede ve toplumda kadın ve çocukların baba otoritesini kabul etmelerini dini bir gereklilik sayarak, sonuçta ceza veya ödül sistemini koymuşlardır. Bu nedenle ailede kadın ve çocuğun otoritesi altında oldukları babaya karşı içgüdüsel bir yakınlık geliştirmeleri çok zor olmaktadır. Babanın statüsünün kadın ve çocuğun üstünde konumlandırılması, bunun sürekli olarak dini metinlerle düzenleme ihtiyacı bunu ispatlar niteliktedir (Çelik ve Geçer, 2017: 3).

Tarihi gelişim süreci içinde 17. ve 18. Asırlarda pre-kapitalizm döneminde ailenin en önemli fonksiyonlarından biri de kendine yeter derecede bir üretim ve tüketim ekonomisine sahip olması idi (Can, 2013: 219). 19.yüzyıla doğru ekonomik anlamda üretim araçlarının değişimiyle birlikte toplumda kadının annelik konumu sağlamlaştırılmaya ve sürekli bir şekilde hatırlatılmaya çalışılır. Bu hatırlatma günümüze kadar etkisini devam ettirir ve kadınlar üzerinde toplumsal bir baskı unsuru olarak kendi sloganını üretir: Annelik İçgüdü! (Çelik ve Geçer, 2017: 5). 19. Yüzyıla varıncaya dek Batı Avrupa toplum zihniyetini oluşturan “kadının işi evidir” anlayışında birtakım değişiklikler yaşanmaya başlamış, buna bağlı olarak da kadının statü ve rollerinde farklılıklar meydana gelmiştir. Ekonomik geliri yüksek aileler evlerinde yardımcı hizmetçiler almaya başlarken, orta sınıfa sahip ailelerde kadınlar evdeki yapılması gereken temizlik, yemek gibi işleri ve çocukların bakımı konusunda bu tür uğraşları birer iş tarzında kabul etmemeye başlamışlardır (Can, 2013: 219).

Ataerkil sistem, erkeklerin otoriter şekilde kadınlara itaat etmelerini telkin ettiği kadınlar üzerinde baskı oluşturdukları bir sistem olarak, saygınlığın erkek merkezli ve yaşlı bireylere göre düzenlendiği, kadın ve erkekler için toplumda iki farklı alan ve mekânların belirlendiği, ailede erkeklerin mutlak söz sahibi bilindiği bir yapıdır. Tarihi gelişimi içerisinde ataerkil toplum yapılarında kadınların alanı ev ile ev işleri ile sınırlı kalmıştır. Erkeklerin ise ev dışı işlerde yoğunlaşmaları geçmişten günümüze gelen bir durum olarak doğa üzerinde egemenlik kurmasına neden olmuş bu egemenliği kadın üzerinden de genellemiştir. Bundan dolayı toplum ve aile içinde kadının görevi olarak annelik, temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi ev içi işler bahane edilerek kadınların kamusal alanlarda, ekonomik faaliyetlerde görülmeleri kısıtlanmıştır (Can ve Koz, 2018: 360).

Toplumda kadınların, ataerkil yapı ile kapitalist ekonomik sistem içindeki erkeklerle eşitsiz durumları, kadınların hem toplumda hem de aile içinde daha düşük statüye sahip olmalarına neden olmaktadır. Ekonomik üretim faaliyetlerinde kadınlar ev içi işlerde çalışırken biyolojik sebeplerden dolayı kadınlar hem sosyal hayattan hem de iktisadi hayattan soyutlanmış bir şekildedirler. Kadınların doğum yaptıktan sonra herhangi bir mesleki hayatı bulursa da öncelikle olarak çocuğun sorumluluğu üstlenmeleri beklenir. Bu yüzden aile içinde anne harici diğer üyeler çocuk bakımı sorumluluğunu üstlenmezken bu sorumluluk annenin üzerinde kalmakta ve anne ailede çocuk yetiştirmede tek sorumlu kişi olarak yalnız kalır (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011: 85).

Geleneksel değerlerin hâkim olduğu toplumlarda, insan bedeni özellikle de kadın bedeni erkek egemen anlayışın ve zihniyetin adı olan patriarşi sisteminin gerektirdiği biçimde düzenlenmektedir. Bu nedenden dolayı patriarşi sistemin şekillendirdiği kadın bedeninin geleneksel toplumda çeşitli sosyal rolleri yapması beklenmekte, böylece kadın bedeni cinsiyete bağlı kimi rollerle ilişkilendirilmektedir (Bilgin, 2016: 222). Aile içinde soyun devamını sağlama da kadının önemli bir işleve sahip olması, kadının yine cinsel tatmin için kullanılması, çocuğun yetiştirilmesi, temizlik, yemek gibi ev işlerini yürütmesi, kadın bedeninin bu temel faaliyetler üzerinden toplumsal anlam ve beklentileri ile toplumsal cinsiyet rollerinin içeriğini şekillendirmektedir. Toplumsal anlam ve beklentilerin temeli erkeğin her türlü alanda egemen olduğu patriarşik sistemdeki örf, adet, gelenek ve göreneklerin içini dolduran öğelerdir. Toplumsal anlam ve beklentiler, sosyal değer ve normlar çerçevesinde şekillenmekte ve toplumda fertlerden bu değer ve normlara uygun bir şekilde istenilen davranışları yerine getirmesi bireylerden beklenmektedir. Patriarşik değerlerin hâkim olduğu toplumsal sistemlerde kadınların bedenleri için biçilen roller, bu değerlerden meydana gelen ve oluşturulan norm, kural, örf, adet ve geleneklerdir. Bundan dolayı geleneksel toplumlarda kadınlar ergenlik döneminden itibaren evlilik, anne olmak, eş olmak gibi durumlarla karşı karşıya gelmektedir (Nazlı, 2015: 39).

Geleneksel yapıya sahip toplumlarda kadından beklenen ve yapması uygun olan roller, kadının sömürülmesi olayını meşrulaştırmakta ve içselleştirmesini sağlamaktadır. Bu durum geleneksel toplumlarda var olan güç dağılımının adalet ölçüsü içerisinde yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu, kişilerin bilinçaltına yerleşmekte ve kadının her alanda daha alt konum ve statüde olduğuna

yol açmaktadır. Fizyolojik olarak meydana gelen çeşitli farklı durumların dışında meydana gelen erkek ve kadın arasında ki farklılıklar o toplumların sosyal ve kültürel çevreleri tarafından kişilere dikta edilmektedir. Kalıp haline gelen bu toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca tek tek bireyler açısından kimlik ve kişiliği değil, bununla birlikte erkekliğin ve kadınlığın kültürel tutum davranış ve eylemlerine varıncaya kadar geniş bir alana sirayet etmektedir (Bilgin, 2016: 223).

Günlük yaşamın ağırlığı altında bulunan kadınlar zor koşulların vermiş olduğu olumsuz yaşantılardan kurtulmaya çalışabilirler, bunun için bir çaba içerisinde olabilirler; fakat her şart ve durumda gündelik hayatın getirdiği olumsuz yaşantıları omuzlarında taşımaya devam ederler. Kadınları adeta esir almıştır hayatın çekilmez ağırlığı. Bazı kadınlar için bu olumsuz durumları, hayatın ağırlığını düşünmemek demek; bundan kaçınmak, görmemezlikten gelmek, unutmaya çalışmak, yok saymak, onları ısrarla kendi içine çeken çamuru algılamamak, hissetmemek demektir. Kadınlar gündelik yaşam şartları altında hem özne konumundadırlar hem de sosyal yaşamın gündelik telaşın, yaşam şartlarının kurbanıdırlar; bundan dolayı da nesne durumuna indirgenirler, cinsellik, moda, alışveriş gibi olguların hem öznesi hem de ikamesidirler, bunlar çoğaldıkça da süreç kadınların aleyhine işlemektedir. Bunların yanı sıra geçmişten günümüz kadınlar, tüketimin bir unsurudurlar, hem alınıp satılan birer meta haline dönüşmüşlerdir, hem de bu metaların, nesnelerin simgesi ve sembolü durumundadırlar; bedeni, güzelliği reklamın ana ögesidir. Gündelik hayat içindeki durumlarının belirsizliği (ki bu da gündeliğin ve modernliğin parçasıdır), anlamaya giden yolu onlara kapatır (Metin, 2011: 90).

Öznelliğin ve anlamın toplumsal olarak oluşturulmasında ev önemli bir yer tutmaktadır; ev toplumsal üretimin ve toplumsal düzenin maddesel ve sembolik sunumudur. Kadınlar yaşamlarında ve genel olarak toplumda kendilerine ait özel alanlara itilerek bu alanlarla özdeş hale getirilmekteler ve bunu bazen de zorunlu bir şekilde kabul etmeleri beklenmektedir. Bu zorlamalar neticesinde özel alana sıkışan, özel alanla âdete bütünlük arz eden kadın, kamusal alanın sahibi konumundaki erkeğe ve erkekle birlikte çeşitli haklar, sorumluluklar, değerler, güç, kuvvet, zihniyet ve mülkiyet ilişkilerine göre ikincil konuma düşmektedir (Mengü, 2004: 63).

Toplumun içinde bulunduğu kültürel yapıda, ev üzerinden anlamlandırılan ve tanımlanan kadın, ev anlayışı dışında kalan statü, yaş, eğitim durumu, ekonomik seviye gibi olgulardan ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilir. Kadınların özellikle

ev işleri üzerinden yaptığı faaliyetler kadınların öznel olarak var olabilmelerini sağlayan en önemli alandır. Ev ve ev işleri üzerinden oluşturulan kadın öznelliği kadınlar açısından önemli kabul edilse de, kadının toplumda yer aldığı statüye, sınıfa, hiyerarşiye, ekonomik ve sosyal seviyeye göre değişiklik oluşturur. Bu anlamda kadınların evde yürüttükleri ev işleri kadınların kişilik ve kimliğinin oluşumu ve gelişimi için odak durumunda ve merkezi bir konumdadır. Bundan dolayı erkeklerin baskın olduğu, onların görüş ve zihniyetlerine göre oluşan kadın erkek ilişkî biçimleri, ailede üyelerin görevleri, ev içi işler, çocukların yetiştirilmesi gibi tamamen geleneksel paylaşımlar içinde olan sosyal roller, kız ve erkek bireylerin çocukluklarından itibaren birtakım cinsiyete bağlı rol ve değerler ile yetiştirilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yani geleneksel aile yapısı içinde öncelikle baba sonra da erkek kardeşlerinin baskı ve zorunlu egemenliği altında kalan kadın, bu şartlar çerçevesinde gerçekleşen sosyalleşme sürecini evlilik yaşantısında da kocası ile ilişkilerinde aynı baskı ve egemenlik durumlarını yaşayarak da tamamlamaya çalışmaktadır.

Toplumda ve ailede gerek bireylerin birbirleri ile etkileşim ve ilişkilerinde gerekse de sosyal kurumların yapılarındaki eylem ve faaliyetlerinde kadınlar önüne ataerkil anlayış ve geleneksel değerler çıkartılırken, kadınların aile içerisinde daha aktif bir yaşam sürmesi, toplumsal alanda ise daha pasif bir yaşamı olması, kadınların hayatında kısır bir döngü oluşturmaktadır. Bu anlamda sosyal hayatta ve aile içinde kadınlara yönelik olarak yapılan birtakım kültürel değerlendirmelerdeki değişiklikler toplumsal yapı ve sistemin birer sonucu olduğu ve dışlayıcı bir şekilde kadını toplumdan soyutlayan geleneksel değer ve anlayışların kadınların yaşamsal ortamlarına da sınır çektiği realitesidir. Tüm bunlardan dolayı ataerkil yapıda erkek otoritesi üzerine bina edilmiş geleneksel sistem kadına baskı kurup, kadını annelik ve çocuk bakımı rolleriyle sınırlamaya zorlamakta, böylece kadını toplumsal hayatta çok dar bir alan içinde tutmaya çalışmaktadır (Aktaş, 2013: 55-57).

Geleneksel aile tipinde dünyaya gelen çocuklar, ailenin büyük çocuklarıyla birlikte kadınlar tarafından bakılır, annenin özel alandan çıkarak kamusal alanda görülmesi, bir işte çalışması, eğitimini sürdürmesi, kariyerini tamamlaması onaylanmaz ve bu konuda kadından bir beklenti içinde olunmazdı. Bu dönemin koşullarında en gelişmiş bilgi tanımı ise aile büyüklerinin ön gördüğü geleneksel pratiklerden oluşmaktadır. Anne ev içi emeğini sürdürürken çocuk aile büyüklerinin tecrübeleri ile sınanmış pratiklerle büyütülür, bu doğrultuda aile büyüklerinin çocuk

bakım pratiklerini uygulamak "iyi ve onaylanan anne" olma yolunda atılan büyük bir adım olarak yeterli görülürdü. Dolayısıyla geleneksel ailelerde geleneksel anne, çocuk bakımına ilişkin birçok sorumluluğu daha çok aile büyükleri ile paylaşan, bu yönü ile onaylanan, çocuk bakımına ilişkin çok yönlü beklentilerden uzak, çocuğunu her halükârda kendisinden önce çok çocuk büyütmüş, tecrübeli ve bilirkışı büyüklerine bırakmaya yakın bir şekilde konumlanmaktadır. Bu yönleriyle sosyal hayatı daha çok ev içi emek ile örtüşen geleneksel ailedeki annenin çocuk sahibi olmanın çelişkili, zorlayıcı yönlerini günümüz annesine nazaran çok daha az deneyimlediğini belirtmek mümkündür (Altaş, 2018a: 23).

Günümüz modern toplumlarında statü ve roller, geçmişin ve geleneksel anlayışın dışında tamamen yeniden düzenlenmiş, tekrar meydana getirilmiş fakat bu düzenlenmiş rol ve statüler kadına toplumda kamusal yaşam alanını tam olarak açmamıştır. Modern toplumda annelik rolleri yeniden oluşturulmuş, kadın anne ilişkisi tekrardan sağlam bir bağ ile bağlanmıştır. Toplumda kadınlar yardımcı elemanlar olarak ekonomik alanda ucuz emek gücü şeklinde çalıştırılmıştır. Kadınlar açısından yapılan değerlendirme ve çıkarımlar, göç, kentleşme, savaş, ekonomik kriz ve gelişmelere, işsizlik rakamlarına göre, zikzaklı ve dengesiz bir yol izlemiştir (Çelik ve Geçer, 2017: 8). Günümüzde geleneksel yapıların yıkılıp modern ve hatta post modern yaşamların egemen olduğu toplumlarda, kadınların her açıdan özgür oldukları, bilim ve teknik gelişmelerin toplumsal cinsiyette değişiklikler meydana getirdikleri, cinsellik anlayışlarının ve tabuların değişikliğe uğradığı, bekâretin öneminin kalmadığı, aile değerlerinin yıkılmaya başladığı bir durumla karşı karşıyayız. Geleneksel inanç ve değerlere göre oluşan kadın ve erkek rolleri değişmekte, cinsiyet farklılıkları azalmakta, annelik ve babalık rol modelleri birbirine karışmakta, androjen kişilik ve kimlik tipleri toplumda ön plana çıkmaktadır (Demirel ve Sözen, 2014: 67).

3.3. Modernleşme Sürecinde Kadının Kültür Aktarımında Değişen Rolü

Geçmişten gelen ve 19. Yüzyıla varıncaya dek süregelen değişik toplumsal yapıların meydana gelişlerini ifade etme, anlam verme ve devam ettirme süreçleri, Batı dünyasının kendi düşünsel açıklamalarıyla, giderek sarsılmış sonra doğru olduğundan ve geçerliliğinden kuşku duyulmuş ve en nihayetinde ise Batı'ya rağmen yenilgiye uğramıştır. Başka bir ifadeyle söylersek sosyolojide kullanıldığı üzere

toplum olarak geleneksel olan yapılar, günümüz dünyasında geçerli modern olan yapıların temel dayanaklarına göre yeniden oluşturulmaya ya da dönüşüme uğramaya zorlanmış başlamıştır. Toplamların bünyelerinde meydana gelen bu dönüşüm ve değışim, 19.yüzyılla birlikte egemenliğini bilim çevrelerinde kurmaya başlayan pozitivism sayesinde geleneksel ile modern toplumsal yapılar evrimci-gelişmeci diyebileceğimiz bir anlayış içerisinde anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. İlk olarak pozitivism anlayışının temelinde tarihi süreçte insanlar batı zihniyetine göre ilkel, barbar, insanlıktan aşağı bir hayat ile gelişmiş, modern, ileri seviyede bir hayat biçimi şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuş, böylece meydana gelen değışim tek boyutlu bir olaya veya nedene bağılı olarak tekil şeklinde açığa çıktığı kabul edilmiştir. Diğer taraftan ise Batı dünyası pozitivism kuramına bağılı kalarak özellikle de değışimin evrim ile değışimin zorunlu ve tek yönlü olması gibi sıra dışı değerler yükleyerek, geleneksel toplum yapısı ve sistemini, modern ve ileri toplum yapısı ve sistemine çevirmek, dönüştürmek zorunluluğunda bulunduğunu sapmaz bir inançla geliştirmeye çalışmaktadır (Akgül, 2000: 155).

Avrupa’da modernleşme adını verdiğimiz süreç karşımıza yeni bir toplumsal gerçeklik çıkarmıştır. Bilim alanındaki gelişmeler teknolojik devrimlere yol açmış, bunun ardılları olarak demokrasi alanında Fransız Devrimi, üretim alanında Sanayi Devrimi ortaya çıkmıştır. Modernleşme, sömürgecilik ve kapitalizm 18 ve 19. Yüzyıla damgasını vurmuştur. 20. Yüzyıl ise sıcak savaşların çok can aldığı ve ikinci yarısından sonra Soğuk Savaş’ın yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin sonunda küreselleşme adı verilen yeni bir süreç başlamıştır. İçinde bulunduğumuz çağın olayları artık bu isim altında tartışılmaktadır. Küreselleşme toplumsal hayatımızın her yönünü etkilemektedir. Kültür üzerinde de büyük etkisi vardır ve bu etkinin boyutları analiz edilmesi gerekmektedir. Kültür bizim insan olmamızdan kaynaklanan bir sosyal gerçekliktir. Sosyoloji kurulduğundan beri üzerine daha çok düşünölmekte ve yapısı hakkında bilgi üretilmektedir (Atasoy, 2019: 299).

Sosyal kurum ve yapıların durgun ve statik değil de dinamik bir bünyeye sahip olması, yapıları ve kurumları meydana getiren toplumdaki sosyal ilişki ve değerler sistemini de değışim yönünden etkisi altına almakta ve değışimlerini sağlamaktadır. Bu açıklamalar ışığında toplum yaşamında tutum ve davranışların oluşumunu belirleyen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilişkili norm ve değerler, statü ve roller de zaman içinde bazı nedenlerden dolayı değışime uğrayabilmektedir. Bu değışimlerin en başında ise günümüzde önemli bir yere sahip olan modernizm, küreselleşme ve

modernleşme süreçlerinin sosyal ve kültürel sistem ve yapıları değişim için zorladığı durumlar gelmektedir (Ersoy, 2009: 217). Modernleşme ile birlikte etkisi artan kapitalizm ve küreselleşen dünya hayatımıza yeni oluşumları getirmiştir. İnternet ve berberinde gelen sosyal medya kullanımı, değişen iletişim teknolojileri yaşamlarımızı küresel köye dönüştürmüştür (Altaş, 2018a: 28).

Bir toplumda toplumsal yapıyı meydan getiren kurumların bünyelerinde meydana gelen bir değişiklik o toplumda ilk olarak aile yapısını etkilemekte, aile içerisinde ise en fazla kadını etkisi altına aldığından dolayı toplumlardaki sosyal değişimlerin en temel aktörünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu meydana gelen toplumsal değişim süreçlerinde çocuğun yetişmesinde annenin çok önemli rolü olması, bunun yanında analık rolünün toplumlarda önem arz etmesi sonucu kadının değişimlerde kilit rolü oynayacağı düşünüldüğünden dolayı değişimde propagandaya öncelikle kadın söylemi üzerinden başlanır (Coşkun, 2011: 28).

Toplumsal cinsiyete ait olan roller geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçildikçe değişime uğradığı görülmektedir. Bu değişimle birlikte kadınların geleneksel toplum yapısında geri planda kalarak edildiği, yok sayıldığı, günümüz modern toplumlarında ise bütünüyle özgürlüğüne kavuştuğu, daha ileri bir seviyeye ulaştığı söylenemez. Bunun nedeni olarak geçmişten günümüze baktığımızda çok değişik sosyal ve kültürel sistemlerde birbirlerinden çok farklı kadın imaj ve imgesi ile buna bağlı süreçler yaşandığını söyleyebiliriz. Tüm bunlara ilaveten tarihi süreç içerisinde kadının cinsel bir nesne olması, ezilmesi, köle haline getirilmesi, ekonomik bir araç olarak kullanılması, toplumdan soyutlanması durumları günümüz modern toplumlarında da mevcut olan durumlardır (Yapıcı, 2016: 90).

Toplumsal değişim ile kadının modernleşme süreciyle birlikte daha fazla özgür hale geldiği anlayışı yaygındır. Kadın ve kadın hakları söylemi modernizmin en önemli söylemleri arasındadır (Yapıcı, 2016: 91). Yaşadığımız yüzyılda kadınların özel alandan kamusal alana geçişiyle birlikte, geçmişte kadınların yaşamış olduğu sorun ve sıkıntılar içerik yönünden değil ama şekil yönünden değişmiştir. Kamusal alanda daha fazla görünmeye başlayan kadının, özne haline gelmiş olan kendini kamusal alanın her aşamasında görünür kılması, dönüştürmesi, tartışması ve değerlendirmesi şeklinde algılanması gerektiği anlayışı, 1970’li yıllar sonrasında feminist hareketlerin en önemli sorunları haline gelmiştir (Tayanç, 2010: 5).

Modernite paradigmasından etkilenen sanayi devrimi sonrasında yeni sosyal sınıflaşma ve kadın emeği önemli bir sosyal problem olarak varlık göstermiştir. Kadın emeğinin sömürülmesi, gerçekte onun zihinsel ve bedensel bakımdan sömürülmesinin somut dışı vurumu olarak okunmaya başlandı. İşçi sınıfı ve kapitalist ilişkisi, bir başka bağlamı daha açığa çıkardı; kadınların emekçi oluşu ve varoluşlarına yabancılaştırılması. Kârın üreticiye değil de sermaye sahibine verilmesi, üretimin bir tür ilişkiler ağı oluşturması, özel mülkiyetin gelişmesi ve devletin ortaya çıkışı da emek ekseninde kadının ikincilleştirilmesine ortam hazırlamıştır. Bu değişim kadınların tamamen aleyhine olmuştur. Marxizm bakış açısıyla bu, kadın cinsinin dünya çapında yenilgisi olarak nitelendirilmektedir. İdeolojik bir anlatıya bürünen feminizm ise kendini gerek geleneksel algıdaki ve gerek modern yaşantıdaki erki karşısına alıp, kadın kimliğinin teşekkülünden ziyade, bütün ideolojilerde olduğu gibi, gücünü hedef aldığı yapıyı eksik gösterme savaşına adanmış. Ataerkillik gücü kaba güçle ifade ediliyorsa, kadın doğal olarak, ikincil olacaktır.

Modern ideolojik anlatılar dini algıyı büyük oranda ataerkil bir zihniyetin ürünü olarak gördüğünden, hedef olarak da bu zihniyeti görecektir. Kendi varlığını, hedef aldığı zihniyeti zayıflatmaktan alacaktır. Modern ve geleneksel zihniyetin kadın konusunda karşı karşıya geliş büyük oranda bu ekseninde dönmektedir. Kadını ikincil gördüğü gerekçesiyle geleneksel yapıyı eleştiren modernist ideolojiler, aynı ikileme kendileri de düşecektir. Onlar da eşitlik söylemi üstünden, esasında eşitsizliği daha çok derinleştirmekten başka bir şey yapmamışlardır (Köysüren, 2013: 13).

Modernitede önemli olan bireylerdir. Bu durum, aydınlanmanın getirdiği bir özelliktir. Bireylerin tek tek akıllarının önemli hale gelmesi, bir aklın bir diğerine indirgenmemesi, tek başına haklılık durumu aydınlanmanın özellikleridir. Bilimsel rasyonellik ön plana çıkmaktadır (Mengü, 2004: 71).

Modernizmin ilkelerinden birisi olan eşitlik, toplumda cinsel kimliklere bağlı olarak meydana gelen sosyal rollerin dağılımına da etki edecektir. Sosyal, ekonomik, eğitsel ve hukuksal alanlara katılım noktasında kadınlar, toplumlarda modernleşme süreçleriyle birlikte erkek bireylerle eşit konuma gelmektedirler. Modernizm ve demokrasinin öncüsü olan gelişmiş düzeydeki toplumların anayasal düzenlemeleri kadın ve erkek arasındaki eşitlik düzeyinin derecesini ayarlayan hukuksal içerikleridir. Eğitim politikaları da bu süreçte destek verirken, aile de modern yaşamda kadın bireylerin eşitlik söylemlerine göre rollerin yeni bir şekilde dağıtıldığı

kurumlardır. Bu yeniden şekillenen roller içinde kadının ailede erkek bireylerle her türden eşit hak ve sorumluluklara sahip olması gerektiği ilkesi yer almaktadır. Modern toplumun ve kamusal alanın hemen hemen her alanında kadının daha fazla aktif ve etkin olması istek ve gerekliliği, bunu ödüllendirmektedir. Bu nedenle erkek ile kadınların özellikle aile içindeki konumu, aynı ve benzer roller çerçevesinde oluşmaya başlar. Toplumda böylece kadın sadece anne olarak bir konuma yerleştirilmez; bununla birlikte bir işte çalışan, üreten, karar alan, yöneten, mesleği olan bir kişilik haline gelir. Ev idaresinde erkekle eşit hak ve sorumluluklara sahip olur. Ataerkil aile yapısı giderek önemi ve konumunu yitirmeye başlar (Yıldırım, 2009: 125-126).

Günümüz modern kadınına dair yapılan bir sınıflandırma da Gilbert (akt. Altaş, 2018a: 27-28) tarafından kadınların hayat tarzları, işe ve aileye verdikleri önem kriterlerine göre gerçekleştirilmiştir. Gilbert bu kriterler doğrultusunda bir devamlılık oluşturan dört ideal tipten bahseder ve "continuum" olarak kavramsallaştırır. Bu kavramla kastedilen ise sınıflandırmanın sürekliliği ve belli bir boyutta devam etme halidir. Continuum' un dört ideal tipinin iki aşırı ucunda gelenekseller ve post modernler vardır.

Gelenekseller: Gilbert' e göre geleneksel kadın profili üç veya daha çok çocuğa sahip olan kalabalık bir aileye sahiptir. Bizim kültürümüzde ise bu profil daha çok üç ve daha çok çocuğa sahip ev kadınlarından ya da yine üç ve daha çok çocuğa sahip olup çalışma hayatını çocuk bakımı sebebi ile noktalayan kadınlar tarafından temsil edilmektedir. Gelenekseller daha önce çalışma hayatları olsa da tam zamanlı anne olmak için kariyerlerine ara vermiş ya da tamamen sonlandırmışlardır. Onlara göre çocukların bakımı ve çocuklara ilişkin günlük etkinlikler hayatlarının en önemli eylemleridir. Çalışmalarını gerektiren maddi ve manevi ihtiyaçları olsa da, geleneksel kadınların çoğu anneliğin bir statüsü ve ayrı bir değeri olduğunu, çocukların bakımı ve eğitiminin kendi başyapıtları olduğunu düşünürler. Anne olduktan sonra çalışma hayatını sonlandıran kadınlar ise genellikle iş yaşamlarının kendilerini tatmin etmediğini, hak ettiği mevki, umduğu sosyal statü ve ekonomik özgürlüğü kendilerine sağlamadığını düşünürler. Gilbert'e göre bu kategoride konuşlandırılacak kadınların sayısı özellikle son otuz yıldır ciddi bir şekilde azalmış ve azalmaya devam etmektedir.

Postmodernler: Continuum' un diğer aşırı ucunda postmodernler vardır. Bu grup çocuksuz kadınlar tarafından temsil edilir. Bu kadınlar tamamen kariyer

odaklıdır ve bireycidirler. Geleneksel kadınların aksine bu kadınlar bireyin tamamlanma ve kendini gerçekleştirme sürecini aile hayatıyla değil profesyonel mesleki yaşamla bağdaştırırlar.

Neo-gelenekseller: Kariyerlerine annelikten vazgeçecek kadar bağlı olmayan neo-gelenekseller iş ile aile arasında bölünen kadınları temsil ederler, öncelikleri daha çok aile yaşamından yana olur.

Modernler: Modern kadınlarda neo-gelenekseller gibi kariyerlerine annelikten vazgeçecek kadar bağlı olmasalar da onlar önceliklerine iş yaşamından yana kullanırlar.

Gilbert günümüz kadın profilini daha çok neo-gelenekseller ve modernler tarafından oluşturulduğunu ve sayılarının gittikçe arttığını vurgulamaktadır. Her ne kadar ona göre günümüz kadınına ilişkin bu sınıflandırmalar daha çok İngiliz ve Amerikalı kadınlara uysa da Türkiye açısından da geçerli olabilecek niteliktedir. Gilbert' in bu tespitine ilaveten değişen yaşam koşullarının özellikle internet, sosyal medya, küreselleşme gibi dinamikler aracılığı ile üretilen güncel annelik sınıflandırmalarının gittikçe arttığı gözlemlenmektedir (Altaş, 2018a: 28).

Etnik ırk ve bireylerin cinsiyetleri konusunda postmodernite çok çeşitli görüş ve öneriler getirmektedir. Bu bağlamda modernizmin daha fazla kesinlik içeren bir anlayış içinde olması karşısında postmodernizm, modernizmin üst düzey anlatılarını analiz etmeye, bunları parçalamaya, olay ve olgularda ortaya çıkan kesinlikleri kökünden alıp atmaya ve her şeyi mantık içerisinde birbirleriyle tutarlı olacak şekilde açıklayan birtakım öğretilerin akıldan uzak olduğunu ifade etmeğe çalışır. Kadın kendini diğerlerinin bakışı ile tanımlamaktadır. Ona farklı pek çok rol yüklenmiştir. Kadın konumunu ev kadını, anne, iş kadını, eş gibi toplumun yüklediği rollerle somutlaştırmıştır. Postmodernite dünyanın anlamsızlaşmasına neden olmaktadır. Parçalanmış, farklılaşmış ve belirsizleşmiş olanın dışında bir anlam yoktur. Bu parçalanmadan birey-özne de payını almaktadır. Toplumsal kimlik de belirsiz ve kırılgan hale gelirken, öznellik toplumsal olarak kurgulanmış bir şey olarak algılanır. Özneyi sökmek ya da yapı bozuma uğratmak, öznelliklerin, kimliklerin çoğulluğunun tanınması demektir (Mengü, 2004: 72).

3.3.1. Kentleşme ve Çekirdek Aile

İnsanlığın baş döndürücü bir hızla geliştiği ve bu hızlı değişim ve gelişimlerin özellikle toplumda aile kurumunu da yakından etkilediği söylenebilir. Bu yüzden hem toplum ve hem de sosyoloji bilimi açısından aile kurumu çok önemli bir değere sahiptir (Karslı, 2019, 6).

Sanayileşme çağı ile birlikte çekirdek aile içinde modernleşmeyi de barındıran en önemli sistemlerden birisidir. Her şeyden önce çekirdek aile yapısı gereği aile üye sayısı ile dikkat çekmektedir. Günümüz modern çekirdek aile yapısı esasında karı-koca ailesinden meydana gelmektedir. Bu aile yapısında anne, baba ve ergin yaşa ulaşmayan çocuklardan oluşmaktadır. Sanayileşmenin ve sanayi toplumlarının özelliği çekirdek ailenin bu toplum tipine uygun olmasından ileri gelmektedir (Sayar, 2010: 3). Çekirdek ailenin var olmasını sağlayan koşulların en başında sanayileşmenin ve üretim sisteminin getirdiği tüketim toplumu olma durumuna göre düzenlenmiş bulunması gelmektedir. Aile tüketici konumundadır. Parsons, modern çekirdek aile ile sanayi toplumu arasında bir uyumun var olduğunu ifade etmektedir. Ona göre çekirdek aile sanayileşmenin ve sanayi toplumunun hem maddi hem de manevi gereksinimlerine olağanüstü bir uyum sağlamaktadır. Bu uyum iki türde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi, sanayi toplumu ve kültürünü meydana getiren ekonomik koşullar geleneksel geniş aile ile bağdaşmaz olup onun yerine modern çekirdek aile ile ideal bir şekilde yerine getirilir. İkincisi ise, çekirdek aile ekonomik sistemlerde ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan çatışmaları önler niteliktedir (Yıldırım, 2011, 74).

Bunlarla birlikte çekirdek ailenin temel fonksiyonlarını dört başlık halinde ifade edebiliriz:

1. Kadın ve erkek bireylerin kendilerine toplum tarafından verilmiş rolleri en uygun şekilde yerine getirdikleri ortamı sağlamak;
2. Toplum tarafından kabul edilen ve onaylanan kadın ve erkek arasındaki cinsi ihtiyaç ve beraberliklerini meşru bir zemine yerleştirmek;
3. Çocukların doğum, bakım ve yetiştirilmesi ile sosyalleşmelerinin sağlandığı bir ortamı oluşturması;
4. Toplumların maddi ve manevi kültür değerlerini bir kuşaktan başka kuşaklara aktarmada en etkili değişken olmak (Sezai, 2003: 144; akt. Çağan, 2011, 91-92).

Bunun yanında çekirdek aile, sanayileşme çağıyla birlikte ele alındığında kentlileşmenin de bir sonucu da oluşan, kent ailesi olarak da ifade edilmektedir. Sanayi toplumu ve kültürel yapısının ortaya çıkardığı kent yaşamında ve çevresinde gelişen bir aile biçimidir çekirdek aile. Bu sebeple çekirdek aile modern kentsel yapıların özellikleriyle kuşanmaktadır. Kentin hayat tarzı, ekonomi ve çalışma şekli, toplumsal ilişkileri, konut düzeni vs. aile’yi büyük çapta etki etmektedir (Yıldırım, 2011, 76).

Toplumda kadın ve erkek bireylerden beklenen, istenen toplumsal roller günümüz dünyasında hem küresel hem de yerel düzeyde etkili olan küreselleşme ve kentleşme oluşumların meydana getirdiği faktörler sonucu büyük bir hızla değişme uğramaktadır. Bu değişimler neticesinde bireylerin ev hayatı ile çalışma hayatında çeşitli rollerin değişmesini ve bireylerin bu süreçlere uyumlarını peşinden sürüklemektedir. Şehirde yaşayan aileler büyük şehirlerin ayırıcı özelliklerinden olan farklılaşmanın ve iş bölümünün yaygınlaştığı ve örgütlü hale gelmiş bir alan içinde çok daha etkin bir teknolojinin oluşturduğu kurumlarla birlikte varlığını sürdürmekte ve hemen hemen hepsi de çeşitli değişimlere uğramaktadır. Geleneksel yapıya sahip kırsal bölgelerde kadın tarafından yapılan ev işleri ve kadının annelik rolünü, şehir hayatı içinde iş hayatına dâhil olan kadınların bulunduğu ailelerde eşler kendi aralarında iş bölümü ile paylaşmışlar ve ailede kadınların şartlara uygun olacak şekilde farklı roller edinmesi durumu ortaya çıkmıştır (Günay ve Bener, 2011: 159).

Kentsel yaşamda ise sanayileşmenin sonucunda oluşan şehirleşme sonucu ile kültürel ve sosyal yapı kadının iş hayatına atılmasını, eğitimini devam ettirerek kariyerini sürdürmesini hem kolaylaştırmış hem de hızlandırmış, ekonomik gelir seviyesi artan kadınlar, toplumsal koşulları ve şartları her açıdan kendi menfaatleri yönünde değerlendirmişlerdir (Aktaş, 2013: 59). Kentleşmeyle birlikte her ne kadar özgürlük ve bireysellik alanları açılmış olsa da değerlerin korunması bağlamında aile hep önemli olagelmıştır. Ailenin en önemli yapılandırıcı figürü olarak kadın, kentleşme, eğitim ve dindarlık durumlarında, belirlenen ve belirleyici olacaktır elbette (Köysüren, 2013: 60).

Toplumda bireylerin ihtiyaç duyduğu şartlarda değişiklik olması ister istemez kadınların toplumdaki birtakım önemli rollerinde de değişimler meydana getirmiştir. Kadınların aile de birtakım görevlerinin olmasının yanında, çalışmaya başlamaları ile de ekonomik hayata katılımları gerek aile de gerekse de toplumsal yapıda kimi durumlarda sorunların oluşmasına sebep olmaktadır (Şener, 2009: 469). Sanayi

inkılabıyla beraber köyden kente doğru meydana gelen göç olgusu doğmuş ve geleneksel toplumda önemli yer edinen geniş aile yapısından modern toplumda giderek önem kazanan çekirdek aile yapısına doğru bir değişme yaşanmıştır. Kadının bir işte çalışması sonucu ekonomik hayata girmesiyle aile içerisinde üyeler arasında, rol ve görevler dağılımında çok çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Ataerkil yapının eski ağırlığını kaybetmesinden evde çocuk bakımı ve yetiştirilmesine kadar çok çeşitli alanlarda geleneksel anlayıştan farklı yollara sapılmış ve modern anlayışlarla değerlendirilmeye başlanmıştır (Çelik ve Geçer, 2017: 1).

Kadınların bir işte çalışmasıyla birlikte ekonomik hayatta yer alması, geleneksel anlayışların yıkılmasına neden olmuş, geleneksel kadın erkek rollerinin sert olarak ayrılması yerine eşitliğe dayanan, paylaşıma açık toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasını sağlamıştır (Günay ve Bener, 2011: 160). Diğer yönden ekonomik koşulların zorlaşmasıyla beraber ev işleri ile erkek rolleri arasında bir ayrım meydana gelmiş, ev işlerinin yürütülmesinde değişik görev, rol ve yetkileri kadınlara vermiştir. Çağımızda sanayileşme, küreselleşme, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kentsel dönüşümler gibi süreçler toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında, değişikliğe uğramasında etkili olgulardır. Toplumsal sistemde geleneksel olandan modern olana doğru geniş aileden çekirdek aileye geçiş meydana gelmiş, çekirdek aile ile birlikte kadın ve erkek rol dağılımında eşitlik gözetilmeye başlanmış, bireylerin konum ve rollerinde farklılık oluşmuş, kadınların toplumsal statülerinde gözle görünür ilerlemeler kaydedilmiştir (Yapıcı, 2016: 111).

Kadın üzerine geliştirilmiş çok çeşitli ve farklı düşünceler ortaya koyulmuş olursa olsun günümüz dünyasında artık gittikçe geleneksel toplum yapısından tamamen farklı düşünceler geliştirildiği ve kadınların daha fazla şekilde kamusal alanın her yerinde görünür olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadınlar toplumda çocukluklarından itibaren kendileriyle ilgili çok çeşitli tartışmalarda kendilerinin olduğunu biliyorlar ve televizyon ekranında, sosyal medyada, radyolarda, görsel basında, kitaplarda bu tartışmaları takip etmeye çalışıyorlar. Artık kadınlar okul yaşantılarından sonraki hayatlarını bir iş yaşamıyla devam ettireceklerinin bilincinde hareket ediyorlar ve toplumda bağımsız hareket etmenin garantisi olarak mesleklerini görüyorlar (Çelik ve Geçer, 2017: 4).

Kadınların ve kız çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanmaları kendi yaşamları adına önemli kararlar almalarında etkili olacaktır. Eğitimlerini devam ettiren kız çocuklarına eğitilmiş olmaları hayatlarının tüm alanlarında iktisadi, sosyal

ve kültürel açıdan onlara faydalı ve yararlı olurken, bunun yanında toplumda kişilik ve kimliklerinin gelişmesinde, kendilerine karşı güven duymalarında ve iş hayatında başarılı olmalarında en önemli katkıyı sağlayacaktır. Geleneksel birtakım değerler ve anlayışların kadınları ve kız çocuklarını engellediği, baskıladığı bir durumda özellikle kadınların eğitim yoluyla yaşamlarına yön vermeye çalışmaları bir zorunluluk olmaktadır (Aktaş, 2013: 62).

Postmodern anlayışa sahip toplumlarda teknolojinin hızla ilerlemesi ve kentleşmenin gelişmesiyle birlikte toplumsal ilişkilerde birtakım değişiklikler yaşanmış özellikle de kadının sosyal olarak varlığını ispat etmesi ciddi manada gerçekleşmiştir. Kadının toplumsal olarak varlığını ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimsel ve kitle iletişim araçları alanları üzerinden göstermeye çalışması, olumlu bir durum iken bu, medya tarafından kadının reklam ürünü olarak kullanılmasında suiistimale sebep olabilmektedir. Toplumda kadın hakları, eşitlik gibi ifadeler olmasının yanında aile de ev işleri, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi, iş yaşamında kariyer yapması gibi görev ve sorumlulukları hep birden üstlenmesi kadınların kendilerinden beklenen rollerin karmaşıklığına, çokluğuna ve de daha fazla sorumluluk almalarına işaret etmektedir (Tayanç, 2010: 6).

3.3.2. Basın Yayın Organlarının Etkisi

Sınırların tamamen ortadan kaldırılıp adeta dünyanın bütün ülkelerinin büyük bir köye döndüğü ve bu şekilde algılandığı sürece küreselleşme adı verilmektedir. Bu küreselleşen, , küresel köye dönen dünyada farklılıkların yerine birbirine benzeşen kalıplar, yargılar, değerler ve gruplar bulunmaktadır. Bu benzeşmenin diğer bir boyutu da tüketim kültürü bazında yaşamaktadır. Böyle bir zihinsel yapıda yani küreselleşen dünyada temel değerler tehdit edildiği, rekabete dayalı vahşi kapitalizmin hüküm sürmekte olduğu, insanların aile ve toplumda sosyalleşmesinden ziyade sanal sosyalleşmenin gerçekleştiği, egoizm, bireycilik, yalnızlaşma, anomi ve yabancılaştırmanın görüldüğü, toplumsal birlik ve beraberliğin yok olma tehlikesi ile baş başa kaldığı bir düzen oluşmuştur. İnsanlığa dayatılan bu küresel düzeydeki sistem, tamamen toplumların tüketim kültürü ilkelerine göre oluşturulmuş, toplumların birbirlerine benzer tüketim alışkanlıklarının olduğu Hobbes'in ifade ettiği insan insanın kurdudur temel felsefesine dayanan bir oluşumu anlatmaktadır.

Ulus devlet anlayışını ve yerel milli kültürleri zayıflatacağı, toplumsal ve kültürel alanlarda aynılaşıma ve birbirine benzer bir yaşantı meydana getireceği ifade edilen küreselleşme yerel kültür yerine dünya kültürü ortaya koymaktadır. Kültürel değerleri benimseyip taşıyanlar içerikle çok fazla ilgilenmedikleri için iletişim tek yönlü değil karşılıklı olmaktadır. Bundan dolayı da toplumlar da kitle iletişim araçlarının, sosyal medya ve internet dünyasının, televizyon ve görsel basının çok hızlı bir şekilde gelişmesi ve yayılması küreselleşme süreci açısından toplumlarda bir homojenleşme yönünde değil de ters istikamette bir heterojenleşmenin yaşandığını gösterebilmektedir. Günümüzde küreselleşme sürecinin etkisi ile Batı Avrupa ve Amerika toplumlarının yaşam tarzı ve kültürel değerlerinin, zihinsel yapılarının ve tüketim alışkanlıklarının dünyanın geri kalan diğer ülkelerine transfer edilmesi ile tüm dünya milletlerinin homojen bir yapıya sahip olacağı, homojenleşen toplumlarında kendi özlerini kaybederek, hâkim kültürün özelliklerini gösterecekleri bir toplumsal düzen öngörülmektedir. Bu toplumlar kendi kültürel değeri, özgün anlayış yapıları, ahlaki sistemleri ile milli yapıları erozyona uğrayacaktır. Bu şekilde farklılıkların ortadan kalktığı birbirine benzer tutum, davranış ve yaşam tarzlarının olduğu toplumlarda bireyler hâkim ve küresel kültür değerlerinin gönüllü taşıyıcıları olacaklardır (Atasoy, 2019: 303-304).

Kadınların sosyal yaşamlarında önemli etkileri olan küreselleşme süreci ve onun etkileri birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin hızla yayılması ile meydana gelen popüler kültür alanındaki gelişmeler kadınların toplumsal rollerini de etkilemiş ve değişimlere uğratmış; kapitalizm süreciyle birlikte kadınlar alınıp satılan bir meta gibi sadece kâr amaçlı bir eşyaya indirgenmiştir. Küreselleşme ve kapitalizmin gelişimi ile cinsiyet rol ve değerlerinden daha çok kadınların cinsel birer obje olarak değerlendirilmesi ön plana çıkarılmaktadır. Kadın, toplumda tüketim kültürü ile popüler kültürün etkisi altında, cinsel isteklerin arzulanmasıyla tamamen cinsel bir obje olarak değerlendirilen bakış açısıyla adeta köle gibi algılanmak ve sahip olunmak istenmektedir. Popüler ve kitle kültürünün ahlaki değerden yoksun anlayışı aile hayatı üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuş, aile yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir (Ersoy, 2009: 218).

Sözel medya da kadınlarla ilgili çıkan haberler üzerinden özellikle kadınların rol ve statülerine yönelik araştırmalar ortaya koyulmuştur. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de Keller tarafından, kadın temalı dergilerde annelik söyleminin tarihi gelişimi araştırılmıştır (akt. Erbaş, 2018: 79-80); 1960'lı yıllardan sonra her on

yıl başka bir ideoloji ile ifade edilir olmuştur. Klasik geleneksel yapıyı ifade eden ideoloji 1960'lı yıllarda, Feminizmin ön plana çıktığı ve gelişmeye başladığı ideoloji 1970'li yıllarda ve neo-geleneksel ile annelik söylemini destekleyen ekonomik ideoloji de 1980'li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel toplum yapısına karşılık gelen anne profili, ev içi işler ile çocuk bakımı konusunda sorumlulukları olan, evli kalan, belirli bir eğitim almış, dışarıda bir işte çalışmayan, kontrol altında tutulan şeklindedir. Evde aile içinde baba profili disiplinli baba profili şeklinde irtibatlandırılan geleneksel toplum yapısındaki anne profili şeytanla mücadele anaforuna benzetilmektedir. Bu benzetmeye göre evde çocuk üyeler disipline edilecek, sürekli kontrol altında tutulacak, gerekli sınırlandırmalara tabi olacak şekilde ahlaki toplum değerlerine göre yetiştirilmeleri sağlanacaktır. Feminizmin geliştiği yıllar olan 1970'li yıllarla birlikte kadın ve erkekler ev işleri ve çocuk bakımında ortak sorumluluk sahibi olduğu, aile içi ilişkilerin güçlü olduğu, ödüllendirme sisteminin kullanıldığı bir aile ve anne modeli gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte diğer iki modelden farklı olarak neo-geleneksel anne modelinde ise geleneksel değerler yeniden yorumlanmakta, kadın ev dışından tekrar ailesine, yuvasına geri gelen, çocuk yetiştirilmesi konusunda daha bilinçli olmak adına araştırmalarda bulunan, okuyan ve internetten faydalanan şeklinde ifade edilir. 1980'li yıllarda gündemde olan diğer bir ideolojide ekonomiyi besleyen ideoloji; ailede kadının temel görevinin ev içi ile ilgili olduğu, bunun yanında lüks tüketim için de üst ve orta sınıfa mensup annelerin çalışmak zorunda olduğu bir modeldir.

Eşitlik anlatısı sözde kadın lehine gibi görünse de kapitalist ideolojilere hizmet etmiştir. Her bakımdan erkekle eşit haklar ve yaptırımlara sahip olduğunu varsayan/varsayılan kadınlar, cinsel özgürlükten tutalım da fiziki yapısını zorlayan işlere varıncaya kadar tam bir tahakküm veya şiddete maruz bırakılmıştır. Ancak bu, özgürlük ve eşitlik söylemi altında eşitsizliği iyice belirginleştirmiştir (Köysüren, 2013: 13).

Diğer taraftan toplumlarda itici bir kuvvet olarak medyanın insanların hayatları üzerindeki dönüştürücü etkisi çok önemli boyutlardadır. Özellikle ideolojik bir aygıt olarak kabul edilen medya, okul ve aile ile birlikte bireylerin rollerinin değişiminde, hiyerarşik yapının oluşumunda, değerler ve zihinsel sistemin kurulmasında toplumu yeniden düzene sokmaktadır. Bu nedenden dolayı medya da kadın ve erkek rolleri ile ilgili konular ve söylemler yoğun bir şekilde ele alınmaktadır (Can ve Koz, 2018: 364). Sosyalleşmenin yerine getirilmesinde çok önemli tesiri olduğu düşünülen

medya ve onun kültürü, toplumun kural ve normları ile değerlerini kendi izleyicisine ve takipçilerine ileten, yansıtan ve bildiren bir duruma erişmiştir. Teknolojik gelişmeler, toptan bir şekilde sosyal sistemlerde değişmelere neden olurken medyanın da toplum da giderek güçlendiği görülmektedir. Medya, tüketim kültürünü empoze eden bir anlayış ile bireylerde istenilen yaşam kalıplarının ve arzu edilen kişiliğin oluşumu yönünde bir rol oynamaktadır. Toplumda bireylerin tutum ve davranışlarında günümüzde en fazla etkide bulunarak değişikliğe neden olan kuvvet medya olarak ifade edilebilir. Özellikle kitle iletişim araçlarının toplumda kullanımının artması tüketim kültürü ve alışkanlıklarında ciddi boyutlara varan dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Tüketim kültürünün oluşumunda kitle iletişim araçlarından özellikle sosyal medyanın önemli bir rolü bulunmakla birlikte günümüz sosyal yaşantısını da büyük ölçüde şekillendirmektedir (Yılmaz, 2019: 29).

Bu bağlamda kadınlar medya da çoğunlukla ya çocuklarının annesi, kocasının eşi olacak şekilde geleneksel yapılardaki rollerde, ya cinsel bir obje olarak bedenlerin ön planda olduğu ya da ezilen, cinayete kurban giden, dövülen, tecavüz edilen mağdur duruma düşürülmüş kadın şeklinde resmedilmektedir. Fedakâr anne, sadık, iyi eş ve serbest-müsait kadın tipi olmak üzere iki kadın tipi ön plana çıkmaktadır. Serbest müsait kadın tipinde kadının cinselliği ön plana çıkarılmakta, kadın tamamen pasif konumunda, kolaylıkla elde edilebilir, el altında tutulabilir şekilde cinsel tatmin ögesi ve nesnesi olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla toplumda hem kadın açısından hem de erkek açısından sahip olunan kişilik ve kimliklerin ne şekilde olacağı, ayrıca nasıl olması gerektiğine dair kabuller, mesajlarla yeniden üretilmekte, kadınlara ve erkeklere özdeşim kurabilecekleri rol modeller sunulmaktadır. Bu sunumlarda kadın bedeni, kadının kimliğinin tanımlanmasının yegâne aracı olarak kabul edilmekte, sonuçta ise kadınların dış görünüşlerine dikkat etmeleri, güzel görünmeye çalışmaları ve ideal beden ölçülerinde kalmaya gayret etmeleri aile içinde çocuğuna iyi bir anne ve kocasına da ideal bir eş olmanın da temeli şeklinde algılanmaktadır (Kaylı, 2015: 153).

Güzel görünme ile kadınların bakımlı olmaları gibi durumlar ataerkil toplum yapısı üzerinden kültürel olarak temsil edilirken, bunun günümüzde kitle iletişim araçlarıyla ekonomik amaçlı metaya indirgenmesi toplumun kabullenmek zorunda kaldığı bir durumu ifade eder. Medya mesajlarının ve iletilerinin yoğun bir şekilde etkisinde kalan kadınlar, kadın olarak toplumda var olabilmeleri için kişilik, kimlik ve fizyolojik olarak bedenlerini ön plana çıkararak yaşadıkları dünya düzeninin kimi

zihniyet yapılarına uyum sağlamaları gerekmektedir. Artık günümüz dünyasında kadının bedeni üzerinden cinsel bir obje olması geleneksel toplum yapılarından farklı olarak kendi isteği ile meta haline gelmektedir ve kadın bu konuda gönüllü hale getirilmiştir (Yılmaz, 2019: 40).

Medya üzerinden kadınlara verilen mesajlar bedeni ile barışık olması adına, moda sistemi, kozmetik ürünler, sıfır beden anlayışı, kilo vermek gibi kimi zaman gerçekten uzak iletiler, paylaşımlar ve reklamlar ile kadınların bedenlerini ortaya koymaları, açığa çıkarmaları, sergilemeleri istenirken, medya kadınların bedenlerini beğenmeyip sürekli değişiklik yapılması gerektiği fikrini de vermeye çalışmaktadır. Toplumda kadınlar istenilen ve arzu edilen bedensel ölçü ve yapıya ulaşabilmek için medya tarafından kendisine ideal kadın bedenleri cinsel obje olarak sunulmakta ve bu bedenler sürekli gündemde tutularak, bu standartlara ulaşmak isteyen kadınlar sadık birer tüketici olarak algılanmaktadır (Erbaş, 2018: 85).

Günümüzde bir şeyler üretmek değil sürekli tüketim durumunda olmak değer kazanmada en belirgin olgu durumuna gelmiştir. Bireyler, toplumda tükettikleri kadar var olmaktadır. Tüketilen meta kadar değerli olan bireylerin hayat tarzları, değerler dünyası, ahlaki yapıları, zihinsel sistemleri de buna göre biçimlenmektedir. Yani kullanılan ve tüketilen meta bireylerin dünyasında göstergesi olarak yer almaktadır. Kültürel değerlerin meydana getirilmesinde kitle iletişim araçlarının etkili kurumlardan biri olan televizyon, bireylere verdiği ve ilettiği mesajlar ile toplumu yönlendirmektedir. Ancak bu yöneliş topluma bağımlı, verili bir toplumda gerçekleşmektedir. Böylece standartlaşma, basite indirgeme ve kavramların gerçek anlam içeriklerinden soyutlanması gerçekleşmektedir. Bu da kitle kültürünün reklamla bütünleştiğini göstermektedir. Toplumda bireylerin sahip olduğu roller ve statülerin reklamlarla oluşturulmasında televizyonun önemli bir işlevi bulunmaktadır. Toplum, sürekli olarak bireylerden önce vardır ve bireylerin eylemi için gerekli çerçeveyi sağlar. Ekonomik sistemin oluşturmuş olduğu tüketim ve üretim yapıları, televizyonda etkileme gücü olarak işlev gören reklamlar yoluyla bireylerin ne tarz düşüneceğini ve ne şekilde hareket edeceğini belirleyerek toplumsal uyumu gerçekleştirmeye çalışır. Televizyon reklamlarının en önemli görevi toplumu tüketim kültürüne alıştırmaya çalışırken hâkim resmi ideolojinin de yeniden sağlanmasını temin etmektir. Yeniden üretim sırasında reklam, bilgisini toplumsal gerçeklikten almakta ve onu kendine uygun biçimde yeniden dönüştürmektedir (Mengü, 2004: 8-9).

Kitle iletişim araçları içinde, fonksiyonları açısından değerlendirildiğinde en önemli etkiye sahip olan ve işlev gören aygıt televizyondur. Çok geniş kitlelere ulaşabilir olması hemen hemen bütün evlerde yer alması onun önemini arttırmıştır. Kitle iletişim araçları ve televizyonlar yardımı ile toplumsal cinsiyet rolleri özellikle vurgulanarak bunlar toplumda yaygın bir şekilde benimsenmesi çalışılmaktadır (Akkaş, 2009: 107).

Günümüzde sosyalleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli etkiye sahip olan araçlardan biride kitle iletişim araçları ve medyadır. Medya toplumsal kuralların, norm ve değerlerin bireylere aktarılmasında temel işlev görmektedir. Günümüz dünyası iletişim çağı olarak özellikle de sosyal medya çağı olarak adlandırılırken yoğun bir mesaj iletimi söz konusudur. Kitle iletişim ve medya çağı daha fazla şekilde görüntünün önem arz ettiği bir iletişim dünyasına dayanmaktadır. Medyada çok sık vurgulanan ve işlenen konulardan biri de cinsellik olgusudur. Toplumda bireylere özellikle de kadın bireylere medya tarafından vurgulanan cinsellik olgusu yoluyla, bir kadın algısı ve resmi inşa edilmeye çalışılmakta ve inşa edilen bu kadın algısını elde edebilmek içinde ne gibi tutum ve davranışlarda bulunulması gerektiği söylenerek, bireylerin dünyaya bakışlarını değiştirmeye çalışılmaktadır (Yılmaz, 2019: 28).

Kültürel anlamların ve değer yargılarının üreticisi olan kitle iletişim araçları, eğlence ve bilgi sunan, kadınlara yönelik en belirgin izlenimleri oluşturan güçlerdir. Medya ve özellikle de televizyon bu gücünü erkek egemen söylemden almaktadır. Bu biçimde erkekler kendi düşüncelerini, değerlerini ve bakış açılarını öncelikle üretimi ardından da değerlerin sunumunu medya aracılığıyla denetim altına alarak yansıtmaktadırlar. Reklam, erkek egemen ideolojinin aktarımıyla bu denetimin gerçekleştirildiği en önemli alanlardan biridir. “Kadınlar kendilerini ev içinde ve cinsel rol ağırlıklı gösteren geleneksel tanıtımlara Batı’da büyük tepki gösterdiler. Çünkü bu şekilde sınırlandıklarının farkındaydılar (Mengü, 2004: 116-117).

Toplumda bireylerin tutum ve davranışlarına yön veren tüketim alışkanlıklarının gelişmesinde kitle iletişim araçlarının özellikle de reklamlar ve sosyal medyanın çok önemli tesiri vardır. Medya üzerinden reklamlar toplumlarda zihinsel değişimin, toplumu dönüştürmenin itici gücü olarak hâkim ideolojik anlayışı yansıtmaktadır. Bu sebepten toplumların hâkim ideoloji ekseninde kapitalist anlayış içinde yönlendirilmesi ve dönüştürülmesi reklamlar yoluyla olmaktadır. Reklamlarda özellikle kadın bedenlerin sunumu da farklı şekilde olmaktadır. Reklamlarda

bedenler kimliksiz olarak sunulur; kimlik oluşumu için toplumsal güç ilişkileri gerekmektedir. Bu yüzden medya ve reklamlarda kadınlar kimlik oluşumu için gerekli güç ilişkileri haricinde değerlendirilir ve sunulur. Toplumsal yaşamda yaygın olan popüler kültürün yansıması şeklindeki reklamlar bireylerin gündelik sosyal alanlardaki tutum ve davranışlarından, ahlaki ve zihinsel değerlerine kadar eylemlerini etkileyip dönüştürmektedir.

Kitle iletişim aracı olarak medya üzerinden reklamlarda kadınlar iki farklı anlayış içinde sunulmaktadır; ilk olarak kadınlar reklam mesajlarının hedefindeki kitledir. İkinci olarak ise kadınlar tüm hedef kitleyi tesir altına almak adına araç olarak kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarında kadınlar en başta anne, kocasına ve evine sadık bir eş en son olarak da cinsel bir obje olarak bedensel çekiciliğe sahip bir birey. Kamusal alan dışında özel alan içinde değerlendirilen kadınlar, beden ölçüleri, zarafet, cinsellik, makyaj, aşk, anne olmak, mağdur ve kurban, sıfır beden, dişilik gibi ifadeler ile anımsatmaktadır (Alyakut, 2016: 699).

Ervin Goffman'ın yapmış olduğu bir araştırmaya göre (akt. Mengü, 2004: 129), kadınların reklamlarda zayıf gösterildiği 6 kategori belirlenmiştir; 1) göreceli ölçüt: kadınlar fiziksel olarak erkeklere göre daha küçük ve kısa boylu olarak gösterilmektedir. 2) kadınsı dokunuş: kadınlar sık sık kendilerine dokunurlar. 3) işlevsellik (meslek). 4) aile içinde gösterim. 5) önemsizlik ya da ikincilliğin törenselleştirilmesi. 6) geri çekilme.

Günümüz modern dünyasının toplumsal yaşamında çok etkili olmaya başlayan ve bireylerin davranışlarına yön veren popüler kültürün çok fazla yaygınlaşmasıyla birlikte, medyanın en önemli işlevlerinden olan reklamlar, tanıtımlar, yoğun iletilen mesajlar, dizi ve filmler ile sosyal medya kullanımının artması, erkek egemen bir zihinsel anlayışın dünyaya ve hayata bakışını üretmektedir. John Berger'e göre (akt. Akbaş ve Atalay, 2020: 65-66): sosyal medyada, görsel basında, radyo ve televizyon gibi çok yaygın kullanılan araçlarda ilginin çok yoğun bir şekilde kadınlara çekilmesi için kadınlar dikkat çekecek tarzda anlatılır ve aktarılır. Bu durum fizyolojik farklılıklardan kaynaklı bir cinsiyet farklılığı değildir. Bu durum kadın cinselliğinin, kadın bedeninin erkek alıcı ve seyirci için yeniden düzenlenmesi ve buna göre kadın görüntüsünün cazip hale getirilmesidir.

Günümüzde reklamlar üzerinden kadınların algılanma biçimleri de değişiklik göstermiş, kadınlar daha önceleri eril anlayış içinde pasif, dişil, cinselliği hatırlatıcı, fedakâr anne gibi imgelerle çağrışım kurularak ifade edilmiştir. Artık günümüz kitle

iletişim araçları ile bedensel açıdan gl ve kuvvetli, aktif, kariyer sahibi, başarılı, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran, kendine güvenen, yöneten bir konumda gibi algılarla ifade edilir olmuştur (şener, 2019: 148).

Geleneksel cinsiyet ideolojisine sahip olan kadınlar kendilerini reklamlardaki geleneksel rol gösterimleri ile zdeşleştirmektedirler. Eşitlikiliği savunan kadınlar evliliklerinde de eşit bir paylaşım istediklerinden, ev işlerini paylaşan çiftlere yönelik gösterimleri benimseyeceklerdir. Başka bir deyişle, daha ağdaş cinsiyet ideolojisine sahip olan kadınlar, geleneksel cinsiyet ideolojisine sahip olanlara göre ev işlerine yönelik olarak daha eşitlikçi bir paylaşım istemektedirler. Geleneksel anlamda ev dışında sürekli çalışmayan kadınlar politik kimliklerini eşlerinin iş deneyimlerinden edinmekte, bilinçlerini onlara göre yönlendirmektedirler. Sandra Harding’e göre (akt. Mengü, 2004: 82), bir kültürün kadınsı olarak tanımladığı her şeyin yadsınması ve kadınsı olarak tanımladığı her şeyin yasal olarak denetlenmesi söz konusudur. Cinsiyet, insan düşüncesinin, toplumsal örgütlenmenin ve bireysel kimlik ve davranışın asimetrik bir kategorisidir.

3.3.3. Ailede Kadının Değişen Roller

Modern yaşam ile birlikte meydan gelen değişimler, aile yapısında da ciddi değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ailede görülmeye başlanan bu zorunlu değişim ve dönüşümler aile üyelerinden en fazla kadını etkilenmiş ve birtakım değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Toplumun vazgeçilmez kurumu olan aile yeleri arasında kadın, diğer üyelerle birlikte modernleşme sürecinin değiştirici etkisi sonucu dönüşümler göstermiş, aile hayatında geleneksel rol ve davranışlar yerini modern yapılara bırakmıştır. Modernleşme süreciyle birlikte ev içindeki rolleri değişikliğe uğramaya başlayan kadının, çalışma yaşamına katılmasıyla birlikte, sosyal ve kamusal alanda kendini göstermiş; evde yapmış olduğu üretim şekilleri ve süreci öneminden düşmeye başlamıştır (Karşlı, 2019: 1).

Günümüz toplumlarında aile yeleri olarak kadın ve erkeğin geleneksel toplumlarda birbirinden ayrı ve farklı olan görev, sorumluluk ve rollerini eşit kıılma durumları çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durumun bir rneği olarak modern toplumsal yaşam biçimlerine sahip olan İsviçre’de 2002 tarihinde yapılmış araştırma sonuçlarında görmek mümkündür. Bu araştırma sonuçlarına göre toplumda kadınlar daha fazla ev içi işlerde yoğunlaşırlarken, erkekler ise ev ve aile dışında

işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Tipik olarak kadınlar çocuk bakımı, ev işleri, temizlik, yemek erkekler ise ev dışındaki alışveriş, bankacılık, araba tamiri vb. işlerden sorumlu olmaktadır. Tüm bu veriler ışığında günümüz toplumlarında ve ailelerinde modern özellikler ile geleneksel özelliklerin iç içe geçtiğini, çok fazla ayrılmadığını, birlikte var olduğunu söyleyebiliriz (Yıldırım, 2009: 126).

Modern toplumlarda küçülen ailelerde birey sayısı azalmakta, aile içi ilişkiler süre olarak daralmaktadır. Aile fertleri günün büyük bir kısmını aile dışında geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü modern ailelerde kadın ve erkek ev dışında çalışmakta olup, günün önemli bir kısmını birbirlerinden ayrı geçirmektedirler. Bundan dolayı da anne baba çocuk ilişki ağı da uzun süreleri kapsamamaktadır. Anne baba ev dışında profesyonel olarak çalıştıkları işlerinden arta kalan zamanlarında ev içi işler ve kendi kişisel gelişimleri için ayırmak durumunda kalmaktadırlar. Günümüz modern toplumlarında çekirdek ve tek ebeveynli aile hayatlarının daha yaygın olarak yaşanıyor olması sebebi ile sosyal annelik de farklılaşmaktadır. Geleneksel geniş aileden farklı olarak anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek ailede, aile fertlerinden birisinin aileden herhangi bir sebep ile ayrılmış olması, ayrılan kişinin fonksiyonlarının ev içindeki kişiler tarafından tam olarak karşılanamaması problemini de beraberinde getirmiştir. Çekirdek aile, anne kaybı durumunda annenin fonksiyonlarını yüklenecek olan kişiyi ev dışından temin etmek durumunda kalmaktadır. Bu temin genellikle profesyonel bakıcılar, kreşler veya ailenin hısım veya akrabaları arasından çocuğun bakımını üstlenen kadınlar, koruyucu veya evlat edinen ailelerin anneleri, vb. şeklinde gerçekleştirilmektedir (Şenol, 2017: 35).

Günümüz modern dünyasında toplumun her alanında etkisini gittikçe daha fazla hissettiren kapitalist düzen ile birlikte, özel alanda yer alan kadınlar, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek kamusal alanda gerekse de ekonomik alanda aktif katılım gösterecek şekilde varlığını sürdürmeye başlamıştır. Artık geçim şartlarının zorlaştığı ağır ekonomik koşullarda ailede sadece babanın bir işte çalışarak gelir elde etmesi yetmemekte aile ekonomisine destek amaçlı anne de bir işte çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu sebeplerden dolayı toplumda tüketime yönelik oluşan bir kültür, ailede hem erkekleri hem de kadınları kapsamına alan genişleme göstermektedir. Oluşan bu tüketim piyasası, toplumda bir tüketim nesnesi olan kadını keşfetmiştir. Kadının geleneksel rolleri yanında tamamen aktif bir şekilde katıldığı

tüketim kültürü sayesinde, tüketim adına yeni roller elde edebilmesi için onun algı ve tercihlerini etkileme ve şekillendirme uğraşı içine girilmiştir (Altaş, 2018b: 3).

Tarihi süreç içerisinde toplumların oluşumlarına etki eden kültür, toplumsal istek ve ihtiyaçların sonucunda meydana gelen bir sistemdir. Kültürel değerler sonucu oluşan toplumlar, bu değerler ile bir nitelik elde ederler ve bu niteliklerde toplumun dini, ahlaki, sanatsal, hukuksal, örfi, coğrafi, iktisadi gibi değerlerini meydana getirir. Günümüz dünyasında toplumsal değişimler çok hızlı gerçekleşmektedir. Bu değişimle birlikte toplumda popüler kültür içinde bir tüketim kültürü ortaya çıkmıştır. Bireyleri tüketime yönlendiren ve bunu her fırsatta teşvik eden tüketim kültürü, ekonomik piyasanın bir ajanı olarak kültür endüstrisine kaynaklık etmektedir. Tüketim kültürü bir virüs gibi toplumlarda hızla yayılmakta, insanlar üzerinde bunalım ve yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Tüketim kültürü ihtiyaçtan fazla nesnenin üretilmesini sağlamakta, insanlar ürünlere ihtiyaçları olmadığı halde sahip olup tüketme ihtiyacı hissetmektedirler (Alyakut, 2016: 698).

Bu açıdan bakıldığında bireyler sosyalleşmenin dolayısıyla da birtakım sosyal kural, norm ve değer kalıplarının öğrenilip benimsendiği ortam olarak aile, tüketim alışkanlıklarının da öğrenildiği, kazanıldığı ve şekillendiği bir kurum olmaktadır. Toplumda aile içinde kazanılan tüketim alışkanlıkları ve kültürü konusunda özellikle kadınların görev, sorumluluk ve rolleri açısından da dikkat edilmesi gereken bir etki söz konusudur (Altaş, 2018b: 8).

Günümüz dünyanın modern toplumlarında kadınların toplumsal kişilik ve kimliğinin oluşumu ve görünümünde “çocuk” faktörü temel bir ölçütü yansıtmaktadır. Modern toplumsal yaşamda küreselleşmeye rağmen ulus-devlet yapısının önem kazanması, anneliğin konum ve anlamında da değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerden bir tanesi de modern ulus devletle birlikte, kendine uygun, makbul, istenilen vatandaş ve bireyler meydana getirme isteği üzerinde anneye de görevler vermiş, ulus devlete bağlı kadını iyi annelik rolü ile özdeşleştirmeye çalışmıştır. Böylece kadından istenen, bu konuda zorlanan aslında, vatandaşlıkla birlikte modern değerlere sahip makbul anne rol ve görevidir. Modern toplumda annenin omuzladığı yük geleneksel yapıdaki kadınlara göre çok daha fazladır. Modern kadın veya anne, çağın gereklerine uygun bir şekilde modern sağlık hizmetlerinden yararlanmalı ve çocuğuna en gelişmiş bilgileri uygun bir şekilde vermeli ve modern bir anlayışla çocuğunun bakımını üstlenmelidir. Tüm bunları yerine getirirken de kariyerini ihmal etmemeli sosyal yaşamını, kişisel bakımını en

uygun şekilde yerine getirmelidir. Bu noktada kadınların annelik rolünü layıkıyla yerine getirirken çevresinden çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda yardım ve destek alacağı gerçeğini doğurur. Burada annenin gerek kendi ailesi gerekse de eşinin ailesinden yarım görmesi geleneksel değerlerle değerlendirilerek kabul edilmezken, annenin bakım evi, kreş, anaokulu gibi kurumlardan destek alması da pek onaylanmayan ve çocuğun ihmali anlamına gelen bir durum olarak değerlendirilir (Sever, 2015:72-73).

Nicolson' a göre (akt. Altaş, 2018a: 22-25) "çağdaş annelik, XIX. ve XX. yüzyılın tıp, biyoloji, psikoloji ve sosyal bilimlerin ürünüdür ve çeşitli şekillerde görülebilir". Günümüz annesi geleneksel, kalabalık ailelere kıyasla hem daha yalnız hem de anneliğe ilişkin yükünün çok daha ağır olduğu bir durumla karşı karşıyadır. Günümüzde çocuk konusunda doğal yollardan gelen bilgilerle kültürel yollarla gelen bilgiler arasında gittikçe büyüyen bir uçurum bulunmaktadır. Geleneksel ve modern çocuk yetiştirme pratikleri arasında süre giden bu çatışma sayesinde çocuk bakım pratikleri sürekli yeniden üretilmektedir. Bu pratikler modern koşullarca yeniden üretildiğinde, geleneksel uygulamalarda son derece rutin, kolay ve doğal karşılanan süreçler karmaşılaşmaktadır. Modern zamanlarda anneliğin zorlayıcı karakteri yanında belirtilmesi gereken bir diğer yönü de anneliğin artık bir seçim, tercih ve zamanlama meselesi olduğu gerçeğidir. Modernleşen anneliğin belki de en tipik özelliği anne olmanın artık kadının bir tercihi olarak karşımıza çıkmasıdır. Zaten çağımızın gerçeği olan tercihlerin çeşitliliği hali söz konusu annelik olduğunda da kendisini göstermektedir.

Kuşkusuz toplumsal cinsiyet rollerinde gözlenen değişimin motor gücünü modernleşme sürecinde kadının ev dışına çıkarak çalışma yaşamına girmesi oluşturmaktadır. Kadınların günümüz modern toplumlarında çocuğuna annelik, kocasına eş ve evinin kadını olarak üç farklı rolünün yanına dördüncü bir rol eklenmiştir; iş hayatında çalışan kadın rolü. Bu durumda kadının gerek ve içinde gerekse de ev dışında görev ve sorumlulukları artmakta ve rolleri çoğalmakta iken, aynı zamanda kadının mücadele etmesi gereken alanları çoğaltmış ve zor koşullarla daha fazla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Sonuçta bu durum geleneksel toplumun kadına biçmiş olduğu görev ve rollerin kimi zaman değiştirilmesine, eleştirilmesine, sorgulanmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2016: 101).

Günümüzde dünyasında içinde bulunduğumuz toplum ve kültürel yapıda kadınlar, statü, ekonomik seviye, eğitim, yaş gibi değerlerden ayrı olarak daha fazla

bir şekilde yaşadığı aile ve ev ekseninde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sonucu ev yaşantı dünyası kadınların kimliğinin anlaşılmasında ve oluşmasında önemli bir etkiye sahip olurken, kadının evi ile kurmuş olduğu derin bağlantı toplumda kadının yer aldığı statüye, konuma, gruba, ekonomik seviyeye, toplumsal hiyerarşiye ve eğitime göre değişebilmektedir. Ev içi ortamın kadın için oynadığı bu önemli rolden dolayı, ev ortamı ve mekânı cinsiyete bağlı birtakım adaletsizlik ve eşitsizliklerinde merkezi olabilmektedir. Bu sebeple kadının ilk olarak sosyalleştiği yer olan aile hayatı ayrıca kadınların kimlik oluşumlarını da etkileyen yerlerdir. Bir anlamda ev ve ev işleri, kadınların ortak deneyimlerinin odağında durmakta ve kadınlık kimliğini ev içine bağlamakta ve sosyal yaşam alanı içinde edilgin hale getirerek kısır bir döngü içine hapsetmektedir (Alyakut, 2016: 698).

Artık günümüz koşullarında ekonomik zorluklar, kapitalist sistemin azgınlığı, sanayileşme, geleneksel değerlerin yaşamdan uzaklaşması, eğitim seviyesinin yükselmesi, tüketim kültürü gibi sebeplerden dolayı artık kadınların ekonomik ve sosyal hayatta daha fazla görünür kılınmalarına olanak vermektedir. Özellikle erkek bireylerin aile ve toplumdaki rollerinde meydana gelen değişimle birlikte kadınında gelecek kaygısı yaşaması ve ekonomik özgürlüğe sahip olma isteği, bir işte çalışma nedenini ortaya çıkarmıştır (Şener, 2009: 477). Kadınlar için toplumsal statü ve seviyelerini yükseltebilmenin, toplumsal hiyerarşide üst basamaklara çıkabilmenin ve bir meslek sahibi olabilmenin en önemli aracı eğitimidir. Ancak yapılan araştırmalarda kadınların eğitilmiş olmaları, bir meslek sahibi olmaları her zaman için toplumların kültürel olarak geleneksel yapılarından kaynaklı engellemeler ile karşılaşabileceklerini, bu tür engeller ile mücadele içinde olabileceklerini ve sosyal olarak bu konuda kendi üzerlerinde bir baskının olacağını göstermektedir (Pekel, 2019: 34).

Toplumda kadınların çocuk doğurmaları ile toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınlara annelik ve ev işleri ile ilgili birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Eğitim düzeylerini yükselmesi, toplumlarda ekonomik zorluklar gibi nedenlerden dolayı ekonomik hayata dâhil olan kadınlar bir işte çalışmak suretiyle kamusal alanda daha fazla görünür olmaktadır. Kadının çalışma hayatında iş kadını olması evinde annelik rollerinde değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmekte, çalışan anne enerjisinin büyük kısmını çalıştığı işte harcarken, evde çocuğun bakımına çalışmayan kadınlara göre daha az zaman ayırabilmekte, bu durumda da erkeklerin çocuk yetiştirmedeki rolleri değişebilmektedir. Bu durum yani kadınların evli olarak ya da

iş hayatındaki rolleri ile kadın ve erkeklerin sosyal, ekonomik ve kültürel rollerinin yeniden yapılanmasını, oluşturulmasını ve kendi arasında bir denge kurulmasını gündeme getirerek kadın üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir. Annenin baskı altında olması stres yaşamasına neden olurken tüm bunlar aile içinde anne, karı koca ile anne çocuk ilişki ve iletişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Şener, 2009: 476-477).

Modern toplumlarda oluşan zihinsel anlayışlar ile toplumsal şartların oluşturduğu ortamlarda özellikle de kadınların eğitim ve iş hayatında görülmeleri ile birlikte sosyal rollerinde köklü değişiklikler yaşanmış; erken evlilikler ile çocuk sahibi olma konusunda bir azalma meydana gelmiştir. Kadının eğitimlerini devam ettirmeleri ve iş hayatında kadının daha fazla yer alması geleneksel değerlere ait rollerin değişmesine ve kimi zamanda yıkılmasını beraberinde getirmiştir. Böylece kadınlar toplumsal yaşantının hemen hemen her alanında aktif rollere sahip olurken geleneksel olarak yapmış olduğu görev ve sorumlulukların bazılarını toplumda kurum ve yapılara aktarmak suretiyle dönüşüm gerçekleşmiştir (Ersoy, 2009: 217).

Çağımızın postmodern anlayışında kadının sahip olması gereken kişilik ve kimlik kendi kişisel bakımı ve güzelliğine dikkat eden, şık giyinen, modayı takip eden, kariyer sahibi, üretken, başarılı, dış dünyaya açık bir profil olmaktadır. Bu kadın profil ve görüntüsü tüketim kültürü içinde kapitalizmin beslediği ve desteklediği genç ve güzel görünmek, sağlıklı yaşam, daha fazla tüketerek var olmak anlayışını ister istemez bireylerden istemektedir. Makyaj ürünleri, günün modası, moda ikonlar, estetik ameliyatları, sağlıklı yaşam, sıfır beden, diyet gibi gelişmeler kadınlar üzerinden bir beklenti oluşturarak, toplumda kadınların kendilerini görünür kılmalarını ve bu sayede değerli atfedilmelerini besleyen olaylardır. Bir ironi olarak kapitalizm ve postmodern yaşam kadınların günümüzde aile, eş, anne olarak değişen ve bozulan ilişki ve rolleri üzerinden oluşan durumu yine kadınların sorunlarına çözüm önerileri olarak geri pazarlamaya çalışmaktadır (Alyakut, 2016: 698).

Tüketim kültürünün günümüz koşullarında geldiği nokta, cinsel bir meta haline getirilen kadın bedeninin özellikle de toplumda bu bedenin dikkat ve ilgi çekmesi için kadınların kitle iletişim araçlarında ve medya da yoğun bir şekilde ön planda tutulması ile sıradanlaşmadır. Günümüzde medya bireylerin ve özellikle de ikinci sınıf olarak algılanan kadınların toplumda var olmaları ve hayatta onaylanmaları adına önemli bir rol üstlenmektedir. Diğer taraftan onaylanma isteği olan kadının cinsel yönden bir meta haline getirilmesi, bedenini metalaştırılması medya

aracılığıyla yapılmaktadır. Kadınlar medyada, kendi gündemlerini aktif bir şekilde belirleyen değil, tüketici konumunda kendilerinden istenileni yerine getiren pasif bireylerdir. Bu yüzden kendi kişilik ve kimliklerini medya üzerinden kendilerine verilen cinsel objeleri taklit etme yoluyla oluşturmaya çalışmaktadırlar. Kitle iletişim aracı olarak sosyal medyada kadınlar daha çok ev içinde çalışan kadın, çocuk bakan, fedakâr anne ve kocasına sadık eş şeklinde açıklanmaktadır, yani bir başka birey üzerinden roller verilmektedir. Bu görev ve sorumluluk dışında ifade edilen kadınlar ise ihmal edilmiş, suiistimale açık, mağdur, cinsellik uyandıran gibi tamamen kadın için olumsuz algı oluşturan özellikler olmaktadır. Ekonomik özgürlüğünü eline alan kadınlar ise hem iş hayatını hem de aile hayatını dengede tutarak iş kadını olarak bir işte çalışıp evde annelik görevini de yapan kadın başarılı olarak kabul edilir. Bu durumda kadınlar belirtilen roller ve bedensel olarak nesne gibi algılanmalarından dolayı kimliksizleşmektedir (Can ve Koz, 2018: 365).

Günümüz modern çağın kapitalist düzeninde kadın modanın etkisi ile sürekli değişim gösteren güzel olma, güzel görünme anlayışına ayak uydurabilmek ve takip edebilmek için büyük bir gayret göstermesi gerekmektedir. Kadınların fiziksel olarak toplumda kabul edilmeleri ve var olabilmeleri günümüz için modern kalabilmenin modern olabilmenin tek gerçeğidir. Bu nedenle tarihte eşine pek rastlanmayacak şekilde modern toplumlarda kadın, bedensel özellikleri açısından değerlendirilmekte ve cinsel bir meta haline getirilmektedir. Yani kısaca kadın kişilik ve kimliği ile değil dişiliği ve bedeni ile toplumda var olabilmekte ve bu durum kadınların bedenlerini her açıdan değiştirme boyutlarına ulaşmaktadır (Aktaş, 1992: 201-211).

Medeniyet, bir beğeni ve nesne objesi olarak kadını algılamış, kadına saygı duyulması ve değer verilmesi gereken bir kişilik ve şahsiyet olarak bakılmasını ondan esirgemiştir. Şahsiyetten yoksun bırakılan kadınlar ile her geçen gün yüzleşmekteyiz. Özellikle güzellik yarışmaları, mankenlik ve moda defileleri gibi kadınları hedef alan uğraşlarda bu durumlarla daha fazla karşılaşmaktayız. Bu alanlarda kadınlar tamamen farklı algılanmakta şahsiyet açısından değil de kadınlara cinsel açıdan bakılmaktadır. Yani kadın insan dışı bir varlık olarak düşünülmektedir. Bu durum kadınların annelik rollerini de olumsuz etkilemiş, uygarlık annelik algısını aşağıya çekmiştir. Toplumda kadınların yapması uygun olmayan daha ağır meslekler olan anneliğe tercih edilmiştir. Medeniyet anneliği kadın için kölelik, esaret, kadının kurtulması gereken bir statü olarak kabul etmektedir (İzzetbegoviç, 1992: 210-211).

Günümüzde çalışan kadınlar hem iş yaşamlarında hem de ev yaşantılarında bir denge sağlamak suretiyle hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Kadının anne olarak rolleri bir işte çalışmasını sürdürüyor olsa bile devam etmekte, çocuklarına karşı annelik duygusu azalmamaktadır. Diğer taraftan kitle iletişim araçları ve sosyal medya çalışan veya çalışmayan bütün kadınlara anne ve ev hanımı olsa dahi ideal beden ölçülerine sahip, sağlıklı, çekici görünen kadın görüntüsü baskısı ile kadınların ev içi ve ev dışı yaşamlarında koşturma içinde kalmalarını sağlayarak psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Modern toplumlarda kadınların içinde bulunduğu durum süper aile sendromu şeklinde ifade edilirken, kadının belli bir eğitimden geçmiş olması, titiz ve çalışkanlık, tuttuğunu koparan, hırslı kişilik yapısına sahip olması, gibi özellikler gösteren bu sendromun en temel belirleyicileri ekonomik zorluklar, küreselleşen dünya, teknolojinin hızlı gelişimi, annelik süreci, sosyal rol ve beklentilerdir. Bu belirleyicilerin toplumsal yaşamda kendilerini önemli derecede hissettirmeleri, yine toplumda eğitim ve iş fırsatlarının artmasına rağmen kadınların geleneksel aile rollerinde bir azalma olmamasının meydana getirmiş olduğu durumlar bu tarz çelişki ve sendromların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadın eğitim sistemi içinde çok iyi bir eğitim almasına rağmen aldığı eğitimle ilgili gelecek planı kurmakta, çoğu zaman da bir işte çalışması ve kariyer yapması evlilik ve çocuk yapmaya engel değildir anlayışını ispat etme çabası içine girmektedir. Tüm bunlarla birlikte kadınların ev dışında bir işte çalışmaları erkek bireylerle bir rekabet halinde olmalarına neden olurken, aile içinde ise kadın geleneksel rollere göre belirlenen davranışları yapmakta, kocasına eş olabilmek adına onun gerisinde, ona tabi olarak hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır (Gündüz, 2017a: 82).

3.4. Dijitalleşen Dünyada Sanal Toplumda Kadının Yeni Rolü

Medyanın en önemli toplumsal işlevleri içerisinde kültür aktarımı da bulunmaktadır. Bir toplumda kültür sosyal açıdan sürekliliğin sağlanmasında temel bir etkiye sahiptir. Toplumsal açıdan bireyler yaşadıkları toplumun kültüründen etkilenmektedirler ve sosyal mirası gelecek kuşaklara aktaran bir unsur olmak suretiyle toplumun devamlılık ve sürekliliğini gerçekleştirmektedirler. Kültür aktarımını gerçekleştiren sosyal etkenler günümüzde aile, eğitim kurumları ve medya şeklinde ifade edebiliriz. Özellikle de son yıllarda yazılı ve görsel medya ile birlikte sosyal medyanın toplumsal yaşamda oynadıkları etkin roller, sosyal yaşamın hemen

hemen her unsurunu ve her alanını çok derinden etkileyebilir ve birtakım değişikler meydana getirebilir duruma gelmiştir. Bu nedenle yaşadığımız sosyal hayatta toplumun kültürel dinamikleri de bu doğrultuda etkilenmektedir.

Toplumsal yaşamın bünyesinde meydana gelen değişimler zorunlu bir şekilde aile yaşantısı ve anlayışında da birtakım farklılaşmalara zemin hazırlamaktadır. Özellikle günümüz toplumlarında hızlı teknolojik gelişme ve yenilikler kadınların aile içindeki görev, sorumluluk ve rollerinde de hem kolaylıklar sağlamış hem de nitelik olarak değişimini beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan toplumda eğitim olanaklarının artması, bilgiye ulaşımın daha kolay hale gelmesi, kültür hayatındaki gelişmeler hem erkek bireyleri hem de kadın bireyleri yeni arayışlar içerisine sokmuştur. Bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bilimin hızla ilerlemesi, bilgiye ulaşımın kolaylaşması; kadınların kendilerinde bulunan potansiyellerinin açığa çıkarmalarına, kadının bu potansiyellerini ev dışı işlerde kullanabilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bilgiler ışığında günümüzde kadınların daha fazla bir şekilde sosyal ve kültürel etkinlikler içinde ve sosyal hayatta birtakım görev ve sorumlulukları yerine getirmeye hazır olduğu görülmektedir (Şener, 2009: 474-475).

Günümüz dünyasında insanların geçmiş geleneksel toplumlara göre en belirgin özellikleri arasında teknolojik açıdan gelişmiş olmaları ve interneti sanal ve siber alanlarda kullanarak iletişim sağlama fırsatlarının bulunması diyebiliriz. İletişimin sanal olarak sağlanması beraberinde internet ortamı üzerinden toplumda insanların sosyalleşme süreçlerini de doğurmaktadır. Daha çok sanal sosyalleşmesi olarak adlandırılan bu süreçte fiziksel bir ortam içerisinde olmadan, diğer insanlarla fiziksel bir yakınlık kurmadan, tamamen fizik dışı, siber denilen alanda, bu alanın kendine has özellik ve kuralları içerisinde öğrenme, uyum sağlama ve adapte olma durumları yaşamaktadırlar. Yaşanan bu sosyalleşme süreci gerçek dünyada veya hayatta yaşanan sosyalleşme sürecinden farklı olmaktadır; ancak sanal âlemde yaşanan sosyalleşme gerçek hayatta gerçekleşen sosyalleşmeleri etkileyecek şekilde değişikliğe uğratabilmektedir. İnsanlar boş zamanı değerlendirmek, bilgi edinmek, oyun oynamak, sosyal medya kullanmak, iletişim ihtiyacını gidermek gibi çok çeşitli nedenlerle internet ortamında birden fazla kişilerle etkileşim kurmakta bu da çok değişkenli bir sosyalleşme sürecini meydana getirebilmektedir. Sanal ortamda gerçekleşen bu tür bir sosyalleşme kişilerin yaşamlarını, tutum ve davranışlar ile alışkanlıklarını ve sosyalleşmelerini etkisi altına alacak düzeye sahip olabilmektedir.

Sanal ortamda gerçekleşen sosyalleşmenin, ferdi veya sosyal olarak insanların internette harcadıkları zaman süresine bakıldığında, gerçek yaşamdaki yüz yüze gerçekleşen sosyalleşmenin devamı ya da bir parçası durumunda olduğu söylenebilir. Günümüz dünyasının karşı karşıya kaldığı küreselleşme olgusu ile meydana çıkan toplumsal etkileşim ve ilişkiler, bireylerin veya toplumsal grupların çerçevelerini yıkacak düzeyde bir sosyalleşme sürecinin yaşandığını ortaya koymaktadır. Bireyler artık küreselleşme süreciyle birlikte TV, radyo, internet gibi kitle iletişim araçlarıyla sosyal, kültürel, iktisadi, dini, ailevi, ahlaki, vs. çok boyutlu uluslararası düzeylerde ağ oluşturabilmektedir. Oluşturulan bu ağ yerel ortamdan küresel ortam doğru devam eden bir sosyalleşme sürecini meydana getirmektedir (Okumuş, 2014: 442).

Farklı kavramlarla açıklanan post-modernizmde kadın, farklı ve erkeğe göre öteki olandır. “Post-modernizmin farklılığı vurgulaması ve otonom kültür alanları ya da farklı uzmanlık alanları konusundaki şüpheciliği bütünleştirici modernite söyleminin daha derin olarak eleştirilmesine neden olduğu gibi, tüm grupların konuşma hakları olduğu ve kendi seslerini duyurmalarının da yasal kabul edilmesi gerektiği fikrine katkıda bulunmuştur (Mengü, 2004: 78).

Postmodern çağda nesne konumuna indirgenen kadın, nesne olma durumunu cinsel yönden metalaştırılarak yaşamakta, böylece kapitalist düzen içerisinde bir çıkmaz içine sürüklenmektedir. Toplumda kadın üzerinden cinsellik ön plana çıkarılarak kamusal alanda bir rekabet ortamı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Geleneksel toplumda kadının aile içinde mahrem alandan modernizm yoluyla farklı alanlara çekilmesi, bir yer belirlenmesi söz konusudur. Kadınların farklı alanlara çekilmesinde modern yaşamın belirlemiş olduğu ölçütler önemlidir. Bu ölçütlerden biri de kadının cinsel obje olması ve bedeni üzerinden meta haline dönüştürülmesidir. Medya ile birlikte modernizm anlayışı kadına cinselliği ve cinselliğin getirdiği yaşam kalıplarını empoze etmekte, beden ölçülerinin yaşamın tek ölçütü olduğu anlayışı ile madde ve ruh ikileminde her şeyin temelinde maddenin olduğunu, ruhun ancak madde ile huzura kavuşacağını, bu maddenin ise kadın bedeni olduğunu ifade eder (Yeter, 2015: 199).

Söz konusu edilen eril zihniyetin kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla toplumsal yaşantıda yayılmakta ve bu zihniyetin devamı için çalışılmaktadır. Kitle iletişim araçları özellikle de sosyal medya popüler kültürün yayılmasında geleneksel toplum yapısındaki iletişim araçlarından farklı şekil ve özellik de bilginin, hızın, iletişimin, değerlerin ve etkileşimlerin iletildiğini

görmekteyiz. Kullanılan sosyal medya dünyasında oyun, verilerin saklanması, verilerin tekrar değerlendirilmesi, iletilmesi, ortak akıl gibi unsurlar bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları arasında sosyal medyayı diğer iletişim türlerinden farklı kılan ekonomik anlamda izleme, gözetleme, takip etme durumlarının tüketim kültürü açısından da kullanılmasıdır. Sanal âlemde insanların sosyal medya yoluyla iletişim içinde bir dünya kurmaları bu alana ait kültürel bir çevrenin meydana gelmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Meydana gelen bu kültürel çevreye, bireylerin cinsiyet rollerini toplumun beklediği şekilde ve istenildiği gibi yerine getirmesinde, hâkim olan ideolojik düzenin oluşmasında ve devamının sağlanmasında, toplumda kişilere ve gruplara kendilerinden beklenen tutum, davranış ve rollerinin anımsatılmasında etkin görev düşmektedir (Akbaş ve Atalay, 2020: 66).

3.4.1. İnternetin Aile Üzerinde Etkisi

Sosyal medya, kullanıcılar yoluyla meydana getirilen içeriğin internet ortamında paylaşılması ve bu sayede daha fazla sayıda iletişim ve etkileşim imkânı sağlaması ile oluşan çevrimiçi bütün uygulamalara denilmektedir. Sosyal medya; bireylerin kendi aralarında içerik, bilgi, tecrübe ve farklı duygu ve düşüncelerini paylaşarak sundukları çevrimiçi sanal mekânlar, bildirimler, uygulamalar, teknolojiler ve gruplar olarak adlandırılmaktadır. İçerikten kasıt ise fotoğraf, kısa video ve kişisel düşünce ile yorumlardan meydana gelmektedir (Öztürk, 2013: 122).

Sosyal medyanın bireyler arasında iletişim şekillerinde, kişilerin boş zamanı değerlendirme aktivitelerinde, sosyal etkileşimlerin iyileştirilmesinde, bazı sosyal konularda kamuoyu meydana getirmede söz sahibi olduğu ortak görüş olarak kabul edilmektedir. Sosyal medyanın bireylerin benlik ve kimlik oluşumunda, sosyal medya kullanıcıları tarafından kabul edilen bir temsil sistemi gibi anlaşıldığı görülmektedir. Günümüz toplumunda gündelik hayat içerisinde sosyal medyanın, gün geçtikçe çok fazla ve yaygın bir şekilde kullanılması, toplumsal yaşantının bir parçası olması, bu toplumsal yaşantıyı düzenleyen ve dönüştüren bir güç haline gelmesi, siyasi, sosyal, iktisadi ve psikolojik birçok düzenleme ve uygulamayı da beraberinde gündeme getirmiştir (Göker, 2015: 394-395). Toplumsal yaşamda bu işleve sahip olan ve yoğun bir şekilde kullanılan internet, toplumun önemli bir kurumu olan aileyi ve bununla birlikte üyelerini de hem bireysel hem de sosyal olarak etkilemektedir.

Geleneksel medyadan farklı olarak günümüzde çok yaygın bir şekilde kullanılan sosyal medya, kullanıcılar arasında en az iki taraflı ve aynı anda, eş zamanlı bilgi birikimi ve aktarımı olmasını sağlamaktadır. İnternet ve akıllı cihazlar sayesinde sosyal medya, bireyler arasında sanal ortamlar oluşturarak zamanı ve mekânı aşan imkânlar meydana getirmektedir. Eğlence amaçlı boş zaman aktivitelerinden eğitim olanaklarına, iş yaşamından yardımlaşmaya dek birçok yönden sosyal medya yaşantımızı kolaylaştıran, bireylere hemen hemen her konuda destek sağlayan ve gündelik yaşamımıza şekil veren bir etkiye sahiptir. Sosyal medya olarak ifade edildiğinde, Facebook, Twitter, Instagram, Whatsapp vb. sanal ortamlar bireylerin ilk olarak aklına gelmekte, bununla birlikte internet ortamlarındaki forum sayfaları, kişisel bloglar, sözlükler, mikro-bloglar da sosyal medya şeklinde değerlendirilmektedir. Sosyal medya ortamlarını kendi içinde sınıflandırdığımızda sekiz farklı başlık altında toplandığı görülmektedir;

Bloglar,

Mikrobloglar (Twitter),

İnternet forum sayfaları (Google Grupları gibi),

İnceleme, araştırma ve değerlendirme sayfaları (Yelp gibi),

Sosyal haber ve sosyal işaretleme siteleri (Digg, StumpleUpon, Pinterest gibi),

Sosyal ağ kurma siteleri (Facebook, LinkedIn, Google+ gibi),

Medya paylaşım siteleri (YouTube, Flickr, Slideshare gibi),

Sanal dünyalar (Second Life gibi) (Tuncer ve diğer.) (akt. Özmen, t.y.: 146-147).

Toplumda gündelik hayatta bireyler, sosyal ağlar ile kurdukları ilişkide, mekânsal ve zamansal şartları soyutlayarak bir iletişim içine girmektedirler. Bu noktada, sosyal medya günümüzde sosyalleştirme işlevini yerine getirirken, bu sosyalleştirme işlevi de geleneksel mananın çok ötesinde bir anlam kazanarak yeni bir format ile ortaya çıkmasına sebep olduğu ifade edilir. Diğer taraftan sosyal medya sosyalleştirmeye birlikte zaman ve mekân soyutlamasından dolayı bireyler üzerinde asosyalliğin üretilmesi ve yaygınlaştırılmasında etkin olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak yine de sosyal medyanın daha önce görülmediği kadar yeni bir sosyallik ve sosyalleşme sürecine sebep olduğu kabul gören bir görüştür. Bu görüşe temel olan etkenler ise; sosyal medyanın artık günümüzde toplumsal ilişkilerin merkezinde yer almaya başlaması, yüz yüze iletişimin giderek kaybolmaya başlaması ve bunun sosyal medya aracılığıyla yerine getirilmesi olgusu olduğu görülmektedir (Göker, 2015: 394-395). Bunun etkileri ilk önce toplumda aile üyeleri üzerinde görülmekte,

aile üyeleri arasında internette geçirilen zamanın giderek artması ile yüz yüze iletişimin kaybolmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Küreselleşmenin artmasında ve yaygınlaşmasında sosyal medyanın toplumlarda çok fazla kullanımının etkisi vardır. Sosyal medyanın çok fazla kullanımı sonucu yaygınlaşan küreselleşme ise dünya üzerinde hem toplumlar hem de bireyler açısından politik, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok yenilik ve köklü değişikliğe sebep olmuştur. Küreselleşme ile birlikte, dünya küresel bir köye dönüşmüş, çok değişik ve farklı, yerel kültürler, yaşam tarzları giderek aynılaşmaya, birbirlerine benzemeye başlamıştır. Hayat tarzları, zevkler, giyim kuşam, uğraş alanları, yeme-içme, müzik, sanat anlayışı, jest ve mimiklerin kullanımı gibi alanlarda giderek var olan farklılıklar azalırken birbirinden ayrılmayan bir stil, üslup ve yaşam alanı meydana çıkmaktadır (Uluç ve Yarcı, 2017: 92-93). Küreselleşmenin yukarıda sayılan özellikleri günümüz modern aileleri içinde bir tehdit oluşturarak, aileler arasında gelenek ve göreneklerden gelen birtakım farklılıklar, kültürel ayrılıklar ortadan kalkmakta, bununla birlikte birbirleri ile aynı yaşam tarzına sahip aileler ortaya çıkmaktadır. Bu da aileler üzerinden birbirinin aynı yaşam tarzlarına sahip olan ve tüketim kültürünü besleyen bir yapıyı meydana getirmektedir.

Sosyal medya üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde ortaya çıkan bulgular, kültürel değer ve inanışların (yüksek kültür veya alçak kültür değerlerinin) sosyal medyanın kullanılışını yakından etkilediği şeklindedir. Yüksek içerikli ve alçak içerikli iletişim terimlerini kullanan Hall'a göre yüksek içerikli kültürün daha fazla şekilde dolaylı iletişim kurmakta olduğunu, alçak içerikli kültürlerin ise tersi yönde, daha fazla doğrudan iletişim kurduğunu belirtmiştir. Güçlü bireylerarası iletişim, yüksek içerikli kültürlerde meydana gelirken, zayıf bireylerarası iletişim ise alçak içerikli kültürlerde bulunmaktadır (Uluç ve Yarcı, 2017: 94). Günümüzde gittikçe aile üyeleri arasında internetin çok yaygın şekilde kullanımı sonucu güçlü bireylerarası iletişimin azaldığı, zayıf bireylerarası iletişimin gittikçe arttığı görülmektedir. Bu sebeple de aile içinde alçak içerikli kültürel değerlerin hâkim olmaya başladığı ifade edilmektedir.

Diğer taraftan sosyal medya (Twitter-Instagram) kullanıcıları hem üretici hem de izleyici durumundadırlar. Sosyal medya da kullanıcılar kendi içeriğini ve profilini meydana getirip geleneksel iletişim araçlarına muhtaç olmadan kendini bir şekilde ifade edebilir. Bununla birlikte sosyal medya karşılıklı etkileşim sağlamakta iken, sosyal ağlarda kullanıcılar zaman ve mekânsal herhangi bir sınır bulunmadan iletişim

kurabilmektedirler. Sosyal medya üzerinden ticaret yapılmakta, mal alınıp satılabilmekte, firmalar kendi reklamlarını yine sosyal medya üzerinden yapabilmekteler. Sosyal medya bunların yanı sıra bilgi vermekte, bu mecrada her türlü bilgiye ulaşım kolaylaşmaktadır. Bu açıdan hem yazılı mesaj ve uyarıcılar ile görsel mesaj ve uyarıcıların sosyal medya üzerinden üretilip verilmesi mümkündür (Özmen, t.y.: 126-127).

Günümüzde sosyal medya ile birlikte genel olarak medyanın sosyalleşme olgusuna etkisi inkâr edilemez bir şekildedir. Medyanın ve giderek artan bir şekilde sosyal medyanın hem erken yaşlardaki bireyler hem de yetişkinler üzerindeki sosyalleşme etkisinin gücü hissedilmektedir. Medya bu güçlü etkisini toplumda bulunan diğer sosyalizasyon ajanları ile etkileşim içinde yerine getirmektedir (Arslan, 2011: 9). Aile içerisinde internet artık bir sosyalleşme aracı olarak kabul edilerek anne ve babaların çocuğun hayata hazırlanma sürecinde kendilerinin sahip olması gereken rollerini ve görevlerini sosyal medyaya, internete devrettikleri anlaşılmaktadır.

İnternet, günümüzde kendi oluşum sistemini ve kendi kültürünü meydana getirmektedir. Bu sistem ve kültüre her geçen gün dünyada yeni bireyler dâhil olmaktadır. Özellikle de internet teknolojisi ve sosyal medyanın gücü ile yaşam tarzlarında, zevklerde, tutum ve davranışlarda, giyim ve kuşamda büyük değişimler yaşanmaktadır. Sosyal medyanın ortaya koyduğu sanal ortamla birlikte bireyler, farklı algı ve davranış geliştirme sürecine dâhil olmuşlardır. İnternet günümüz dünyasından bireyler üzerinde o kadar çok etkiye sahip olmaktadır ki artık gerçek yaşam ile sanal yaşam birbirine girmiş durumdadır (Günüç, 2012: 395). Bu durumun ortam olarak ilk ve somut bir şekilde görüldüğü aile yaşantısında, aile üyeleri arasındaki iletişimde ve de çocuğun sosyalleşme sürecinde görmek mümkündür.

Sosyal medya ile birlikte insan yaşamında önemli birçok değişiklikler yaşanmaya başladı. Artık sosyal medya ile ilişkiler ağı yeniden oluşturuldu ve yeni bir iletişim kültürü ve jargonu meydana gelmeye başladı. Bireyler sosyal medyada müstear isim kullanarak kullanmaya başlamışlar, bu da insanlara hem özgüven hem de ifade özgürlüğü sağlamış, bununla birlikte mahremiyetin göz ardı edildiği bir ortama zemin hazırlamıştır. Tüm bunlarla birlikte anne baba ile çocukları arasındaki iletişim de çok yönlü bir şekilde değişti. Artık anne babalar teknolojik gelişmeler ile birlikte bazı yenilikleri çocuklarından öğrenmeye başladılar. Bu öğrenme yoluyla

birlikte anne babalar çocuklarıyla birlikte sanal ortamı birlikte kullanmaya başladılar (Özmen, t.y.: 96-97).

3.4.2. Sosyal Medyanın Kültür Aktarımında Etkisi

Maddi ve manevi değerleri gelecek kuşaklara aktarmada kullanılan tüm araçları da içine alan kültür, aynı zamanda bünyesinde toplumu birleştirici ve uzlaşma sağlayan hedefler etrafında toplayarak geleceğe iletme potansiyeline sahip tüm araçları da barındırmaktadır. Kültürün taşıyıcı araçlarından biri ve kültürün devamlılığı için son derece önemli bir rolü sahip olan “medya” ve özellikle de son yıllarda daha fazla kullanılan sosyal medya oluşturmaktadır. Kültür ve iletişim disiplinleri kendilerine has normlara ve üretim şekillerine sahip olmaları nedeniyle, bireyler ve toplumlar açısından büyük bir etki oluşturabilecek yol ve yöntemleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. Kültür, devamlılığı sağlayabilmek açısından medyanın desteğini yanına almak isterken medyada, kültürel hayatın yansıtılmasını, iletilmesini ve kültüre ait girdi ve çıktıların yaygınlaştırılmasını temin ederek zenginleşmektedir (Şahangil, 2019: 221).

İnternet ile birlikte kullanılmaya başlayan “sanal” terimi fiziksel olmayan bir mekân ve zamanı ifade ederken, gerçek dünyanın dışında çok farklı bir dünyayı ifade etmektedir. 1960 yılından itibaren kullanılmaya başlanan internet, artık günümüz dünyasında hem insanların hem de toplumların yaşam tarzları, ilgi, tutum ve davranışlarını değişime uğratmıştır. İnternet teknolojisindeki hızlı gelişim ile birlikte toplumlar birçok yönden bir değişim süreci içerisine girmişlerdir (Günüç, 2012: 396).

Batty (akt. Markoç, 2020: 31) sanal kavramını geleneksel fiziksel mekânın içinde bulunan ve fiziksel mekânın kendisinden daha önemli olan bir alan şeklinde ifade etmiştir. Sanal ortam, bizzat yaşanan, tecrübe edilen fiziksel bir yeri ifade etmek yerine, internet ve bilgisayar tarafından ortaya çıkarılmış, fiziksel yaşantıdan farklı olmasına rağmen internet kullanıcıları tarafından gerçek gibi algılanan bir mekânı anlatmaktadır. Sanal dünyada bireyler kendilerini ifade eden profiller oluşturmaktalar, bu profilleri ile birlikte diğer kullanıcılar ile iletişim için bir araya gelmekte, kendilerine ve başka olaylara dair paylaşımlarda bulunmaktadır.

Sanal ortam ve dünyada gerçekleştirilen bu iletişim, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin ‘sosyal’ katmanını ifade etmektedir. Bireylerin sosyal medyayı yoğun

bir şekilde kullanmalarının ana sebebi ise diğer kullanıcılar ile iletişimde olarak bu bağlamda doyuma ulaşıyor olmalarıdır. Konda araştırma şirketinin 2019 yılında yapmış olduğu bir araştırmada, Türkiye genelinde yetişkin erkeklerin %70'i, kadınların %69'u sosyal medya katılımında bulunmaktadır. Bu bakımdan değişen teknolojilerin sosyal hayata katılım yollarını çeşitlendirdiği görülmektedir (Markoç, 2020: 31).

Karl Weick kültürel yapı ve kültürel kimliğin sosyal medyayı kullanma tarzını ve şeklini değiştirdiğini ifade etmektedir. Weick'e göre, farklı etnik kimliğe sahip bireylerin sosyal medyayı kullanma şekilleri de farklılık arz etmektedir. Yine toplumsal sınıf düzeyi ile eğitim seviyesi sosyal medyayı kullanma tarzını etkilemekte olup bu konuda yapılan araştırmalarda bu etkinin en önemli yanının kültür olduğu görülmektedir. Chen'in araştırmalarına göre ise, düşünce şekilleri, ifade etme tarzları ve kültürel yaşam, kişilerin kültürel yapı ve değerlerini ve buna bağlı olarak sosyal medyadaki tutum ve davranışlarını belirleyen kültürel yaklaşımlardır (Uluç ve Yarcı, 2017: 95).

Kullanıcıları ile birlikte sürekli güncellenen ve giderek bireylerin yeni bir uğraşı haline gelen sanal ortamlar, yeni bir teknoloji olmanın yanında kendine has kuralları, jargonu, dili, alışkanlıkları, şeması olan bilişsel ve sosyal bir uzam, sanal bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Sanal ortam içerisinde gerçek toplumsal yaşama ait kültür ile sanal ortama ait kültür arasında bir kopukluk ve iletişimsizliğin olduğu bir gerçektir. Sanal ortamın oluşturduğu kültürel yaşam, toplumsal ve gündelik hayatı tutum ve alışkanlıklarını da etkileyip değiştirmektedir. Buna göre okuma, yazma ve yüz yüze iletişim kurmak gibi günlük yaşam alışkanlıkları değişmeye başlamıştır. Günümüzde artık gerçek yaşam ve kültür yerini sanal ortam, yaşam ve kültüre bırakmaya başlamıştır (Özdemir, 2012: 19-20).

Günümüz dünyasına egemen olan kapitalizm ile birlikte postmodernizm medya olgusu ile iç içe geçmiş durumdadır. Medya ve özellikle son on yıllarda sosyal medya postmodernizmin merkezi konumundadır (Kurttaş ve Kurttaş, 2011: 593). Bu nedenle günümüz postmodern dünyada bireyin gündelik yaşamda sahip olduğu gerçek kimliği ile birlikte sosyal medyada da bir sanal kimliğinin var olduğu gözlemlenmektedir. Bu sanal kimlikler de her an değişime uğramakta ve insanlar da oluşturdukları görüntü ile kimliklerini tekrar tekrar düzenleyebilmektedirler (Bilis, 2018: 316). Sanal ortam da veya internette zaman geçiren bireyler yeni bir kimlik içerisine girmektedirler. Bu konuda çalışma yapan araştırmacılar sosyal medyayı

kullanan bireylerin iletişim, profil, bilgi paylaşımı, buluşma, sanal alış-veriş, bilgiyi öğrenme ve iletme, araştırma yapma, analiz ve sentez, ifade etme gibi başlık alanlarında farklı olduklarını ve davrandıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal medya yerlileri yaşam tarzı, saç stili, giyim kuşam, müzik, sanat, sanal ortamda kullanılan dil ve simgeler gibi birçok konuda da çok değişik yaşam tecrübelerine sahiptirler (Günüç, 2012: 397).

Sanal ortamda yer almak, paylaşımında bulunmak, iletişimi sanal bir şekilde gerçekleştirmek, gerçek yaşamdaki kural, sınır ve normların bulunmamasından dolayı bireylerin kendilerini sanal dünyada daha rahat hissetmelerine, düşünce ve duygularını paylaşıırken gerçek yaşamda olduklarından daha rahat davranmalarına sebebiyet vermektedir. Sanal dünyanın yaşamımızda ve toplumsal hayatta giderek daha fazla bulunması iki farklı yaklaşımı meydana getirmiştir. İlk olarak sosyal medya, sanal çevrimiçi ortam içinde tüketilen zamanın, çevrimdışı zamandan daha fazla şekilde olmasının bireylerin gündelik yaşamlarında ki ilişki ve iletişimlerini etkileyeceği ve bundan dolayı bireylerin yalnızlığını artıracığı ifade edilerek, bunun kişisel refah seviyesinde bir düşüşe neden olacağını belirten yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise sanal ortam ve sosyal medya da geçirilen zamanın bireylerin toplumsal ilişkilerini ve arkadaşlık ilişkilerini artıracığını, yalnızlık duygusunu azaltacağını ve bu durumun tatmin sağlayacağını ifade etmektedir (Markoç, 2020: 28).

Sanal ortamın ve bunun sonucunda oluşan kültürün, bireylere gerçek yaşamdan sanal dünyaya doğru bir kaçış sağladığını görüyoruz. Bireyler sanal ortamda bir kimlik meydana getirirken kendilerini sanal ortamlarda zaman ve mekândan soyutlayarak ifade etmeye çalışmaktadırlar. Sosyalleşme olgusu yönünden gerçek yaşamdan farklı bir alanı ifade eden sosyal medya ve sanal ortamın, gündelik yaşamın sınırlamalarına sahip olmaması ve bu sebeple oluşan özgürlük hissi ve sanal dünyada statü ve sınıf farklılıklarının göz ardı ediliyor oluşu en önemli özellikleri arasındadır. Yani kısaca “özgürlük ve eşitlik” en önemli özelliğidir sanal âlemin. Özellikle internet ve sosyal medyanın bireysel ve toplumsal kimlik oluşumuna etki ettiği bilinmektedir. Bu nedenle sanal dünyanın bu kadar yaygın olmasının nedeni bireylerin bu ortamlarda kimliklerini kendilerinin oluşturması ve bu kimliklere istedikleri yönde şekil verebilmeleridir. Bu yüzden bir kimlik esnekliği durumu söz konusudur. Yeni kimliklerin oluşturulduğu bir alan olarak çevirim içi ortamda kimlikler, istenilen şekilde meydana gelmekte, değiştirilmekte ve bu şekilde

bireylerde bu kimliklerinden çok yönlü olarak yararlanabilmektedir (Özdemir, 2012: 20-21).

Günümüz sanal ortamlarda bireyler, paylaşımda bulunmaktalar, sosyal medya üzerinden paylaştıkları görsel ve bilgilerin de beğenilebilir olmasına özen göstermektedir. Her ne kadar kimlik üretimi çevrimiçi bir ortamda gerçekleşse de bireylerin tanımlanabildikleri ortamlarda, toplumsal kurallara uygunluk dereceleri daha yüksektir. Yani bireyler tanımlanabildikleri sanal ortam ve mekânlarda kimlik üretimini sağlarken toplumsal kural ve kültürü göz ardı edemezler ve bunlara uygun gelebilecek kimlikler üretmeye çalışacaklardır (Uluç ve Yarcı, 2017: 94-95).

Bireylerin sosyal medya üzerinden beğenilme ihtiyacı, başkaları tarafından takdir edilme, tanınmak gibi eğilimlere yol açabilmektedir. Popüler beğeni normlarına kişinin daha fazla önem vermesi sonucunda ise beğeni normlarına göre oluşan esnek kimlik özellikleri karakter aşınması ile kendine yabancılaşmaya kadar varan sorunlara yol açmaktadır (Özdemir, 2012: 24).

İnternetin bilgiyi edinme, kullanma ve paylaşma ile iletişim açısından insanlara sağladığı sınırsız imkânlar yanında ayrıca bireyciliği ön plana çıkaran ve güçlendiren ve bireylere daha fazla tüketimi dayatan durumu, insanlar arasında daha fazla iletişimsizliği üretmektedir (Özdemir, 2012: 28).

Kısaca genel anlamda medya ve özel de ise sosyal medya toplumsal yaşamda gün geçtikçe daha fazla yer etmesiyle birlikte, insanların tutum ve davranışlarından değer yargılarına, düşüncelerinden inançlarına, giyim ve kuşamdan sanata ve dahi hayata bakış açılarını genel anlamda yönlendiren bir özelliğe sahiptir. Medya ile birlikte günümüzde giderek daha fazla kullanılan sosyal medyanın etki alanının geniş olmasıyla birlikte, bir toplum içindeki maddi ve manevi tüm değer alanlarını kapsayan kültürün bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmasında, iletilmesinde ve geliştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduğu açıktır. Bir toplumda kültürel sürekliliği temin eden unsurlardan biri de medya ve özellikle de sosyal medyadır. Sahip olduğu geniş ve farklı kullanıcı kitlelerinin ortak tüketimine sunulabilen televizyon, internet, sosyal medya gibi elemanlar kolay erişilebilme özelliğinden dolayı kişilerin dünyayı algılama, tanıma ve değerlendirme biçimini de şekillendirebilmektedir. Bundan dolayı genelde medya özelde ise televizyon ile birlikte sosyal medya, toplumsal cinsiyet anlayışının da bir kültür olarak aktarılmasında bir araç kullanılmaktadır (Şahangil, 2019: 220). Dolayısıyla sosyal

medya toplumda kadınların kültürü kuşaktan kuşağa aktarımında belirleyici bir rol oynamaktadır diyebiliriz.

Tüm bunlarla birlikte sosyal medya dünyası ve çağdaş web iletişimi kimliğinin kazanılması ve yansıtılması açısından önemli bir rol oynarken sosyal medya, bireylerin toplumsallaşmasına ciddi bir şekilde katkı sağlamıştır diye ifade edebiliriz. Demokratik katılımı destekleyen sosyal medya ayrıca, toplumsal ilişkileri ve etkileşimleri düzenleyerek, rastgele olan gündelik yaşam olaylarını, sosyal eylemler açısından kolektif bir zemine taşımıştır. Geleneksel medya diye ifade edebileceğimiz kitle iletişim araçlarında açığa çıkan ideal kadın görüntü ve temsiline karşılık, gündelik hayattaki gerçek ve doğal kadınların kendilerini anlatıp tanıtabilecekleri bir ortam hazırlayan sosyal medya ortamı çok sayıda insanlara ulaşılmasına fırsat tanımıştır (Karabacak ve Sezgin, 2016: 315).

3.4.3. Kadının Kültür Aktarımında Azalan Rolü

Tüm bunlarla birlikte kitle iletişim araçlarının bireylerin sosyalleşmesi ve eğitimi ile kültürün üretimi ve yaygınlaştırılması konusunda her zaman olumlu işlevlere sahip olduğunu ifade etmek mümkün değildir. McQuail'in de belirttiği gibi bazen medya, insanların sosyalleşmesini engelleyici, toplumun kültürünü yozlaştırıcı, bireylerin kişiliklerini bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Kitle iletişim araçları ve medya okulda öğretmenlerin, aile içinde anne babaların ve öteki toplumsal kontrol (sosyalizasyon) ajanlarının öğrettiklerinin tam aksi yönünü ön planda tutarak, çocukları ve genç nesilleri çelişkiler içinde bırakabilmektedirler (Arslan, 2011: 9-10).

Medya, kültür unsurlarını toplumsal hayatın her alanında etkin hale getirmek amacıyla toplumda bireylere, toplumdaki egemenlik yapısını oluşturan bir ideoloji iletme ve benimsetme işlevi olarak söylenebilecek kültürel bir işleve sahiptir (Oskay, 2000) (akt. Şahangil, 2019: 222). Medyanın toplumda kitleler üzerindeki değiştirici, geliştirici ve dönüştürücü etkisi olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu nedenle medya; toplumsal, siyasal ve kültürel konuların sunulması, tartışılması ve irdelenmesi için alanlar yer almaktadır. Medya da hangi konuların toplum açısından hangi aralıklarla ve hangi açılardan ele alınıp alınmayacağı medya eliyle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kadın ve erkek, kadınsı ve erkeksi olmak, kadın ve erkek rolleri gibi

konular da medyanın sıklıkla dillendirdiği konular içinde bulunmaktadır (Can ve Koz, 2018: 365).

Tüm hayatımızı gittikçe etkisi altına alan medya (internet, televizyon, sosyal medya, gazete, dergi, kitap, sinema, radyo vb. gibi) gündelik yaşantının önemli bir ögesi durumuna gelmiştir. Genel olarak medya da cinsel kimliği ve genellikle de kadın konusunun ön plana getiriliyor olması, bu yöntemler arasında en ilgi çeken konunun kadın kullanımı olduğunu bize göstermektedir (Fidan, 2000: 123). Medya bu açıdan kadını cinsellik konusuna indirgeyerek, kadının anne rolünü önemsizleştirmekte ve buna bağlı olarak da ailede çocuğun sosyalleşmesinde gittikçe artan bir işleve sahip olmaktadır.

Diğer yandan günümüzde medya kadın olgusunu şu şekilde yansıtmaktadır: 1. Fedakâr, eşine sadık veya kutsal, saygıdeğer anne gibi durumların vurgulanması ile geleneksel kadın rollerinin ifade edilmesi sürecini hızlandırmaktadır. 2. Diğeri ise, kadınların cinsel kimliklerini ön plana çıkarmak, kadının medya da cinselliği ile var olmalarıdır (Saktanber, 1995: 215). Bunlardan birincisinde kadına daha çok geleneksel roller biçilmekte, kadının toplumda pasif bir konumda olduğu işlenmekte olup, ikincisinde ise yukarıda ifade ettiğimiz gibi kadın bedeni üzerinden değerlendirilerek cinselliği ön plana çıkarılmaktadır. Tüm bunlarla birlikte toplumsal sistemde kadın kimlik ve kişiliğinin konumlanış şekli sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel birçok faktöre bağlı olmakla birlikte, kadının toplumda yer alma şekli farklılıklar gösterebilmektedir. Medya ve kadın ilişkisi açısından kadının medya içinde yer alış şekli toplumda genellikle düzenin, ataerkil sistemin devamını gerektirecek şekildedir (Aytekin, 2018: 449).

Genel anlamda medyada ve televizyon da kadınların ya “fettan, sıradan, kötü, basit” bir karakterle ifade edilmekte veya toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklemiş olduğu rollere uygun şekilde “saf, masum, korunması gereken iyi eş/anne” olarak ifade edildiği görülmektedir. Zoonen’e göre (1996) (akt. Şahangil, 2019: 222-223) kadın bedeni ile ön plana getirilmekte eğer gençse güzel, bir işte çalışıyorsa bile ev işlerinde başarılı olan, annelik rolü her zaman en önemli birinci görev olarak kabul edilen kalıp yargılar içinde anlatılmaktadır. İdeal kadın algısını bu kalıplar içinde kitlelere veren medya ve televizyonlar, bir nevi sosyalleştirme aktörü olarak bireylere uygun toplumsal cinsiyet rollerini vermektedir. Genel olarak toplumsal açıdan bir başkasına bağımlı olan, karşılaştığı sorunlar açısından güçsüz, motivasyonunu düşük, kolay ikna olabilen bir karakter örneğini ön plana çıkaran medyada kadınlar,

toplumsal, siyasal ve kültürel alanda kendine ait bir ifade biçimine sahip olamamaktadır. Böylece medya da oluşturulan bu kalıplar ile toplumda genellikle genel-geçer normlara göre meydana gelmiş olan roller; kadın, erkek ve çocuklara aktarılır. Toplumda neyin, ne zaman, nasıl yapılması gerektiği, kimin ne şekilde görevinin olduğu, kimin yapması ya da yapmaması gerektiği bu şekilde belirtilmiş olur (Aytekin, 2018: 454).

Günümüz modern dünyasında, sanayileşme ve kapitalizmin gelişimi ile birlikte kadın daha önceden çalışarak aktif bir şekilde yer almaya çalıştığı üretim sürecinden daha çok tüketim kültürü aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Tüketim kültürü açısından kadın hem özne, aktif hem de nesne, pasif olarak konumlanmış, isteyerek ya da istemeyerek bir çıkmazın içine doğru çekilmiştir. Kadına dayatılan salon kadınlığı, moda tutkusu onu kozmetiğin, moda aksesuarlarının, çok katlı zincir marketlerin müdavimi durumuna getirmiştir. Bunlar olurken onları bu çerçevede her zaman daha fazlasını elde etmesini isteyecek bir konuma getirmek için onların hedefine ulaşılması çok zor olan rol modeller önüne hedef olarak konulmuştur (Ceylan, 2011: 567). Günümüz dünyasında bu sürecin kadınlara iletilmesinde ve bir nevi dayatılmasında en etkili araçlar ise kuşkusuz kitle iletişim araçları ve giderek artan kullanımı ile kadınların aktif olduğu sosyal medya gibi sanal ortamlardır. Bu sanal ortamlarda kadın için moda, tüketim, gibi kriterler önemli olmakta, bu kriterler de günümüzde tek tip hale gelen modern yaşam tarzı tarafından kadınlara ve topluma sunulmaktadır. Böylece kadının en önemli görevi tüketim kültürüne hizmet etmek olmaktadır.

Kültürle çok yakın bir ilişkisi olan medya, toplumsal cinsiyet açısından sosyal, siyasal, kültürel ve iktisadi rollerin topluma iletilmesi ve aktarılmasında işlevsel bir araç konumundadır. Bu işlev ataerkil ve erkek egemen bir nitelik taşıyan ve kadını geri plana iten cinsiyet anlayışının kuşaktan kuşağa aktarılacak yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak medyanın kadın ve erkeğe yönelik tanımlamaları veya çizdiği sınırlar, toplumsal cinsiyete ait genel anlayışların oluşmasında çok önemli olmaktadır (Şahangil, 2019: 222). Kısaca medya toplumda önemli oranda toplumsal yapı ve dinamiklerle karşılıklı bir ilişki içinde olduğundan kadının toplumsal temsil ve görünürlüğü konusu açısından da önemli bir belirleyici etken durumundadır (Aytekin, 2018: 462).

Zoonen göre kadınlar, medyada ifade edildiği şekilde egemen baskın kültürün kurbanı şeklinde algılanır ve kadınların güçsüzleştirici simgeler tarafından eleştiriyeye

tutuldukları düşünülür. Ancak, bireyler medyayı sadece egemen kültürün açısından seçmezler, medyayı ayrıca kadınlar ve erkekler olarak kendileri açısından birtakım şeyler ifade etmek için de seçer ve kullanırlar. Sonuç olarak kadın sosyal medya ya da televizyon ekranında; kendi yaşantısında hayatını, hayatında olması gerekeni, yaşamak istediğini ya da yaşayamadığı şeyleri düşündüğü ve gördüğünde onunla özdeşim kurma yoluyla sanal ortamda da olsa bir rahatlama ihtiyacı duyabilir. Zoonen (akt. Aytekin, 2018: 454-455) toplumsal cinsiyetin toplumda farklılaşması açısından medyaya biçilen rolün; medyanın iktisadi sistemler içindeki konumuna, niteliklerine, yayınladığı programın türüne ve izleyicilerin gündelik hayatlarında bulunduğu yere göre değiştiğini belirtmektedir.

Medyanın seslendiği eğitimli kadına hem bir işte çalışması hem de bir çocuğunun olması, ev işlerini yerine getirerek ailesini ihmal etmemesi gerektiği ifade edilirken; daha düşük sosyal sınıftan, eğitimsiz kadına ise sınıf atlaması şeklinde bir mesaj verilir. Bunu yerine getirirken oldukça sade bir dil kullanmaya gayret gösteren medya, bu dil kullanımıyla birlikte hemen hemen her kesimden kadına etkili şekilde ulaşabilmekte ve onlara yaşamaları gereken ideal hayatları göstermektedir (Aytekin, 2018: 454). Diğer yönden sosyal medya hegemonya bağlantılar ve toplumsal cinsiyet ülküsüyle şekillenmiş olmasına rağmen “kadınlar için özgürlüğün, kurtuluşun, kendini gerçekleştirmenin imkânlarıyla doludur (Göker, 2007: 206). Kadınlar, dijital teknolojilerin, internetin vermiş olduğu fırsatlarla kolay ve hızlı bir şekilde ulaştıkları bilgileri yönlendirip yöneterek daha kolay örgütlenebilmekte ve bu da kadın dayanışmasına neden olabilmektedir (Akbaş ve Atalay, 2020: 66).

Kadının sosyal medya ortamında yer alma şekline yönelik yapılan çalışmalarda aktivist hareketler, kadının kendine özgürleşme ortamı oluşturması, sosyal kimlik ortamı meydana getirmesi ve “yakın kamular” gibi tartışma ve yorumlar öne çıkmaktadır. Kadın açısından sosyal medya üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle hashtag # kullanımı ile kadınların iletişimin açısından önemi göze çarpmaktadır. Rebecca Munford (2014) bu olguyu post feminizm şeklinde değerlendirmektedir. Bernadette N. Lim (2014) ise hashtag’ler yoluyla gündelik yaşamın bir parçası olmayan sosyal ve siyasi olay ve durumların, gündelik yaşam içindeki konuşmaların bir parçası halini almasını “Hashtag Devrimi” olarak ifade etmektedir. Bu açıdan interneti kullanan kadınlar coğrafi ve yerel ile ulusal sınırların ötesine geçilmesine, aralarında bağ oluşturulmasına, ortak bir dil ile ortak bir eylem meydana getirme yolunda olanak sağlamaktadır. Dünya ile birlikte ülkemizde de uygulamalarına

rastladığımız hashtag paylaşımları, #MeToo, #sendeanlat, #AskHerMore, #HeForShe, kadınların yaşadığı önemli olaylara, taciz, tecavüz, istismar, dayatma ve zorlamalara, toplumsal cinsiyet gibi baskın egemen ideolojiye karşı sosyal medyalarda yürütülmeye çalışılmakta, kadınların bir arada, dayanışma ile mücadele etmelerine fırsat vermektedir (Akbaş ve Atalay, 2020: 67). Böylece sosyal medyanın ve yeni iletişim ve internet teknolojilerinin toplumda kadınlar tarafından çok yoğun ve aktif bir şekilde kullanımı kadınlara ilişkin var olan sorunların medyada daha fazla bir şekilde görünür olmasını sağlamıştır (Karabacak ve Sezgin, 2016: 316).

Günümüz iletişim çağında medya dördüncü kuvvet olarak karşımızda durmakta popüler kültürün ve kapitalizmin toplumlarda geniş kitlelere ulaşmasında en etkili araç olarak görülmektedir. Bu düzen içinde daha fazla şekilde işgücü ve tüketici bireyler olarak kadın ve erkeğe belirlenmiş roller biçilmiştir (Fidan, 2000:122). Bu bakış açısından karşımıza toplumsal cinsiyet yaklaşımı çıkmakta ve bu durumda da özellikle sosyal medyanın etkisi ve popüler kültürün gücü karşısında bireylere empoze ettiği rollerin neler olduğu konusunda bir farkındalığın kazandırılması çok önemli bir durum teşkil etmektedir. Medya içeriklerinde her yayın ve programın toplumsal cinsiyet rollerine dair bir anlayışı bulunmaktadır. Bu yayınlar da erkek hâkimiyeti bir anlayışın yanında kadın hâkimiyetini vurgulayan bir anlayışla da hareket edebilmektedir. Medya tüm bu anlayışların içerisinde yeni bir cinsiyet algısı meydana getirebilir veya var olan algıyı da değiştirebilir (Güler ve Uludağ, 2020: 346).

İzleyici konumunda olan kadın değerlendirildiğinde kadının izleyici olarak gerçek hayatında mevcut olan rollere uygun gelecek şekilde yer aldığı görülür. Bu demektir ki geleneksel ataerkil toplumsal yapı içinde yer almakta olan bir ev hanımı “kurgusal iletileri” gerçek yaşamı yansıttığı farz edilen haber programlarına yeğlemektedir. Bu sebeple medya ve özellikle televizyonun içeriği kadın ve erkek yaşantısını birbirinden ayırmaktadır. Yerli drama ve diziler, magazin ve eğlence programları, kadın yaşantısını aksettirdiği iddia edilerek ev kadınlarına iletilirken, haber ve haber içeren programları erkek yaşantısına ait oldukları belirtilerek dışlanır. Böylece erkek yaşantısına ait olan iş hayatı ve politika gibi konulara göre kadını özellikleri içeren değerler ikinci planda kalarak önemsiz hale gelir (Aytekin, 2018: 454).

Mevcut tarihsel bilgiler çerçevesinde geleneksel, kültürel ve sosyal değerlerle çok yoğun bir şekilde ilişkisi olan toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkması,

aktarılması ve devam ettirilmesinde aile, toplumsal çevre ve günümüzde özellikle sosyal sistemi önemli şekilde tesiri altına aldığı bilinen medya içeriklerinin büyük bir işleve sahip olduğu ortadadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulması ve aktarılmasında var olan dil ve söylemlerin her iki cinsiyet içinde eşit olup olmama derecesine göre farklı sosyal yapılarda farklılık gösterebildiği bilinmektedir. Fakat her sosyal sistem ve yapıda, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulması ve aktarılmasında kullanılan dil/söylemin egemen kültürün yanında ve etkisinde olabileceği düşünülür. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin aktaran birey ve kurumların sergiledikleri dili/söylemi egemen kültürel yapının lehine olacak şekilde üretip, yaygınlaştırıp, aktarılmasını sağlayabilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa iletilmesi ve aktarılmasında çok önemli bir role sahip olan aile, sosyal çevre ve medya içeriğinin belli kaynak ve kişilerden yararlanarak geliştirdikleri dil/söylem, toplumsal cinsiyet eşitsizliği veya tam tersi bir gelişimin meydana gelmesinde büyük bir önem arz etmektedir (Yeşil ve Yıldırım, 2018: 238-239).

Tüm bu görüşler ışığında kitle iletişim araçları ve özellikle de günümüzde sosyal medya toplumsal açıdan bireyleri sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yönlerden çok farklı koşullarda derinden etkilemektedir. Gelişen teknolojik imkânlar, sanal iletişim, internet erişimi, akıllı iletişim araçları ile bireyler sosyalleşmekte ve yeni kültürel değerler ortaya koymaktadırlar. Bu da beraberinde küreselleşmenin etkisiyle birlikte hem özgürlük, kendini ifade edebilme gibi sanal ortamlar oluştururken hem de farklılıkların ortadan kalktığı, tek tip yaşam tarzlarının sınır tanımadan yaygın hale geldiği bir gerçek yaşam meydana getirmektedir. Sosyal medyanın bu etkileri toplumda aileyi ve buna bağlı olarak da kadın erkek ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet anlayışını da derinden etkilemektedir. Geleneksel ataerkil aile yapıları değişmekte, kadının hem aile içinde hem de toplumdaki rolleri sosyal medya içeriklerine göre yeniden biçimlendirilmektedir. Kadın bir yandan çalışma hayatı, ekonomik özgürlük, kendini ifade edebilme, toplumda yer edinebilme, kariyer sahibi, sosyal medyayı yoğun kullanan, bağımsız, hırslı, ön planda vb. gibi özelliklerle toplumda daha aktif bir yaşam alanı bulmaktadır. Diğer yandan bedeni ve cinselliği üzerinden kullanılmakta, tüketimin bir nesnesi konumunda metaya indirgenmekte ve tüm bu dayatmalar sosyal medya üzerinden yerine getirilmektedir. Yaşanan bu değişimler kadının geleneksel ailedeki rollerini, anne olmasını, çocuk doğurup yetiştirmesini, ev işleri, temizlik, akrabalık, anne baba ilişkilerini de derinden sarsmıştır. Tüm buna

bağlı olarak da kültürel değerlerin oluşumunu ve aktarılmasını kadın sosyal medya üzerinden sanal âlemin kendisine sunduğu imkânlar ve küreselleşmenin etkisiyle oluşan tek tipleştirme, tüketim kültürü anlayışı ile topluma iletmeye çalışmaktadır.

3.5. Geleneksel Toplumlardan Modern Toplumlara Geçiş Sürecinde Kadının Kültür Aktarımındaki Değişmeyen Rolü

Geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişle birlikte yaşanan toplumsal ve siyasal değişimler toplumda aile içinde kadın ve erkeğin rollerinde farklılaşmalara sebebiyet vermekle birlikte özellikle de kadının konumu ve rollerinde değişmeyen yönlerinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Kadın üzerine yapılan çalışmalar da olduğu gibi toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda da sosyal yaşamda geçmişten gelen toplumsal cinsiyete dair kalıp yargıların özellikle kadınları olumsuz nitelikte etkilediği görülmektedir. Bu nedenle kadınların toplumun her alanının da ikincil bir statüde değerlendirilmeye devam edildiği, bu konuda çok fazla gelişme kaydedilmediği ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığın etkisini sürdürdüğü şeklinde yorumlanmaktadır (Zeybekoğlu, 2013: 298). Bu sebeple de geçmişten günümüze, geleneksel yapıdan modern toplum yapısına geçilmesiyle birlikte birtakım değişimler meydana gelmesine rağmen, kadınların hem fiziksel hem de sosyal olarak yerine getirdikleri, kalıplaşmış rolleri gerek aile içinde ve gerekse de aile dışında devam etmekte, bu roller de kadınların kültür aktarımında değişmeyen yönünü ifade etmektedir.

Toplumlarda sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte meydana gelen değişimlere rağmen, kadın ve erkeği hem fiziksel açıdan hem de sosyal açıdan ayıran uygulamalarla, toplumsal cinsiyet ile ilgili kalıp yargıların varlığı devam etmektedir. Çünkü özellikle kendi toplumumuza baktığımızda; aile içinde geleneksel eğitim düzeninin etkin bir şekilde ayrımcı gücünü devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Toplumlar da aile bir taraftan üretim, tüketim gibi hem ekonomik işlev görürken hem de neslin devamı için fizyolojik işlevi sürdürmekte olup diğer taraftan da sosyal ve kültürel değerleri ve bu değerlere göre şekillenen cinsiyet rollerini meydana getirip yeniden üretmektedir. Geleneksel toplumsal yapıdaki aile içinde kız çocukları hem kendi ailesinde hem de gelin olarak gittiği ailede ataerkil anlayışa uygun olacak şekilde yetiştirilmektedirler. Bu aile yapısında kız çocuğu, genç kız veya kadın, ev içinde daha fazla olarak ev işlerinden (temizlik, yemek, çocuk bakımı vb. gibi)

sorumlu tutulmaktadır. Bu sebeple kızlar, çok küçük yaşlardan itibaren ev işlerinde annelerine yardımcı olmakta, onları örnek almakta ve bu konuda çevresinden özendirilmekte ve ev işlerine alıştırmaya çalışılmaktadır. Kız çocuklarının bu anlayış açıdan sosyalleşmelerini sağlayan en etkili unsur oyun ve oyuncaklardır. Bu oyun ve oyuncaklar aracılığı ile kız çocukları, küçük yaşlardan itibaren ev içinde ev işlerine alıştırılırken, erkek çocuklar daha çok silah, araba, bisiklet gibi oyuncaklarla saldırganlık ve savaş gibi ev dışı alanlara yönlendirilmektedir (Tolan, 1991; akt. Vatandaş, 2007: 39). Böylelikle erkek ve kadınlar kendi cinsiyetlerine ait toplumun belirlemiş olduğu rolleri erken yaşta öğrenme, benimseme ve hayatında uygulama yoluna giderek, bu rolleri de gelecek kuşaklara ilk önce kendi ailesinden başlayarak aktarmaya çalışmakta, bu ise kültür aktarımında kadınların değişmeyen rollerini ifade etmektedir.

Fertlerin sosyalleşme olgusu içerisinde yer alan en önemli kurumlardan biri aile, diğeri de okul şeklinde değerlendirilir. İlk olarak aile içinde gerçekleşen rol bölünmesi, okul içinde de eğitim süreciyle de pekiştirilmektedir. Özellikle okullarda derslerin konuları ele alış biçimi ile ders kitaplarının içeriği ve genel anlamda öğretmenlerin geleneksel kalıpları eleştiriz kabul etmeleri cinsiyet rollerinin kalıp halinde kabul edilmesinde etkili olmuştur. Eğitim sisteminin ilk sınıf düzeyindeki ders kitaplarında, sosyalleşmenin daha başlanıç aşamasında yer alan çocuklara, bilinçli ve düzenli bir şekilde, toplumsal cinsiyet rolleri ile nasıl ve ne şekilde kadın ve erkek olacakları, hangi rolleri benimsemeleri gerektiği öğretilmektedir (Vatandaş, 2007: 39).

Kadın ve erkekler sosyal olarak birlikte aynı havayı teneffüs etmelerinden dolayı sosyal ve kültürel sistemin aynı değer yargılarının etkisi altında kalarak genel olarak benzer tutum ve davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Fakat yaşamış oldukları toplumsal sistem cinsiyetlere farklı roller ve bu rollere tesir eden değişim süreçleri, birtakım konularda cinsiyete dair tutum ve davranışların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bunun da erkek ve kadın cinsiyetlerin birbirlerinden farklı oranda özelliklere sahip roller içerisinde olduğunu göstermektedir (Ersoy, 2019: 219).

Geleneksel toplum yapısında oluşmaya başlayan kadının fiziksel özelliklerinden dolayı hamile kalması, çocuk doğurması, çocuğu emzirip büyütmesi gibi biyolojik özellikler kadın ile erkek arasında birtakım farklılıkların oluşmasına ve buna bağlı olarak da toplumsal açıdan cinslerden beklenen rol ve görevlerin kalıplaşmasına

neden olmuştur. Sonuçta, erkekler genellikle cesaretli, güçlü kuvvetli, bağımsız ve özgür hareket eden şeklinde değerlendirilirken; kadınlar ise sıcakkanlı, aktif olmayan edilgen, sessiz ve bakıcı şeklinde değerlendirilmeye başlanmışlardır (Vatandaş, 2007: 37-38).

Gelişmiş veya gelişmekte olan tüm geleneksel toplumsal yapılarda kadınlardan yerine getirmesi beklenen roller özel yaşam alanı çerçevesinde ev işleri, çocuğun bakımı ve ailenin duygusal/ psikolojik ihtiyaçlarını sağlamak şeklinde iken, erkeklerden yerine getirmesi beklenen roller kamusal yaşamda başarılı olmak ve ailenin ekonomik geçimini temin etmektir. Kadının ekonomik olarak iş yaşamına katılmasıyla beraber erkekle birlikte evin geçimini temin etmeye başladığı gözlenmektedir. Toplumda geleneksel aile düzeninde kadın, daha çok ev içinde yani özel alanda konumlanırken kadınlar, çekirdek aile yapısı gittikçe artmaya başladıkça erkekle özdeşleştirilen kamusal alanda yer almaya başlamıştır (Zeybekoğlu, 2013: 298).

Geleneksel toplumlarda iş bölümü bakımından kadın daha yoğun bir şekilde ev içi işleri yerine getirirken, modern toplumsal yapı ile birlikte kadının durumu değişime uğrayarak erkekler ile birlikte ve benzer iş kollarında çalışmaya, meslek edinmeye başlamıştır. Kadınlar erkeklerle beraber, onlarla aynı işlerde yer almış ve cinsiyet rolleri birbirine yakın hale gelmiştir. Günümüz modern toplumsal yapılarla birlikte çalışma yaşamına katılan kadın, toplumsal hayatta daha fazla yer almaya başlarken, bu durum giderek sorumluluklarının artması ile beraber sorunların artmasına neden olmuştur. Geleneksel sosyal rol ve görevlerin daha tam olarak değişikliğe uğramadığı ve aile üyelerinin birbirleri ile ilişkilerinde geleneksel birtakım rollerin devam ettiği bir düzende kadınların, çalışma hayatına katılmaları, ev içi görev ve sorumluluklarla birlikte artan bir yükü de beraberinde getirmiştir. Bu yaşanan durumda, aile içinde eşler arasında çatışmalara sebebiyet verirken, çocuklar da bu süreçten olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Ersoy, 2019: 217-218).

Vatandaş'ın (2007) "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı" adlı 41 kentte yapmış olduğu araştırmada ev içi işler, meslek/iş, davranış, görünüm ve öznitelik ile ilgili niteliklerin teker teker daha çok hangi cinsiyet ile ilgili olduğunu belirlemeye çalışılmıştır. Çalışmada toplumsal cinsiyet ve ev içi iş bölümü arasındaki ilişki incelendiğinde ev içi özel alanda kadın iş bölümünün genel olarak değişikliğe uğramadığı, geleneksel yapısı içinde devam ettiğini ortaya çıkmaktadır. Kadının ev dışında kamusal alan ve çalışma yaşamına katılması biraz olsada bu olguyu

değiştirecek en temel etken olmasına rağmen, yine de çok ciddi bir değişime neden olmamıştır. Ev dışında ekonomik olarak bir işte çalışan kadınların ev içinde ki temizlik, çocuk bakımı, yemek gibi işlerde belirleyici rollerinin değişmedi ve devam ettiği anlaşılmaktadır. Bunun içindir ki, gerçekleşen bütün sosyal, kültürel ve ekonomik değişikliklere, ev kadını tabiri ortadan kalkmamış; ev içinde yapılan işlerin bütünüyle kadınsı bir nitelik taşıdığı, bu işlerin kadının rolü ve görevi olduğu anlayışı devam etmekte olup ev erkeği tabiri ancak mizahi açıdan kullanılmaktadır (Vatandaş, 2007: 37-38). Böylece cinsiyet açısından geleneksel rol ve görevler değişime uğrasa da devam etmekte, bu durum ise kadınların kültürel değerleri aktarma konusunda ki görev ve sorumluluklarının kalıp yargılar şeklinde değişmeden sürdüğünü göstermektedir.

Modernleşme olgusunun yaşanmasıyla beraber kadınlar çalışma yaşamında daha fazla aktif hale gelmekte, eğitim seviyeleri gittikçe artmakta ve bunların sonucunda doğal olarak cinsiyet açısından rol ve görevlerde değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu değişim sürecinde kadın ve erkek rolleri birbirlerine yaklaşmakta her iki cins birbirlerinin rollerini üstlenmektedir. Kadınlar bir işte çalışarak evin geçimi için sorumluluk üstlenirken, erkekler de ev işlerinde, çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde sorumluluk almaktadırlar. Bu sürecin yaşanması nedeniyle geleneksel toplum yapısında kadın ve erkek rolleri değişmekte olup rollerin birbirine yaklaşması ve benzemesi durumu kendini göstermektedir. Bununla birlikte geleneksel kadın ve erkek rollerinin ortadan tamamen kalktığını söylemek imkânsız olup rollerin birbirine yaklaşmasıyla beraber geleneksel rollerin de varlığını devam ettirdiği yapılan çalışmalarda da görülmektedir. Ersoy (2019) Malatya özelinde yapmış olduğu “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği” adlı çalışmasında elde ettiği sonuçlar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Buna göre araştırmanın yapıldığı toplumsal çevrede bir değişim söz konusu olmakla birlikte geleneksel değerlerin etkisi devam ettiği gözlenmektedir. Değişikliğe uğrayan normlara bağlı olarak erkek ve kadının bakış açısı farklılaşma göstermekte ve erkek ile kadın kendi cinsiyet özellikleri uyarınca tutum ve davranışlar sergilediği anlaşılmaktadır. Araştırma da ev içinde erkeğin baskın olması ve sözünün geçmesi konusunda kadınlar, ev işlerinde erkeğin sorumluluk alarak kadına yardım etmesine ise daha fazla erkekler karşı bir tutum sergilemekte oldukları tespit edilmiştir. Fakat genellikle kadınlar, gerek aile içi rol, görev ve durumlarda ve gerekse de aile dışı sosyal yaşamda erkeklerin baskın olduklarını kabul etmekte ve bu durum için itirazda

bulunmaktalar ve bu konuda eşitliği savunarak erkeklerin baskın olduğu alanlarda varlık göstermeye çalışmatadırlar. Tüm bunlara rağmen toplumda kadının fiziksel diyebileceğimiz doğal ve geleneksel yapıdan kaynaklı rollerinin devam ettiği bir ortam içinde bun rollere ek olarak yeni roller kazanmaya çalışması, kadın üzerinde daha fazla sorumluluk ve yükü de beraberinde getirmesine neden olmaktadır (Ersoy, 2019: 228). Bu çalışma sonucuna göre de kadınların gerek aile içi gerekse de aile dışı sosyal hayatında değişimlerin yaşanmasına rağmen geleneksel rollerin bir kısmının devam etmesi nedeniyle kültür aktarımı açısından kadınların öneminin göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Vatandaş'ın (2007) toplumsal cinsiyet ile meslek arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ise yine geleneksel yargıların modern zamanlarda da devam etme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Mesleklerde, cinsiyetlerin durumu ve görevleri eşitlik değil, farklılık ve ayrımcılığa varan uygulamalar üzerine temellenmektedir. Günümüz modern toplumlarda meydana gelen gelişmeler ve değişimler sonucu kadınların bir meslek sahibi olmalarına ve çalışma hayatına katılmalarına rağmen, çoğunlukla bu durum kadınlar için zamanı değerlendirmek, ev ekonomisine katkı için eşlerine yardım etmek gibi ikincil bir olaymış gibi görülmektedir. Bu ise toplumsal sistemde kadınların geleneksel rol ve konumunun devamlılığını sağlamaktadır. Kadınların geleneksel görev ve rollerini devam ettirmeleri mesleki açıdan erkeklere kıyasla olumsuz statülere ve yeterli olmayan imkânlarla, daha düşük ücretli işlerde çalışmaya neden olmaktadır (Vatandaş, 2007: 42-43). Bu değerlendirmeler ışığında görülmektedir ki meslek seçimi ve çalışma yaşamı açısından da kadınların sosyal hayatta geleneksel görev ve rolleri sürmekte, böylece kültür aktarımında kadının modern zamanlarda da geleneksel kalıp rollerinin değişmeden devam ettiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Geçmişten günümüze bakıldığında toplumsal süreç içerisinde kadın ve erkek algı ve imgeleri, toplumsal yaşamın örf, adet ve gelenekleri, zihinsel yapıları, değerleri, ahlaki anlayışı ile oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu oluşturma biçimleri bir taraftan toplumsal cinsiyet sistemini diğer taraftan ise dil, din, ahlak, gelenek, muhafazakarlık, üretim ve tüketim süreçleri gibi sosyal yapı ve değerleri meydana getirmekte, yine kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini ve bu ilişkilerin sonucu oluşan dengesizliği ortaya koymaktadır. Hayatta tek gerçeğin görüntü olduğunu vurgulayan medya, kadın ve erkeklerin sahip olması gereken değer kalıplarını, hâkim olan ideoloji ekseninde topluma sunmakta, zihinsel yapıları dönüştürürken bu hâkim ideolojileri yeniden yapılandıran bir kurum görevi görmektedir (Kaylı, 2015: 143).

“Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar” adlı yapıtında Kandiyoti, Türkiye de Osmanlıdan Cumhuriyete modernleşme ve toplumsal cinsiyet bağlamında toplumun geçirmiş olduğu değişimleri anlattığı “Modernin Cinsiyeti” bölümünde Türkiye de toplumsal cinsiyet üzerinden meydana gelen değişimlerin çok fazla araştırma konusu olmadığını şu şekilde ifade etmektedir (Kandiyoti, 2015: 241). Toplumun geleneksel, kırsal ve azgelişmiş bir yapıdan, modern, kentli ve sanayileşmiş, buna bağlı bir şekilde kalkınmış bir seviyeye, başka bir deyişle geleneksel dokudaki feodal sisteminden yine modern diyebileceğimiz kapitalist sisteme geçişi sonrasında meydana gelen kimi düzensizliklerin, geçiş dönemine ait olan emareler olarak gözden kaçabileceği görülüyordu. Kadın ve aile üzerinde yapılmış akademik araştırmalar geniş ve çekirdek aile konusunda geniş ailenin geleneksel değerlere sahip hiyerarşik özellikte, çekirdek ailenin ise modern değerlere sahip, eşler arasındaki ilişkilerin eşitliğe dayalı olduğunu göstermektedirler. Öznelliğe sahip cinsiyete dayalı toplumsal ilişkiler ve kadın ile erkek bireylerin kişilik ve kimliklerinin önemi toplumlarda değişme açısından dile getirilmedi; nedeni ise kimlik ve kişilik konuları ne Marksizm ne de Parsonsçu kuram ve söylemlerine uymuyordu. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet ilişkileri ile sosyal hiyerarşiye dayalı statü ve sınıflara ait olası değerlendirmeler anlam içersede herhangi bir araştırma için ele alınmamışlardır.

Kültür, sosyolojik olarak toplumsal gruplar açısından insanların tutum ve davranışlarına kaynaklık eden kural, norm, değer, zihniyet, anlam ve gelenek kalıplarıdır. Kültürü analiz ettiğimizde onun üç farklı özelliğinin olduğunu görebiliriz. Bunlardan birinci kültür bir milletin tarihi geçmişi içinde meydana

gelmektedir. İkinci olarak kültür kendi kalıpları çerçevesinde farklı özellikleri ön planda tutmaya çalışır. Üçüncü özelliği ise kültür bir milletin bütün fertleri tarafından ortak bir şekilde oluşan bir olaydır. Bu üç özelliğinden dolayı kültür toplumsal yapı sürecinde pasif değil dinamik bir sistem olduğundan dolayı değişime her zaman açık bir yapıdadır. Kültür değişime açık olduğundan dolayı geleneksel değerler ile güncel değerler arasında bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu bakımdan bir nesilden başka bir nesile aktarılan kültür toplumda devamlılık kazanabilmek için bireylere öğretilmesi gerekmektedir. Kültür toplumsal yaşantıda ortaklaşa eylem ve davranışların sonucu ortaya çıkar ve bütün toplumlar kendi kültürlerini devam ettirme isteğindedir. Bu isteği gerçekleştirmenin tek koşulunda kültürün akrarımı meselesidir.

Toplumsal kurum ile bu kurumların meydana getirdiği sosyal ilişkiler bir kültürün değerler etrafında bütünlük kazanmasında etkili olmuşlardır. Bu nedenle kültür gündelik yaşantı içinde toplumsal kurumlar yoluyla kendini ifade edebilmektedir. Toplumsal kurumlar aile, iktisat, siyaset, eğitim gibi alânlarda kendini bulmaktadır. Bu kurumlar da hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında sürekli bir ilişki ve etkileşim içinde varlıklarını devam ettirirler yani her kurum başka bir kurama muhtaç bir yapıdadır. Bu toplumsal kurumlar kendi içlerinde bireylerden beklenen ve yapılması arzu edilen toplumsal cinsiyet rollerini barındırır. Bu beklenen ve arzu edilen roller bireylerce öğrenme sonucu alışkanlık kazanmaktadır. Diğer taraftan kültürü oluşturan unsurlardan bazıları da kurallar, örfler, zihniyet yapısı, norm ve değerler şeklindedir. Bu kültür unsurlarının, kültürün bir kuşaktan diğer kuşağa aktarımında bireylerden beklenen ve arzu edilen toplumsal cinsiyet rollerinin çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çünkü toplumu iki temel cinsiyet olarak kadın ve erkek oluşturmaktadır. Bu iki temel unsur kültürü meydana getirir. Sembol ve simgelerin meydana getirmeye çalıştığı değerler her toplumun kültürel sisteminde değişiklik gösterebilir. Bu sembol ve simgeler çerçevesinde kadınlardan ve erkeklerden yerine getirilmesi istenen ve yapılması beklenen birtakım davranış ile roller vardır. Tarihi yapıları itibarıyla her toplumun erkek ve kadınlardan beklediği, istediği toplumsal cinsiyete ait davranış ve rolleri birbirinden farklılık arz edebilir. Toplumsal beklenti ve istekler kadınlardan ve erkeklerden hangi tür kadınsı ve erkeksi özelliklere ilişkin tutum ve davranışları göstermeleri gerektiğini belirtir (Şahin, 2019b: 245-246).

Modern aile yapılarında aile üyelerinin yani kadın ve erkeklerin rol, görev, sorumluluk ve statülerinde birtakım gelişmeler açığa çıkmaya başlamıştır. Geçmişte

geleneksel toplum yapısından kaynaklı insan emeği ve bedensel güce dayalı iktisadi faaliyetler zamanla değişerek günümüz toplumlarında işbölümü sonucu belli bir eğitimden geçerek elde edilen meslekler ön plana çıkmaya başlamıştır. İktisadi faaliyetlerdeki bu değişimler bireylerin cinsiyet farklılıklarından kaynaklı mesleki çalışmalarını birbirine yakın olabilecek seviyeye ulaştırmıştır. Ailede artık kadınların iş hayatına atılarak çalışmaları, iş yaşamının istediği gerekli özveri ile işe ayrılan zamanın artması, ailede çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesine ayrılan zamanı azaltmıştır. Bu nedenlerden dolayı kadının iktisadi faaliyetler içinde bulunması, bununda ailede çocuklar için olumsuz sonuçlarının olması, baba olarak erkeklerin görev ve sorumluluk ile rollerinde değişiklik meydana gelmesi ve aile yapısında birtakım dönüşümlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bütün olarak bakıldığında ailede meydana gelen dönüşümler, aile bireylerinin görev ve sorumlulukları ile rollerindeki değişiklikler ailenin temel yapısını dönüştürsede sosyal bir kurum olarak aile toplumdaki değerini ve önemini korumaktadır (Bayer, 2013: 126).

Bu aşamada tarihsel süreç içerisinde günümüze baktığımızda toplumsal yapımızda cinsiyet rolleri bağlamında ataerkil bir aile sisteminin varlığı, kadınların ekonomik üretime katkısının son derece yüksek, kadın ve erkeklerin birbirlerinden fiziksel ve fizyolojik farklılıkları düşük olduğu bir durum söz konusudur. Geleneksel yapıya sahip olan köy tipi ataerkilde; ekonomik yönden kadınların katkı sağlaması ve üretim sisteminin içine dâhil olmaları bölgelerin özelliklerine göre değişiklik göstermekle birlikte, fiziksel manada cinsler arasındaki ayrım ise az nüfuslu kasaba yerleşimlerinden daha az şeklindedir. Her koşul ve durumda şartlar ne olursa olsun kadınların bulundukları toplumssal konumları belirleyen unsurlar çocuk dünyaya getirme ve erken yaşlanma sürecidir. Bu bağlamda ekonomik anlamda kadınların katkısı ve üretime katılımı yüksek seviyelerde olsa da bu durum çoğu zaman önemsenmeyerek görmezden gelinir ve daha uzmanlaşma isteyen toplumda kamusal alanda oluşan ekonomik uğraşlar ise erkekler tarafından yapılan meslekler olmaktadır. Ekonomik olarak üretim ile neslin devamını sağlamada üreme konularında kadının bir söz hakkı yoktur; ortaya çıkan hem ekonomik ürün hem de dünyaya gelen çocuk baba soyunun mülkiyetine girmektedir. Bu nedenden dolayı ataerkil bir özelliğe sahip olan geleneksel toplumun çökmesi, işlevsiz hale gelmesi kadınların dünyası yönünden haklarını almalarına, daha fazla özgürlük ve özerklik kazanmalarına olanak tanır. Fakat bu özgürlük ve özerklik hala gerçekleşmiş değil,

çünkü kadınlar ataerkil sistemde ekonomik üretimden, uzmanlaşma sonucu elde ettiği çalışan konumuna ulaşması gerçekleşmemiştir. Bunun tam tersine, kadınlar şehir hayatlarında geleneksel olarak ekonomik uğraşlarından kurtuldukça boş zamanları daha fazla artarken, uzmanlaşma yoluyla toplumsal üretim sürecine girmektense popüler kültürün ve kapitalizmin kısılcığında gösterişçi tüketime yönelerek erkek bireylere saygınlık yönünden destek oluyorlar (Kandiyoti, 2015: 49-50).

Geleneksel ile modern toplumsal yapılarda kamusal ve özel alan ilişkileri farklılık göstermektedir; geleneksel yapıya sahip toplumlarda bu iki alan sınırları birbirlerinden çok net bir şekilde ayrılırken, modern toplumsal yapıya sahip toplumlarda ise kamusal ve özel alan ilişkileri iç içe geçmiş şekilde karmaşıklaşmıştır. Geleneksel yapıdan modern toplumsal yapılara geçilmeye başlandıkça kadının alan ilişkilerindeki konumu değişiklik göstermekte, kadın 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren aile içinde yani özel alan konumundan kimi hakları elde etmesiyle birlikte kamusal alan konumuna doğru geçişi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni geleneksel toplumsal yapıda daha fazla şekilde kadın ile aile ve özel alan birbiriyle aynı kabul edilmiştir. Ancak sanayileşme ve bunun sonucunda oluşan kentlileşme süreciyle ekonomik üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte ekonominin merkezi olarak kendine yeten aile ekonomisinden kapitalist sanayi ekonomisine geçilmesi, ailenin özel alandan kamusal alana taşınmasının önünü açmıştır. Bunun sonucu kadınların özel alandan kamusal alana doğru geçiş yapmaya başlaması kadına yönelik yapılan tipolojileride arttırmıştır. Mesela öncesinde sadece aile içinde değerlendirilen kadın rolleri günümüzde kamusal alan ile birlikte çalışan, okuyan, memur, işçi, şehirli, köylü, evli, öğrenci gibi rolleri yerine getiren kadın olarak çeşitlilik göstermiştir. Bu tipolojik sınıflandırmaları arttırmak mümkündür. Bu sınıflandırmalarda evli kadın ya da ev kadını tipinin bile sadece aile içinde yer alması gerektiğine dair bir kaygı bulunmamaktadır. Zaten günümüz insanların zihinlerinde evli kadın ya da ev kadını tipi denilince sadece özel alan içine hapsolmuş bir kadın durumu oluşmamaktadır (Can, 2013: 246).

Kapitalizm, sanayi inkılabı, şehirleşme, ekonomik gelişmeler ve krizler, modernleşme, devrimler, savaşlar ve göçler gibi sebepler günümüz dünyasında kadınların kamusal alan içine yani çalışma ve toplum yaşamına dâhil olmasını zorunlu kılmıştır. Erkek bireylerin geleneksel rollerinde meydana gelen değişmeler sonucu, kadınların ekonomik özgürlüğe kavuşma, bir meslek ve iş sahibi olma,

gelecek kaygısı gütmeğe başlama, toplumda ve kamusal alanda kendisine yer açma uğraşı, erkek ile kadın arasında toplumsal rekabetin oluşmasına neden olmuştur. Bu rekabet ile birlikte de, ailede ve toplumsal yapıda bireylerin görev, sorumluluk, rol ve statülerinde zamanın şartlarına göre dönüşümler yaşanmaya başlamış, artık kadın sadece evde çocuk doğuran, çocuğun bakımı ve eğitimi ile ilgili roller dışında iş ve meslek yaşamına dönük rollere de sahip olmaktadır. Erkek egemen yapıdan kadın erkek eşitliğini esas alan bir yapı söz konusu olmuştur (Bayer, 2013: 125).

Toplumlarda modernizm, modernleşme olgusu ve sanayileşmeyle birlikte ekonomik gelişmeler sonucu, kadınların üretim süreçlerine katılması, eğitim imkânlarından daha fazla yararlanması, toplumsal cinsiyet rollerinde, zihinsel yapılarda ve değerler sisteminde değişiklik yaşanmasına neden olmuştur. Bu toplumsal değişim sürecinde geleneksel kadın ve erkek rolleri iç içe geçerek karmaşıklaşmıştır. Artık kadınlar çalışma hayatında, ev ekonomisine ve evin geçimine katkı sağlarken, erkek bireyler de ev içi işler, temizlik, yemek ve çocuk bakımı ve eğitimi gibi konularda çeşitli roller yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle artık geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş, erkek ve kadın rollerin uzaklığını kısaltmış ve roller arasında aynılaşıma oluşturmuştur (Ersoy,2009: 228).

Günümüzde yasama, yargı ve yürütme erklerinden sonra dördüncü kuvvet olarak toplumsal gerçekliğin oluşturulmasında önemli bir payı olan medya, insanların anlam dünyasını şekillendirip yorumlarken, bireylere yeni boyutlar da kazandırmakta ve toplumda hâkim ideoloji ve değerleri yeniden üreten bir kurum olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, kadınlara yönelik, eğitim, istihdam politikalarını düzenlemenin yanı sıra mevcut kültürün kadını erkeğe göre ve erkekten aşağıda kodlayan ataerkil yapısını dönüştürmek gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal yaşamı dönüştürme, egemen iktidar ilişkilerine ve egemen iktidarın önceliklerine göre zihinleri şekillendirme noktasında medyanın gücü tartışıldığı gibi oldukça önemlidir. Egemen ideoloji ve iktidar ilişkileri ile oluşturulan medya ürünleri, ünlü kadınların bedenlerini sayfalarında kullanarak erkek merkezli bakışı pekiştirmektedir. Böylece kadın bedeni seyirlik bir meta olarak kodlarken, bir yandan kadın okura ideal kadın modeli sunmaktadır (Kaylı, 2015: 165).

Değişen toplumda kadının kültür aktarımındaki rolü adlı çalışmamızda öncelikle kültür kavramını açıklamaya çalıştık. Kültürün gerek antropolojik ve gerekse de sosyolojik olarak tanımları yapılmış olup bu konuda var olan farklı yaklaşımlar

çerçevesinde konuyu irdelemeye çalıştık. Bununla birlikte kültürün önemi, kültürün unsurları, kültürün özellikleri, kültürü açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar, kültürün oluşum süreci ile birlikte kültür toplum ilişkisini sosyolojik olarak ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise kültürün aktarım süreci içerisinde sosyalleşme ve kültürlenme kavramları bağlamında aile ve eğitim kurumu ile teknolojinin kültürü aktarımındaki rolleri sosyolojik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda sosyalleşmenin ilk aşamasında ailenin önemi vurgulanmış, aile içerisinde ise özellikle kadının kültürü gelecek kuşaklara aktarımındaki rolünde çocuk ile iletişimin tarihi süreç içerisinde toplumsal değişimlere uğramış olsa da hala devam ettiği görülmüştür. Bireylerin ilk sosyalleşme yeri olarak anne ve ailenin önemi görüldükten sonra ikinci olarak okul ortamı ile eğitim kurumunun oynadığı rol okulun ve eğitimin işlevi bağlamında sosyalleşme sürecindeki rolü belirtilmiştir. Bununla birlikte günümüzde kitle iletişim araçlarının hızla artması, teknolojik çalışmaların hızla hayatımızı etkilemesi gibi nedenlerle sosyalleşme sürecinde bireyleri etkileyen unsurlardan biri olarak da teknoloji ile kültür iletimi konusu açıklanmaya çalışılmış bu konuda günümüz toplumlarında teknolojinin bireyler üzerindeki etkisinin gittikçe arttığı görülmüştür. Ayrıca kültür aktarımında halk edebiyatı eserlerinin katkısı da bu bölümde incelenmiştir. Bu bağlamda kültür aktarımında sözlü ve yazılı anlatımın etkisinin neler olduğu ifade edilmiştir. Özellikle sözlü anlatımın içinde yer alan ninniler ve masallar üzerinden kadın/annenin aile ve toplum içindeki kültürü nasıl aktarıldığından bahsedilmiştir. Yine yazılı kaynakların önemi vurgulanmış ve kültür akarımı açısından Türk Halk Edebiyatının yazılı kaynaklarından tarihten günümüze doğru gelecek şeklinde bahsedilmiştir.

Kültürün bir kuşaktan bir kuşağa aktarılması bir süreci ifade eder. Bu süreç içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri önemli bir etkidir. Kültür aktarımının gelecek kuşaklara sağlanması, kültürel rol, tutum ve beklentilerin edinilmesine, öğrenilmesine ve yerine getirilmesine bağlı bir durumdur. Toplumsal cinsiyet bireylerin sahip oldukları cinsiyetlerine göre toplumun bireyden beklediği hal, tavır, tutum ve davranışları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumun bireyden istediği roller çerçevesine göre şekillenmektedir. Toplumun isteği ve beklentisi ise toplumun geçmişten bugüne kadar getirmiş olduğu tarihi süreç içerisindeki değerlere göre belirlenmektedir. Bu değerler de toplumun kültürüne dayanmakta olup, bu

değerlerden beslenen kültür ve kültür aktarımı da buna bağlı olarak toplumsal cinsiyetin belirleyicisi olmaktadır. Kısaca kültür toplumsal cinsiyet rolünün ortaya çıkmasında ve bir toplumda toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenip benimsenmesinde önemli bir etken olmaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise geleneksel toplumdan günümüz post modern toplumlarına doğru meydana gelen hızlı sosyal değişimler ışığında kadının kültür aktarımında ki rolü geleneksel ataerkil, modernizm, tüketim toplumu, kitle iletişim araçları, post modernizm bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumsal değişim sürecinde kadın ekonomik hayata atılarak üretime katılmış, kendi özgürlüğü çerçevesinde kadının daha fazla kamusal hayata katıldığı, eğitim seviyesinin yükseldiği ve bunlara bağlı olarak da toplumsal cinsiyet rolleri açısından önemli değişiklikler yaşandığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinde gözlenen değişimin modernleşme bağlamında kadının ev dışına çıkarak çalışma yaşamına girmesi ile kadınların annelik, eş, ev kadını rolleri yanında bir de çalışan kadın rolünün var olduğu ve böylece bu durumun kadını daha mücadeleci olma ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu yaşanan değişimler geleneksel değer ve yargıların sorgulanmasını, eleştirilmesini, yumuşatılmasını ve sonuçta reddedilmesi ile sonuçlanmıştır.

Modernizm de ve dolayısı ile günümüzde bireyönemli hale gelmiştir. Bu durum, Avrupa da baş gösteren aydınlanma sürecinin bir özelliği olmuştur. Aydınlanma ile birlikte bilimsel çalışmalar ve bilimsel akıl ön plana geçmiştir. Kadın, modernleşme ile birlikte ekonomik hayata erkek ile katılma, eğitim seviyesinin yükselmesi, sosyal ve siyasal hayata katılım konularında önemli kazanımlar elde etmiştir. Eğitim süreci ile birlikte kadının kültürel seviyesinde önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Aile kurumu içerisinde de kadınların eşitlik taleplerine uygun düşen roller dağıtımına neden olmuştur. Kadının ailede ki rolü geleneksel toplumların aksine “erkeklerle eşit haklara sahip olma” anlayışı ile birlikte yediden oluşturulmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz modern yaşamın ve toplumun kadını kamusal alanda daha fazla aktif olarak var etme talebi ile pekiştirmektedir. Bunun sonucunda kadın aile yaşamı içerisinde erkek ile eşit haklara sahip olarak, roller açısından bir eşitlik söz konusu olmaya başlar. Kadın böylece sadece annelik rolü yanında bu role ek olarak bir işte çalışan, kendi kararlarını kendi veren, ekonomik özgürlüğünü kazanan ve sonuçta bağımsız ve daha özgür bir birey haline gelir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda toplumsal olarak kültür ve kültürün aktarılmasında geleneksel toplumlardan günümüz modern ve post modern toplumlara

doğru gelindikçe her yönden hızlı bir değişimin yaşandığı ve bu değişim içerisinde ise özellikle kadının toplumsal konumu, statüsü, rolleri değiştiği görülmektedir. Bu değişimi etkileyen en önemli faktörler arasında aydınlanma, sanayi devrimi ile birlikte toplumlarda meydana gelen sosyal ve kültürel değişimlerdir. Bununla birlikte toplumların modernleşme çabaları, sanayileşmenin hızla artması ve sanayileşmeye bağlı olarak kentlileşme, kente yoğun bir göçün meydana gelmesi, ekonomi alanında hizmet sektörünün çok hızlı bir şekilde büyümesi kadının toplumsal konumu ve rollerini çok ciddi şekilde etkilemiştir. Diğer yandan kitle iletişim araçlarının hızlı bir şekilde gelişmesi, medyanın işlevinin gittikçe artması ve buna bağlı olarak reklamcılık sektörünün gelişmesi, insanların sosyal medyayı yaygın bir şekilde kullanmaları, moda, tüketim toplumu ve tüketim kültürünün toplumu içine çektiği, tüketim kültürü ile birlikte bedensel algılamaların çok hızlı bir şekilde değiştiği, post modernizm ile birlikte küreselleşme süreçlerinin yaşandığı bir dünyanın var olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu faktörler sonucunda kadının toplumsal rollerinin aile, eğitim, ekonomi ve kültür içerisinde değiştiği ve bu rollere göre kültürel yaşantısını devam ettirdiği ifade edilmektedir. Sonuç olarak günümüz toplumlarında yaşanan tüm bu gelişmeler toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmekte, değişen toplumsal cinsiyet rolleri de kadının kültür ve kültür aktarımındaki rolünü geliştirerek değişime uğratmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2019). Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan ve İnsan*, 21, 395-411.
- Acar, M. ve Demir, Ö. (1993). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aday, H. ve Akçalan, E. (2018), Masalları yeniden işlevsel kılmak: “masal evi” projesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 237-246.
- Adıgüzel, Y. (2001). *Kültür endüstrisi*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve islam’da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, 2 (1), 14-24.
- Akbaş, Ö. U. ve Atalay, G. E. (2020). Geleneksel kadınlık rollerinin sosyal medyada yeniden üretimi: kendine yardım temalı youtube kanallarına yönelik çok modlu eleştirel söylem analizi. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 23 (45), 58-86.
- Akgül, M. (2000). Türk toplumunun değişim sürecinde kamusal alan ve kadın. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 155-180.
- Akın, M. H. (2013). Bir kültür bilimi olarak sosyoloji ve kültür sosyolojisi. İçinde K. Alver ve N. Doğan (Edt.), *Kültür sosyolojisi* (ss. 121-132). Ankara: Hece Yayınları.
- Akkaş, İ. (2009). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, Icoae Özel Sayısı, 97-118.
- Akman, F. (2019) Kültür aktarımında çocuk edebiyatının önemi ve Kutadgu Bilig. *Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig Ve Türk Dünyası Sempozyumu*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 3-5 Ekim 2019.
- Aktaş, C. (1992). *Modernizmin evsizliği ve ailenin gerekliliği*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 53-72.

Altaş, B. (2018a). Tüketim toplumunda anneliğin yeni görünümüleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya.

Altaş, B. (2018b). Kutlama ve armağanlarca kuşatılan annelik: dış buğdayı, babyshowerve annelik eksenindeki diğer ritüeller. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, VIII, 1-31.

Aluş, Y. (2015). Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve türk ailesinin değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 15-24. Arslan, A. (2020). Sözlü kültür ürünlerinin aktarımında medya, toplum ve kuşaklararası etkileşim. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4), 1037-1053.

Alver, K. (t.y.). Kültür sosyolojisi ve kültürel çalışmalar felsefe lisans programı. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/Kitap/Felsefe_Ao/Kultursosyolojisiyekult.Calismalar.Pdf, ty./İndirilme Tarihi 25.01.2021

Alver, K. ve Doğan, N. (2013). *Kültür sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.

Alyakut, Ö. (2016). Postmodern toplumda kadın kimliğinin bedeni üzerinden inşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (47), 696-708.

Arslan, A. (2011). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-12.

Artun, E. (2005). Halk kültürlerinin gelecek kuşaklara taşınması. *Halk Kültürlerini Koruma-Yaşatma ve Geleceğe Aktarma Uluslararası Sempozyumu*, Kocaeli, 16-17-18 Aralık 2005.

Aslan, M. (2005). Ziya Gökalp'te kültür ve uygarlık anlayışı, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(10), 11-19.

Aslantürk, Z. ve Amman, T. (1999). *Sosyoloji*, İstanbul: İfav Yayınları.

Atasoy, F. (2019). Küreselleşmenin kültürün biçimlenmesine etkisi. *Turkish Steadies Social Science*, 14(3), 295-310.

Avcıoğlu, G. Ş. (2020). Türk sosyolojisinde kültür ve medeniyet anlayışlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 48, 313-326.

Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*, Ankara Vadi Yayınları.

Aydın, M. (2013). Kültür sosyolojisinin temel kavramları. İçinde K. Alver ve N. Doğan (Edt.), *Kültür sosyolojisi* (ss. 47-68). Ankara: Hece Yayınları.

Aytekin, P. E. (2018). Yerli dizilerde kadın kimliğinin temsili üzerine bir örnek; “yaprak dökümü” dizisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4), 447-463.

Bars, M. E. (2017). Kültürel değerlerin aktarımında halk edebiyatı ürünlerinden yararlanma. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, X(II), 217-228.

Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler arası farklılıkların yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (8), 101-129.

Berger, J. (2010). *Görme biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berktaş, F. (2014). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 219-244.

Bilgiseven, A. K. (1995). *Genel sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Bilis, P. Ö. (2018). Facebook sitesinde kullanılan profil resimleri aracılığıyla sanal dünyada kadın kimliğinin temsili. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29), 314-331.

Birekul, M. (2014). Aile ve dinî sosyalleşme. İçinde M. Aydın (Edt.), *Aile sosyolojisi yazıları* (ss.141-156). İstanbul: Açılım Kitap.

Bulut, S. (2011). Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon.

Bustan, H. (2015). *İslam ve aile sosyolojisi*. İstanbul: El-Mustafa Yayınları.

Can, İ. (2013). Tarih, toplum ve kültür bağlamında aile ve kadın. İçinde M. Aydın (Edt.), *Sistematik aile sosyolojisi* (ss.215-248). Konya: Çizgi Kitapevi.

Can, S. ve Koz, K. A. (2018). Medya ve kadın. İçinde B. Ayhan (Edt.), *İletişim sosyolojisi* (ss 359-382). Konya: Literatürk Yayınları.

Cirhinlioğlu, Z. ve Zengin, A. Ç. (2020). Modernlik-dindarlık ikiliğini yeniden düşünmek: “kadın dindarlığı”. *Journal Of Modernism And Postmodernism Studies (JOMOPS)*, 1(1), 66-79.

Coşkun, A. (2011). *Sosyal değişme kadın ve din*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Coşkun, A. E. (t.y.). Eğitim sosyolojisi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan

EğitimFakültesi,[Http://Auzeftkitap.İstanbul.Edu.Tr/Kitap/Sosyoloji Lisans Ao/Egitim_Sosyolojisi.Pdf](http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/Kitap/Sosyoloji_Lisans_Ao/Egitim_Sosyolojisi.Pdf), /İndirilme Tarihi 27.12.2020.

Cuche, D. (2014). *Sosyal bilimlerde kültür kavramı* (Çev: T. Arnas). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Çağan, K. (2011). Ailenin işlevleri. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss.83-94). İstanbul: Açılım Kitap.

Çağan, K. (2011). Ailenin işlevleri. İçinde K. Çanatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss. 83- 95). İstanbul: Açılım Kitap.

Çamkara, A. (2007). Teknoloji ve kültürel endüstri: “web”ten “cep”e alkışların dönüşümü. *Millî Folklor*, 19(75), 7-29.

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve politika*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Çelik, C. ve Geçer, H. (2017). Kadının çalışma hayatına girmesiyle oluşan aile içi roller sistemindeki değişim ve din ilişkisi (Niğde örneği). *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 1-30.

Çetin, A. (2016). Ahlak ve kültür üzerine bir değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 65-78.

Çetintaş, B. (2016). Kültür kavramının kapsamı, anlam ve tanımları. *Turkish Studies*, 11(18), 227-248.

Çıblak, N. (2008). Teknoloji çağında kültürel miras olan masalların korunması. *TÜBAR*, XXIII, 39-50.

Çınar Köysüren, A. (2013). *Kültürel ve dini algıda toplumsal cinsiyet*. Ankara: Sentez Yayıncılık.

Çobanoğlu, Ö. (2018). *Halk edebiyatına giriş I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Delaney, C. (2012). *Tohum ve toprak, türk köy toplumunda cinsiyet ve kozmoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirel, Ş. (2016). Şukasaptatı’da kadın motifi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 81-86.

Demirel, Z. E. B. ve Sözen, O. B. (2014). Büyük Britanya'nın yüksek kültür ve popüler kültüründe kadın söylemi. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1), 57-69.

Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (Edt.) (2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Erbaş, S. (2018). Var olmanın dayanılmaz zorluğu: kadın olmak. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 75-88.

Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2011). *Kültür ve iletişim*. Ankara: Erk Yayınları.

Ergun, P (2015). Ailede kültür eğitimi. İçinde S. Sakaoğlu, M. Aça ve P. Ergun (Edt.), *Aile Yazıları/7* (ss.79-86), Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Ergun, P. (2017). Kültür aktarımında kadının rolü. <https://silo.tips/download/kltr-aktariminda-kadinin-rol/>, İndirilme Tarihi 20.03.2021.

Ergur, A. ve Gökalp, E. (Edt.) (2011). *Kültür sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ergün, D. (2000). *Kimlikler kısılcığında ulusal kişilik*. Ankara: İmge Yayınları.

Erkal, M. E. (1999). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.

Erkal, M. E., Baloğlu, B. ve Baloğlu, F. (1997). *Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.

Eröz, M. (1982). *İktisat sosyolojisine başlangıç*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 214-215.

Ertürk, S. A. (t.y.) Kültürel coğrafya: insan kültür-mekân coğrafya lisans programı

[Http://Auzefkitap.İstanbul.Edu.Tr/Kitap/Cografya_Lisans_Ao/Kulturel_Cografya_Insan_Kultur_Mekan.Pdf](http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/Kitap/Cografya_Lisans_Ao/Kulturel_Cografya_Insan_Kultur_Mekan.Pdf), İndirilme Tarihi 01.12.2020.

Fidan F. (2000). Kapitalizmin gelişme sürecinde kadının çok yönlü konumu (medya örneği). *Bilgi*, 1(2), 117-133.

Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması* (Çev: H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, A. Ve Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide temel kavramlar* (Çev: A. Esgin). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Çev: C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Göçer, A. (2012). Dil kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 50-57.

Göker, G. (2015). İletişimin mcdonaldlaşması: sosyal medya üzerine bir inceleme. *Turkish Studies*, 10(2), 389-410.

Günay, G. ve Özgün, B. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153), 157-171.

Gündüz, S. (2017b). Dijital çağın kültüre etkisi. [Http://Www.Azizmsanat.Org/2017/11/07/Dijital-Cagin-Kulture-Etkisi-Selin-Gunduz/](http://Www.Azizmsanat.Org/2017/11/07/Dijital-Cagin-Kulture-Etkisi-Selin-Gunduz/) İndirme Tarihi 12.12.2020.

Gündüz, Ş. (2017a). Kariyer basamaklarında kadının düşmanı olarak kendisi: süper anne sendromu, görünmez kadın sendromu ve külkedisi sendromu. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35(35), 84-94.

Günüç, S.(2012). Sanal toplumda birlikte yaşama kültürü. İçinde B. Günay (Edt.), *Genç akademisyenlerin perspektifinden birlikte yaşama* (ss. 393-421). İstanbul: Da Yayıncılık.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İzzetbegoviç, A. (1992). *Doğu ve batı arasında islam* (Çev: S. Şaban). İstanbul: Nehir Yayınları.

Kahraman, S. D. (2010). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3 (1), 30-35.

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kaplan, M. (1983). *Kültür ve dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabacak, Z. İ. ve Sezgin, A. A. (2016). Sosyal medyada ve reklam içeriğinde kadın bedeninin alternatif temsili: fatkini kampanyası. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (3), 307-322.

Karagöz, B. ve İşcan, A. (2016). Kültürel bellek aktarımı temelinde ninnilerin rolü: anneler ninnileri biliyor mu?. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 1036-1055.

Karahan, F. D. ve Adak, N. (2019). Tüketicinin cinsiyeti: tüketim toplumunda gençlerin tüketim eğilimleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, II(1), 118-148.

Karakaya, H. (2017). Türkiye’de ulusalcılık, islamcılık v modernizm açısından kadın. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 155-166.

Karlı E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.

Karlı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası Hukuk Ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.

Kasapoğlu, A. ve Karkıner, N. (2011). *Aile sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Kayadibi, F. (2003). Kadın eğitiminin önemi ve kalkınmadaki rolü. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 28, 19-31.

Kaylı, D. Ş. (2015). Medyanın toplumsal cinsiyetle ilişkisi: tempo dergisinde beden temsilleri. İçinde F. Z. Fidan ve D. Alptekin (Edt.), *Kadın bedeni ve istismarı* (ss.143-169). İstanbul: Opsiyon Yayınları.

Kaymas, S. (2018). Teknoloji ve kültürün diyalektiğini izlemek: teknolojik kültürün inşasında, iletişim teknolojileri reklamları. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 2, 19-35.

Kılıç, R. (2011). Din ve kültür ilişkisi: analitik bir değerlendirme. *Türk Yurdu Dergisi*, 100(286), 6-13.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.

Koca, S. K. (2012). Genel hatları ile kültür ve sembol ilişkisi. *Saü Fen Edebiyat Dergisi*, 12(2), 87-94.

Kozlu, D. (2009). Modernizm sonrası postmodern hareket içinde kadının yeri. *Art-e Sanat Dergisi*, 2(3), 1-15.

Köktürk, M. (2014). *Kültür ve sembol (bir cassirer incelemesi)*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Kurdaş, E. M. ve Kurdaş, M. Ç. (2011). Bir tüketim nesnesi olarak kadın bedeni. 4. *Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil, Kültür, Sanat, Peyzaj ve Tasarım Çalışmalarında Kadın Sempozyumu*. İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, 4-5-6 Mayıs.

Markoç, İ. (2020). Kadının sosyal medya kullanımı ve sosyal yaşama katılımında konutun rolü: Bağcılar, İstanbul. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 26-41.

Marsall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Mengü, S. Ç. (2004). *Televizyon reklamlarında kadına yönelik oluşturulan toplumsal kimlik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.

Narcı, F. D. (2018). Çerkes kültürünün aktarımında kadının rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale.

Nazlı, A. (2015). Kadın bedeni ve toplumsal izdüşümleri: sosyolojik bir bakış. İçinde F. Z. Fidan ve D. Alptekin (Edt.), *Kadın bedeni ve istismarı* (ss.33-55). İstanbul: Opsiyon Yayınları.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.

Oğuz, M. Ö. ve Özünel, E. Ö. (2019). *Halk masalları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Okumuş, E. (2014). Din ve sosyalleşme. *Turkish Studies*, 9(11), 429-454.

Okumuş, E. (2016). Toplum bağlamında din-kültür etkileşimi. *Turkish Studies*, 11(7), 269-292.

Özaydın, B. (2010). Teknoloji kültürü ve etik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Isparta.

Özbudun, S. ve Uysal, G. (2021). *50 soruda antropoloji*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Özdemir, N. (2012). *Medya kültür ve edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özkalp, E. (Edt.) (2004). *Davranış bilimlerine giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Özkul, M. ve Tatar, T. (1999). *Kurumlar sosyolojisi ders notları*.

Özlem, D. (1993). *Felsefe yazıları*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Özmen, S. (t.y.). *Kültürler Arası İletişim Ve Sosyal Medya*, <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/kuliletisvesosyalmedyaau259.pdf>. İndirilm e Tarihi 12.01.20222.

Öztürk, M. C. (2013). *Dijital iletişim ve yeni medya*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Saktanber, A. (2010). Türkiye’de medyada kadın: serbest, müsait kadın veya iyi eş, fedakar anne. İçinde Ş. Tekeli (Edt.), *1980’ler Türkiyesinde kadın bakış açısından kadınlar* (ss. 187-206). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi ailenin toplumdaki yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den kadınlık mı annelik mi? Tina Miller’dan annelik duygusu: mitler ve deneyimler ve Corinnemaier’den no kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(2), 72-86.

Sezal, İ. (2002). *Sosyoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayın.

Sezen, Y. (2004). *İslam’ın sosyolojik yorumu*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram* (Çev: S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınları.

Şahin, M. (2019a). Kültür değişimleri ve eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 458- 466.

Şahin, M. (2019b). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249.

Şahin, V. (2013). Kültürel bellek mekânı olarak türküler. *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Sivas, 22-25 Ekim.

Şahnagil, S. (2019). Kültür ve medya ilişkisi kapsamında kadın imgesi: geleneksel cinsiyet rejiminin dizilerle yeniden üretimi. *II. Uluslararası Ampirik Ekonomi ve Sosyal Bilimler Konferansı*, Bandırma, Türkiye, 20-21-22 Haziran.

Şener, G. (2019). Metalaşmış feminizm kadınları güçlendirir mi? 8 Mart dünya emekçi kadınlar günü reklamlarının feminist eleştirel söylem analizi. *Kültür ve İletişim Dergisi*, (44), 146-172.

Şener, S. (2009). Kadının aile içi ve sosyal rollerinin dengelenmesi. Kadın Çalışmaları Kongresi. Sakarya.

Şenol, D. (2017). Küreselleşen dünyada türk ailesindeki değişim. *Türk Yurdu Dergisi*, 106(357), 34-36.

Şenol, D. (2018). Toplumsal bütünleşmede göz ardı edilen gerçek: kadın. *Türk Yurdu Dergisi*, 107(374), 23-25.

Şenol, D., Erdem, S., Uzun, Z., ve Erdem, E. (2016). Toplumsal cinsiyetin bir aktarım aracı olarak çizgi filmler: sindirella ve pamuk prenses. *KADEM: Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 62-88.

Tanrıverdi, H. (2018). Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 595- 601.

Tayanç, D. A. (2010). Modernizm ve postmodernizmin kadın kimliği üzerindeki etkisi. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, (110), 1-10.

Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Töret, A. B. (2017). Kadının toplumsal cinsiyet rollerinin türk halk ninnilerine yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (8),173-191.

Tuna S. T. (2013). Sözlü kültürden yazılı kültüre bir metin aktarımı örneği: Muğla'dan derlenmiş bir efsane ile kurumuş ağaçlar hikâyesinin mukayeseli incelemesi. *Turkish Studies*, 8(8), 1347-1361.

Tuna, K. (2013). Dil ve kimlik. İçinde K. Alver ve N. Doğan (Edt.), *Kültür sosyolojisi* (ss.223-236). Ankara: Hece Yayınları.

Turan, S. (2006). Bir meşrulaştırma aracı olarak bilişim ve kitle iletişim teknolojileri: eleştirel bir bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, (1-2), 71-86.

Turhan, M. (1994). *Kültür değişimleri*. İstanbul: İfav Yayınları.

Uluç, G. ve Yarcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, 88-102.

Uygur, M. (1996). *Kültür kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Üstündağ, H. (2013). *Antropoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (35), 29-56.

Williams, R. (1993). *Kültür*. Ankara: İmge Kitabevi.

Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet, din ve kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

- Yazoğlu, R. (2002). Dil-kültür ilişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 6(11), 123-143.
- Yeter, E. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının özneliği ve din. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 189-210.
- Yıldırım, E. (2009). Toplumsal değişme sürecinde aile. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss.121-138). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği "araştırma/inceleme yazıları"*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, E. (2011). Aile ve evlilik türleri. İçinde K. Çanatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile Sosyolojisi* (ss. 65- 83). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yılmaz, A. (2004). Türk kültüründe kadın. *Milli Folklor*, (61), 111-123.
- Yılmaz, C. (2011). Modern çağda tüketim kültürü ve kadın. 4. *Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil, Kültür, Sanat, Peyzaj ve Tasarım Çalışmalarında Kadın Sempozyumu*. İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, 4-5-6 Mayıs.
- Yılmaz, M. (2019). Popüler kültür ve sosyal ağlar aracılığıyla kadın ikonlarda beden ve kendilik sunumuna yönelik bir instagram analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Yörükân, T. (2013). *Sosyolojik ve sosyal psikolojik görüş açısıyla öğrenme, etkileşme, sosyalleşme, kültür ve kişilik*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında türk toplumunun erkeklik algısı. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3 (1), 1-14.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(2), 297-328.